DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Hoca
Sadettin Efendi

TACÜ'T-TEVARİH
1

KÜLTÜR BAKANLIĞI

TACÜ'T-TEVARİH
HOCA SADEDDİN EFENDİ

Kültür Bakanlığı Yayınları: 301
Bilim Dizisi: 1

Onay: 16 Temmuz 1979 gün ve 831.0 - 1008 sayı
Baskı sayısı: 5.000
METEKSAN Limited Şirketi, ANKARA - 1979

HOCA SADEDDİN EFENDİ

TACÜ'T-TEVARİH
1

Yalınlaştıran
İsmet Parmaksızoğlu

Kültür Bakanlığı Yayınları

İkinci baskı, Ağustos 1979

Kapak: Said Maden

Günümüzün insanı, bildikleriyle yetinmeyen, hızla değişen koşullarda kendini yenileyebilen, özgür, barışçı, insancıl, hoşgörülü, toplumuyla bütünleşmiş, kendi kişiliğini geliştirirken başkalarının gelişmesine de çalışan toplumsal bir varlık olmak durumundadır.

Bu, çağın gereklerine uygun, ama kendi benliğinden, geçmişinden, toplumunun öz kaynaklarından kopmamış bir insandır. Çünkü insan, ancak ulusal özelliklerini koruduğu oranda, çağdaş uygarlığa, evrensel kültür değerlerinin oluşmasına ve zenginleşmesine katkıda bulunabilir.

İnsan, içinde yetiştiği çevrenin bir ürünüdür. Benzer koşulları paylaşanlar benzer biçimde düşünürler. Kültür, toplumu oluşturan bireylerin duyuş, düşünüş ve davranış birliğidir. Duyuş, düşünüş ve davranış birliği ise, bir ulusun, bir toplumun öbür toplumlardan değişik olan koşullarının etkisiyle oluşur. Bu anlamda kültür, ulusal bir nitelik taşımaktadır; ama özellikleri çok başka olan toplumların bile birbirlerine benzeyen bazı koşullara sahip olması ve çağdaş dünyada bu benzer koşulların hızla artması, kültürün evrensel yanını ortaya çıkarır.

Uluslararasındaki kültür alış verişinin artması, insanların birbirlerini daha iyi anlamalarına, ortak yanlarını bulmalarına, evrensel barışın oluşmasına katkıda bulunur. İşte, bu nedenle kitap, iletişimi kuran araçlardan biri olduğu gibi, kültürün ulusallıktan evrenselliğe ulaşmasında da en önemli etkendir.

Kitap, insanlığın belleğidir. Zaman içinde her şey unutulabilir. Ama yazıya geçmiş her şey belge niteliği taşır. "Söz"ü sonsuzlaştıran, kitaptır. İnsanlık tarihinin gerçek anlamda değer bulması, "yazı"nın bulunmasından sonradır. Tarihi yaratan insan, kendini tarih içinde yazıyla, "kitap"la var etmiştir.

İnsan kendi çevresinin bilgilerini sindirdiği oranda dünyadaki bilgi birikimlerinin de farkında olmalıdır. Bununla yetinmeyip, kendi çağından önceki bilgileri de kavramalıdır. Ancak böylece "zaman"ı aşar, bütün zamanları kavramış gerçek bir "aydın" olabilir.

Geçmişten geleceğe doğru gelişen düşünsel ürünleri saptayıp topluma ulaştırmak, bizim çalışma alanımızı çizmektedir. Klasik ve çağdaş yapıtlarla kültür alanını canlı tutmak gerekir. Öncelikle ele alınması gerekli geçmiş ve çağdaş kendi yaratı ürünlerimizin yanı sıra, başka toplumların benzer ürünlerini de değerlendirmek, kültür anlayışımızın doğal bir sonucudur.

Kültür Bakanlığının yayınları, özlemi duyulan insanın, Türk insanının, bu anlayış içinde oluşmasına katkıda bulunma amacını gütmektedir.

Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı

Kültür Bakanı

GİRİŞ

Hoca Sadeddin Efendi'nin, XVI. yüzyıl Türk kültürünün erişilmesi güç, bu doruğunun, en tanınmış ve en değerli yapıtının yani, Tâcü't-Tevârih'in yeniden ve bugünkü dilimizle sunuluşunda tek emel, bu güçlü yapıtı, yeni kuşakların zevkle okuyacakları bir metin haline getirmek olmuştur.

Osmanlı - Türk nesrinin en parlak örneklerinden biri olan ve olayları, süslü, ağır ve külfetli bir üslubun kıvrımları arasında açıklayan Tâcü't-Tevârih'in, içerdiği devir için, yazıldığı günden beri, daima başvurulan bir kaynak olduğunda şüphe yoktur. Bunun yanında onun, çağının bütün kültür varlığını, dünya görüşünü, düşünce tarzını, olaylara bakışını ve değer verişini açıklayan havası ve üslubu da ayrı bir değer ifade etmektedir. İşte, kendine özgü yazı üslubuyla, ayet-i kerime, hadis-i şerif, atasözleri, çeşitli şairlerden yaptığı manzum aktarmalar ve nihayet kendi kaleminden çıkan şiirlerle bezenmiş bu yapıtı, bir yandan bir tarih kaynağı olma niteliğini zedelemeden, bir yandan da çağına ait düşünce, görüş ve kavrama dokularına, üslûbunun akıcılığına ket vurmadan, günümüzde konuşulan ve yazılan dile aktarma yolunda sarf edilen çaba, yapıt okunduğu zaman, asıl metni tanıyanlar katında herhalde değerlendirilecektir. Bu yolda harcanan çabanın, bir başarıya ulaşıp ulaşmadığı ise, okuyucuların Tâcü't-Tevârih'i yeni kılığı ile benimsemeleri ya da, benimsememeleri ile belli olacaktır.

Tâcü't-Tevârih'i bugünkü dilimize sadeleştirirken karşılaşılan ilk konu, yazarın düşünce sistemini yansıtan üslubu üzerinde yapılacak kısıtlamalar olmuştur. Onun bir kahramanı sunarken yaptığı benzetmeleri, yakıştırmaları, tanıtmaları tümü ile sadeleştirme dışında bırakıp çıplak olarak sunduğumuz zaman, ortadan Tâcü't-Tevârih kalkmaktadır. Yine yazarın konuları açıklamakta özellikle olaylara bakışını, değerlendirişini belirten üç dildeki, Türkçe, Farsça ve Arapça şiirleri silip atarsak, bu büyük eserin anlamı kaybolmaktadır. Bunun içindir ki, metni sadeleştirirken bilgimizin bütün yeteneklerini kullanarak Hoca Efendi'nin üslubunu ve düşünce tarzını kaybetmemeye çaba harcadık.

Maarif Nazırı Nevres Paşa'nın teşebbüsü ile 1863'te İstanbul'da yayımlanan baskısı ele alınarak sadeleştirilen bu metin, işin gereği bir çeviri değildir. Ama, ayet-i kerimeler, atasözleri, hadis-i şerifler, şiirler yer yer dilimize çevrilmiştir. Gerek sadeleştirmede, gerek bu çevirilerde sözlerin yalın anlamlarına hiçbir zaman bağlı kalınmamıştır. Türkçemizde bugün kullanılan bütün sözcükler yeni, eski ayırt edilmeksizin yerine göre kullanılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında vazgeçilemeyecek eski sözcüklerin alınması zorunluluğu doğmuş, bunların, anlam veya kavramları metne eklenen sözlükte açıklanmıştır. Şiirlerin çevirisinde ya da, sadeleştirilmesinde vezin kuralları bir yana bırakılarak sadece kafiyelere dikkat edilmiş, yazarın bugün de anlaşılabilecek mısra veya beyitleri olduğu gibi korunmuştur. Böylece yazarın tutumuna, özellikle önemli ve yüce saydığı olayları betimlemede başvurduğu metoda saygılı kalınmıştır.

Yapılan çalışma, bu bakımdan Türk Kültür Yayınları serisinin genel ilkelerinden bir parça ayrılmış bulunmaktadır. Yukarıda açıklandığı gibi metni, âdeta cımbızla ayıklar gibi, sadece tarih olaylarının özetlendiği, sadeleştirme yolu

seçilmiş olsaydı, yeniden ortaya konan metin, bir Tâc'üt-Tevârih sadeleştirmesi olmaz, ancak, bu esere dayanan alelade bir tarih kitabı olurdu. Ayetleri, şiirleri aynı ile vermek ise, eserin içinde Arapça, Farsça parçaların bulunması gereğini, ikili alfabe kullanmak zorunluluğunu ortaya koyacağı kadar, bunların Türkçeye çevirileri ile kitabın çok büyüyeceği ve bu oranda da okunmasının güçleşeceği bir gerçek idi. Tâcü't-Tevârih'i, sadeleştirirken tek düşünce, Osmanlı yazarlarının Arap ve Acem iplikleriyle dokuyup Türkçeye giydirdikleri giysiyi soymak, onun yerine yerli ipliklerden dokunmuş sözlerden oluşan bir giysi giydirmek olmuştur. Bu çalışmada Hoca Efendi merhumun af ve merhametine sığındığımız kadar, onun ruhundan da medet umduk, yardım bekledik.

Eseri okuyanlardan tek dileğimiz, hatalarımızı, dil sürçmelerini hoşgörmeleridir.

Hoca Sadeddin Efendi

Osmanlı padişahlarından III. Murad'a doğrudan doğruya, III. Mehmed'e ise, görevi gereği öğretmenlik etmiş bulunan Sadeddin Efendi'nin taşıdığı Hâce-i Sultanî ünvanı, yetiştirdiği pek çok bilginle sadece, resmi bir ad olarak kalmamıştır. Gerçekten Hoca Çelebi yani, Ebussuud Efendi ile birlikte, XVI. yüzyılın en şöhretli iki öğretmeninin ikincisi olmuş, bundan ötürü de Koca Hoca Efendi sanıyla bilinmiştir. 943 (M. 1536/37) yılında İstanbul'da doğan Hoca Efendi'nin ailesi, aslında İsfahan'dandır. Dedesi Hafız Mehmet, Çaldıran savaşından sonra Yavuz Sultan Selim'in Tebriz' den alıp İstanbul'a getirdiği, zanaatkârlar, bilginler ve sanatçılardan biri idi. Sesiyle kendini tanıtmış ve Yavuz Selim'in özel hafızı olmuştu. Oğlu yani, Hoca Efendi'nin babası Hasan Can'ı ise padişah, kendisine sırdaş eylemişti.

Bunun içindir ki aile, İstanbul'da Tebrizî/Tebrizli olarak tanınmıştır.

Hoca Efendi, devrin yetiştirme usullerine göre eğitilmiştir. İsmi bilinen ilk öğretmeni Sahn-i semân müderrisi Karamanlı Mehmet Efendi'dir. Ama, onu hayata hazırlayan Ebussuud Efendi olmuştur. 20 yaşında öğrenimini tamamladıktan sonra ilk görevi, 30 akça gündelikle Murad Paşa Medresesi Müderrisliği olmuştur. 974 (Mayıs/Haziran 1566) da 40 akça ile Bursa'da Yıldırım Medresesi'ne tayin edildiği sırada, babasını kaybetti. 1570'te Mahmud Bey'den boşalan Bursa Sultaniye Medresesi'ne, 1579'da ise yine, Mahmud Bey yerine İstanbul Sahn-i semân Müderrisliği'ne getirildi. 1573 Mayısında da İbrahim Efendi'nin ölümü üzerine, Manisa'da, Şehzade Murad'ın öğretmenliğine atandı. Manisa'da Şehzade ile 8 ay kadar kaldı. Bu kısa süre içinde öğrencisinin güvenini ve saygısını kazandı ve şehzadenin padişah olması ile de İstanbul'a gelerek, Hâce-i Sultanî ünvanıyla ölümüne kadar devam ettireceği nüfuz ve iktidarı sağlamış oldu. Tarihçi Peçevî, onun şehzade katındaki değerini, III. Murad'ın sancakbeyliği sırasında rikapdârı olan Tiryaki Hasan Paşa'dan aldığı bilgilerle bizlere iletmiştir. (Peçevî, Tarih. II. 288). Böylece Osmanlı Sarayında, sarsılmaz yerini alan Hoca Efendi, III. Murad devrinde imparatorluğun iç ve dış ilişkilerinde söz sahibi olacak bir dereceye yükselmişti. Devrin tanınmış sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa'ya bu yüzden cephe aldığı, kadar, zaman zaman, Koca Sinan Paşa ve Kanijeli İbrahim Paşa ile de çatıştığı olmuştur. III. Murad zamanında Müslümanlara eziyet etmekte olan İspanyollara karşı İngiltere ile birlikte savaş açılması için İran harplerini bitirme konusunda büyük çabalar harcamış, Ferhat Paşa ile birlikte Avusturya seferinin açılmasına da bu yüzden karşı çıkarak Koca Sinan Paşa ile çatışmıştı.

III. Murad'ın ölümü üzerine yerine geçen III. Mehmed devrinde de şehzadenin hocası Nevalî Efendi'nin, cülûstan iki gün önce ölmesi nedeniyle Hâce-i Sultanîlik görevini korumuştu. Hele yeni padişahın annesi Safiye Sultan'ın sevgisini de kazanınca, durumu iyice kuvvetlenmişti. Bu sırada Şeyhülislam Bostanzade Mehmed Efendi ile çatıştı. Bu çatışmada asıl anlaşmazlık, Bostanzade'nin kardeşini Anadolu Kazaskeri yapmak için meşhur şair Bakî'nin ayağını kaydırmak istemesi, buna da Bakî'yi koruyan Hoca Efendi'nin karşı çıkmasıdır. Bunun sonunda padişah, Hoca Efendi'yi haklı bulmuş, vezir ve ulemanın atamalarında Hoca Efendi ile görüşülmesini buyurmuştu.

Hoca Sadeddin Efendi'nin Türk tarihine en büyük armağanı (1596), Haçova - Keresztesmezö savaşındaki çabaları olmuştur. Daha seferin başında, cihat ayetlerini ele alarak, padişah III. Mehmed'i sefere katılmaya inandırmış, bu konuda önce Koca Sinan Paşa, sonra da Damat İbrahim Paşa ile işbirliği etmişti. Kendisi de padişahın yanında sefere katılmış fakat, bütün sefer boyunca sıtmadan mustarip olduğu halde orduyu terketmemiş, bütün harekâtı adım adım izleyerek, yerinde ve geçerli karışmalarıyla bu seferin, Osmanlı tarihinin son parlak meydan zaferiyle sona ermesini sağlamıştır. Bu zafer dolayısı ile Eğri Fetihname'sini de kendi eliyle yazmıştır. Ancak, zaferden sonra, padişah katında sahip olduğu üstünlüğü uzun sürmedi. Zaferi izleyen saatlerde, Damat İbrahim Paşa'nın hiçbir kusuru yokken, sadrazamlıktan uzaklaştırılmasında ve yerine Cağalazade Sinan Paşa'nın tayin ettirilmesinde etkili oluşu, eski bir dostu ve hâmisi olan İbrahim Paşa'yı bir daha barışmamak üzere kendisine gücendirdi. Nitekim bu olay, Valide Safiye Sultan'ı harekete geçirmiş, Ayşe Sultan'ın Kocası İbrahim Paşa tekrar sadrazam olduğu gibi, Hoca Sadeddin Efendi'nin

elinden bütün yetkilerinin alınmasına yol açmıştı. İbrahim Paşa bununla da kalmamış, Reis Okçuzade'nin telhisleriyle onu, Mekke Kadılığıyla İstanbul'dan uzaklaştırmayı planlamıştı. Hoca Efendi, bu entrikadan ancak, Safiye Sultan'ın aracılığıyla kurtulmuş, devlet işlerine, hele ulemanın atanmalarına karışmamak koşuluyla İstanbul'da oturmasına izin verilmişse de büyük oğlu Mehmed Efendi'nin Anadolu Kazaskerliğinden düşmesine ve onun yerine Kuş Yahya Efendi gibi bir düşmanının atanmasına engel olamamıştı.

Sadeddin Efendi'nin nüfuzunun kırıldığı bu dönem, bir yıldan fazla sürdü. Kendisine karşı olanlardan kiminin ölümü, kiminin de görevinden uzaklaştırılmasıyla III. Mehmed katında, tekrar eski değerini buldu. Şeyhülislam Bostanzade'nin ölümü üzerine Sadrazam Hadım Hasan Paşa'nın karşı çıkmasına karşın, padişahın kesin emriyle bu göreve yükseltildi. Hâce-i Sultanîliğe ilişkin ödeneklerine de dokunulmadı. Hele Hasan Paşa'nın öldürülmesinden sonra, Osmanlı devletinde söz sahibi tek kişi olarak görüldü. Öyleki; Nemçe Seraskeri Satırcı Mehmed Paşa'nın, Erdel Bey'i Zsigismond karşısında başarısızlığa uğraması üzerine, ona ağır bir tekdir mektubu, gönderecek kadar, devlet işlerine sahip çıkmış bulunuyordu. Hoca Efendi'nin şeyhülislamlığı 1 yıl, 6 ay, 2 gün sürdü. 2 Ekim 1599'da III. Murad'ın ruhuna okutulacak mevlide katılmak için evinde abdest tazelerken fenalaştı. Öyle olduğu halde Ayasofya Camiine gitti. Burada rahatsızlığı daha da artınca, çocuklarına haber verilmesini istedi ve bu sırada ruhunu teslim etti. Cenazesi, her biri ulemadan olan dört oğlunun omuzlarında, Fâtih Camiinde kılınan namazdan sonra, Eyüp'te yaptırdığı Darülkurâ bahçesine defnedildi. Mezarı bugün kaybolmuş bulunmaktadır.

Hoca Sadeddin Efendi'nin III. Murad'a öğretmen olarak tayininden itibaren başlayan nüfuzu, 14 aylık bir aralık

dışında, bütün ömrü boyunca devam etmiştir. Bu siyasi hayatı yanında Hoca Efendi, halk ile ilişkilerini de hiç kesmemiştir. Bir öğretmen olarak ileride büyük şöhretler haline gelecek olan Şerif Musa Kefevî, Gubarî Kasım, Ahîzade Hüseyin, Hâletî gibi öğrenciler yetiştirmiş, Lokman Çelebi, Gelibolulu Âlî, Kınalızade Hasan Çelebi gibi yazarları da himaye etmiştir. Müftülüğü sırasında halkın işlerini ihmal etmemiş, gereken fetvaları hazırlamakta büyük maharet gösterdiği gibi, her cuma günü Ayasofya Camiinde halkın dertlerini dinlemekten, Türkçe, Arapça ve Farsça yanıtlarla onları memnun etmekten geri kalmamıştı. Bütün bu davranışlarıyla zamanında, kendi öğretmeni Ebussuud Efendi'yi hatırlatmadığı kanısı halk arasında yayılmıştı.

Hoca Efendi'nin bir insan olarak bir parça paraya ve kendi çocukları ile yakınlarına tutkunluğundan başka bir kusuru bilinmemektedir. Paraya karşı tutkunluğunu da, III. Murad yakından bildiği için, bu bakımdan onu hoş tutmakta idi. Sadeddin Efendi, Eyüp'te bir genel kütüphane ile Darülkurâ, Beşiktaş'ta fırın ve hamam yaptırmış, Sofular Mescidi'ni de tamir ettirmiştir. Mustafa Paşa'nın kızıyla evlenmiş bulunan Hoca Efendi'nin beş oğlu olmuştur. Hepsi de babalarının yolunu tutan bu çocuklardan Mesud Efendi Sahn-i semân Müderrisi iken ölmüş, Mehmed ve Es'ad Efendiler şeyhülislamlığa, Aziz ile Salih Efendiler de kazaskerliğe kadar yükselmişlerdir. Torunlarından Ebu Said, Behayî ve torunun oğlu Feyzullah Efendiler de şeyhülislam olmuşlar, böylece kurmuş olduğu Hocazade ailesi, XVII. yüzyıl osmanlı tarihinde canlı bir rol oynamıştır.

Hoca Sadeddin Efendi'nin Eserleri

Resmi görevleri dışında, Hoca Efendi çağının yazın, sanat ve kültür ortamında kendini kabul ettiren bir kişiliğe

sahipti. Zamanında geçerli olan üç dilde Türkçe, Farsça ve Arapça da şiir söyleyecek kadar bir olgunluğa ulaşmıştı. Zamanın şairleriyle Bâkî, Hâşimî, Subhî ve Zekeriya Efendilerle birlikte yine, bir şair olan öğrencisi III. Murad'ın Arapça şiirlerini çözümlemekte olduğu anlaşılmaktadır. Mecmu'a-i eş'âr. Türk - İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi, 1901. Hoca Efendi'nin divan tertip ettiği bilinmemektedir. Ancak, Farsça şiirlerini Zübdetü'l-eş'ar adlı bir mecmuada topladığı anlaşılmaktadır. Bu mecmuada Farsça şiirlerinden başka, III. Murad'ın Türkçe bir gazeline yaptığı tahmis de bulunmaktadır. Topkapı Sarayı. R. 824. Ayrıca şiirlerini ihtiva eden başka bir mecmuada H. 1067'de kayıtlıdır. Hoca Sadeddin Efendi'nin bundan başka hattatlığa da meraklı vardı. Devrin sanatçılarını geniş ölçüde himaye etmekte idi. Âlî, Menâkıb-ı Hünerverân. İstanbul 1926. 7,55. Ondan bu alanda bir eser kalmamakla beraber, çağımıza yakın kaynaklarda onun sülüs, nesih ve talik yazıda başarılı bir sanatçı olduğu söylentisi de kaydedilmektedir, M. Tahir, Osmanlı Müellifleri. III. 67.

Hoce Efendi, daha çok yabancı dillerden Türkçeye yaptığı çevirilerle tanınmıştır. Molla Muslihiddin-i Lâri'nin (ölümü 1571) Mir'âtü'l-edvâr ve Mirkatü'l-ahbâr adıyla Sokullu Mehmed Paşa için yazdığı genel tarihini, yine bu vezirin isteği üzerine, 1566'da Murad Paşa Medresesi Müderrisi iken, dilimize çevirmiş ve bu başarısı karşılığında derecesi yükseltilerek Yıldırım Medresesi'ne ataması yapılmıştır. (Nüshaları için bak. İstanbul Kütüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Kataloğu I. 91 - 95 ve Karatay. Topkapı Sarayı Müzesi Kataloğu. Türkçe Yazmalar. I. 173 ve Blochet. A. F. 139. S. 132, 1117). Bu eserin Osmanlı Tarihine ilişkin bölümündeki noksanlar Hoca Efendi'yi etkilemiş ve daha sonra Tâcü't-Tevârih'in yazılmasına neden olmuş-

tur. İkinci tanınmış çevirisi Şeyh Nureddin Ebu'l-Hasen Ali b. Yusuf el-Lahmî'nin (ölümü 1312/13) Behcetü'l-esrâr ve Ma'denü'l-envâr'ıdır. (Bak. Karatay. Aynı eser. I. 372, İsmet Parmaksızoğlu. Manisa Genel Kütüphanesi Kataloğu. 1952. 34). Bu iki çeviriden başka Kâtip Çelebi'nin bir söylentisine göre Risale-i Kuşeyriye'yi, Fezleke I. 130. Peçevî'ye göre de III. Murad'ın isteği üzerine oğulları ile birlikte Abdülkadir-i Geylanî hazretlerinin menkıbesini dilimize çevirmiştir. Peçevî. Tarih. II. 451. Hoca Efendi'nin babası Hasan Can'dan dinlediklerine dayalı olarak yazmış olduğu Selimnâme adlı eseri ise, Tâcü't-Tevârih ile birlikte yayımlanmıştır.

Tâcü't-Tevârih: Hoca Sadeddin Efendi'yi siyasi ve idari görevleriyle elde ettiği şöhretten daha da ünlendiren çalışması, şüphesiz ki Tâcü't-Tevârih olmuştur. Halk arasında Hoca Tarihi diye anılan bu yapıt, ciddi bir araştırma ve inceleme sonu meydana geldiğinden, Osmanlı İmparatorluğu kuruluş devrinin temel kaynaklarından biri olarak tanınmakta ve Selânikî Mustafa Efendi ile Naimâ'nın yazmış oldukları yapıtları, bunu izleyen, tamamlayan tarihler olarak kabul edilmektedir.

Sadeddin Efendi bu yapıtı, Mevlâna Muslihüddin Lârî'nin Mir'âtü'l-Edvâr'ını dilimize çevirirken, yazma isteğini duymuştur. Yapıtın yazılmasında; Lârî'nin yapıtında sonuncu bölümü teşkil eden, Osmanlı devrinin çok noksan ve yanlışlıklarla dolu olması, Osmanlı tarihi hakkında yazılan eserlerin çoğunun Farsça olmaları, büyük bir kısmının, konuları iyice açmaları gerekirken dar bırakmaları, kronolojiye ve nekrolojiye hiç önem vermemeleri, Türkçe yazılan tarihlerin ise, çoğunlukla kronolojik yanlışlarla, uydurma olaylarla, kendilerine göre yorumlarla gerçeklerden uzaklaşmış bulunmaları ve bu yapıtların genellikle II. Bayezit devrine kadar gelip orada kalmaları, ana fikir olmuştur.

Hoca Efendi, eserini II. Selim'in padişahlığı günlerinde yazmaya başlamış ve Murad-i Hüdavendigâr'ın ölümüne kadar olan yani, Osmanlı devletinin kuruluş bölümünü, bu padişah zamanında tamamlamış bulunmaktadır. Ondan sonra yapıtına, görevi itibarıyla birtakım uğraşlarla karşılaşmış olması dolayısıyla ara vermiş fakat, çalışmalarını yine de sürdürmüştür. III. Murad'ın cülusunu izleyen günlerde onun arzusu üzerine metni yeniden gözden geçirip temize almış ve Sultan III. Murad'a sunmuş, yapıtını, çalışmasına duyduğu bağlılıkla tarihlere tâc olmaya layık gördüğü yapıtını, Tâcü't-Tevârih diye adlandırmıştır. Bu suretle Tâcü't-Tevârih, yazılışında öngörülen ana plandan bir parça noksan kalmaktadır. Kanunî Sultan Süleyman devri işlenememiş, metnin dışında müsveddeler halinde kalmıştır. Bu yapıta 1554 yılına kadar yapılan bazı ekler varsa da, bunların doğrudan doğruya Hoca Efendi tarafından mı? yoksa oğulları Mehmed veya Es'ad Efendiler tarafından mı? yapıldıkları çözümlenememektedir. M. Aktepe, Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârih'i ve Bunun Zeyli Hakkında. Türkiyat Mecmuası. XIII. Naimâ'nın ve ondan alan Hammer'in kayıtlarına göre, Mehmed Efendi babasının yapıtına böyle bir ek yapmaya kalkışmıştır ama, sonunu getirememiştir. Naimâ. Tarih. II. 141. Hammer. Devleti Osmaniye Tarihi. VIII. 157. Böylece Tâcü't-Tevârih, yazılmaya başlandığı zamandaki ana plandan, Kanunî devri hariç, biraz noksanıyla gerçekleştirilmiştir.

Hoca Sadeddin Efendi, yapıtını yazarken tarafsız kalmaya büyük ölçüde çalışmıştır. Gerçi Türk toplumuna, İslam dinine ve Osmanlı ailesine bağlı bulunuşu, onun bu değerlere düşman kişi veya toplulukları küçük düşürücü, tahkir edici tanıtmalarda, benzetmelerde, çağının düşünüşüne de uygun olarak, bulunmasına sebep olmuşsa da, olayları yine de tarafsız incelemeye hatta, Osmanlı devletine karşı kaynaklardan faydalanmaya özen göstermeye gayret

etmiştir. Nitekim Hüdavendigâr Gazi'nin şehit oluşunu, Ankara Savaşı ve Yıldırım Bayezit'in sonunu, Yavuz Sultan Selim'in faaliyetlerini, Fâtih ve Uzun Hasan ilişkilerini böyle geniş bir görüş içinde inceleme olgunluğunu göstermiştir. Her olayı ve her konuyu bütün yazılı kaynaklardan ve söylentilerden sağlam bir şekilde tesbit etmeye çalışmış, yer yer kaynak eleştirilerinde bulunmuştur. Ancak, güvendiği kaynaklardan âdeta intihal derecesine varan aktarmalardan da kaçınmamıştır. Bak. İsmet Parmaksızoğlu. Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnâmesi. Edebiyat Fakültesi. Tarih Dergisi. III. 5 - 6. Bununla beraber onun kendi deyişiyle on kadar Türkçe Tarih ve Destan'dan başka İdris-i Bitlisî, Neşrî, Âşık Paşazade, Ahmedî, Hadidî, İbn. Kemal, İshak Çelebi, Haydar Çelebi, Şerefeddin Ali Yezdî, Hatifî, İbn. Şıhna, İbn. Hacer el-Askalanî vb. yazarlardan faydalanmıştır. Tâcü't-Tevârih'in "Hâtime-Son" bölümünü meydana getiren biyografya bölümünün yazılışında ise, Taşköprüzade'den geniş ölçüde yararlanmıştır.

Hoca Sadeddin Efendi, her ne kadar, kendisinden önce Osmanlı Tarihi üzerinde yapıt veren yazarların, Türkçe, herkesin anlayacağı bir dille yazmadıklarını, eserlerini ıtnab ve inşâ örneği haline koymuş olduklarını belirtirse de kendi yapıtı, bu eleştirilerin tam tersine, onlardan çok daha ağır bir dille Arapça, Farsça tamlamalar, atasözleri, mısra, beyit ve kıtalar, manzume parçaları, tanımlamalar, özdeyişlerle dolu, çok seçkin, bir kısım aydınlara seslenen bir anlayış içinde yazılmıştır. Yine yapıtında sade ve basit Türkçe yazılan, halka dönük tarih yapıtlarını bu özellikleri bir kusurmuş gibi, yer yer, devrin padişahı III. Murad'a şikâyet etmekten, bunlara değer verilmemesini söylemekten çekinmemiştir. Bu yüzdendir ki batılı araştırıcılar onun eserini, mülemma yani, Farsça ve Türkçe sözlerle dolu Arapça bir yapıt olarak değerlendirmekte beis görmemişlerdir. Böyle olmakla beraber, Tâcü't-Tevârih, bir yandan XVI. yüzyıl Osman-

lı Türkçesinin en parlak örneklerinden biri oluşuyla ve tarih bilimi bakımından taşıdığı ayrı değer ile, gerek Türkiye, gerek dünya tarihçileri arasında önem verilen bir eser olarak pek çok çoğaltılmıştır. Nüshaları için bak. Fr. Babinger. 124, Rieu. 51, Flugel. II. 244, Blochet, A. F. 63 - 70 ve S. Karatay. Aynı eser. I. 204, 211 - 215. İstanbul Kütüphaneleri Katalogları I. 242. Yine değerli bir kaynak olmak itibarıyla XVII. yüzyıldan sonra batı dillerine ve bu arada tamamı veya bazı kısımları İtalyanca, Fransızca, Almanca, İngilizce, Macarca ve Rusçaya çevrilmiş bulunmaktadır. Türkçe yayını, Maarif Nazırı Nevres Paşa'nın yönetiminde, 1005 ve 1012 (M. 1596 ve 1603) yıllarında temize çekilen iki güzel nüsha esas alınarak ve Hoca Efendi'nin üç mecmuada bulunan müsveddeleri de göz önünde tutularak 1279 yılından 15 cemaziyülevvel 1280 (27 Ekim 1863) gününe kadar süren baskı işleri ile iki cilt olarak meydana konmuştur.

Tâcü't-Tevârih'in bugünkü dilimize göre yenileştirilmesi ve sadeleştirilmesi de bu yayın esas alınarak yapılacaktır. Yeni kılığı ile Tâcü't-Tevârih;

Birinci cilt, Osmanlı devletinin kuruluşundan, Yıldırım Bayezit'in ölümüne kadar,

İkinci cilt, Fetret devrinden, Sultan II. Murad'ın ölümüne, Fâtih'in cülûsu ve İstanbul'un fethine kadar,

Üçüncü cilt, Fâtih Sultan Mehmed ve oğlu II. Bayezit devirleri,

Dördüncü cilt, Yavuz Sultan Selim devri,

Beşinci cilt ise, Tâcü't-Tevârih'in Hâtime bölümünü yani, biyografya kısmı ile ek olarak Selimnâme'yi içine almak üzere beş cilt halinde düşünülmüştür. Türkçe yayınında Nevres Paşa'nın hazırlattığı Mukaddime - Önsöz, genellikle Hoca Sadeddin Efendi'nin hayatına ve yapıtlarına bir bakış teşkil ettiğinden ve bu yayında da en son araştırmalara göre onun hayatı ve yapıtları yeniden sunulmuş olduğundan, alınmamıştır.

TÂCÜ'T - TEVÂRİH

I

TACÜ'T - TEVÂRİH

Târihlere tâctır bu kitap

Rabbim adınla başlarım, teksin, ulusun sen
Dileklere yön veren, cihanın sahibi sen
Sayılar tükenir, izzetini tanıtmada
Yetmedi kurallar üstünlüğünü anmaya
Öyle pek kolay değil, bilmek, anlamak onu
Samed'tir Tanrı, ne doğdu, ne de doğurdu
Gerçek ehli başına tâc oldu inciden
Böylece kıldı hamd ve şükrü, kendi özünden
Hamdler olsun dâima cihan padişahına
Şükürler her zaman onun yüce otağına
Meydana konduysa âlem, yokluk durağından
Tek bilgilensin kişi, onun öz varlığından
Bunun için gösterir gücünün izlerini
Döndürüyor yeri, hem gündüzü geceyi
Gökleri mavi bir yaprak, incecikten sarar
Bilki, Ay yuvarlağını baştan başa bezer
Alınca kudret kalemini ezel yazgıcı
Yazdıki üstüne "olmaz benimle uğraşı" [1]
Çıkardı insanı yoktan varlığa, neyledi
Kişi kalbine bilgiyi armağan eyledi.
Bilgilerin adını öğreterek insana
Neki varsa mutluluktan yakıştırdı ona
Pâk soylarından kerem ısrı peygamberleri
Göndererek cihana kurdu sağlam düzeni

Özünden, hem peygamber, hem nebiler öğüncü
Yolcular rehberi, gerçek yola götürücü
Hidâyet ufkunda doğdu karanlığa güneş
Yâridir Tanrının, yok elçilerde ona eş
Tevlâk [1] fermaniyle sahip oldu otağa
Gelişinden felekler haklı öğünç duymağa
Sonu gelmez anışlarımızla dâyim olsun
Selâmlarımızla kucağı durmadan dolsun
Sevgisi övgüsüne cihanı bağladı gör
Kurduğu düzeni sonsuza dek dağladı gör
Böylece hak düzeni yerine dikmek için
Sünnetini âleme yayıp duyurmak için
Töreleri adalet, keremli halef'leri
Bunların cihana, düzen vermek görevleri
Hakkı koruyorsa padişahlar bir ülkede
Gelişir elbette güven, hakkın gölgesinde
Dağıtıp kereminden hep âlemi süsledi
Bunların hükmüyle dört yandan onu berkitti
Özellikle güzel Osmanoğlu yıldızları
Padişahlık tahtının, börkünün ıssıları
Tek tek herbiri Tanrı yoluna durmuşlar
İşlerinde hep hakkı, adaleti tutmuşlar
Yardımcıydılar Hak dine, padişah oldukça
Atadan babaya tahta çıkıp oturdukça
Bunların huzur ve uğur dolu elleriyle
Âlemi kaplayan kerem ve devletleriyle
Sapkınlığın yangını bir anda söndürüldü
Her zulüm, her fenalık devrimizden süprüldü
İşte bu olgunluk göğünün parlak yıldızı
Yücelik, hem üstünlük ülkesinin ışığı
Padişahlık rahşında en güzel binici o
Ülkelerin hâkimi, tanrının gölgesi o

Cihana hükmeden yüce tahta vâris oldu
Adı Sultan Murad Han'dır yani, Osmanoğlu
Edeli devlet ü ikbal ile tahta cülûs
Oldu düşmanları her an yaşamaktan meyûs
Adaletinin gölgesi düşeli devrana
Fenalıklar kapısına vuruldu bir halka
Yönetiminde o padişah seçti orta yolu
Çünkü adalete, şefkate meyyâl tutumu
İkbal yılları oldu, kötülüklerden beri
Devrinde bir an görülmedi zulmün eseri
İlgi gösterdi zamanın hâkimi padişah
Adalete, kereme, hem ibâdete o şah
Atalarını mutlu kılan yolu bilerek
Ülkesini en güzel bir tutumla yederek
Yolunu tutarak rahman ve rahim Tanrının
Rahata erdirdi ruhunu Osman Gazi'nin
Yeniden can verdi ataları töresine
Kulak tuttu halkın feryadına, dileğine
Hükmünü geçerli, şevketini yaygın etti
Yüce Tanrı şaha kereminden bunu verdi.
Adı minberlerde bezemeler çiçekledi
Altın gümüş akçalar ismiyle gülümsedi
Sultanımızdır şimdi Haremeyn'i koruyan [3]
Şek yok Tanrının fazlıdır ona rehber olan
Adaleti ihsanı artık tuttu cihanı
Denk oldu dokuz kat göğe yücelikte şanı
Adalet kaynağıdır üstün kişiliğiyle
Açar kapıları ondan dilek edenlere
Tanrı emirlerini elbet odur koruyan
Zelil eder Tanrı onu, kimse ona düşman

Devletinin hükmünü Tanrı ebedî kılsın
Yüceliği köşkünü Tanrı zinhâr yıkmasın

*
**

En yüce, en güzel hamd ü senâlardan sonra
Neden yazdım bu kitabı bildireyim sana
Mısır fâtihi yani, Padişah Sultan Selim
Yüklemesin ağır yükler ona Tanrı derim
Kerem etti babama kölesiydi kapısında
O şahın hizmet etti altı yıl otağında
Bütün sırlarına ederek babamı sırdaş
Azat kabul etmez kulu oldu, ona yoldaş
Özünden candan saydı, gece gündüz kendişine
Dost bilerek onu gizli açık her işinde
Yakınlık gösterdi, öyle izzetler ettiki
Devletli efendiler ondan dilek eylerdi
Devletin esrarı bu dosttan hiç gizlenmedi
Dileğini dâima ona tekrar ederdi
Hastalığı deminde hizmetindeydi yine
Baş olmuştu Sarayda işbilen nedîmlere
Böyle olunca cümleden padişaha yakîn
Ölüm yolculuğunda vermişti ona telkîn
Öyle bir hizmette dahi kusuru olmadı
Ölümünü gizlemede tedbiri bozmadı
Başın koymuştu çünkü otağına onun
Bilgiler derlemişti törelerinden bunun
Bize bir bir anlatır, tanıtırdı o şahı
Nice idi din göğünün ayı, padişahı
Hisseler alınacak hikâyeler söylerdi
Akıl, bunlara ermezdi, şaşkına dönerdi
Çünkü bağlanmıştı gönülden o padişaha
Hem de sonsuz idi sevgisi Âl-i Osman'a

Durmadan anardı en güzel tutumlarını
Halka gösterdikleri adaleti ihsanı
Menkıbesi böylece doldu kulağımıza
Bulmaya doğru yolu yön verdi aklımıza
Elbet bizde onun keremiyle yetişmişiz
Doğrulukla kapısında hizmetler etmişiz
Buyüzden elime aldım kalemi gezdirdim
Sözle kavramları emrine bir bir dizdirdim
Yazdım tutumlarını bütün padişahların
Milletle din yolundaki ulu hakanların
Menkıbelerini tek tek ortaya dökerek
Güzel huylarını hepsinin tespit ederek
Atamdan gelme sevgi, böylece ortaya kondu
Kalemim, dört bir yanı şekerlere doyurdu
Bunların serüvenleri ki hep olaylardır
Zaman sayfalarına yazmada fayda vardır
Geçenlerin durumu gelenlerce bilinmek
Nice zaman olur ki elbet görülür gerek
Karışsa da anılar, çoğunluk kişilerde
Oldu güzel bu kitap, gönül çekici hem de
Yazarlarda; değerlendirmeyle, uzun zaman
Bunlardır işleri bir birine karıştıran
Ama aldığından konuyu yakın zamandan
Göremezsin kelime olaylarda yalandan
Tanrının yüceltmesi sonunda gönül kuşu
Açtı kanatlarını yenmek için her zorluğu
Cihan duysun istedim o güzel tutumları
Çünkü oldu bu kitap, gülistanın meddâhı
Nihayet Şerefeddin Ali [4] gibi boş yere
Nifak ehline durmadan söylemem medhiye
Nasıl olur kalem, nifak ehlini tanıtır
O kitaba da Zafernâme adı takılır

Benim, Âl-i Osman'dan menkıbeler söyleyen
Namlarını onların benim, bir bir okuyan
Bunlar oldular İslâm dünyasına padişah
Adalet ve barışı kıldılar âleme şah
Herbiri hayır sahibi, her biri hakîm, emîn
Onlardadır fazilet, onlardadır hak ve din
Kalsın ebedî bu ocak Rabbim himmetinle
Kıl egemen Tanrım cihanda faziletinle
Göçenlerini görenlerden eyle nurunu
Devletle gelenlerin eyle uzun ömrünü

Egemenliğ:n izzeti ve şanının yuceliği dâyim olsun. Her hükümdara hükmeden, her dileği yerini bulan Sultanın emriyle, insanlığın yüce değerli makamında, sevinçlerle dolu tahtında, Hazreti Süleyman[5] gibi hükümet süren, dosdoğru kavrama gücüne sahip aklın hükmü şudur. En önemli dinî görevlerden ve en çabuk yerine getirilmesi gereken zorunlardan biri, insanları ve Cin tâifesini yaradana sonsuz, ölçüsüz şükürleri ve ihlâs elbisesiyle donanmış hamd ve senâları sunmaktır. Tanrı'nın büyüklük ve eşsizlik binasının yıkılması ise hiç düşünülemez. Ululuk kürsüsünün yüceliğine, denkliğine aklın ermesi mümkün olmadığı gibi, duyguların bunu sezmesi de imkân dışında kalmaktadır.

Nazm :

Sâdece duygunun, idrâkin kanatlariyle
Akıl güvercini, o yüceliği aşman kolay değil

Söz ehlinin gönül darphanesinde bastığı tam ayar paralar ki, imanın halis akçaları ve irfanın parlak incileridir. Bunlar iki cihan padişahının birliği terazisinde tar-

tılan değerler, hamd ve senâ sikkeleridir. Güzellik, fazilet tazeliğinden esen yeller, gerçek ehlinin pek geniş olan gönül bahçesini güllük gülistanlık etmiştir. Şanını ne kadar yüceltsen, hükmünü ne kadar duyursan, üstünlüğünü ne kadar açıklasan yine de yüce olan Tanrıya yetemezsin. Onun ezeldenberi geçerli emri gereğince, mümkinat ülkesinin ileri gelenlerinden derlenen yiğitler, yokluk serhaddinden varlık ülkesine sürüldüler. Tanrı işte nurlar saçan ulu halifelik ve yüce saltanat menşurunu ezelde insanoğlunun güzel adına, unutulmaz ismine böylece kayd etti. Kendisinden ayrılışın üzüntüsünü ona böylesine öğünülecek bir tâc giydirmek suretiyle gidermiş oldu. Parlak gün ışıkları askerlerinin saldırısını sağlamak, karanlık gece süvarilerini yenilgiye uğratmak için, âlemleri tutuşturan güneşin pırıldayan güzelliği ile süslenen cihanın göklerinde, at koşturan binicilerin gergin dizginlerini de onun ışık hüzmelerinden eyledi. Nurlar saçan gündüzün Rum atlıları ile işkenceci karanlık gecenin Frenk süvarileri dövüşsünler diye yeryüzünü böylece yaydı. Hayırlı ve uğurlu yıldızı, başarıları kendine rehber edinen Sabah Kayserinin günü doğacağı sırada, ürkütücü karagu zeban.yi yoketmek için keskin bir mızrakla görevlendirdi. "hiç bir çatlaklık yok" [6] burcunu, sayısız meş'aleler, gezici ve sabit çerağlarla süsledi. Gümüşlerle bezeli lâciverd görünüşlü gök kubbeyi, zeberced yıldızlarla süslü mavi çadırı, "Sen olmasaydın bu felekleri yaratmazdım" [7] sultanı, "gerçekte biz seni, bir muştulayan ve uyarıcı olarak gönderdik" [8] otağının hakanı için bir sâyebân, yedi kat göğü ise ufuklar efendisinin mutlu bineği olan Burak [9] için merdiven eyledi. "gece vakti kulunu Mescid-i haram'dan Mescid-i aksa'ya [10] yürüten Tanrı ne kadar uludur" [11] hükmü ise, onun eriştiği rütbeyi anlatmak için en açık bir delil oldu.

"Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi'ne özgüdür" [12] hükmüne bağlanarak özüne yakarılsın diye, işte lûtfunun eserlerini, enine boyuna baştan başa yer yüzüne serdi. "Rabbin meleklere, ben yeryüzünde kendime bir halef eyleyeceğim" [13] keremli âyetiyle her çağda bahtı açık bir kulunu sevindirdi. Onu, padişahlık makamına oturan bir yüce kişi eyledi.

Beyt :

Şahlık ile kulluk kısmet edildiğinde
Devlet ü ikbali o dilediğine vermiş

Mutluluğu kaydeden şu kalemin ucu, hamd ve sena satırlarının kenarını, Arasat gününde-[14] âsilere şefaatçi olacak, mutluluklar önderi, efendiler efendisi hazretlerini öğmek, anmak, özelliklerini tanıtmakla süslemeyi ön görmüştür. Onun keremlerle dolu vücudu, apaçık mutluluktan gelen kıymetli varlığı "âlemlere rahmet" [15] olmuştur. Lûtf ve keremi yaygın, onu yüceltip büyüten bilgi de "şüphesizki ya Muhammed sen, bir yüce yaradılıştasın" [16] hükmünde gizlidir. Parlak ayın doğuşunda esrar olan şah odur. Peygamberler soyunun âlemleri aydınlatan çerağı hükmü odur. Fütüvvet [17] göğünün ayı, halkın dertlerine koşan, herkesin ışığı, toplumdaki zavallıların hallerine özürler arayıcı odur. Dini koruyucu üstün çaba ile yaratılmış, hidâyet meydanında atlılara başbuğ olmuş, inâyet eyvanında kurulan tahta oturmuş, devlet divanının ilk sütununa yazılmış, temizlik çeşmesinin baş halkası olmuş, elçiler göğünün en parlak yıldızı, şeriatin sağlam binasını tamamlayıcı, tarikat fermanındaki yazılanları öğretici hep odur.

Beyt :

Sevginin giysisiyle örtünen
Dostluk şerbetinden içen

Ağırbaşlılık, sabır, yumuşaklık ve bilgi cevherlerinin bir arada meydana getirmiş oldukları yuvayı, özü için, yalnızca kalacağı yer edinen, "Sana ne bildirmişsek onları duyur" [18] emrini uygulayan, "gerçekte biz sana yükümlülüğü çok ağır bir görev (söz) vereceğiz" [19] fermanını alan, "kalk da uyar" [20] sözüyle çevresini uyaran, "Sen vereceğin öğütleri ver. Aslında da sade bir habercisin" [21] buyruğuyla işe girişen, "Muhammed ancak ve ancak bir elçidir" [22] hitabı ile herkesi mutlu kılan, ilâhî bildirileri kendine öz edinen, işte, yüce şanlara, ulu makamlara lâyık kişi, Tanrının yakınlık ve vuslat otağında oturan Sultan odur. Pırıl pırıl parıldayan vicdanı, huzurun delili olan gönlü, "onların söylediklerinin seni hüzünlendirdiğini biliyoruz" [23] hükmü gereği kederle dolup, hüzünle karardıkça, ülkelerin tek sahibi yüce ve ulu Tanrı, "sen mülkü dilediğine verirsin" [24] gerçeğiyle onu her kesten üstün kılmak, yükseltmek, deryaları dolduran hatırını ve cennetleri gözü önünde tutan kalbini kederlerden kurtarmak için, bazan geçmiş toplulukların tarihlerinden ya da, devletlerin, milletlerin olaylarından, güzel kitabının "onların hikâyeleri akıl sahiplerine ibret olsun diye anlatıldı" [25] deyişindeki kavrama uygun söz eder, gönlünü saran işkillerin örtüsünü kaldırıp, temiz özünü açar, ruhunu dolduran dilekleri aydınlığa çıkarmış olurdu. Bazan da din uğrunda dosdoğru yolu gösterenlerin haberlerini, peygamberlerin, nebîlerin yaptıklarını anmak suretiyle "şerefle yüklü peygamberlerin işlerini sana anlatmakla sadece yüreğini berkitmek istedik" [26] sözünde belirttiği gibi, sevgiyi huy

edinmiş gönlünü sevinç kaynağı, huzur durağı haline getirirdi.

Beyt :

Yücelerin yolunda gönül kendini harcamayı hedef aldı
Tânrının kudret gözüyle hikâyeler bitti, gam def oldu.

İşte herkesçe bilindiği gibi, yaratılmış her şeyin önderi, efendisi, "ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim" [27] dediği yarış meydanının binicisi Hazrete, olsun Tanrının salat ve selâmı, ziyade olsun yanındakilerin şeref ve şanı, onun terbiyesini almış soyundan, dostlarından olsun rızası.

Beyt :

Âlemde ne ki varsa Muhammed adına oldu
Onun adında gönülsüzler gönül buldu

Belirtilen bu öndeyişlerden sonra, dilekleri gerçekleşmiş hükümdarlar, ulu ve büyük peygamberler en olgun yetenekler, en geniş verilerle, Tanrı katından sonsuz inâyetlerle üstünlükler göstermişlerdir. Geçmişin fazilet meydanı olan bilginler, üstün kişiler, başarıyı kendilerine yoldaş edinmiş olan bu iki takımın mutluluğu tanıtan yaşantılarını, hisse alınacak hikâyelerini toplayıp derlemede, düzenleyip belirtmede kendilerini başarıya götüren irşadlarla inceleyip irdelemişler, her biri için şi'irler, yazılar kaleme almışlardır.

Yine söylenenlerin en doğrusunu söyleyen Rabbın gökten indirilen buyruğunda, kelam-ı kadim [28] 'inde en açık delil ve en parlak hüküm olarak "Sonradan geleceklerin beni dosdoğru anlamalarını sağla" [29] denildiği gibi, güzel

anılardan hatırda kalanları derlemek, azim ve irade sahipleri ile yaradılışları üstün kişiler katında elbette beğenilecek bir haldir. Bu gerçekte birleşilince, bir mutlu kişinin iyiliklerle sonuçlanmış hayatı boyunca meydana getirdiği öğünülecek eserler ortaya konduğu zaman, bunlara, yazı denilen o siyah benekilerle bezeli elbise giydirilirse, artık hepsi kulaklara ziynetli bir küpe, geceyle gündüzün boynunda süslü bir gerdanlık olarak kalır. Yıllar ve çağlar geçtikçe bunların büyük, küçük her kesin gözleri önüne serilmesi, idrak sahipleri için bir inceleme aracı olması, celâl ve kerem issi Tanrının yine bir lûtfu ve apaçık inâyetidir. Böylece bu yazıların o yüce sultanın faziletiyle denkleşmiş, lûtf ve ikbali ile iki kat değerlenmiş olacağı elbette gün kadar aydındır.

Nazm :

Yiğitten bir güzel adtan başka ne kaldı
İşte bu gök kubbede yazılı olan da budur
Şan, şeref sahiplerinin tarihleri, haberleri
Şimdi geçmişten hatırda kalan da budur

Bu şerefli özelliklerin, bu üstün güzelliklerin akisleri olan vekar sahibi Sultanlar, tâc ile asâ taşıyan hakanlar arasında şimdi hanlık tahtına oturan, şahlık börkünü başlarına giyen Osmanlı padişahları ki, cihanı koruyan adalet törelerini emel edinmişler, huzur ve güvenin kurulmasında esas olmuşlardır. Bunlar belirginliklerinin bolluğu, erdemlerinin çokluğu ile anılmışlar, görkemli, gösterişli çadırlarını yeryüzüne kurmakla, yaygın merhametlerini ve eksiksiz adaletlerini duyurmakla tanınmışlardır. Gaza ve cihadın başarılı aydın yolunda bellerine gayret kuşaklarını kuşanmışlar, kâfirlerin kanlarını dökmeyi, kötülerin

fenalıklarını yoketmeyi, topraklara batasıca düşmanların fesadını ortadan kaldırmayı kendileri için amaç ve emel bilmişlerdir. En iyilerin önderi olan Hazretin buyruklarına uymayı, nurlarla pırıldayan şeriatın eserlerini yaşatmayı kendileri için öğünmeye vesile saymışlardır. Mutlu adlarını taşıyan mühürleri "Gerçekten Tanrı, adaleti, iyilik yapmayı..... buyurur" [30] emri ile süslenmiştir. Devletlerinin sancağı üzerine yazdıkları ise "Zafer ve yardım ancak aziz ve hakîm olan Allah katındandır" [31] âyeti olmuştur.

Bir gerçektir ki, ulu Tanrı, tümünden razı ve hoşnud olsun, Hulefâ-yi Râşidin'in [32] güvenle dolu devirleri geçtikten sonra anılan şu güzel yolda, yazılan bu ulu menkıbede, hilâfet dizisinde, saltanat düzgüsünde soyları sonsuza kadar sürecek olan Osmanoğullarının ulaşmış oldukları yüce mertebeye ne kimseyi yükseltmiş, ne de bunlara verilen güç, bir devletliye nasip olmuştur.

Kimse tarafından tutulmayan Yezid [33] 'in fitnelerle dolu zamanından yedinci yüzyıla gelinceye kadar, halife adıyla ün sancaklarını yükselten adlıların çoğu orta yoldan çıkmışlar, dalâlet yollarına düşmüşlerdir. Bunların çeşitli yasakları işledikleri, kat kat kötülükler yapmaktan kaçınmadıkları, insaf yolunu bıraktıkları bilindiği kadar, kitaplarda da sahifeler dolusu yazılmıştır. Her birinin din ululara ettikleri hiyanet, Tanrının emirleri üzerinde hüküm veren bilginlere yaptıkları eziyet, dalâlet ehline ve bid'atleri uyduranlara gösterdikleri kolaylık bir gerçek olduğu kadar, buna benzer davranışlarını tanıtan hikâyeler halk arasında da pek yaygındır. Kutlu ve yüce Tanrıya minnetler olsun ki, Osmanlı devletinin batmayacak olan ikbal güneşi, Tanrının desteğiyle Hanlık ufkunda, din kaynağının tepesinde doğup yükseleliden günümüze kadar, tam ikiyüzseksen yıl olmuştur. Bunlar, dayima "münafıklar ve

kâfirlerle savaş" [34] açık buyruğu gereğince, Tanrıya eş koşma ateşini, küfrün kötülüklere yol açan karanlığını, şimşek gibi çakan keskin kılıçlariyle yok etmeye çalışmışlar, din ve adalet törelerini, ehl-i sünnet ve cemaat [35] gereklerini yerine getirmeyi, millet ile ülkenin korunmasını kendilerince en geçerli baş şart tanımışlardır.

Açtıkları yerler, beldeler, zaferlerle bezeli sancaklariyle korunduğu kadar, İslâm ülkeleri de gösterdikleri ihtimam ve sağlam tutuşları sonucu berkitilmiş kaleler gibi olmuştur. Şeytan kellelerine benzeyen kâfirlerin lanetlenesice başları kılıçlarına yem, tedbir arslanlarına da birer lokma olup, ülkelerinden pek çoğu ateş saçan kılıçlarının eseri toprağa karılmış ve İslâm ülkelerine eklenerek barış ve adaletin geçerli olduğu beldeler arasına katılmıştır. Kiliseleri, tapınakları cami ve mescitlere çevirmişler, manastırları da sakınan kişilere, aydınlığa kavuşmak, irfan sahibi olmak isteyenlere toplantı yerleri yapmışlardır. Bu hükümdarlar, uyruklarında olanları korudukları, halka yardımı esirgemedikleri için, güvenleri altına aldıkları ülkeler baştan başa onarılmış, Tanrının keremli bakışları üzerlerinde olduğundan, kurdukları devletin bütün düşmanları yenilgiye uğramış, zaferleri yoldaş edinen askerleri, her seferde zaferler kazanıp, yağıları sındırmıştır. Bunların yüce ilkeleri, sadece ilâ-yi kelimetullah'tır [36]. Adaletleri ile varlıkları ise, İslâm ülkeleri için birer dayanaktır.

Nazm :

Olgunluk tahtında tâc sahibi her biri
Yeryüzünde oldular Allah'ın gölgesi
Dengelendi onlarda savunma yücelikle
Kaynaştırdı Han soyu adaletle erdemi

Gerçekte Osmanlı soyunun işleri, öğünmeye kaynak olan tutumları, Tanrının keremi ile ufuklardan doğmuş, defterlere, belgelere bütün genişliğiyle açık ve seçik olarak yazılıp kaydedilmiştir. Ancak, bunların çoğu Farsça yazıldıklarından her kişinin bu dili bilmesine, bu meydanda at koşturmasına imkân olmadığından, bu yazılanların sedef taneleri gibi pırıldayan sözlerinden anlam çıkarmak, inceleyenlerin önlerine serilen sunuşlardan sonuç almak mümkün bulunmamaktadır.

Özellikle bazı yazarlar da güzel ve işlenmiş bir dille yazmak hevesine kapılmış olduklarından kavramlar, ışık ve söz perdelerinin gerisinde, gölgeleyici tüllerin ardında kalmakta, zamane yetişmeleri de böyle uzun boylu sözlere pek ilgi göstermemektedir. Öte yandan yaptıkları tamlamalar, o kadar güzel olmadığı gibi, tanıtmak istedikleri kavramlarda iyice anlaşılamamaktadır. Geniş açıklamalara gerek olduğu yerlerde özetlemelere, olayları derleyip toplayacakları sırada ise dağılıp saçılmalara dikkat etmemişlerdir. Bir de bu eserlerin çoğu, biricik ve mutlu padişah Sultan Bayezit, Aziz Allah ibâdetlerini kabul buyursun ve ardından gelenleri saltanat tahtında ömürlü kılsın, hazretlerinin adaletli zamanına kadar olan olayları anlatıp burada kalmaktadırlar. Halbuki ondan sonra din yolunda savaşan, gazilerin sultanları, adalet kurallarının temelleri, din sancağını omuzlayan, Haremeynü ş-Şerifeyn'in hizmetkârları olan, iki cihanın peygamberi ve efendisinin şeriatini koruyan, Sultan Süleyman ile babası Sultan Selim ki, yüce Tanrı onlara cennet bahçelerini versin, rahmet ve bereket bulutlariyle ruhlarını bereketlendirsin, büyük iyilikler ve faziletlerden kendilerini hisselendirsin, hazretlerinin kesin kararları, sağlam tedbirleriyle hayırlara açılmış -hükümdarlık günlerinde meydana gelen olaylar

ve bu zor durumlarda aldıkları akıllıca tedbirler ve değişik tutumlar vardır. Bütün bunların her biri, kulaklara küpe, akıllı başlar için de bilinmeleri gerekli haberler oldukları kadar, bu çağı tanıtan kitabın, en başında yazılmaları gereken konulardır. Gerçi bunların hepsi defter ve kitaplara, dergi ve belgelere ayrı ayrı kayd edilmişlerse de düz yazı olsun, şi'ir olsun, çoğunlukla deyimlerle örtülü ve süslemelerle kaplı bulunduklarından, ortada gözükmemektedirler. Henüz bu olayları tek bir kitapta derleyip, özlü olarak anlatan sihirli bir kalem de çıkmamıştır. Bu konular üzerinde parlak düşüncelerini belirten bir görüş sahibi de kendini tanıtmamıştır. Bunun içindir ki, dinimizin sağlam dayanakları olan bu güçlü sultanların yani, keremli ata ve dedelerinin tarihlerini, hikâyelerini orta bir tutum içinde anlatmakla beraber, bu iki, yüce makam sahibi padişahın öğünülecek devirlerini, alkışlanacak eserlerini, sayısız fetihlerini de buna ekleyip katmak düşüncesi, Osmanoğullarının gönülleri hoş eden ocağında, saltanat makamının görkemli yüce bucağında yetişmiş, bu değersiz kulları, sonsuz duâcıları, temiz görenekler bellemiş Sadeddin'in gıl ve gıştan beri, gönül aynasında çok eski günlerden beri kendini göstermiş idi. Bir süreden bu yana da bu düşünceye tekrar eğilmeye, bu dileği yeniden canlandırmaya, bunun için uygun bir zaman bulmaya çalışmaktaydı. Ama, ne çare ki, gönül bostanına ilim ve irfan sevgisinin tohumları ekilmiş, geniş ufuklu düşünce ve kavrama alanı üstünlük ve bilgiçlik araçlarıyle sürülmüş olduğundan, öğrenme yolunda koşmayı, zamanı anlaşılmayan konuları anlamaya ayırmayı, bir yandan öğretmeyi, bir yandan da öğrenmeyi ve şartların gereğince yükselmek için elveren işleri yerine getirmeyi ön görmüştü. Dersler vermek, konuları ilgililerle tartışmak saatleri almakta, gün-

leri yutmakta idi. Bunun için de sözü edilen tasarı durmadan geriye atılarak denk bir zamana bırakılmış, ondan önce, yazılanları inceleme ve araştırma denizine dalınmıştı. Devir, en sonunda, rahman ve rahim Tanrının rahmet merdiveniyle nimetlerle dolu cennete çıkan, hurî ve gılmanlarla birlikte oturan, "Tanrının huzuruna ancak temiz bir kalp ile gelin" [17] buyruğuyla hâşr olan,

Beyt :

Üstün yaradılışlıdır o, lûtfu keremi yaygın
Yani, yedi iklime padişah olan Sultan Selim

zamanına ulaşmış oldu. Bu günlerde fazilet meydanının ünlü koşucusu, bilim ve hüner birliklerinin şanlı başbuğu, iyilikler seven Rabbimiz, lûtfuyla üzerini örtsün Mevlâna Muslihüddin-i Lâri [18], değeri yüksek bir Tarih kitabı yazmış ve onu cennetler vadedilmiş olan büyük sultanımızın ismiyle şerefli kılarak, o mutlu otağa armağan eylemişti. Kitabın son bölümünü de Osmanoğullarının tarihine ayırmıştı. Ama, özellikle bu bölümde konuları bir birine karıştırdığı gibi, özet olarak sunmak için de ölçüyü çok dar tutmuş, önemli pek çok konuyu bu yüzden ihmal etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca, töreleri gönüller alan bu padişahların öykülerini, büyük gazalarını anlatacak bilgiden yoksun oluşu, onların davranışlarını, tutumlarını -açıklamak, belirtmek için yetersizliğini de meydana çıkarıyordu. Bu haliyle anılan eserin, onların yüce hükümdarlık değerleriyle, şanlarıyla bir ilgisi yoktu. Bundan dolayıdır ki büyük, küçük herkesçe beğenilecek, bilim çevrelerince değer verilecek bir Osmanlı Tarihi'nin yazılması, bize lûtfedilen nimetlere şükür ve bağlılık duygularının gerektirdiği görev için şart olmuş, kerem ısısı Allahın yardımlariyle, varlığı gerçek olan Tanrının destekleriyle işe başlamış ve amaca

ulaşma yolundan bütün çabalar harcanmıştır. Böylece Arap ve Acem ülkelerinin fâtihi, masallar kahramanı Cem'in [39] görünüşünde olan padişahımız, velinimetimiz, sonsuz keremlerin sahibi, lûtfu dörtyanı tutan, önceki Sultan Selim'in, Tanrı ruhunu Rıdvan cennetlerinde dolaştırsın, uğurlu yönetimiyle meydana gelen gelişmeler sonuna dek yazılıp tamamlanmıştı. Ancak, Tanrı onu utanmaktan korusun, durağı cennet olan Sultan Süleyman hazretlerinin başarılı savaşlarından bazıları yazılmışsa da, bazı olayların henüz sonu alınmadığından, bunlar yüce tahtın eşiğine sunulmayıp bir kenara bırakılmıştı. Bu konuları tamamlamak için zaman elvermediğinden başka, imkânlar da sıkışık, hele öteki ilişkilerin baskısı da fazla olduğundan tekrar gözden geçirilmeleri mümkün olamamıştır. Bu gün hilafet tahtını süsleyen, dünya ülkelerini güven altında tutan murad bahtlı, muradına ermiş Sultan Murad ki [40], insanlığın gözbebeği ve dünya üzerinde buyruk sahibidir. "Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara bakmayı buyurur. Hayasızlığı, kötülüğü ve haddi aşmayı yasaklar. Sizlere bu öğütleri yerine getirmeniz için anlatır." [41] ilahî fermanı gereğince Âl-i Osman soyunun önderi, zamanımızın sahibi, cihan padişahlarının yüzü akı, şahların baş tâcı, cihana yön veren rehber, sıkıntı ve çile içinde kalanlara umud, ülkelerden bac alan, ülkelere tâclar dağıtan, din ve iman sahiblerinin güveni,

Nazm:

Adaletle güven, hem aman ülkelerinin şahı
Oldu devrinde darmadağın zulm ile kötülükler
Rahim ve rahman Tanrının yeryüzünde gölgesidir o
Anın eşiğini saygıdeğer kişiler hep öperler

kurtuluş dileyenlere sığınak, muhtaç olanlara dayanak,

yakaranlara duraktır o. Ümmü'l-kurâ [42] beldesini koruyan, cennetlik yoldaşlarına yardım eden, doğruluklar denizine dalgıç olan, sabahın çiğ tanelerini getiren buluttur o.

Yazardan :

En yücesidir yer yüzü sultanlarının
En iyisi din ve dünya hakanlarının
Açılan gülü, gülistanıdır keremin
Varlığın bağrında tek dalı iyiliğin
Okşayandır dindar, sakınan kişileri
Kesiyor zulmü, fesadı, kötülükleri
Başbuğluk sancağını dalgalandırmada
Ferahlık veren ışıkları uyandırmada
Melek huylu, doğruluktan aldı itiyad
Adalet sahibi padişah Sultan Murad
Yüce tahtın sahibi hakkîçün ilahî
Müslümanların nurla doldur gözlerini
Gönlü dileğince ver onun muradını
Açmak yolundadır çünkü senin rızanı
Yıllar boyunca kederlerden sakla onu
Kes başarıdan düşmanların umudunu
Adalet güllerini her dem taze eyle
Çınlasın cihan, padişahımız ismiyle
Bekçi olsun kılıcı şeriat yolunda
Rızana uygun düşsün, her an, kararında
Ziyade olsun devletle ikbal günleri
Hazır olsun gerçekleşmeye emelleri
Daima tekrar etsin minberler adını
Tarihe nam versin adaletle zamanı

Sözü edilen bu eserin yazılışından, işte böyle şanlı bir padişah, daha tahta oturmadan bile, haberdar bulunuyordu.

Mısra :

Âleme padişah oldu gül gibi Sultan Murad

Bu arada töre ve toy gereğince mutlu cülûsları olmuş, iyiliklerle dolu hayırlı işleri de gökleri tutmuştu. Bir gün, yüce tahtın önünde iyilik etmeyi âdet edinmiş bulunan atalarının bazı güzel işleri, konunun gelişiyle anılarak geçmişteki olaylardan ve onların gönül alıcı tutumlarından söz edilip kendisine anlatılınca, bu değersiz kişinin derlediği Tarih kitabını hatırlamış, ondan bir nüshanın Saray-i âmire hazinesine konması yolunda bir emir vermişti. Yerine getirilmesi gerekli olan bu buyruğa uyularak şu kitap, yani geçmişi anlatan bu Tarih kitabı, yeniden ele alınmış, düzeltilmesi gereken yerleri düzeltilerek, onun yüce adıyla da ıdlandırılıp, bu öğünce, "Tâcü't-tevârih" Târihlere tâc oldu bu kitap ,dense lâyıktır denilerek, çalışmamız padişahımızın değerli kapısının eşiğine armağan kılınmıştır. Umud olunur ki, onun kusurları hoşgörünün uzun etekli elbisesinin uçları altında örtülü kalsın ve padişahın, beğenildiğini belirten bakışlariyle huzuruna kabul edilsin.

Yazardan :

İlahî sen elinden tut bu değersizin
Esirgeme bu zor işte benden yardımın
Gönlümün âyinesin eyle sâf ve temiz
Böylece kusurumuzu belki sileriz
Becerikli kıl yazılarımda kalemi
Nâdir bilgilerden eyle dediklerimi
Ya Rabbi gönül çeken bunca yazılanı
Hayırla nasib eyle sona vardırmağı
Büyük, küçük gönülden ona ilgi duysun
Erdemin hakkîçün bitirmek mümkün olsun

Osmanoğullarının Devlet ve İkbal Yıldızının Doğuşunu, Cihanı Gölgeleyen Bu Güzel Saltanat Ağacının Dal ve Kollarını açıklar ve Huzur, güvenlik, adalet yasalarını koruyan yüce Tanrının ebedî kıldığı bu devlette saltanat süren kişilerin eserlerini, öğünülecek kişiliklerini tanıtır

Tanrının şerefle özleşmiş "ins ve cin tâifesini ancak bana kulluk etmeleri için yarattım" [43] sözü, şu anlamı gösterir ki, Tanrı düşünmeyi gerektiren bu isteğinde, ona bağlılığı ve fenalıklardan kaçınmayı açıklayan bir kavramı da bildirmek istemiştir. Tan yerinden, ufuklardan İslam'ın gerçek aydınlığı doğmuş ve insanlığı kaplayan küfür ve Tanrıyı tanımama töreleri ile baş kaldırma ve sapıklık eserleri imân ehlinin çoğalması, yayılması sonunda kaybolmuştur. Böylece ebedî mutluluk ve üstünlük kaynağı İslamiyet'in ışığı, asıl din ve devlet olarak parlamıştır. Bu dinin karanlık ülkeleri aydınlatması ve zaman içinde kendini göstermesi, gerekleri ortaya çıkaran Efendiler efendisinin dileğinin gerçekleşmesi ve gücünün doğal sonucundan başka bir şey değildir. Sonsuz mutluluğa ulaşma dileği demek olan Tanrı töresi, sebeblerin meydana getirdiği ortam gereğince yürür. Bu isteğin dayanağı da hak yolunda cihadı benimseyen hükümdarları seçmektir. Apaçık şeriat gerekleri, bid'atlere bağlı kişilerin ortaya çıkışıyle bozuldukça, sağlam din doğaları, kin ehlinin sapıklıklariyle, Tanrıya eş koşanların saldırılariyle zedelendikçe, adaleti seven bu sul-

tanların ve nurlu dine destek olanların sonsuz çabaları, sayısız gayretlerinin eseri olarak istenen mutlu sonuca erişir. Şeriatin temiz pınarı, onların gayretleri sonunda elbette pırıl pırıl olacaktır. Buna "Ümmetimden bir tâife, tâ kıyamet gününe kadar, hak üzere kendisini gösterecektir." [44] sözü apaçık delildir.

Nihayet fesat ve zulmün karanlığı, inançsızlık ve küfrün siyahlığı, Rum diyarını, sapıklık baykuşuna konak, gözleri kor gibi yanan kömürü andıran yarasaya durak edince, gerçek dinin cihanı aydınlatan ışığı ve din yolunda savaşanların, dünyayı tutan kılıçların berki ile onu aydınlatmak şart olmuştur. Bunun sonunda Allah'a eş koşmanın, Tanrı ile çekişmenin ortadan kaldırılması için, yukarıda yapılan açıklama gereğince, Allah'ın bu yoldaki hükmü ile tükenmek bilmeyen bir çaba harcamak gerekmiştir. Bu zor ve önemli işi mutlu sonuca iletecek imkânları ortaya koymaya, dinin seddi üzerinde görülen çatlağı kapatmaya, sağlam şeriat duvarındaki gediği örerek, onu kale gibi berkitmeye yeterli, ebedî üstünlüklerle öğülmüş kişilerin seçilmesi gereği doğmuştur. İslâmın eserlerini yüceltmeye, Hanefî mezhebinin önderliğini etmeye aday olmak ta, cennet tâcı ile Tanrının yönelişi, üzerlerine ve zamanın bitişine dek, saltanat tahtı onlara ve onların torunlarına olsun, Osman oğullarından gelen sultanlara verilmiştir. Bu mutlu soyun ortaya çıkışı ile ülkelere el koyuşları, işlerin düzgünce yürütülmesi için başlıca dayanak olmuştur. Bu sebeble de Dönüş gününün sahibi olan Hazret, "Allah kullarına her bakımdan yardımcıdır" [45] gerçek sözüne dayalı olan gereğe göre, ülkeleri korumak, kullarını kayırmak, adalet ve barışı yaymak için bahtları güzel bu padişahları, hak yolda pek çok savaşlar veren bu hakanları ortaya çıkarmış-

tır. Başarıyı kendilerine yoldaş eden bu bölüğe ilâ-yi kelimetu'llah ile yüce yolda yardımcı olmuş, onları mutlu kılmıştır. "Allah yeryüzüne öyle bir kavim gönderecektir ki, onları sevecek, onlar da tanrılarını seveceklerdir. Bu kavim, müminlerin yanında alçak gönülle, kâfirlerin üzerinde de izzetle hükmedecektir. Bunlar Tanrıları yolunda savaşmaktan bir an geri kalmazlar ve karalayıcının karalamasından da korkmazlar" [46] buyruğu, sonsuz olan kerem hazinelerinden çıkarılmış tek bir pırlantadır. Dinin gereklerini yerine getirme törelerini egemen kılma yolunda da bu tutum, onların şanına uygun düşmüştür. Yine olgun ve keremli "onlar ki yer yüzünde egemen olsalar, namazlarını edâ eder, zekâtlarını da verirler, dürüst işler yaparlar, kötülüklerden kaçınırlar" [47] buyruğu, temiz şeriati tutan bu başbuğlara verilmiştir.

Mısra :

Gerçekte ortaya koyduklarımız bizi tanıtır

denildiği gibi, bu mutlu ve şanlı kişilerin güzel davranışlarını, değerli eserlerini, devirleri anlatan Tarih kitaplarından inceleyen saygı değer kişiler, olayları izleyen görgü sahipleri, bu yerle bir olan kişinin ortaya çıkardığı inci değerindeki haberlerin, pöhpöhlemekten, şişirmekten ne kadar uzak olduğunu doğrularlar ve gerçeği olduğu gibi belirttiğini açıklarlar.

Beyt :

Yeryüzünü elde tutan kişiler uğurundan
Şimdi gerçek dinin sancağı illiyîn'e [48] ulaştı

Böylece sözümüzü yerine getirmek üzere, gereğine başlayalım.

Haberleri iletenler, eserlerden söz edenler şöyle açıklamaktadırlar. Âl-i Selçuk, Mâvera ün-nehir'den [49] İran topraklarına geçtiği yıllarda, bilece olan Türk boylarından Osmanoğullarının ulu atası Kayı Han'ın boyu da Merv-i Şahican [50] sınırı üzerinde Mahan şehrinde yerleşmişti. Bu boy, devletleri bir birine katan Cengiz karışıklığı ortaya çıkınca Doğu Anadolu sınırı üzerinde Ahlat'a göç etmek zorunda kalmıştı. Fakat, moğolların zarar ve ziyanları en sonunda bu ülkeye de erişince "yer yüzü bütün genişliğine rağmen size dar geldi ve sonra yüz çevirip kaçtınız" [51] hükmü gereği, boyun eğerek oturmanın, ezilmeye ve incinmeye yol açacağı, görgü sahiplerince de bilindiğinden, yeniden gurbete yönelmek uygun görüldü. Bunun üzerine bu soylu boyun beyi Kaya Alp oğlu Süleyman Şah, bütün boy halkı ile birlikte Rum ülkesine göçtü. Tarih-i Neşrî'de [52] bu konuda şöyle bir açıklama vardır. Sözü edilen boy, Ahlat yöresinde yüzyetmiş yıl kaldıktan sonra, 616 (M. 1219) yılında Cengiz orduları bu bölgeye saldırınca, Kaya Alp oğlu Süleyman Şah Rum diyarında Erzincan'a göç etmiş bir kaç yıl kadar orada yaylak ve kışlak tutmuştu. Ancak anılan çevrede sürüler ve hayvanlar için yeter ölçüde otlak bulamadığından, eski yurtlarına dönmek niyetiyle Heleb'e doğru inmişti. Caber kalesi önüne gelip de Fırat ırmağını geçerken, Süleyman Şahın atı, ayağını uygunsuz bir yere basınca tökezlendi ve binicisiyle birlikte sulara gömüldü. Cesedi daha sonra çıkarılarak Caber Kalesi altında toprağa verildi.

Beyt :

Hoşlanıb sevmezdi akar sulardan ol
Ölümse bir ırmakta buldu ona yol

Bugün bile buradaki kabre, Türk Mezarı derler.

Süleyman Şah'ın yetişkin dört oğlu kaldı. Sungurtekin, Gündoğdu, Ertuğrul Gazi ve Dündar. Gündoğdu ile Sungurtekin asıl yurtlarına dönüp yerleştiler. Ertuğrul ile Dündar, varlarını din yolunda harcamayı öngörerek Pasin ovasında, Sürmeliçukur'da yurt tuttular. Bir süre geçince Ertuğrul Gazi, gaza ve cihada niyet ederek, en büyük oğlu Savcı Bey diye tanınan Saruyatı'yı Rum ülkesinin sultanı Selçuklu soyundan Keyhusrev'in oğlu Alâaddin-i Keykubad'ın huzuruna göndermiş, dileğini bildirerek boyunun konacağı ucun açıklanmasını istemişti. Sultan Alâaddin, kendi ayaklariyle olan bu gelişi, gerçek mutluluğa ve devlet kuşunun kanatlanmasına aracı olarak gördüğünden, onlara Ankara ucu üzerinde Karacadağ'ı ayırmış, yaylak ve kışlak tutacakları yerleri de göstermişti. Bunun üzerine Ertuğrul Gazi, yanında beşyüze yakın yiğit atlı olduğu halde, sözü edilen bölgeye giderken, oy birliğiyle söylendiğine göre, kötü töreli moğollarla savaşa tutuşan Sultan Alâaddin'in ordusuyla karşılaşmıştı. Selçuklu ordusu sayıca üstün olan düşman karşısında hemen hemen, zaferden umudunu kesmiş bulunuyordu. Ertuğrul Gazi durumu yakınlariyle tartıştı. Çoğu, kurtuluş yolunu tutmayı uygun bulmakla kazanan tarafa yardım etmeyi doğru görmekte olduklarını belirttiler. Ama, Ertuğrul Gazi yaradılışındaki yiğitlik, kanındaki insanlık gereği hareket ederek, alçaklık alçaklara özgüdür, kazananları tutmak yenilmişlerin harcıdır. Kazanana yardım etmek, gönlü doyurmaz düşüncesiyle doğru yolu tutmuş ve bütün gücünü ortaya koyup yenilgiye uğrayan yöne koşunca, moğol ordusu bozulmuştu. Sultan Alâaddin ise, onların kendisini zafere ulaştıran gayretlerini beklenmedik nimet bilmiş, onu çeşitli armağanlarla ağırlamış, başına tac edinmiş ve yurtluk için öz ülkesinden Ankara yöresini ona ayırmıştı. Bundan sonraki günlerini Lât ve

Uzza'ya tapanları yok etmek için [53] gaza yolunda harcayan Ertuğrul Gazi, ömrü doksanı aşmış olduğu halde, 680 (M. 1281/82) yılında, "Allah'a, çağırısına uyunuz" [54] kavramını iyice bilerek, ünlü çocuklarına güzel vasiyetlerde bulunarak, beylik görevini de oğlu Osman Gaziye bırakarak fena yurdundan beka ülkesine göç etmişti.

Beyt:

Hazret-i Hak ruhunu şâd eylesin
Evladı yurdunu abâd eylesin

Onun nur dolu kabri, Söğüt (Söğütcek) kasabasındadır.

Bu uzun ömürlü devlete başlangıç ve bu nâme-i hümâyuna ad olan gaza ve savaş alanının arslanı Gazi Osman Bey devrini açıklar

Burada, bazı tarihçilerin bu yüce soyu, Nuh peygamberin oğlu Yafes'e kadar bağlayışlar belirtilmelidir. Şöyle ki, sırasiyle Kayı Han, oğlu Kara Han, oğlu Oğuz Han, oğlu Gök Alp, oğlu Tumış[55], oğlu Baytemûr[56], oğlu Bodulgan, oğlu Korkhulu, oğlu Süleyman Şah, oğlu Kara oğlan, oğlu Kumaş, oğlu Balçuğ, oğlu Kor Han, oğlu Çarbuga[57], oğlu Sevünc, oğlu Baysay[58], oğlu Khormir, oğlu Başbuga, oğlu Yimak, oğlu Kızılboga, oğlu Turaktı, oğlu Cantemûr, oğlu Kartarı, oğlu Kamarı, oğlu Uztag, oğlu Göc Beğ, oğlu Toğmış, oğlu Togra, oğlu Bay Beğ, oğlu Yalavaç, oğlu Yassu, oğlu Kara Han, oğlu Turak, oğlu Kunlug, oğlu Çemendur, oğlu Yasağ, oğlu Toktemûr, oğlu Sunkur[59], oğlu Bolagay, oğlu Sakur[60], oğlu Karayatu, oğlu Togra, oğlu Aykutlug, oğlu Baytemûr, oğlu Kızılbuga,

oğlu Kaya Alp, oğlu Süleyman Şah, oğlu Ertuğrul, oğlu Osman Han gelmektedir. Bunlardan Kayı Han'ın, yine Yafesin soyundan olup, daha önce hanlıkta bulunan Dip Tokay'ın[61]. oğlu olduğu söylentisi de vardır.

Ertuğrul Gazi böylece ölümsüzlük sarayına göçünce yerini üç oğlu almıştı. Gazi Osman Bey, Gündüz Bey ve Savcı Bey. Ama, ikbal sabahının ilk hüzmeleri, devlet hilâlinin ilk ışıkları Osman'ın mutluluklarla parıldayan alnına doğdu. Devletin yücelişi mutlulukların tanyeri, kutlulukların kaynağı olan güzel yüzde parıldadı. Himmet çomağı devlet çevganını kardeşlerinin elinden kaptı. Mimarlıktaki üstün yetenekleriyle ulu saltanat köşkünü kendi adına yaptı. Halis niyeti ve rahat davranışları ise. reâyanın çobanlığı, berâyanın da koruyuculuğu için birer gerek olduğu gibi. Ye'cuc[62] takımının fitne ve fesadı için de başlıca engel oldu.

Yazardan :

Bu temiz inançlı başbuğ, durmadan
Ayrılık ehliyle eylerdi cihad

Sağlam tedbirlerle gaza yolunda
Açtı çevreyi. kılıçla yaptı ad

Kırdı beldeki zünnar kemerlerin
Tutsak oldu edenler ona inad

Ünlü atasının yolunu yeniden tutarak Rum ülkesinde yaşayan soydaşlarına baş ve gaza meydanında döğüşenlere buğ olup, adı yere göğe yayıldığı g bi. güzel yaradılışından gelen nurlar da onun parlak bir güneş gibi yükselmesine sebep oldu. Bilginlere, din ulularına bütün benliğiyle inanmakta, bu üstün kişiler topluluğundan yardım dilemeyi de

âdet edinmiş bulunmaktaydı. Bu yüzden her an, zamanın söz ehli, yüce makam sahibi Şeyh Edebalı'nın hizmetinde bulunur, ondan destek ve duâ beklerdi. Söz birliğiyle anlatıldığına göre, bir gece, her vakit yaptığı şekilde Efendiler efendisi, her şeyi veren ulu Hazretin otağına tam bir alçak gönülle ve dilekleri sonuçlandırıcı boyun büküşle yönelip yalvardı, isteklerini bir bir sunarak şöyle dedi.

Yazardan :

Yarab eyle gecemi günlerimi aydın
Olursa çabam, sebeb doğuşuna hakkın
Tedbirde beni gerçeklere yakın eyle
Görünsün dinin pırıltıları böylece
Batsın toprağa din düşmeninin dirisi
Gücümden olsun perişan kâfir çerisi
Eyle sen kılcımı çerağ, din yoluna
Rehber eyle hak yolunda çarpışanlara
Temiz bir ad sahibi kıl, kazandır beni
Lutfun göreceği yere ulaştır beni
Efendimsin ey keremi bol, ihsanı bol
Kazanmak için rızanı, göster bana yol
Önder eyle Mustafa'nın emrini bana
Ver savaştan öğünme nimetini bana
Rabbine derdini böylece açar iken
Her işte kendini hakka ısmarlar iken
Hem yalvardı yakardı, hem secdeye vardı
Açık gözleri, doldu uykuyla kapandı
Gördüki ufuktan bir dolunay doğmakta
Durağı yüce şeyhin makamı olmakta
Gelince durdu Osman'ın karnı üstünde
Dallı budaklı bir ağaç bitti özünde
Öyle bir dal ki Tanrının sanki gölgesi

Bittiği yerse Osman'ın temiz göbeği
Bir ağaç ki mutluluk onda meyve vermiş
Kökleri oynatılmaz yerden öyle bitmiş
Büyümüş yükselmiş gövdesi ta göklere
Yapraklarının gölgesi düşmüş illere
Gölgeliğinden dağlar tepeler yer almış
Her dağ eteğinden temiz pınarlar akmış
Bu pınarlara kol kol insanlar gitmekte
Kimi bunlardan bostanlara su vermekte
Kimi suları âbı hayat gibi içer
Kimi bağında bahçesinde ekin biçer
Kimi bunlara çeşmeler hayırlar yapar
Kimi bu çayırlarda safalara dalar
Açıldı gözü de bahtı gibi uykudan
Yorduğu düşü öğrendi Edebalı'dan
Şeyh dedi, ey talihi, bahtı parlak civan
Sen, çoluğunla çocuğunla oldun hakan
Muştular sana ki, bundan böyle Han oldun
Tuğ ve sancak, çeri sahibi sultan oldun
Bu düş oldu bana güveyliğine berat
Diyerek ona eyledi bunu nasihat
İki mutluluk ışığı olunca yakin
Doğdu ikinci yılda Orhan Gazi bilin
Yorulması düşün, dosdoğru, gerçek çıktı
Nuru, ışığı bütün cihanı kapladı
Nur etsin Tanrı haber ehlinin ruhunu
Kutlasın Allah ibret ehlinin sırrını

Selçuklu Sultanı Keyhusrev oğlu Alâaddin-i Keykubad 636 (M. 1238/39) yılında öldü. Yerini alan oğlu Keyhusrev, Rum diyarının padişahı olarak yetmişbin kişilik ordusuyla kırkbin kişilik moğol ordusuna yenilince, Selçuklu

devletinin yıldızı sönmüş, ülke moğolların eline geçmişti. Bundan sonra Selçuklu soyunun elindeki yetkiler pek daralmış olduğundan, bu soyun nimetlerle beslendikleri, eğitip yetişdirdikleri çevrelerindeki beyler, artık onlara boyun eğmez hale geldiler. Bunların her biri egemenlik sevdasına düşerek güçleri yettiğince ülkelere sahip olmaya başladılar. Ama Osman Gazi, lâf olsun diye dostluklar kurmamış, bu hakikatsizlerin tuttukları yola gitmekten kaçınmış, geçmiş hukuku saymış, Selçuklu topraklarını gücü ve kudreti ölçüsünde korumuş, cihad sancağını dikip ülkeler açmakla düşman gözünde ürkülecek, savaş meydanlarında korkulacak bir kişi olarak kalmıştı.

Bu arada, 687 (M. 1288) yılında, bir gece İnegöl üzerine at koparıp Kolaca adındaki kaleyi yakıp yağma etmiş, içindeki kâfirleri sındırmıştı. Bunun üzerine İnegöl tekürü [63], şimdi Karacaşehir olarak tanınan Karacahisar tekürü ile anlaşarak Domalıc belinde onu karşılamıştı. Taraflar burada saf tutup büyük bir savaş verdiler. Boru ve kılıç sadaları arasında gürüldeyen tekbir ve tehlil sesleri gökleri almış, Osman Gazi ise yiğitlik durağında ayağını berk tutmuştu. Karacahisar tekürünün başkomutanı olan kardeşi Kalanos savaş alanında düşünce, çeriler onu yakalayıp, Osman Gazi'nin önüne getirmişlerdi. O, "bu itin karnını deşin, yeri eşin, onu da bu aşağılık çukura gömün, üstünü örtün" buyurmuştu. Buyruğu gereğince kahra uğrayan bu kişi toprağa gömüldü, ondan sonra da olayın geçtiği yere İteşini adı verildi. Bu savaşta islâm askerinden de pek çok yiğit, şehitlik dolusundan içip, bu dünyanın dertlerinden geçmişlerdi. Hatta bir söylentiye göre Osman Gazi'nin küçük kardeşi Gündüz Alp, başka bir söylentide de Savcı Bey, üstünlük tacını kızıl şehidlik kanıyla süslemiş ve göz değmeyen hurilerle ahbablık etmeyi daha uygunbulmuştu. Ce-

sedi Söğüt kasabasında şanlı atalarının mutlulukla çevrili mezarı yanına gömüldü. Şehit düştüğü yerde bulunan fıstık çamının üzeri, bundan sonra zaman zaman nurla aydınlandığında bu ağaca Kandillü Çam denilmiştir. Öte yandan askerler din uğrunda savaşanların törelerine bağlı kalarak, savaş meydanında ayak direyip, ok ve kılıçlarla düşman saflarını yarınca, topraklara karılasıca kâfir, kaçmayı savaşmaktan uygun buldu. Karacahisar işte böylece, Tanrının özeniyle açılmış oldu. Bundan sonra iyi kişilerin konağı, aydınlığın da kaynağı haline geldi. Zaferlerle dolu bu haber, Alâaddin Keykubad'ın oğlu, Giyaseddin Keyhusrev'in oğlu, İzzeddin Keykavûs'un oğlu Feramurz'un oğlu Sultan İkinci Alâaddin Keykubad'ın[64] otağına ulaştırıldığı zaman, sözü edilen padişah, çeşitli öğmelerle birlikte ikballe bezeli bir sancak, boru ve tabıl, gümüş kakmalarla süslü kemer, hançer ve şemşir ile bir donatılmış güzel at göndermiş ve Eskişehir ile İnönü'yü, ona verdiği sancağın merkezi olarak belirtmişti.

Bu zafer haberinin Sultanın otağına ulaştığı günlerde bir moğol ordusu da bozguna uğratılmış ve tutsak olanların hayalarından asılmaları, Sultan tarafından buyrulmuştu. Bu yüzden olayın geçtiği ova bundan sonra bu adla tanınmış, Taşak yazusu denmekle meşhur olmuştur.

Sözü edilen olaylar 688 (M. 1289) yılı içindeki aylarda olmuş ve şu uzun ömürlü devletin kuruluşu böylece gerçekleşmiş, bundan sonra da sayısız başarılar kazanılmıştır. Güzel tutumlu hükümdarların öğündükleri bir kişi olan Osman Gazi ise, açtığı Karacahisarı güzelce onardı. Çevreden toplanan halk, burada bir cami yapılmasını, imam ve kadı atanmasını gerektirdi. Molla Lârî'nin bu konudaki sözleri biter. Ancak, bu bilgiler Selçuklu devleti hakkında verilen haberlerle çatışmaktadır. Zira Selçuklu tarih-

lerinde yazılan, kendi kitabında da belirtilmiş olan, Feramurz oğlu Sultan Alâaddin Keykubad'ın Gazan Han'ın[65] fermanı ile Keykâvus oğlu Sultan Mes'ud'tan sonra 697 (M. 1296/97) yılında tahta oturtulmuş olduğudur. Bu açıklamaya göre olaylar arasında on yıldan artık bir zaman bulunmaktadır.

Bilecik ile İnegöl'ün Açılışı

Bilecik tekürü ile Osman Gazi arasında ötedenberi dostluk, sevgi, bağlılık ve birlik olmuş, iki taraf da birbirlerine gönderdikleri hediyelerle, armağanlarla bunu pekiştirmekten geri kalmamışlardı. Hatta Osman Gazi yaylaya çıktıkça, kıymetli eşyalarını yaşlı kadınlarla teküre göndererek, emanet bırakırdı. Bir süre önce de Harmankaya hakimi Köse Mihal'ın düğününe katıldığı zaman, burada toplanmış bulunan çevre tekürlerinden Bilecik tekürüne eski âşinalık ve işbirliği dolayısiyle ayrıca ilgi göstermiş, dostluk ve bağlılık duygularını bir kere daha belirtmişti. Ama bütün bunlara rağmen, din ayrılığından doğan ve yaradılışındaki kıskançlıkla tekür, Osman Gazi'nin kendisini göstermesinden sıkkın olduğu kadar, başlara tac edilecek bu kişi için, kötülükler de düşünmekteydi. Bu fikirle Yarhisar tekürünün kızıyle yapacağı düğün için bir toy düzenledi. Bu toyda Osman Gazi'yi ele geçirmek için tertipler aldı. Yanlış düşüncelerini ve ham hayallerini gerçekleştirmek için kötülük yolunda, fesatlık alanında çevredeki tekürlerle de elbirliği etti. Böylece 698 (M. 1298/99) yılı içinde bunlar, Köse Mihal'i Osman Gazi'ye çağrıda bulunmak üzere, onun yanına gönderdiler. Ama, Osman Gazi'nin berraklık örneği aklı, Tanrının verdiği ilhamla doğru yoldan ayrılanların meydana getirdiği bu

topluluğun kurmakta olduğu hile ve tuzakları farketmiş bulunuyordu. Durumu bir kere de Mihal'dan soruşturdu. Bu eski dost ve onun iyiliğini isteyen kişi, bu azgın topluluğun tasarılarını ortaya döküp, kötü yola düşen düşmanlarının hilelerinden onu uyarmıştı. Bunun üzerine Osman Han, önce Mihal'i padişahlara yakışır bir ilgi ve hükümdarlara denk ikramlarla yolcu etti. Arkasından da Bilecik tekürüne, yaylaya çıkmaya karar verdiğini, bunun için hazırlıkların bir an önce tamamlanmasını ve eski töre gereğince emanet bırakılacak eşyanın bir takım kocakarılarla gönderileceğini, kendisinin de öteki kadınlarla birlikte çağrıya uymak, düğün ve dernek gereklerini yerine getirmek üzere geleceğini, ondan sonra da yaylaya çıkacağını bildirdi. Bu arada, Bilecik bu kadar kalabalığı kaldırmaz, bu cemaati şehirde ağırlamanın ne kadar zor olduğu her halde anlaşılmıştır. Düğün, yeşillik bir bahçede yapılsa gönüllere daha hoş gelir gibi onun iyiliğini ön gören bir teklifte de bulunmuştur. Bu davranışlar karşısında kem bahtlı tekür kurduğu tuzağın tuttuğunu sandı.

Yazardan :

Tedbir okunun hedefe deydiğini
Sanarak öyle sevindi delürdiki

Böylece kafası eğilesice alçak, müslüman kadın ve erkekleri ele geçireceğine heves ederek ibretle dolu bu isteğin sonu, nereye ulaşacak, bundan habersiz, dostlarını davet ile toplantı gereklerini hazırladı. Bilecik yöresinde Çakırpınar denilen çayırlığı toplantı yeri olmak üzere kararlaştırıp, mutlulukla kuşalı ünlü Osman'ın gelişini beklerken, kanlı savaş meydanlarının arslanı, öc alan orduların serdarı da

sayısız kan içici atlı ile kara toprağa karılasıca kâfirlerin toplantı yerine yönelmişti.

Yazardan :

Gerçi görünüşte eylentiye gitti
Ama gönlünden savaşmaya andetti

Bu arada gece vakti, Keyu ile Bijen'i[66] andıran, kılıç kuşanmış kırk delikanlı, kocakarı kılığiyle sözü edilen eşyayı kaleye koymak üzere gelmişler, bekçileri yakalayarak Bilecik'i ellerine geçirmişlerdi. Öteyandan Osman Gazi çeşitli hediyeler, kat kat armağanlarla gelmiş, karşılıklı saygı ve bağlılık gösterilerinden sonra, çadır, çerge, sayebân ve otağını kurarak ağırlıkların bulunduğu yerde konaklamış, zaferleri gölge edinen atlılarla Bilecik'ten haber beklemeye başlamıştı.

Yazardan :

Şahla askerin gözleri yollarda kaldı
Muştu haberini beklemekten usandı

En sonunda, Bilecik'in alındığını bildiren, sevinç dolu muştu geldi. Osman Gazi Tanrıya hamd ederek hemen atına atlayıp, mutlu özengilere bastığı gibi kaçış yolunu tuttu. Durumdan haber alan tekür, onun gidişini korku ve yılgınlık alameti, bozgun işareti sanmış, ardından at koparmıştı. Osman Gazi, "Savaş hiledir"[67] sözüne uygun olarak, güzelce pusuya yerleşmiş, sade bir bölük askeri, bu ham ervahlara yem olarak ortaya salmıştı. Yoldaşları zafer olan bu atlılar,, Osman Gazi'nin yerine getirilmesi gerekli buyruğu uyarınca, önce kaçar gibi yaptılar. Toprak-

lara karılasıca kâfir yanaşınca da bu kez kaçmayı bırakıp saflar bağlayıp direndiler. Kılıçlar tokuştuğu sırada Osman Han pusudan çıktı, "kurulan tuzağa elbette sahibi düşer"[68] hükmü aşikâr oldu. Kara topraklara gömülesicelerin tümü ateş saçan kılıçlara av gibi yem olduktan sonra, ter temiz güzel kızları tutsak aldılar. Burada çarpışmaya kalkışan düşman askerlerinden bazıları, hemen okların hedefleri veya kılıçların yemleri haline geldiler. Düğün keyfi hepsinin damaklarında zehir oldu.

Sözü edilen kaleler böylece alındıktan sonra Osman Gazi, Turgud Alp'ı başbuğ olarak İnegöl hisarını kuşatmak üzere gönderdi. Kendisi ele geçirilen kalelerin korunması için gereken tedbirleri almaya girişti ve ancak bir süre sonra İnegöl kuşatmasına katıldı. Oraya vardığı gibi askere yağma buyurup, gazilerin gayretleri ve dilekleri gerçek eden himmetiyle bu yöre de baştan başa islam ülkeleri arasına katıldı, her yanda zaferlerle süslü bayraklar dikildi.

Düğün alayından tutsak alınan yıldızı parlak geline Nilüfer adı verilerek Orhan Han'la evlendirildi. Süleyman Paşa ile Sultan Murad Gazi bu soylu hatundan dünyaya gelmiştir. Bursa ovasında akmakta olan ırmak üzerinde bir köprü yaptırmıştı. Daha sonra bu ırmak onun ismiyle anılır oldu. Hayır ve hasenat sahibi olan bu hatun, daha nice yerlerde hayırlar yaptırarak, iyiliklerde bulunmuştur. Bursada kale içinde Darphane (Dârü'd - darb) mahallesindeki mescid'te bu temiz kadının öğünülecek eserlerinden biridir. Öldüğü vakit, kalede, Orhan Gazi türbesine defnedilmiştir.

Gazan Han'ın ordusu 699/1300 yılında Rum ülkesini işgal etmiş ve Sultan Alâaddin'i hapse atarak onun, artık hükümdarlıktan umudunu kesmesine sebep olmuş-

tur. Böylece bir süre moğol beyleri, Rum topraklarını yönetimleri altına aldıklarından, bu diyarın ileri gelenlerinden bir çoğu, Osman Han'ın koruyucu kanatları altında kendilerine güven veren bir barınak bulmuşlar, onun buyruğuna girmeyi ve kapısında kulluğun gerektirdiği işleri eksiksiz yapmayı, uygun görmüşlerdi. Bir çok tarihlerde Osman Gazi'nin Oğuz töresine göre hanlandığı yılın, bu tarihle gösterilmesinin gereği yukarıda açıklanan bu gelişmedir. Ama onun, daha önce Karacahisar'da kadı ve hatip tayin ederek yüce adına hutbe okuttuğu bilinmekte ve Tarih kitaplarında öylece kayıtlı bulunmaktadır.

Osman Gazi, 701 (M. 1301/1302) tarihinde hükmü altında bulunan beldelere keremli çocuklarını ve güzel yaradılışlı beylerini tayin etti. Sultanönü denmekle tanınan Karacahisar sancağını, Orhan Gazi'ye verdi. Eskişehir'i Gündüz Alp'a, İnönü Kalesini Aygud Alp'a, Yarhisar'ı Hasan Alp'a, İnegöl'ü Turgud Alp'a sundu. Oğullarından yiğit Alâaddin Paşa'yı keremli anası ile birlikte Bilecik'te Şeyh Edebalı'nın yanında bıraktığı gibi, bu şehrin gelirini de şeyhin harcamalarına, çevresindeki dervişlerin ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere ayırdı. Devleti için Yenişehir'i merkez ve adaletin durağı edinerek, yoldaşları zafer olan askerlere konaklar yaptırıp, mescit ve hamamlar inşa ettirmeye önem verdi.

Üstün çabalariyle ülkeler açmak, direnenleri yola getirmek emeline düşmüş, sevinçle şakırdayan gayret dizginleri ise, ayrılık erbabının topraklarına yönelmiş, kaleleri yerle bir etmek, fesad ehlini topraklara gömmek üzere bir kaç kez Köprühisarını kuşatmıştı. Son kuşatmada askere yağma izni verince bu kale düşmüş, ondan sonra da yüzünü Marmara (Marmaracık) üzerine döndürmüştü. Ancak, bu kalenin hakimi Osman Gazi'ye boyun eğdiğinden, aya-

ğını öpmek şerefiyle özünü kurtarmış ve devletle kendi ülkesinde oturmasına izin verilmişti. Bu savaşların sonunda yurduna dönen Osman Gazi, dinlenmek üzere bir nice gün geçirdikten sonra, İznik kalesini kuşatmaya başlamış, içinde bulunan halkı sıkıştırmıştı. Bu yürüyüş ile kalenin çevresindeki topraklar, adaleti nişan edinmiş sancakların gölgesi altına girdiklerinden, töreleri zafer olan sipahilere timar olarak dağıtılmıştı. Bu arada kaledeki askerler bir kaç defa çıkışta bulunarak, müslümanlara zarar vermeyi sınamak istedilerse de başarısızlığa uğrayıp geriye, kaleye kaçmışlardı. Sözü edilen kalenin duvarları gayet yüksek, önü çeşitli engellerle kapalı, çevresi, dört bir yönü de tehlikelerle dolu idi. Açılması için uzun bir süre beklemek zorunu vardı. Bunları göz önünde tutan Osman Gazi, İznik'in Yenişehir yönünde olan dağ üzerinde, baskı için bir havale kale yaptırdı. Başbuğluğunu bir miktar bahadırla Targan adındaki bir yiğide verdi. Kalenin gereklerini tamamladıktan sonra Yenişehir'e döndü. Kitabında pek nefis deyimler kullanan Molla İdris, Tanrı onu, kutsallığından bol bol hisselendirsin. Targan hisarının Orhan Han devrinde yaptırıldığını yazmaktadır[70].

Rum tekürlerinin Osman Han ile savaşa tutuşub yenilgiye uğramaları, Kestel hisarı tekürünün düşmesi, Kite tekürünün ele geçirilerek kalenin açılması

Karatopraklara gömülesice kâfirler, İslâmın kendisini göstermesinden tedirginlik duymaktalar ve onun şanlı, kudretli başbuğu hakkında kötü tasarılar hazırlamaktaydılar. Bu amaçla Bursa tekürü ile Edrenos, Kestel ve Kite tekür-

leri anlaşmalar yapmışlar, fesatlık yolunda birleşerek andlaşmışlardı. Bunun sonunda çevrelerine kalabalık bir ordu toplayarak Osman Gazi'nin üzerine yürümüşlerdi. Osman Gazi, gelişen durumdan bilgi edinmiş ve zaferleri kendilerine rehber edinen askerleriyle birlikte, yaklaşan belayı def' ve tehlikeyi yok etmek için harekete geçmişti. Fitne ve fesat topluluğundan başka bir şey olmayan düşmanı önce, Koyunhisar yöresinde karşılayıp çarpışmış, oradan da Dimboz'a yürümüştü. Sonu kötü olan kâfir, burada arkasını dağa yaslamış, direnmeye kalkışmıştı. Bu durumda Osman Gazi, yanında bulunan zaferlerle güven bulmuş yardımcılariyle Tanrının desteğine inanarak savaş ve uğraşa dalmıştı.

Bursa yöresinde olan bu savaşta Osman Gazi, her zaman olduğu gibi yine Tanrının görünmez ordularının desteğini sağlamış bulunuyordu. Bu destek elle tutulmaz, gözle görülmezdi ama, düşmanın gözünde her Türk sipahisi Efrasyâp gibi bir yiğit, Zaloğlu Rüstem gibi pehlivan kesilirdi. Böylece;

Beyt :

Kırılasıca düşman edince cûş ü hurûş
Saflar kaynayıp deniz misali eyledi cûş

Yiğitlerin okları, güzellerin gözleri gibi fitneler saçmaya, Osmanlının keskin kılıcı âşıkların kirpikleri gibi kanlar dökmeye, uğursuz düşmanın kelleleri boru ve davul nağmeleriyle oynamaya başlayınca, kan deryasına gömülen kara kafalarında yuva kuran fesat tohumları bozdoğanların vuruşları altında kırılmış, İslâm ordusu yeni bir başarı ve zafer kazanmıştı. Savaş sonunda Edrenos tekürü kaç-

mış, Bursa tekürü de kaleye kapanmayı kendine daha uygun bulmuştu. Kestel tekürü meydanda düşmüş, Kite tekürü yani, yazısı kötü tilki ise, zaferle gölgelenmiş askerlerin arasından fırsatını bulmuş, Ulubad tekürüne sığınmıştı. Bu durumda Osman Gazi, sözü edilen hilebâzı tekürden istedi. Tekür, Osmanlıların Ulubad köprüsünden öte yakaya geçmemelerini şart koşarak onu teslim etti. Tekürü böylece ele geçiren Osman Gazi, onu kendi hisarı, Kite önünde paralatınca kale teslim olmak zorunda kaldı. Bundan sonra Kite ilini yönetmek üzere sipahiler, hisara da dizdar ve koruyucular kondu. Osman oğullarına bağlı birlikler ise, andlaşma gereğince sözü edilen köprüden bir daha geçmediler. Gerektikçe ırmak ağzından kayıklarla karşıya çıkar oldular. Bu savaşta zaferler gölgeliği olan padişahın kardeşi oğlu Aydoğdu Bey şehit düşmüş, Koyunhisar yakınına defnedilerek şerefle çevrili mezarı ziyaretgâh olmuştur. Bu mezarın temiz toprağını suya koyup içen kimsenin sıtma ateşinden kurtulduğu denenmekle belli olmuştur. Yine sancısı olan bir atın, mezar çevresinde üç kez dolaştırılması sonunda, yüce Tanrının izniyle iyileştiği söylentisi bu yöre halkı arasında yaygın bulunmaktadır.

Osman Gazi'nin göklere yükselen Bursa kalesini kuşatması, çevreyi elaltında tutmak, tutsakları kapatmak için ayrıca iki kale yaptırması

Yukarıda açıklanan savaş sonunda Bursa tekürü kaçmak zorunda kalmış ve gelip kaleye kapanmıştı. Osman Gazi, düşman dökümtülerini temizleme işlerini tamamlayıp Kite ilini islâm ülkelerine kattıktan sonra, 717 (M. 1317) yılında Bursa tekürüne haddini bildirmek, ev ve barkını başına yıkmak maksadiyle cenneti andıran bu kale-

yi sayısız askerle gelip kuşatmaya başlamıştı. Ancak, savaşçıların kendilerini yok yere telef etmelerini de, dinin koruyucusu olan özünde gerekli görmediğinden, şehrin Kaplıca yönünde yeni bir kale yaptırıp, kardeşi oğlu Aktimur'u, bazı adlı sanlı bahadırların başında, buraya koymuş ve Bursa'dan çıkmak ya da, içeriye yardım sokmak isteyenlere engel olmakla görevlendirmişti. Ona bu kalenin anahtarlarını teslim ederken, şehrin dağ yakasında da başka bir kale yaptırılmasını buyurmuş, sonsuz bağlılığı ile tanınan kullarından Balabancık'ı bu kalenin korunmasiyle sorumlu kılmış, başbuğ atamıştı. Bursa kalesine bağlı köyleri timar sahiplerine dağıtmış ve onlara reâya ile zavallı halkı hoşça tuttmalarını tenbih etmişti. Osman Gazi'nin hak severliğini gören halk, onun yönetimini tutmakla yeni hâkimlerine içten bağlanmışlardı.

Osman Gazi'nin yaptırdığı kalelerin izleri halâ durmakta ve Bursalılar bunları Hafızey adiyle tanımaktadırlar.

Şanlı Osman Han'ın Yenice, Geyve, Lüblüce, Çadırlı ve Akhisar'a zaferle yönelişi

Zaferleri gölge edinen Osmanlı sipahilerinin yürekleri, Tanrının yardımı ile ülkeler açma, savaş yolunda kâfirlerle döğüşmeyi sürdürme, direnenlerin çoluk çocuklarını kaldırma, mallarını yağmalama sonucu, çok kuvvetlenmişti. Bu askerler duydukları sabırsızlıkla asil yaradışlı hünkâra baş vurup şöyle, Yüce Tanrıya hamd olsun ki, kereminin ve iyiliğinin eseri, senin gibi zaferleri kendine gölge edinen bir padişahı şahlık tahtına oturtup, İslâm sancaklarını adı güzel sultanımızın gayretleri bereketiyle dim dik tutmakta, fitne ve fesadın gözünü de düşmanın kara

bahtı gibi körletmiş bulunmaktadır. Hangi yöne yönelsek yüceliğine son olmayan gerçek padişahın yardımı bizi karşılıyor. Bu durumda kılıçlarımızın kında yatması, istirahatte olan ayaklarımızın hizmet özengisine basmaması uygun değildir. Yolları aşacak, ülkeler açacak güclere sahip iken, bu durumu fırsat bilip, sultanımızın izniyle karatoprağa batasıca kâfir ülkelerine aralıksız saldırmak, bir baştan bir başa at koşturmak gerekir, demişler ve içten gelen bu duygularla ülkeler açan şahın, adaletle kuşanmış tahtına başvurmuşlardı. Kararlarında isabetli padişah, zaferleri rehber edinen askerlerinin savaşa böyle gönülden istekli oluşlarından pek çok sevinmiş, hayranlık duymuştu. Bununla beraber, savaşların uzun sürmesinin, askerin durmadan hareket halinde olmasının bıkkınlığa sebeb olacağı yolundaki düşüncesi, bu istek karşısında bile, mutluluklara erişmiş hükümdarın huzur dolu aklından geçip gitmemişti. Onlara, bu yerine getirilmesi zor isteğin, yürütülebilmesi için, bize bilgi sahibi birinin katılması şarttır. Sadece kol kuvvetine güvenmek, dilekleri elde etmeye yetmez. Yolları, yolakları belli olmayan ülkeleri açmada doğruluğuna inanılmış bir yol bilicinin bulunması gerekir. Köse Mihal, durmadan dostluktan söz eder. Onu çağırıp kendisine önce müslüman olmasını önerelim, sonra da at koparmak gereklerini hazırlayalım demişti. Böylece dürüstlüğü bayrak edinen Mihal'e hemen, yol yordamlarını tamamlayıp, gecikmeden beylik otağına gelmesi buyruldu. Bu emir karşısında o da, varını ortaya koyup, kendisine dayanak olarak mutluluğu seçmiş olan yüce kapıya seyirtti. Getirdiği hediyeleri sunup, -şanı yücelmiş postun saçağını öptükten sonra, kullarına keremini esirgemeyen şahın iltifatlarına erişti, başüstünde gezdirildi. Meğerse, Osman Gazi'nin aydın gönlünün etkisiyle temiz kalpli Mihal, müslüman

olmak için mum gibi erirmiş. İmanın parlak nuru, ülkeler açan şahın kerametiyle, dürüstlüğü benimseyen yüreğine zaten akmış imiş. Bu görüşmede ise, duygularını açıklayarak, kelime-i şehadetin kendisine öğretilmesini ve hak yola girmesinde, yardım edilmesini diledi. En sonunda, adı güzel şahın sözleriyle müslüman olmak şerefini kazandı. İki cihanda mutlu olmak olanağını elde etti.

Osman Gazi, ülkeler açmak için gereken hazırlıkları yaptıktan sonra, Mihal ile Saltuk Alp'i Orhan Han'a bile koşup, Karacahisar'da bırakmış, bunları ülkenin güvenliğini sağlamakla görevlendirmişti. Ondan sonra da savaş niyetiyle yola çıkmış, Lüblüce hisar önüne gelmişti. Bu hisarın tekürü onun karşısında boyun eğerek, kullukta dosdoğru davranış içinde bulunduğundan, Şah'tan iltifat bulmuş, isteğine erişmiş ve kendi hisarında hâkim olarak bırakılmıştı. Sadece oğlu, ötekiler gibi kapı kulları arasına alınmıştı. Oradan Lefke'ye yönelindi. Lefke ile Çadırlık tekürleri ikbal güneşiyle pırıldayan otağı karşıladılar. Onların bu davranışları deryalar kadar zengin gönüllü padişahın af ve iltifatlarına ulaşmalarına fırsat verdi. Bunlar, bir yandan kendi rızaları ile ülkelerini sunarlarken, bir yandan da onun kapısında hizmet alanlar arasına katılmayı istediler. Bu sırada Ertuğrul Gazi'nin yetiştirmelerinden Samsa Çavuş, ailesi pek kalabalık olduğundan İnegöl'de kâfirlerden rahat edememiş, bu huzursuzlukla Söğüd'te de kalmayarak, Mudurnu yöresine göçetmiş, buradaki kâfirlerin yüzüne gülüp, bu güne kadar varlığını sürdürmüştü. Böyle kendi başına hareket etmesine rağmen, Osmanlı beyliğine bağlı olup hiçbir hizmette kusuru görülmemişti. Hatta bundan önce Osman Gazi, Köse Mihal'in kılavuzluğu ile Göynük ve Tarakçı Yenicesi'ni yağmaya çıktığında onları karşılamış, askere rehberlik et-

miş, ganimetlerin gizlendiği yerleri göstererek zafer izleriyle süslü o seferde üstün hizmetler, gönülden bağlılıklar etmişti. Şimdi sevinç havasıyla dolu bu gazada, yukarıda anılan tekürlerin ülkelerini boşalttıklarını görünce, Osman Gazi'ye şöyle dedi. "Han'ım bu ili ben kuluna tayin eyle ki, boyun eğenlerin bir daha baş kaldırmalarına mecal, düşmanla tekrar birleşmelerine ihtimal bırakmayayım" buna, ince görüşlü sultan, doğru tedbiri öngören şu yerinde cevabla, "bunları yurtlarından sürerek başka bir yere çıkarmak, itaat kapısının bir daha açılmamak üzere kapanması sonucunu verir. Ondan sonra kimsede kendi dileğiyle boyun eğmek isteği kalmaz ve keskin kılıçlar kan dökmedikçe, düşman ülkelerinin ele girmesi mümkün olmaz demiş, dileğini benimsememişti. Bununla birlikte bu namlı ve gönülden bağlı yiğidin miskokulu hatırını almak için Yenişehir suyu kenarında, Lefke yanındaki kaya üzerinde bulunan hisarın onun timarına katılmasını buyurmuştu ki, burası halâ Çavuş köyü adiyle anılmaktadır. Osman Gazi ondan sonra Yenice önüne geldi. Tekürü boyun eğmiş olduğundan, padişahtan iltifat gördüğü gibi, kendisi de zaferleri gölge edinmiş askerler arasına alındı. Buradan Akhisar'a gidildi. Kendini beğenmiş tekür topladığı askerle savaşa kalkıştı ise de direnci kırılınca, savaşı bırakıp kaleye kapanmaya çalıştı ama, buna da imkân bulunmayınca Karaciş [71] hisarına kaçtı. Osman Gazi, bunun üzerine onun varını yoğunu, evini yurdunu, kale ve hisarı gazilere peşkeş çekti. Oradan Geyve'ye geldi. İşleri berbat kâfirler burada hisarı boş koyup, Koru deresinde beceneye girmişlerdi. Şanlı padişah bunu haber alır almaz, üzerlerine vardığı gibi, göz açıp kapayıncaya kadar, bu dereyle ovayı kanlı külâhlarla donatıp, tekürü yakalattı, mallarını yağmaya verdi. Buradan Tekür pına-

rına gelerek orasını da ülkesine kattı. Böylece sözü edilen sefer sonunda, açılan illerin halkına, iyiliklerle, hak ve adaletle dolu aman ve güven yüzünü göstermiş, bu toprakların gelirlerini de timar sahibi sipahilere dağıtarak yurduna dönmüştü.

Tatarların Karahisar pazarını basmaları üzerine Orhan Gazi'nin bu yere batasıcaları tepelemesi

Sözünün eri olan Osman Gazi, bütün üstünlük ve yüceliğiyle yolu sapıtmış topluluklarla savaş ve uğraşta iken, halâ Çavdarlu adiyle anılan ve kötü işlerle uğraşan Çavdar tatarları, Germiyan ilinden hareketle, Karacahisar üstüne at kaldırıp, bu şehrin pazarını yağma etmişledi. Bu günlerde Orhan Gazi Eskişehir'de bulunuyordu. Olayı haber aldığı zaman yerinde duramaz oldu. İşleri güçleri eşkiyalık olan bu kalabalığın zararını önlemek için bir kaç atlı ile şimşek gibi oraya koştu. Çapulcuları oldukça viran bir kale olan Oynaşhisar önünde yakaladı ve su verilmiş kılıçla susamışlara dolular sunarak, bir anda eşkiya başıyı tutsak aldığı gibi, yoldaşlarının çoğunu da zincire vurdu. Kılıçtan kurtulanlar yağmaladıkları eşyayı etrafa saçıp "kaçacak yer nerede"[72] diyerek çil yavrusu gibi dağılmışlardı. Eşkiyayı böylece tepeleyen Orhan, tutsakları yaban keçisi gibi önüne katıp, yağma edilen malları toplayıp, fazlasiyle birlikte Karacahisar'a getirmişti. Hısar halkı onu karşılamış, yiğitliği bayrak edinen serdarı alkışlarla öğerek, gücünün artması yolundaki duâlarını tekrar etmişlerdi. Osman Gazi ise şan ve şerefle ulu tahtının bulunduğu şehre döndüğü vakit, yiğit oğlunun başarısını, düşmanı tutsak ettiğini, haber alınca hayran kaldı. Ama üstün yara-

dılışı, merhamet yolunda koştuğundan, bu uygunsuz topluluğun tevbesini kabul ederek, onları, yeminleri karşısında hepsini azadeyledi.

Orhan Gazi'nin bileği kuvveti ile Kocaeli ve Akyazı çevresini açmak üzere yola çıkışı

Osman Gazi, başının tacı olan Orhan'ın düşündüğünden de fazla olgunlaşmış olduğunu, cenk meydanlarında olağan üstü bir varlık gösterdiğini izleyince, onun ülkeler açarak iyice tanınması için, zaferleri âdet edinen askerlerinin başına buğ tayin etmişti. Ayrıca yanına Gazi Abdurrahman, Akça Koca, Konur Alp ve Mihal gibi komutanları koşmuş, onlara rehber olan Tanrıdan da başarı dileklerinde bulunarak önce, Sakarya suyu kıyısında Karaciş üzerine göndermişti. Çevresine korku saçan Orhan, Karaciş'e yaklaştığı zaman, emrindeki birlikleri üçe ayırdı. Bunlardan bir bölük, hisarın ardına geçip gizlendiği gibi, öteki bölük de o yörede başka bir pusuya girdi. Orhan ise, yanında kalan kuvvetle kale karşısına gelip konakladı. Kale önünde iki taraf, bir kaç gün süren çarpışmalardan sonra Orhan'ın askeri bozgun alâmeti göstererek kaçmaya başladı. Kâfir, bu gelişme karşısında zaferi kazandığını sanarak, onların ardından at koparıp kovalamaya kalkıştı ama bu kez, pusudan çıkan askerin kaleye yol bulduğunu gördü. Sapkınlığında direnen tekür, durumu kavrar kavramaz hisara çekilmeyi uygun bulduysa da İslâm askeri çevresini almış bulunuyordu. Yol dibinden koruculari sürünce tekür tutsak düştü. Emrindeki bütün asker de İslâm kılıçlarına yem oldu. Karaciş böylece açıldı ve Konur Alp'a verildi. Bu kalenin çevresinde Alp suyu

adiyle anılan hisar ise, tekürün tutsak düşmesi üzerine yapılan anlaşma sonunda teslim oldu ve Karaciş hâkiminin timarına eklendi. Karaciş hâkimine yani, Konur Alp'a da bütün gücüyle Akyazı kuşatmasına katılma görevi verildi. Bu günlerde ise Akçakoca, Ayan suyu boyunda, Beşköprü'deki burgazı ordu konağı edinmiş olmakla çevredeki kâfirlerin üstüne at kaldırmak, onları tutsaklık zincirine vurmakla vaktini geçirmekte idi.

Öte yandan ağır başlı, vekarlı Orhan, Karatekin hisarını kuşatarak tekürüne barış yolunda teklifte bulunmuştu. Kendi gücüne güvenen tekür, buna uygun cevap vermediğinden Orhan'ı kızdırmıştı. Bunun üzerine harekete geçen Orhan, daha ilk saldırıda hisarı, din yolunda savaşanlara konak, dinin yardımcılarına da durak haline getirmiş, tekürünü ölümlük yaralarla yaralamış, tutsak alınan kızını ve ele geçirilen yığınla eşyayı Osman Han'ın huzuruna göndermek üzere ayırmıştı. Samsa Çavuş, Karatekin hisarında görev almış, Orhan çevreye gereken düzeni verdikten sonra, padişahlarca beğenilecek nice hediye ve armağanlarla keremli atasının yanına Yenişehir'e dönmüş, açılan bu kalelerin her birine sipahilerini göndermişti. Bu arada Konur Alp, Akyazı üzerine bir kaç akın yaptıktan sonra Tuzpazarını ele geçirmiş, Uzuncabel'de iki gün iki gece süren bir cenkle düşmanı püskürtmüş, tekrar, Tuzpazarına dönmüştü. Akça Koca bu akınlariyle, gaza yolundaki gayretleriyle ülkede adım adım, cihad yapıları kurarak Akova'ya kadar yayılıp, nice başarılar göstermişti. Halâ Kocaeli adiyle anılan bölge, bu üstün kişinin gayretiyle İslâma açılmıştır.

Karatekin'de yerleşen Samsa Çavuş ise, bu kalenin İznik'e yakın oluşundan faydalanarak buraya, zamanlı zamansız akınlar, baskınlar yapmakta, kalenin çevresini yağ-

malamaktaydı. İznik hâkimi, İstanbul tekürüne bu baskıdan yakınarak yardım istemişti. İstanbul'da toplanan askerin gemilerle Yalakova (Yalova) ya çıkarıldığını haber alan Gazi Abdurrahman, bu başarısız topluluğu basmış, çoğunu kırmış, kaçıp kurtulabilenlerin tümü de denize düşüp boğulmuşlardı. "Bunun için onlardan öc aldık. Böylece onları denizde boğduk"[73] buyruğu gerçekleşmişti. Bu vartadan kurtulabilen bir kaç öldürülesice, bin bir zorlukla gemilere binip, gücele İstanbul'a varmışlar, olanları yoldan çıkmış sapıkların önderi olan teküre bir bir anlatmışlar, onun da hüzün ve keder deryasında boğulmasına sebep olmuşlardı.

Gaza ve cihadı alışkanlık haline getiren Orhan Gazi'nin gayretleriyle Bursa ve Adrenos kalelerinin açılması

Osman'ın güçlü mizacı ve sağlam yapısı, zamanın gereği sonucu yüreği sızlatan bir takım ağrılar ve tökezlemeler sebebiyle bozulmuş, devası güç bulunur hastalık, onun gerçek varlığına verdiği elemlerden özürler dilemek için, şerefli ayaklarına baş koymuştu. Artık bu şanlı serdarın seferlere tahammülü kalmayınca, kudretli Orhan, düşmanın gözünde daha da korkunç ve güçlü gözükmeye başlamış, kale ve hisarların ard arda fethiyle şöhret kazanması da babasının başlıca isteği olmuştu. Bu maksatla ol bahtı güzeli, zaferleri amac edinen askere baş ve buğ edip devlet ve ikballe Bursa'yı açmak üzere göndermişti.

Ülkeler alan Orhan, isabetli bir kararla önce Adrenos ilini ele geçirmeyi, bu topraklarda yaşayan halka aman vererek yurtlarında eski düzenlerini sürdürme kolaylığını

sağlamayı uygun görmüştü. Bu maksatla kale önüne geldiği zaman, hisarın boşaltılmış, tekürün de dağa kaçmış olduğunu anladı. Gaza ve cihad yolunda pek hevesli ve istekli olduğundan, topraklara batasıcanın hemen ardından sarıp, yaya tırmanarak dağ kulesi önüne geldi. Yaşamı pek çirkin tekür, korku ve heyecandan karşı duramayıp kaçmaya çabalarken bir kayadan düştü, param parça oldu. "kim ki Tanrıya eş koşar, o gökten düşen av gibidir. Yırtıcı kuşlar onu hemen kaparlar"[74] hükmü, onun bu hızlı sonunu görenler için bir örnek oldu. Geride kalan kaçaklar ise, bu durumda çaresiz, o bahtiyar olanın ayağına düşerek boyun eğmek zorunda kaldılar. Orhan Gazi sözü edilen ili böylece ele geçirip, hisarı yerle bir ettikten sonra, bütün gücüyle Bursa'nın açılışına sarıldı. Şehrin önüne gelerek Pınarbaşı yönünde kondu. Kalede bulunan ve hisara kapanmış olan kâfirlerin sekiz yıldan beri süregelen kuşatma sonunda yiyecekleri pek azalmış, yaşamak için gereken eşyanın yokluğundan, âdeta ölecek hale gelmiş, büyük sıkıntılara düşmüş oldukları bir yana, şanlı Osman'ın yaptırdığı iki hisarda gözcü kalan bahadırların elinden sayısız kederlere düşüp "Kim ki başını kurtardı, kazandı"[75] sözü uyarınca kaleyi bir an önce teslim etmek için, o bahtiyar olanın yolunu gözledikleri de bir gerçek idi.

Yazardan :

Ulu ülkelere başbuğ olan Bey
Elçi diye Mihal'i gönderdi hey

Çünkü bahadırlık meydanının gün görmüş eri, sapıklık demlerinde bu tekür ile dostluk, yoldaşlık kurmuş, ahbablıkta da pek ileri gitmişti. Mihal, tekürü hem korkutmak, hem de yıldırmak için bir takım ara sözler söyledikten sonra,

bazı nasihat ve tavsiyelerde bulunmuştu. Tekür bu tavsiyeleri dinlemiş, nasihatlardan faydalanarak barışı, kurtuluş için tek yol olarak değerlendirmişti. Böylece çoluk çocuğu, mal ve eşyası ile selâmete çıkarılmasını şart koşmuş, barışa razı olmuştu. Mihal, onun isteklerini anlayınca, koruma hakkı olmak üzere ayrıca otuz bin altın ödemesi gerektiğini ileri sürmüş ve barışı buna göre bağladıktan sonra, dini gölgesinde tutan Orhan'ın otağına yüz sürüp, şaşkın tekürün ahvalini bir bir anlatmıştı. Mihal'in verdiği söz, gönlü deryalar kadar geniş olan padişahın da makbulü olmuştu. Kesilen para, daha nice hediye ve armağanlar da eklenerek yiğitlik meydanına gönderilince, verilen söze ve anda uygun bir şekilde onlar aman bulmuşlar, öylelikle deniz kıyısına, Gemlik adındaki köye kadar götürülmüşler, gemilere bindirilip yurtlarından uzaklaştırılmışlardı.

Gönüller alan güzelliklerle bezeli bu kale, Tanrının yardım eliyle sapıklık ve şaşkınlık törelerinde temizlenmiş, cennet misali bu belde, karşılıklı öldürmeler olmadan, cengsiz, döğüşsüz din yolunda savaşanlara konak, padişaha da otağ olmuş, "müminlere yardım etmek bizim üzerimize görevdir" [76] buyruğu, gerçeği görenlerin gözünde bu suretle bir kez daha canlanmıştır. Gerçekten fetih, 726 (M. 1326) yılının yaklaştığı günlerden birinde oldu.

Devrin hâkimi olan Orhan, gönüller alan bu fetihle sevinçlere boğulmuşsa da, keremli atasının rahatsızlığının gittikçe artmış olması, kederlerin üzerine saldırmasına sebeb olmuştu. Atasını yoklamak, din yolunda döğüşenlerin sultanını ziyaret etmek için atının dizginlerini çekip geriye döndü. Gün görmüş, umur sürmüş babasının tatlı gülüşlerle parıldayan güzel yüzünü görüp sevinçler duyduğu zaman, hastalığına artık, hiç bir ilâcın kâr etmeyeceğini de anla-

mış oldu. İki hasret, öylece bakıştılar, ayrılık kederlerine, gussalarına gömüldüler.

Yazardan :

Gördükleri dem birbirlerini ol iki şâh
Karşılıklı ettiler hasret ile âh ü vâh
Felek kadar kudretli padişahların ilki
Sultan Osman ki, amaç edinmiş veliliği
O seçkin beyin gördü halini kederlendi
Ey benim cân ü dilim gel hüzünlenme dedi
En sonunda işte hal böyle olur her kese
Fena rüzgârı eserse ihtiyara gence
Akibet göçsem beka diyarına ben bu dem
İşte sen devlet ü ikbalile ol muhterem
Çünkü yerime sen gibi birini koymuşem
Bu cihandan göçmüşolsam da artık gam yemem
Ama budur vasiyetim güzelce kulak tut
Bundan böyle dünya mihnetini sen de unut
Dileğim bu, ey devlet ve ikbalin sahibi
Kaptırmasın asla zulmün yoluna kendini
Adaletle eylegel bu dünyayı abâd
Edilmelisin Rum ülkesinde dâima yâd
Cihad uğruna harca emeklerini durma
Gaza töresinden adımı unutturma
Bilginlere eksiksiz eyle saygını tamam
Şeriatin hükmü böylelikle bulsun nizam
Bir bilginin adını nerede duymuş olsan
Sevgini ilgini göstermelisin ona sen
Malla asker çokluğu seni mağrur etmesin
Şeriat ehli de kapından uzak düşmesin

Bilki nizamdır esası şahlığın, hem aslı
Kanuna aykırı işlerde olma hevesli
Dileğimiz inan, Allah'ın dinidir bizim
Gittiğimiz yol da doğruluk yoludur bizim
Yoksa sadece mihnetle kuru kavga değil
Tek cihanda padişahlık etmek dava değil
Dinin zaferiydi âlemde hep maksat bana
Amacıma sarılmak elbet yaraşır sana
Padişah olan kişi ihsana kulak asmaz
Saltanat etmek sözü onu pek umursatmaz
Gece gündüz halkı, toplumu korumaya bak
Dilersen Rabbinin lutfu sana yakin olmak
Dine gölgelik eden vasiyetini yaptı
Beka ülkesinde yolu tuttu, uçup gitti
Hak onu cennetine yakın yerde eyliye
Tahtını orda da kullara perde eyliye

Nurla dolu kabri, güzel kokular saçan şehitliği, Bursa hisarında, Manastır içinde bulunmaktadır. Onun ziyaretiyle insanlar, bereket bulurlar.

Orhan Gazi'nin Cihanı tutan Saltanat tahtına oturması

Söz konusu edilen yılda, durağı cennet olan Osman Gazi'nin ölümü üzerine Orhan Gazi, baş ve buğluk davulunu vurdurmuş, sadasını gök kubbeye ulaştırmıştı.

Beyt :

Yarlığayan Tanrının çağrısı ulaşınca Osman'a
Erişti şimdi beylik nevbeti oğlu yiğit Orhan'a

İlk iş olarak da bu beyliğin töreleri gereğince, komutanları, beylerin her birini yine gaza ve cihat yolunda görevlendirmişti.

Bu yıl kendini gösteren hoş bir rastlantı şu oldu; Osman oğullarının devlet fidanlığında, Orhan Gazi'nin ikbal dalında olgunlaşan bir meyve yere düştü. Şimdiye kadar bu ayarda bir mahsul alındığı kimsenin kulağına erişmiş değildir. Mutluluk getiren yeni doğan, Murad adiyle şeref buldu ve sonraları Gazi Hüdavendigâr diye tanındı. Bu yıla rastlayan başka bir olay ise, Konur Alp'ın, Tanrının rahmetine kavuşan Osman zamanında, Bolu, Konrapa, Akyazı ve Mudurnu illerini İslâm devletinin uğuruyla baştan başa açmış olmasıdır. Yine aynı yıl içinde Akça Koca savurduğu kılıçlarla Kandıra, Ermenipazarı (Akmeşe) ve Ayan gölü'nü ele geçirmişti. Ondan sonra bu iki anlı ve

şanlı serdar, Kocaeli denilen ülkenin tam orta yerinde bulunan Samandıra kalesini ve çevre ilini almak için gerekli hazırlıklara kalkışmışlardı ki, Orhan Gazi'nin hanlanması gerçekleşmiş oldu.

İşte bu günlerde idiki, Samandıra tekürü, ölen oğlunun cenaze töreni için, askerleriyle birlikte kaleden çıkmış, keder ve hüzün içinde defin işleriyle uğraşırken, Orhan Gazi'nin mutluluk demek olan yıldızının uğuruyla ölümkalım meydanının bu iki yırtıcı arslanı, sözü edilen kale çevresinde bir keşif hareketinde bulunmaktaydılar. Cenaze alayına rastladıkları gibi, cihad alanının tetik atlıları, kullarına en hayırlı yolu gösteren Tanrının rehberliğine, bahtı Tanrı eliyle açılmış olan padişahın desteğine güvenerek, çakan bir şimşek örneği, kale ile cenazeyi izleyen düşman askerlerinin arasına girmişler, bunların geriye dönüş yollarını keserek umudlarını kırmışlardı. Bu durum karşısında şaşkına dönen düşmanlar, bir yandan gücsüzlük, bir yandan da yılgınlık içinde dağılıp kaçmışlardı. İslâm askeri, sonları kötü olan bu dağınık birlikler üzerine hemen saldırıya geçti. Başbuğlarını yakalayınca, artık kalenin fethi, beklemeye gerek kalmadan mümkün oldu. Tutsak alınan tekürü, çevredeki kâfirlerden bazıları parayla kurtarma isteğinde bulundular. Bu iki komutan konuyu cihanı tutan padişahın katından sordular. Padişah, her gün daha kalabalık ordular düzenlemek için özgürlük karşılığı para (fidye) alınması uygundur ama, bu toprağa batasıca alçağın serbest kalışından doğacak zarar da düşünülmelidir diye ferman edince, gaziler başbuğu, bu uğursuz tutsağın isteği gereğince, Aydos ile İstanbul tekürlerine haberciler yollamıştı. Her iki tekür de teklife yanaşmamışlar, ellerinden çıkan kaleyi geri almak için asker toplamaya kalkışmışlar ve bunları din uğrunda baş koyanların üzerine gön-

dermişlerdi. Böylece iki taraf tekrar karşılaşmış, savaş sonunda bütün varlığını ortaya koyan İslâm askeri, başarıyı elde etmiş ve karşı çıkanlar yine kaçmak zorunda kalmışlar, dünya ve âhiret ziyana uğrayıp, "böylece kayba uğrarsınız"[77] hükmünün gerçekliğini ortaya koymuşlardı. Samandıra tekürünü en sonunda, İzmit tekürü büyük para karşılığında satın almak zorunda kaldı. Bu büyük para da, yine satılan kişinin ülkesini açmak yolunda gerekli olan silâhlara harcandı. Bu bölge İstanbul çevresindedir. Büyük şehre pek yakın olduğundan, bundan sonraki akınların çoğu, İstanbul'a doğru yönelmiş oldu. Bunun için de Samandıra ile çevresine, şanı yüce Orhan Gazi'nin uyulması gereken fermanı üzerine Akça Koca gönderilmişti.

Aydos kalesinin fethi hakkındadır

Yazardan :

Gayretli bakışıyla Sultan Orhan
Aydos'u açmayı göze kestirdi
Padişahın emri ile oraya
Abdurrahman ile Konur Alp gitti.

728 (M. 1327/28) yılında, gaza meydanlarında silâh tutan, din savaşlarının bu iki yiğit önderinden sözü edilen kalenin feth edilmesi istendi. Ancak, Aydos kalesinin pek sağlam olan istihkâmları işin uzunca bir zaman alacağını göstermekteydi. Bu yüzden gaziler, bir fırsat zuhur edeceği ve zaferi böylece sağlayacakları umudunu beslemekte, dilekleri gerçek eyleyen Tanrının lutfunu kollayarak savaşı sürdürmekteydiler. Nitekim, "Allah bir şeyin olmasını isterse onun gereklerini hazırlar"[78] denildiği gibi, burada da

olaylar şöylece oluştu. Bu kalenin bahtı kötü tekünün pek hünerli bir kızı vardı. Bir gece, altın sarısı saçlarını parıldayan ay ışıkları gibi, yatağının bulutları andıran örtüleri arasına gizleyip, baygın gözleri uykuya daldığında bir rüya gördü. Güzellikler örneği bu düşte o, ansızın can alıcı, dar ve derin bir kuyuya düştüğünü sandı. Kendini kurtarmak için tutunacak bir şey, bir çıkış yolu da bulamadı. Ne kadar bağırsa, ne kadar çağırsa da yakınlarından kimse onun çığrışlarına cevap vermedi. En sonunda, bu korkunç kuyunun ölümüne sebeb olacağı kuruntusuyla umudu kırıldı, çırpınmaktan da vazgeçti. İşte bu sırada,

Gördü yanında nur gibi parlayan bir genç

mısra'ında denildiği şekilde, karanlık kuyunun kenarına gelip, onu bu tehlikeli çukurdan bir yiğitin çıkardığını, selâmet kıyısına aldığını, kana bulanmış elbiselerini soyarak, ağır elbiseler giydirdiğini gördü. Dolunay kadar güzel kız, rüyadan bu duygularla uyandıktan sonra, kendisine bunu yoracak bir kimseyi düşünürken, rüyadaki delikanlıya tutulduğunu anladı ve artık onun aşkından bir yerde duramaz, karar edemez oldu. Gönül alıcı, ay gibi güzel, pırıl pırıl parlayan aydın bir günde, içini karartan kederleri bir parça olsun dağıtmak için, kale üzerinde dolaşıyordu ki birden, aşağıda, zaferleri gölge edinmiş Türk askeri önünde dimdik duran Abdurrahman Gaziyi gördü. Günlerdir aşkından tutuşup yandığı, uğruna şaşkına döndüğü delikanlının bu din yolunda savaşanların başbuğu olduğunu anladığı gibi, gördüğü rüyanın yorumunu da kendisi kavramış oldu. Artık onun için, müslümanlar arasına katılmanın gerektiğini fikredince, bildiği frenk yazısı ve güzel üslûbu ile durumunu bir bir yazdı. Bu mektupta müslüman olmak isteğini belirterek, en sonunda da dileğiniz bu kaleyi almak ise, şim-

di kaçarcasına kalenin önünden çekiliniz ve filan gece, bir kaç yiğitle gizlice duvarların altına geliniz, o zaman kaleyi kolaylıkla ele geçirmiş olursunuz demişti. Pek çok yalvarışlarla dolu olan mektubu bir taşa sardı ve askerlerin arasına fırlattı. Mektup sür'atle uçan bir kuş, bir haber güvercini gibi zaferleri rehber edinen askerin önüne düşünce, mıknatıs taşıymışcasına bulunup, Abdurrahman Gazi'nin doru atının özengisine ulaştırıldı. Bu tedbirli yasağcı hemen mektubu alarak Akça Koca'nın yanına gitti. Mektup, yazıdan anlayanlara gösterildi. İçindekiler anlaşılınca, konu tartışıldı ve sonunda kaçış planları şöyle düzenlendi. Kalenin etrafını yakıp yıktıktan başka, Samandıra kalesini de ateşe vurarak düşmana, Türklerin bölgeden çekildikleri kanısını aşılamış olmayı, bir şeyden çekindikleri için kaçmış oldukları zannını vermiş bulunmayı öngördüler. İş, bundan sonra kararlaştırıldığı şekilde yapıldı. Allaha yakarmasını bilmeyen kaledeki kalabalık ise, durumun böylece gelişmesini, korku ve yılgınlık olarak değerlendirdiği için iyş ü işrete daldı, sonun nereye varacağından habersiz keyfe düştü. Abdurrahman Gazi, mektupta belirtilen gece yanında seksen dilâver bahadır olduğu halde kale altına geldiği zaman, salına salına yürüyen o dilberin kale burcundan onları gözetlemekte olduğunu gördü. Sevincinden coşarak, sözünün eri kızın bulunduğu tarafa seyirtti. Dalga dalga saçlı güzel yavru, oynaşmayı dileyen tatlı kumru, bezgin zülfü gibi bir kemendi hemen aşağıya sarkıttı. O anda, adı dünyayı tutan yiğit, aşka tutkun kişilerin yaptıkları gibi, örümcek misali kemende yapışıp peri yüzlü dilberin elini öpmek, gül yüzünü görmek heyecanı ile kale üzerine tırmandı. Ardından bir kaç bahadırı daha kaleye çekip çıkartınca, ay yüzlü güzelin tavsiyesine uyarak kale kapılarını bekleyen askeri tepelemek üzere aşağıya koştu. Sızmış

uyuyan kapıcının yatağında buldukları kale anahtarları ile gereklere gerek olan Tanrının yardımı sonunda, hisar kapısını açarak dışardaki yoldaşlarını da içeri aldı. Sonra da, işi eşkiyalık olan tekürün sarayına saldırdılar. Gurur şarabıyla başı dumanlı tekür keyfinde, döşekte yatarken yerinden, benzeri olmayan bu kale de kılıçların döktüğü sularla müşriklerin pisliklerinden temizlenmiş oldu. İşi kötü olan tekür ile güzellikler örneği kızı ve ele geçen yığınla mal ikbal sahibi Orhan'ın otağına geldiği zaman, keremli padişah, âlemin tek sahibi yüce Allah'a şükürler etmiş ve gönüller alan güzel kızı Abdurrahman Gazi ile nikâhlamış, sayısız armağanlarla onu mutlu kılmış, baştacı eylemişti. İki sevgilinin mutlu birleşmeleri sonunda Kara Abdurrahman adıyla tanınan yiğitlik örneği bir oğulları doğdu. Bu delikanlı bahadırlıkta kendini öyle gösterdi, öyle ileri gitti ki, onun yüzünden İstanbul'da yaşayan kâfirler, rahat ve huzuru unutmuşlar, uykuyu gözlerine haram etmişler, analar da çocuklarını Kara Abdurrahman geliyor, seni kapacak diye onun adiyle korkutur olmuşlardı.

İzmit kalesinin fethi

İznikmid (İzmit) şehri[79] eski çağlardan beri bakımlı ve gayet büyük bir şehir olup, Makedon adıyla da tanınmaktadır. Makedonyalı İskender'in[80] babası Filikos'un[81] tahtkenti ve İskenderin doğum yeri olduğu için, İskender-i Makedonî şehri diye de bilinen güzel bir belde olup, havası gayet iyi, çevresi de pek sevimlidir. Dört fersah uzağında bulunan geniş bir alan halkın mesire yeridir. Bunun ortasında büyük bir kuyu vardır. Anlatılmaya kalkışılsa yine bir destan olacak kadar renkli, ağaç denizi denilen ormanı

ise, şehrin hemen yanı başında bulunmaktadır. Burasını bahr-i Firenk ve Rum'a[82] bağlayan körfeze Dil adı verilir ki, güzel eserlerle süslü İzmit kalesi, onun kenarındadır. Bu şehir en sonunda, miras yoluyla Kayserlerin torunlarından Belakonya adındaki bir prensese geçmiş ve onun yönetiminde kalmıştı. Akça Koca, ülkeler açan padiahın buyruğu ile ve kılıç zoruyla bu ilin kalelerini bir bir ele geçirince, gazilerin himmeti bereketi İslâm topluluğunun gücü, kudreti söz konusu bölgede iyice duyulmuş, islâm askerlerinin yürüdükleri haberi, hergün bir biri ardına kökleri kuruyasıca kâfirlerin kulaklarını doldurmuş bulunuyordu. Bu yüzden İstanbul tekürü sözü edilen hisarı bir güzelce berkitmiş, top gibi, tüfek gibi daha nice savaş araçlarını, silâhları buraya yığmış, imdad gönderme yolunda beklenen bütün gayreti göstermişti. İzmit kalesi, özünden sağlam yapılı ve dayanıklı bir kale olduğu gibi, kaleyi savunmak için dilediğin kadar askeri hem karadan, hem de denizden çekmek imkânı da ortada bulunduğundan burayı ele geçirmek, zamanın ileri gelenleri gözünde zor sayılmaktaydı. Bütün bunlarla beraber şehri almak niyetiyle yüce gayret sahibi padişahın, kendisini zafere iletecek hazırlıkları yapmakta olduğu bir sırada Akça Koca öldü. Onun cenazesinin, dilek sahiplerinin halâ başvurdukları, halden anlayanların ziyaretinde kusur etmedikleri Kandıra'daki türbesine gömüldüğü haberi, keremli padişahın katına ulaştırıldı. Bu arada, Tanrının rahmetine ulaşan bu kutlu kişinin, açılışı zor olan söz konusu kalenin ele geçirilmesi için vasiyette bulunduğu sözü de, kudret sahibi padişaha duyurulmuştu. Bu vasiyet de yola çıkmak ve işi sıkıca tutmak için bir gerek oldu. Kocaeli sancağının yönetimi Gazi Süleyman Paşa'ya verildi. Öte yandan Konarpa (Konrapa) ilinin fâtihi ve bu ile kendi adını veren Konur

Alp'ın, Tanrının rahmet diyarına yönelmiş olduğu haberi de devlet merkezine gelmiş bulunuyordu. Bu haber alınınca, sadece bu yöredeki bahadırların gayretiyle İzmit'in ele geçirilmesi ihtimali olmayacağı, başarılı padişahın katında iyice anlaşılmış ve kendisinin bu seferi yürütmesi gereği belli olmuştu. Padişah, Sultanönü (Üyüğü) ile aynı serhadde bulunan Konrapa ilinin gözetimini, oğlu Gazi Murad Han'a ısmarladıktan sonra, mecit Tanrının başarı destekleri ve uğurlu bahtının rehberliğiyle 728 (M. 1327/28) yılında İzmit üzerine doğruldu. Sakarya köprüsü çökmüş ve tamire muhtaç olduğundan, burada bir süre bekledi. 100 evden fazla bir obayı köprü çevresine yerleştirerek, köprünün bakımı ve korunması karşılığı hertürlü vergiden onları beri kıldı.

Güçlü ordusuyla genç Padişah, köprüyü geçtiği sırada, Abdurrahman Gazi'yi, daha önce Samandıra tekürünün fidyesi bahanesiyle İzmit'e girmiş, kaleyi incelemiş, savaş yerlerini görmüş ve çevreyi tanımış olduğundan, orduya rehber ve öncü tayin etmişti. Böylece İzmit bölgesi İslam ordusunun sancakları için durak oldu. Kuşatma için gerekli donanmanın sağlanmasına çalışıldığı gibi, düşmana gelecek yardım yolları da tamamen kesildi. İzmit yöresinde, halâ Koyunhisarı adiyle anılan kalede ise, Belakonya'nın Kalayun adındaki kardeşi yerleşmiş bulunuyor ve eli altındaki kuvvetli ordu ile bu yörede İslam askerinin yönetiminde olan köylere saldırıyor, çevrede dolaşan Türk sipahileriyle çarpışmaya kalkışıyordu. Bunun zararını ortadan kaldırmak ve tehlikeli olmasını önlemek için, ilk iş olarak, bir kısım birliklerle Kara Ali ile Aygut Alp onun üzerine gönderildiler. Kalayun kendine güvenle karşı çıkmaya, direnmeye kalkışmıştı. Savaşın başında, ciğeri delen, can alıcı bir ok, ansızın bu dinsiz lanetlenesicenin kindar göğsüne

saplandı ve temreni, edebsizin tam can yerine ulaşarak onun kale burcundan düşmesine sebep oldu. Kaledekiler, gökten inen bu kazadan, beklenmedik okun ettiği işten şaşkına döndüler ve can korkusuyla aman dilediler. Böylece sözü edilen hisar, sayısız ganimet ve mallarla birlikte gazilerin eline düşmüş oldu. Kalayun'un başını pis bedeninden ayırıp Padişahın katına götürdüler. Cihan padişahı bu kelleyi bir mızrak ucuna taktırarak İzmit önüne dikti. Kız kardeşi durumu haber alınca, yanık ahlarla cihan kal'asının kubbesini tutuşturdu ve o kırgınlık, o çaresizlik içinde İzmit kalesini teslim etmek zorunda kaldı. Çeşitli hediye ve armağanlarla vezirini devletli padişahın yanına göndererek, yalvarıp yakarmalar arasında, mal ve can güvenliğiyle gemilere gönderilmelerinin sağlanmasını diledi.

Beyt :

Bir zaman olur düşerse aczile düşman kapına
Başka gelecekler için onları zinhâr korkutma

denildiği gibi istekleri, padişah katında kabul gördü ve yenilmiş, ezilmiş bu topluluk gemilere doluşarak, İstanbul yoluna dökülüp gitti.

Ülkeler açan padişah, kudret sahibi Tanrının desteği ile bu güzel hisarı rahatlık ve kolaylık içinde ele geçirince, buraya pek yakın bulunan Aydos kalesine artık gerek kalmadığından onu yıktırmış, oradaki bekçileri de İzmit'e getirterek, bu kalenin korunmasında görevli kılmıştı. Kaledeki kilise ve manastırlar, hayırlı duâlarda bulunanlar, dindarlar için mescit ve medreseler haline kondu. Bu kiliselerden birinde öğrenciler için hücreler yaptırıldı. Burada görev alanların ücretlerini, ihtiyaçlarını karşılamak üzere köyler

ayrıldı. Bu medrese, şimdiye kadar kurulan medreselerin en güzeli olacak biçimde düzenlendi.

Bu tarihlerde İzmit ve çevresinin diğer bölgelere göre daha zengin ve bakımlı oluşunun bir sebebi şudur. Osmanoğulları kendilerini göstermeye başladıkları zaman, mal ve mülk sahibi kâfirlerin bir kısmı asıl yurtlarını bırakıp, bu yöreyi daha güvenli, korunması öngörülen bir bölge olarak tanımışlar ve buraya göç etmişlerdi. Aynı zamanda burası, dara gelindiği vakit, deniz yoluyla kaçma kolaylığına da sahip bulunuyordu. Böylece bir birini destekleyerek burada yurt tutmuşlardı. Bir başka sebeb de, Belakonya'ya ait olduğu Belako[83] adıyle tanınan yörede bir çok imkânların varlığıdır. Sıcak kaynak suları, bütün uyuz ve benzeri deri hastalıkları ile sinir ve bünye marazlarına iyi gelmekte olduğu tecrübelerle bellendiğinden, çevreden gelen halkla dolup taşmakta ve tutulmaktadır. Bu ılıcanın kuruluşu ve ilk yapısı, halkın gösterdiği ilginin aslı konusunda, haberleri rivayet edenler şöyle hikâye etmektedirler.

Hikâye — Geçmiş yıllarda İstanbul tekürünün güzelliğinin eşsizliği, alımının üstünlüğüyle öğülmüş, gönül alıcı bir kızı vardı. Fakat zamanla bir gün, gönül dinlendirici güzel, sözü işitenlerden uzak olsun[84] cüzam illetine tutuldu. Vaktin hekimleri, ne deva ettilerse çare bulunmadı. Bunun üzerine kızcağız, kimsenin gelmeyeceği tenha bir yere çekilmek istediğini babasına söyledi. Hekimlerin de görüşleri alınarak, hava değişikliğine elverişli, gönül çekici bir yer araştırıldı. Deniz kıyısında, bu ılıcanın yapıldığı yer uygun görülerek orada şen, güzel, büyük bir saray kuruldu. Hasta kızcağız buraya yerleşti, babasıyla anası da gemiyle zaman zaman gelip, onu yoklamakta idiler. Vakit böylece geçerken, günlerden bir gün, sözü edilen prenses kederler içinde, bahçeye bakarken, uyuz ve kaşıntıdan halsiz kalmış

bir domuz gördü. Hayvan o hale gelmişti ki, adının tersi gibi zırnıktan çıkmış, çıplak ışıklar[85] misali vücudunda değil kıl, iz bile kalmamıştı. Domuz o gün, akan sıcak suya daldı, bir süre çamurda yuvarlanıp yuvasına gitti. Sonra hayvanın hergün bu işi yaptığı anlaşıldı ve kırk gün tamam olunca hastalıktan kurtulduğu görüldü. Bunu izleyen prenses, suyun taşıdığı hâsiyeti anladı ve aynı şekilde kırk gün, kendi kendini tedavi ederek, ulu Tanrının izniyle sağlığını kazandı. Tekür, bu gelişmeden haberdar olunca, söz konusu alanın onarılmasını buyurarak, bazı kişileri de buraya yerleştirip görevlendirdi. O günden beri bu yöre, bakımlı olarak kalmış bulunmaktadır.

Şimdi bu ılıca, çevresiyle birlikte Osmanoğulları ülkesine katılınca timar haline kondu. Deniz boyu ise, Akça Koca'nın yetiştirdiği yiğitlerden Kara Mürsel'e verildi ve düşmanın gemilerle denizden saldırılarına karşı korucu tayin edildi. Bu yüzdendir ki çevredeki köyler, Kara Mürsellü diye, bu gazinin adiyle anılmaktadırlar.

Hereke kalesinin alınışı

İzmit'e bağlı kalelerden biri olan Hereke, İstanbul yolu üzerindedir. Gerçi bugün yıkılmış bulunmaktadır. O vakitler İzmit'ten çıkan bir kısım kâfirler, buraya girmişler ve kaleyi güzelce berkiterek teslim olmaktan kaçınmışlardı. Bunun üzerine Orhan Gazi, bazı birliklere gaza meydanlarının atası, Timürtaş Bey'in babası, Ali Bey'i baş buğ edip göndermişti. Kuşatma sürüp giderken, zemanın göz değmesiyle Ali Bey'in gözüne bir kaza oku çarpmış, açtığı yara verdiği acıyle rahatı kaçırmıştı. Ama, bu arslanları tava getiren yiğit, ok yarasıyla gözünü yummayıp, tek göz, mut-

luluk yolunda yayı yine de germiş ve göz açıp kapamaya kalmadan, anılan hisarı almıştı. Düşman yenilgiye uğrayınca aman dilemiş, sözle andla kale teslim olmuş, kâfirin çerisi çekilip gitmişse de, Hereke halkı, yurtlarında kalmayı kendileri için daha uygun bulmuşlardı.

Padişahın geriye dönüşü - Osmanlı ülkesinde yasaların konulmaya başlanması

Din yolunda savaşanlarla gazilerin Sultanı, İzmit ilini açmakla din uğrundaki azmini bir kere daha ortaya koyduktan sonra, o cennet misali beldeyi yani, kalesi gökleri tutan Bursa şehrini ülkesine merkez, hak ve adalet içinde bir kaynak haline getirmek üzere, yüce tahtına dönmüştü. Gerçekten bu güzel şehrin yeryüzündeki öteki şehirlerden daha üstün olduğu, bilgili gezginler katında günden aydındır. Ucundan inci taneleri dökülen kalem, bu şehrin güzelliklerini anma yolunda yazdıklarından, ne kadar aşırı gitmiş olsa da haklı sayılmalıdır. Akarsularının bolluğu ve tertemiz havasıyla "altından ırmaklar akan cennetler"[86] e benzetilse yeri vardır. Cennet bahçelerini andıran geniş ovası, gönül okşayan latif havası, ne denlü ögülse azdır. Şehrin büyük bahçeleri, sıcak sularla dolu havuzları, gözlere gönüllere ferahlık verir. Gül bahçelerinin güzelliği, bahar günlerinin letafeti, pınarlarının, ırmaklarının safası, peri yüzlü dilberlerinin bakışları, gözlere nurlar saçar. İşin doğrusu, bu belde hiç şüphesiz şah ile dervişin, adlı adsız her kesin dilediği gibi keyfini süreceği, rahatça yaşayacağı güzel bir yerdir. Ekin alanları geniş, ovası iş güç sahipleri için elverişli, geçim şartları uygun bir şehir olduğundan, insanı da boldur.

Bütün bu özellikleri gözönüne tutan, yol ve yordamı iyice kollayan padişah, sözü edilen beldeyi devleti için taht-kenti, ordusunun ileri gelenleri için de konakyeri eyiediği sırada, şefkatli kardeşi, mutluluklar yoldaşı, Alâaddin Paşa ki,

Beyt :

Bizdedir fakr ü fenâ şahım mülk ü makam, mal sende
Beka yoktur bu dünyada istesekte sen de biz de

demiş ve büyük bir olgunlukla, vazgeçerlilikle nice yıl önce, bir kenara çekilmeyi uygun bulmuştu. Olgun, bilgili, kavrayış sahibi olduğu kadar, uzak görüşlülüğü ile üstün kişiliği tanınan, ince ve nükteli sözleriyle tatlı dili, hünerli, yönetim konularında da işten anlayan bir kimseydi. Dostlarını onurlayan, onlardan yardım bekleyen davranışlariyle çevresini kollayan padişahı ziyarete gittiği zaman, yeni kazanılan zaferi ve İzmit'in alınışını kutlamış, gereken saygı ve bağlılığı belirtmiş, ondan sonra da gönlünde geçirdiklerini, bir bir anlatıp, ülkeler açan padişahın önüne sunmuştu. Allah'ın ihsan ve yardımlarıyla Osmanlı soyu artık üstünlüğe, ikbale ulaşmış, istiklâl ve büyüklük durağına varmış bulunmaktadır. Bu uzun ömürlü devletin, dünya egemenliği yolundaki gelişmeleri günden güne, kat kat artmakta, her yönden, çevre kenardan başarılı askerler, bu ordugâha benzeyen ülkeye gelmek için, Tanrının fazlı eseri can atmaktadırlar. Çok yakın bir zaman içinde daha niceleri de bunlara katılacaktır. Devlet için gerekli olan ve saltanatının karar bulması için elveren şudur ki, bazı hayırlı tutumları, alkışlanacak yasaları seçmeye, artık zaman gelmiştir.

İlkönce; halkın elinde ve halâ ülkemizde sürülen, fakat, geçerliliği şüphe götüren, Selçuklu sultanlarının adına kesilen, bir para konusu vardır. Gerçi andının eri olan Sultan Osman, Selçukluların son kalıntılarına bile bağlı davranarak, böyle bir iddiada olduğunu belli etmedi. Onların yıkılışından sonra geçen kısa sürede ise, olayların bir birini kovalaması, savaşların uc'unda bulunması, onun bu gibi konulara eğilmesine fırsat vermedi. Ama imdi, saltanatın bağımsız hale geldiği bu olgun devirde, cihan egemenliğinin gereklerinin derlendiği bu demde, gereken o dur ki, Orhan Han'ın yüce ve keremli adı, her ülkede, her minberde nasıl gökleri süslüyorsa, dinar ve altınları da öylece parlatsın ve İslâm diyarında sürülegelen gümüş ve külçe altınlar, bu gülec adla sevilsin, itibar bulsun.

İkinci olarak; dünyada saltanat süren hükümdarların yolunu seçmek icab eder. Gösterişli törelere sahip sultanlar gibi, asker için özel bir kıyafet ve elbise koymak zorunluluğu vardır. Böylece askerle raiyet arasında, kılık kıyafet bakımından, kendini gösteren kargaşalık ortadan kalkmış olur. Askerler kılıkları ile tanınır ve üstünlük kazanırlar. Düşman askerleriyle bizim sipahilerimiz arasındaki benzerlik te kaybolur.

Üçüncü olarak; ülke topraklarını genişletmek, daha çok sayıda kaleler açmak için çeşitli asker kullanmak lâzımdır. Kale savaşlarında yaya askeri, atlılardan daha elverişlidir. Yerinde, yayaların desteği, atlıdan daha fazla olur. Ülkeleri ele geçirme tedbirleri arasında bu önem taşır, bunlarla İslâm ordusunu kuvvetlendirmek gerekir. Bu suretle onların desteği sonunda nice ülke açılmış olacaktır, demişti.

Tahtın sahibi sultan, isabetli görüşleri bulunan kardeşinin gönül okşayıcı sözlerini dinleyince pek sevinmiş, çok memnun olmuş, onun devletin yücelmesini isteyen bir

kişi olduğunu anlamış ve kendisine vezirlik görevini teklif etmişti. Ayrıca Kite bucağından Fodora adındaki köyü malikâne yoluyla ona vermiş, daha bir çok iltifatlar, çeşitli baskılarla kendi köşesinde mutluluğu bulan Alâaddin Paşa'ya evet dedirtmişti. Böylece onun vezirlik makamına oturarak, ülkede hakkın gözetilmesi konusunda çalışmaya başlaması gerçekleşmiştir.

729 (M. 1328/29) yılında ilk defa, ufaklık paralar ile külçe altınlar, zamanın hükümdarının yüce adiyle süslendi. Ülkede herkes, çevrenin gereği olarak, Frenk ve Rum diyarlarında olduğu gibi, sof ve ıskarlat gibi yani yünden dokunan elbiseler giyerler, başlarına da al, ak veya kara keçe külâhlar geçirirlerdi. Elbisenin iyisi beyazıdır sözüne uygun olarak, ilk defa, bu yıl, sipahiler için beyaz renkte bir külâh seçildi ve devletin yüzü de ak oldu. Yıldırım Bayezit Han,padişah oluncaya kadar bu model uygulanmıştır. Yıldırım Han devrinde askerin sayıca çoğalması birtakım karışıklıklara sebeb olunca, askerler için sınıflarına göre çeşitli kıyafetler seçilmesi uygun görüldü. O günlerde beylerbeyi olan Timürtaş Bey'in tavsiyesi üzerine, ak külâh, sadece kapıkulu sipahileri ile Endurun oğlanlarına ayrılarak, saltanat makamının ileri gelenleri ile yüksek derecedeki devlet adamlarının kapılarında olanlar için kızıl börk seçildi. Fetihler otağı, gaziler atası, Osmanlı kayserlerinin yedincisi, İstanbul fâtihi Sultan Mehemmed Han Gazi'nin tek amacı, hazreti peygamberin yolundan gitmek olduğundan, o da başa, ak tülbent sarmayı genelleştirdi. O güne kadar kullanılmakta olan ak börk ise, nice gümüş işlemelerle bezenerek yeniçerilere özgü bir başlık oldu. İleri gelen kişilerin kapılarında hizmet görenlerin giydikleri kızıl börkler de devletin güçlenmesi ve gelişmesinin bir sonucu olarak, pek çok şekillerde süslenmeye başlandı. Üsküf gi-

yilmesi ise, Yeniçeri bölükbaşları arasında bilinen bir gerçek olmakla, Bolayır fâtihi Süleyman Paşanın icadıdır. Aziz sırrı kutlu olsun, Hazreti Mevlâna Celâleddin-i Rumî'ye olan fazlaca sevgisinin eseri olarak kendisi bu başlığı giymişti. Daha sonra durağı cennet olan Sultan Gazi Murad zamanında üsküf giyilmesi yaygınlaşarak, ağır altın sırmalarla süslenerek, padişahlara, mevki, makam sahibi kişilere özgü bir başlık haline geldi. Osmanlı padişahları bazı seferlerde, toplantılarda üsküfü saltanat tacı gibi kullanmışlardır. Şimdi bunların Bursa'da bulunan aziz kabirleri üzerinde görülen sırmalı taclar üstüne sarılı yusufilerdeki burmaların görünüşleri ise eşsizdir. Dolama dilimleri öyle şekillendirilmiştir ki, kıvrımların nerede sona erdiklerini en keskin gözler bile fark edemez. Çok sanatlı, hoş görünüşlü, gözleri doyurucu şekilleri vardır. Padişahlar bu dolamaları daha çok boş zamanlarında veya ibâdet ederken ve bir dini toplantıya katıldıkları zaman kullanırlardı.

Ordudaki asker sayısının arttırılması konusunda, Feridun'a[87] denk padişah, hayırlı kararlar alan vezirine, bu sıralarda Bilecik kadısı olan Mevlana Halil ile görüşmesini buyurmuştu. Bunların görüşmeleri sonunda şu isâbetli sonuca varıldı. Bu konu için, Türk çocuklarından çevik gençler seçilerek ordu saflarına katılmalı ve bu önemli iş de Mevlana Halil tarafından yürütülmelidir. Bunun üzerine anılan hazret harekete geçmiş, işi dürüstçe tutarak, gereken önemi ve gayreti göstermiş, genç delikanlıları, savaş günlerinde yırtıcı arslana dönen yiğitleri toplamıştı. Bunların her birine sefer boyunca, dörtte bir şer'î dirhem tutarında olan bir Osmanlı akçası gündelik verilmesi, savaş bitince, geriye döndükleri vakit, bu gündeliklerin kesilmesi ve her birinin kendi yurdunda, çifti çubuğu ile uğraşması ancak, her türlü resim ve vergilerden muâf tu-

tulmaları uygun görülmüştür. Ayrıca bu topluluğa onbaşı, yüzbaşı, binbaşı gibi subaylar da tayin olunarak adlarına yaya dendi. Yaya kuvveti zamanla gelişti ve çoğaldı. Böyle olunca da sefer veya barış günlerinde bir takım yaramaz davranışlar göstermeye başladıkları, yüce makam sahibi Padişahın kulağına geldi. Bunun üzerine devletin önde gelen kişileriyle yapılan toplantı sonunda, şöyle bir yol seçildi. Bundan sonra küffar çocuklarından işe yarar, savaşa yatkın olanları ayrılarak, bunların müslümanlıkla şeref bulmaları, hem dünyalarını, hem de âhiretlerini kazanmaları fırsatı onlara verilmelidir. Ayni zamanda müşriklerden kaleleri almak için harcanacak bir kuvvette böylece meydana getirilmiş olur. Bu karar üzerine, bazı mutlu Kadı nâibleri bu iş için görevlendirildiler. Birkaç yılda bir, bin kadar genç kefere çocuklarının toplanarak, devlete yardıma hazır ve devlet hizmetinde olanların yanlarına verilmeleri töre oldu. "Her yeni doğan islam fıtratı üzerinde doğar"[88] gereği gözönünde tutularak bunların müminlerle kaynaşmaları, Tek tanrıya inananların hizmetinde bulunmaları sonucu, islamın nuru yüreklerine girerek kendilerini, Tanrıya eş koşmak pisliğinden temizleyecekleri, görevlerinde yükselmek, ileri makamlara geçmek umudu ve isteğiyle de işlerinde çalışkan ve itaatkâr olacakları düşünüldü. Ücretleri için de bir akçadan başlamak suretiyle yeteneklerine göre arttırılmalı dendi. İşte bunlar, Yeniçeri adiyle şöhret yaptılar. Gerçekten de bu dilâverler savaşta olsun, barışta olsun, nice işler yaparak yüce padişahların ilgilerini kazandılar, eşsiz hizmetlerinin sonunda yüksek derecelere çıktılar. Bunu gören öteki ke-

fere de çocuklarını bu yola kayırmak için can ve gönülden istekli ve hazır oldular. Bu yolla günümüze kadar, yani ikiyüz yıldan fazla bir zaman içinde, nice bin kâfir ıslâm olmak şerefine ulaşmıştır ki, bunların sayıları ikiyüzbini aşmaktadır. Öte yandan serhad boylarından toplanarak getirilen kölelerin sayılarını kimse bilemez. Sadece bu tutumlariyle Osmanlı padişahlarının, yeryüzünde bulunan diğer hükümdarlara olan üstünlükleri, bilgi sahipleri katında ve düşünürler arasında teslim edilmektedir. Tarihin hiç bir devrinde İslâmiyet böyle yayılmış, selâm ve salat ona olsun, yaratıkların efendisi olan Peygamberin öğünülecek dininin sancağı, hergün böylece biraz daha yükselmiş, Osmanlının cihana saldığı kılıç, küfr ile islâmın arasını göstermiş ve onların gayretlerinin bereketi, hem doğuda, hem batıda İslâmın nuru, küfrün parlaklığını söndürme yolunda yürüyüp gitmiştir.

Beyt :

İlâhi tanınsın üstünlüğünle Osmanoğulları
Sonsuzadek Cihan tahtına oturt bu padişahları

Yeniçeri ordusu kurulduktan sonra yayalara ulûfe karşılığı tarla ve toprak verilerek, bunların savaştan döndüklerinde çiftleriyle uğraşmaları ve ayrıca her çeşit geçici vergilerden muâf tutulmaları kararlaştırıldı. Yine bir kısım Türk gençlerinin atlı olarak sefere eşip, savaşmakta olan yoldaşlarına yardım etmeleri öngörüldü. Bunlara da çift ve çubukları için yer ve topraklar ayrıldı, adlarına da Müsellem dendi ve başlarına Bölükbaşılar ile Sancakbeyleri getirildi.

İznik kalesinin fethi için Padişah'ın yola çıkışı

Kara Tekin ve Targan kalelerine yerleşmiş bulunan bahadırlar, İznik'e kapanan kâfirleri o kadar baskı altına aldılar ki, bunlar İznik çevresinde olan bağ ve bostanlarına bile gitmeye mecal bulamaz oldular. Yine, zaman zaman, İznik kenarındaki gölden balık avlamaya çıksalar, bu timsahlara yem olmaktan kurtulamıyorlardı. Bu şekilde uzun bir zaman geçmiş bulunuyordu. Bu arada da İstanbul teküründen yardım isteğinde bulunmuşlardı. Bir yandan iki tekür arasındaki akrabalık dolayısiyle, bir yandan da İznik düşecek olsa sıranın İstanbul'a geleceği düşüncesiyle, İstanbul tekürü ordu toplamak için bütün kudretini harcayarak hazırladığı kuvveti, yiyecek ve içecekleriyle birlikte Yalova sahiline çıkartmış ve İznik'e imdad etmek üzere göndermişti. Orhan Gazi'nin habercisi durumu gelip duyurunca, padişah askerin düzenlenmesini buyurmuş ve başlarına Şehzade Süleyman Paşa'yı koyarak düşmana karşı görevlendirmişti. Bu kuvvet hareket etmeden önce, bir kaç dilâver de düşman askerlerini gözetlemek için ileriye gönderilmişti. Bunlar, düşmanın Yalova'ya çıktıktan sonra İznik'e doğru ilerlediklerini ve kaleye yakın bir yere geldiklerini haber alınca, durumu sür'atle Gazi Süleyman Paşaya bildirdiler. O da bütün gücüyle, şanla hemen bu sapık topluluk üzerine yöneldi. Denildiğine göre kâfirlerin simsiyah olan içleri gibi, bir karanlık gecede yıldırımlar misali bu yere batasıca topluluk üzerine dalgalandı. "ve üzerlerine bir yağmur yağdırdık. Korkutulanların yağmuru ne kadar da dehşetlidir" [89] hükmü bu kâfirlerin durumunu göstermekteydi. Gazi Süleyman Paşa, sularını boşaltan bulutlar gibi, ateş saçan kılıcının şimşeğiyle sonu felâket olan bu topluluk üzerine dört nala atıldı.

Tanrının yardımiyle zaferi ve başarıyı elde etti. İşi kötü kâfirden sağ kalan kılıç artıkları esir, başbuğları ile ileri gelen tanınmış komutanlarından bazıları da tutsak olup, zincire vurularak, devletli padişahın yanına gönderildi. Bu sonuç üzerine Orhan Bey, efendiler efendisi yüce Tanrıya minnetlerini sunarak, İznik fethi niyetiyle yola çıktı. İznik halkı ise, uzun bir süredenberi şiddetli sıkıntılar altında, korku ve dehşet içinde, bir çok günler geçirerek bir yandan kıtlık, bir yandan da, dar günlerde ortaya çıkan salgınla helâk olmuştu. Habis tekür artık duramayacağını anlamış ve devletli padişahtan bir şeyler koparabilmek umuduna düşmüştü. Özellikle tek beklediği yardım kuvvetinin, perişan ve yardıma gelen komutanın bile tutsak olduğunu görünce, direnci iyice kırılarak aman dilemişti. Muzaffer padişah "af eylemek zaferin zekâtıdır"[90] gereği hareketle, amanı tanıdı. İznik halkı kuşatma süresince gördükleri ve çevrede yaşayanlardan duydukları ile Orhan Gazinin adaletine ve güzel yönetimine sığındılar, ev ve barklarını bırakıp gönlü kararmış tekürlerine uymadılar, Osmanlı yönetimine boyun eğerek yerlerinde kaldılar. Tekürleri İstanbul'a gidince devletli padişahı karşılayıp. onu güzel bir bahçe ortasında şirin bir konağa indirdiler ve gereken hizmeti yaptılar. 731 (M. 1330/31) tarihinde İznik şehri başarılı padişahın uğurlu ayakları ile açılmış, cennete örnek, güzelliğine doyum olmaz bir belde olmuştur. Burada da derhal cami ve mescitlerin yapılmasına ferman çıktı.

Günlerden bir gün bazı hıristiyan kadınların padişahın yolu üzerine çıkıp durdukları görüldü. Niçin bekledikleri, durumları sorulduğu zaman, bunların dul kadınlar oldukları, kocalarının kuşatma sırasında salgın, kıtlık ya da başka hastalıklardan veya Türk yiğitlerinin ok ve

kılıçlarından helâk oldukları anlaşıldı. Bu durum karşısında padişah merhamete gelerek şöyle buyurdu. Zaferleri gölge edinen askerlerimden bu kadınlara haz duyanlar varsa, onlarla evlenebilirler ve bunların evlerine yerleşebilirler. Bu emri yerine getiren askerler, özel, bir işleme tâbi tutuldular ve İznik kalesinin korunması göreviyle burada bırakıldılar.

Bu arada İznik'te eskiden kalma kiliselerin mescit haline konması işi bitmiş, bunlardan biri de medreseye çevrilerek öğretim işlerine de, manevî bilimlerde, bu alandaki kişilerin gavsi ve ileri gelenlerin kutbu olan Şeyh Sadreddin-i Konevî'nin başarılı müridi, genel bilimlerde ise Metali[91] adlı eseri derleyen Kadı Urmevî hazretlerinin faziletli öğrencisi, geçmiş ve gelecek bütün bilimleri özünde derlemiş olan, bütün şüphe perdelerini en gerçek şekilde açıklayan zamanın bilginlerinin önderi Mevlâna Şeyh Davud-i Kayserî getirilmişti. Padişah ayrıca burada kalanlar ve yolcular için bir imaretle ribat yaptırarak kimsesizlere yiyecek dağıtılmasını sağladı. Bu kuruluşun açılış gününde göz alıcı ve iştah açıcı çeşitli yemekler hazırlandı ve padişah bunları kendi uğurlu eliyle halka dağıtıp üleştirdi, kandilleri her biri, mumu andıran parmakları, nur saçan kutlu eliyle uyandırarak ışıklandırdığı hayrât ve aydınlattığı müberrât ile bu güzel şehri onardı, orada yaşayanları sevinçlere boğdu. İznik'in güzelliklerinden biri de kaleye bitişik büyük bir gölün varlığıdır. Bu gölün çevresini bir atlı, ancak bir günde dolaşır. Gölden avlanan balıklar pek lezzetli olup, çevreye hediye olarak gönderilir. Yılın kurak aylarında su çekilince ortasında bir takım büyük yapılar meydana çıkar. Bunların Nuh aleyhisselâmın oğlu Sam'ın yaptırdığı binaların kalıntısı olduğu söylenir. Sam'ın Tufandan sonra İznik'i kurarak burada yerleştiği meş-

hurdur. İznik, Roma imparatorluğu şehirlerinin önde gelenidir.[92] Bu şehrin toprağından çini yapılmaktadır ki, bunları anlatmak, tanıtmak sözle, kalemle olacak iş değildir. Çin'de yapılan fağfurdan ayırdetmek müşküldür. Osmanlı ülkelerinde inşa olunan mescitlerin, camilerin, büyük binaların çinileri bu şehirde işlenir. Yine burada yetişen, tatlı meyvalar ve nefis ürünlere değer olmaz. Lezzetli işmeleri, şırıl şırıl akan çeşmeleri saymakla bitmez. Hele havası bir başka görünüştedir. Böylece bu güzel belde nice müddet Orhan Gazi'nin hükümet merkezliği, cihanı tutan tahtının konağı, adaletli yönetiminin durağı olmuştur. Şehre ilk kez, kadı olarak da Bilecik Kadısı Çandarlı Mevlâna Kara Halil tayin edilmiştir.

Göynük, Tarakçı ve Mudurnu'nun alınışı

İzmit ilinin yönetimi padişahın fermaniyle, güzel ahlakın örneklerini gösteren Şehzade Süleyman Paşa'ya verilmişti. Yaradılışının öğünülecek uygunluğu ile bu diyarda kendisini o kadar sevdirmişti ki, reâya daha önce kendilerini yöneten hükümdarları unutarak, onlarla geçirdikleri günlere acır olmuşlardı. Böylece Osmanlıya karşı duyulan sevgi, reâyanın gönlünde yer tuttu ve imânın nuru, çoğunun yüreğine kök saldı. Bu durum çevreye yayılarak bu illerde herkes, adaletli padişaha bağlanmaya heves eder olmuştu. Bahtı güzel Şehzade bu gelişmeyi çok iyi bildiğinden, 738 (M. 1357) yılında Tarakçı Yenicesini fethetmek üzere yola çıktı. Bunun tekürü dayanamıyacağını ve halkın İslâm padişahına duyduğu bağlılığı anlamış bulunduğundan, bu zorunla karşı çıkıp boyun eğdiğini bildirerek, ülkesini kendi isteğiyle teslim etti. Bu beldede yaşayanların işi tarakçılık ve kaşıkçılık idi ki, bugün bile aynı

sanat aralarında geçerli bulunmaktadır. Şehzade memleketin korunması ve yönetimi için gerekli tedbirleri aldıktan sonra Göynük yönüne hareket etmişti. Aynı tutumla, bu bölge halkının da hatırlarını kazanmak için, etkisi görülecek güven verici davranışlar gösterince, halk, saat saat, merhametli tutumların örnekleriyle karşılaşınca, padişahlığın kerem dolu ışıklariyle aydınlanınca, boyun eğmenin uygunluğuna karar vermiş, devlete bağlanma duygularını ortaya koymuştu. Bu tutum karşısında tekürleri çaresiz kaldı ve amân dileyerek hisarı teslim etti. Bu diyarda oturanlar çoğunlukla mutaflık, cil ve tubra işleriyle uğraşmakta idiler. Din yolunda savaşan gazilerin bineklerinin donatımları çoğunlukla bu beldede yapıldığından, buranın fethi, uzak yakın herkes katında ayrı bir sevinç vesilesi oldu. Ondan sonra yürüyüş Mudurnu iline doğru yöneldi. Tekürü "akıllı kişi başkasının sözünü dinleyen kişidir" atasözünde olduğu gibi, hareket ederek Tarakçı ve Göynük tekürlerinin yolunu tuttu. Şehzadeyi karşılamakta titizlik gösterdi, kulluğunu, bağlılığını belirterek teslim oldu. Tutumu güzel Şehzade, bu uygun davranışiyle nice ülkeler fethedip oralarda, hak ve adalet yolunda verdiği örneklerle yaşayanların gönüllerini, padişahlığın yüce merhametiyle kazanmış oldu. Bu topraklarda yaşayanlar bu tutumu gördükçe, geçmişte ülkelerinin böyle hakkı bilen yöneticiler tarafından yönetilmediğine hayıflar ederek, o günleri kederle anar oldular. Anılan iller barış ve amanla açılmış oldukları için üstün gayrette olan gaziler, yağma ve talan çıkarlarından, ganimet toplamaktan, mal çarpmaktan uzak kalmışlardı. Bu durumu değerlendiren Şehzade, ele geçen ülkelerde bulunan köy, çiftlik ve emlâkin bakımı işini herkese derecesine göre malikâne şeklinde dağıtmaya karar verdi. Bu uygun tutum, bir kez de

devletli babasının otağına bildirildi. Oraca da uygun görülerek, pek çok da heğenildi. Böylece sözü edilen emlâk, malikâne olarak ilgililerin elinde bırakıldı ve ondan sonra da kuşaktan kuşağa, bahtı güzel şehzadenin tayin ve tesbit ettiği şekilde günümüze kadar devam ettirilmiş oldu.

Orhan Han'ın Gemlik fethine gidişi

Gaza meydanlarının başlıca atlısı Orhan Gazi'nin ülkesini genişletmek, gücünü yükseltmek yolundaki gayretlerinin asıl hedefi, din ve millete kuvvet kazandırmak ve halkın yaşantısını düzene koymak idi. 734 (M. 1333/34) yılında bu adaletli padişah, İznik şehrinde tahtında oturuyorken, birgün devletin ileri gelenleri ve saltanatın önde olanları ile ülkeleri ele geçirme konusunda konuşuyordu. Bu toplantıda, yakın çevremizde bulunan Gemlik kalesinin fethi, yüce Tanrının inâyetiyle zaferi gölge edinen askerimizin gücü altında olduğu ve bizim bütün çabalarımız, kâfir topraklarını İslam ülkelerine katmak yolunda bulunduğu halde, bu kalenin yıktırılması niçin bu güne kadar gecikmiştir, bunun esası nedir diye sormuştu. Bazı tedbir sahibi yaşlılar şöyle anlattılar. Durağı cennet olan Osman Gazi zamanında bu kalenin fethi için bir kez Akça Koca ile Kara Timürtaş Bey gönderilmişlerdi, ama fetih mümkün olmadı. Bu seferde Kara Timürtaş Bey, adı geçen kalenin girdisini çıktısını, inişini çıkışını iyice öğrendi dediler. Kalenin nasıl alınabileceği, ne yolla fethedileceği adı anılan Beyden sorulunca, o da Padişahın huzurunda şu cevabı verdi. O zaman, ilk kuşatmada yaşlı, genç bütün gaziler şu düşüncede birleşmişlerdi. Hasad zamanında bir takım babayiğitleri kale üzerine göndererek çevrenin bütün ürünlerini, bölgenin bütün yiyeceklerini zaferleri amac bilen ga-

ziler için talan ettirmek. Kalede barınanların ne gibi varlıkları varsa hepsini de yağmalayıp, yakıp yıkarak, kış aylarında kaleyi abluka altında tutmak. Böylece ilk yazla birlikte İslâm padişahı kaleyi ve çevresini zafer bayrakları ile donatınca, kaledekiler düştükleri yokluk ve uğradıkları yılgınlık karşısında kaleyi elbette teslim ederler demişti. Bu gönül çeken görüş, ülkeler açan Orhan'ın aydınlık kafasına yatmıştı. Hemen beşyüz kadar düşman sındıran silahşor, bu maksatla ayrılarak, başlarına da Kara Timürtaş Bey getirilerek, ortaya konan tasarının uygulanması için o tarafa gönderildi. Bunlar kalenin ürünlerini bir yere yığdılar ve ceng oyunlarıyla kale halkının gözlerine cihanı dar eylediler. O kış türlü sıkıntılar ve kargaşa içinde geçti. İlk yaz gelince cihan hakimi Padişah, kalabalık bir orduyla kaleyi kuşattı ve bir ay süren devamlı savaşlardan sonra düşman boyun eğerek amân isteğinde bulundu. Kale kapılarını açarak zimmet ehlinden olmayı kabul ettiklerini bildirdiler ve padişahın kusurlarını hoş görmesini dileyip, kaleyi teslim ve kulluk yolunu tutmayı uygun buldular.

Orhan Gazi Cami'inin yaptırılması

Orhan Gazi'nin bütün çabaları, müslümanlığın parlak eserlerinin yayılması, din uğrundaki çalışmalarla pek çok sevaplar elde edilmesi yolunda toplandığından, 736 (M. 1335/36) yılında sadece Tanrının dileğine örnek olmak, yalnız onun rızasını almak için "Takva üzerine kurulan mescit"[93] emri gereğince takva ehline bir barınak, dindarlara bir konak olmak üzere Bursa'da bir cami yaptırılmasını buyurmuştu. Cami yanında dindar kişiler, fakirler, yoksullar ve bilginler için gerekli yapıların bulunmasını da isteyerek, tabhane, ribat, yemek tepsileriyle donanmış bir

de imaret kuruldu. Ayrıca bu şehrin içkalesinde Manastır adiyle tanınan kiliseyi medreseye çevirterek burada öğrencilerin kalacakları hücrelerin yapılmasını da emretti. Gerekli sağlam vakıflarını kurarak, gelirlerini müderrislere, öğrencilere, imarette çalışan hademe ve sayir işçilere ayırdı. Her birinin görev ve ücretlerini vakfiyeye yazdırarak, hayır ve hasenât işlerinin uygun hale gelmesi için tutulması gereken davranışta o devrin kudretli hükümdarının bir kusuru görülmedi. "Cenneti isteyen kişi hayır işlerine koşar"[94] gereğince hayırlar yapmada, bunlar için binalar yaptırmada, Osmanoğulları soyunda öncülük eden, islam binalarını kuran, güven ve huzur kaynağı olan, cihanı tutan adaletin direği, Sultan Orhan Gazi olmuştur. Ondan sonra üstün yaradılışlı çocukları, torunları, Tanrı onları tâ büyük çağrı gününe kadar desteklesin, bu güzel yolda kendilerine örnek olarak hayır binaları kuran. kişiliğini izlemişlerdir. Yüce Tanrının lutuf ve fazileti ile günümüze kadar, ebedî and sahibi bu soy, güzel ve sayısız hayırlariyle devam edegelmiştir. Hayır eserleri yeryüzünü tutmuş, lutuf ve ihsanları her yöne yayılmıştır. Yeryüzü vekar sahibi bu padişahların, hayır ve iyilik eserleriyle, güzel tutum ve davranışlariyle bir tarih olmuştur ki, onların iyiliklerini Arap olsun, Acem olsun herkes, bu başarılı kitaptan, güzelce toplanmış olan bu dergiden incelemektedir.

Karesi ülkesinin ele geçirilişi

Yazardan :

Padişah ki zaferlerle süslü tâcın sahibi
Durağı oldu hak ve insaf, İskender misali
Bütün padişahlar öğünür cihanda onunla
Gazi Orhan Han'dır bu, çoktur lutfu keremi

Tanrının yardımlarının bereketi sonunda yeni devlet ve yeni saltanat, iyice tutunarak karar bulurken, bu devletin sınırları da adaleti gözleyen tutum ve girişimler, hayırlı işler sonunda iyice genişlemiş ve bazı İslam ülkelerinin beylerinin topraklarına yaklaşmıştı. Orhan Gazi'nin gücünün fazlalığını, haşmet ve celâlinin çoğaldığını gören bazı akıllılar, padişaha yoldaş olarak ona bağlılıkta ve dostlukta doğru bir yol tutmuşlardı. Bunlar arasında, Karesi ülkesinin hâkimi Selçuklu beylerinden Aclan Bey önde geliyordu. Vaktiyle eli altındaki kalabalık askerle, mal ve para bolluğuyla bu topraklara hâkim olmuştu. Osmanlı devletinin kuruluşunun başından beri de bu mutlu soy ile dostluğunu, yakınlığını devam ettirmekteydi. Bunun için Tursun Bey adındaki bahtı yüce oğlunu Orhan Gazi'nin otağında dursun diye göndermiş bulunuyordu. Tursun Bey de sağlam ve oturaklı konakta edebiyle oturmakta, kendisine düşen görevi yerine getirmekteydi. Orhan Gazi iyi yaradılışının eseri olarak bu kabiliyetli genci kendi çocuklarından ayırmazdı. Ona gösterdiği ilgiyle çevrede saygı kazanmasını da sağlamıştı. Söylendiğine göre 737 (M. 1336/37) de Aclan Bey ölünce, yanında bulunan büyük oğlu, babasının yerini almış, orduya ve hükümete el koymuştu. Fakat uygunsuz davranışlarından, çevresindeki ileri gelen bazı kişiler ona karşı kırgın bulunuyorlardı. Bunlar ülkede söz sahibi olan ve öğünülecek kişilerden biri bulunan, aydın görüşlü vezir Hacı İlbeği katına gelmişler, Tursun Bey'i kerem sahibi padişahtan isteyerek, onu beylik tahtına oturtmak konusunda anlaşıp sözleşmişler ve bazı güvenilir adamları elçilikle görevlendirerek, uygun buldukları hediye ve armağanlarla, adaletin işlendiği otağ yöresine yolcu etmişlerdi. Keremli padişah durumu öğrenince , Tursun Bey'i yanına getirterek elçilerin verdikleri bil-

giyi ona açıkladı. Tursun Bey, dinledikten ve padişaha teşekkürlerini sunduktan sonra şöyle söyledi. Herkese lutfunu esirgemeyen padişahımız, kullarını daima koruya gelmiştir. Bu düşkün kullarını da yardımlariyle görseler, ülkesine hâkim kılsalar, her halde mutluluklarla dolu tutumlarına zor gelmez. Gerçi bu hevese kapılmayıp, yüceliklere kaynak olan bu otağda hizmette bulunmak, her halde hem dünya, hem de âhiret saâdetinin sağlanmasına yol açar ama, yaradılıştan padişah olan sultanımızın tek istek ve amacları ülkeler açmak, halkı mutlu kılmak ve din yolunda savaşmak olduğuna göre, umud ederim ki, bu yolda ben de gücüm yettiğince başarılı hizmetlerde bulunurum. Bu maksatla evvela Aydıncık (Edincik), Manyas, Balıkesir, Bergama ile Edremit, benden sultanıma peşkeş olsun. Pınarhisar, Kızılcatuzla ve Ayazmend ile öteki topraklar ise kendilerine dayanan bu kullarına miras yollu bırakılsın diyerek, ülkeler açan şahın önünde düşündüklerini belirtmişti. Dileği kabul edilerek asker toplandı ve yola çıkıldı. Ulubad ili ordunun yolu üzerinde olmakla buradan geçildi ve Kutleyos ile Anleyos adlı kaleler kâfir elinden alınarak yıktırıldı, Kirmastı iline girildi ki, buranın hâkimi kayserlerin soyundan gelen Kermastorye adında bir kadındı. Bu il, zaten onun adiyle şöhret yapmıştı. Bu kadın, devletli padişahın sancaklarını karşılamada acele etmek ve zımmîliği kabul etmekle, üstün gayretler sahibi padişahın lutfuna erişmiş oldu. Kermastorye'nin Mihalice adındaki kardeşi Mihalic iline hâkim idi. Buranın adlandırılması da bu kişinin adından ileri gelmektedir. O da kız kardeşinin tutumunu uygun bulmuş, koşup karşıcı çıkarak boyun eğdiğini bildirmişti. Getirdiği peşkeşler kabul edildi ve padişahın ayağına yüzünü sürmek mutluluğuna erişti. Ülkeler alan padişahın hadsiz ihsanları ile eski görevinde

bırakıldı. Ulubad tekürü de öteki tekürlerin davranışlarını görünce, yüce yaradılışlı padişahın otağına koşmaktan, kulluğunu onun ayağı dibine sunmaktan geri kalmadı. İltifatlara mazhar olup sevinçler içinde oradan ayrıldı.

Karesi yöresindeki kâfir beyleri Orhan Bey'e bağlılıklarını bildirme yolunu tutunca, devletli padişah rahatlık içinde ve sür'atle Aclan Bey'in hükümet merkezi Balıkesir şehri üzerine yürümüştü. Aclanoğlu bu sırada Balıkesir'de oturmakta idi. Ancak, böyle kudretli bir padişaha dayanacak gücü olmadığını anlamış, gönlü kırık Balıkesir'den kaçmış, Bergama kalesine kapanmıştı. Aclan Bey'in veziri ve ülkenin yönetiminde söz eri olan Hacı İlbeği ile bazı ileri gelen adamları, görevli kişiler, Orhan Gazi'nin yüce eşiğine gelip yüz sürdüler. Padişaha sundukları hediye ve armağanlar kabul edildi. Her biri hünkârın iltifatlarına, sultanın ilgisine mazhar oldular. Bunlara, yoldaşları zafer olan orduya öncülük etmek, yol göstermek görevi ferman edildi. Böylece Balıkesir'den Bergama üzerine yüründü. Bergama kuşatıldığı sırada Padişah, Tursun Bey ile Hacı İlbeği ve arkadaşlarını yanına çağırtarak onlara, yasanın gerektirdiği bir sebeb yoğ iken, müslümanlar arasında savaşa kalkışmak, hem yasak, hem de haramdır. Ayrıca halkın huzuru da bozulur, araya çeşitli görüşler, fesatlıklar karışır. Bu ülkenin ileri gelenleri senin beyliğini ve hükümet etmeni istemekteler, kardeşini sevmemekteler, ondan kaçınmaktadırlar. Kardeşliğin gerektirdiği ve hoşgörüye uygun olan, senin ileri gelen kişilerle hisar altına giderek, ağabeyin ile yüz yüze gelip, görüşme yoluyla barışı ve kaynaşmayı sağlamak için çağrıda bulunman ve böylece çekişmeyi anlaşmaya değiştirmen, kardeşliği pekiştirmendir, diyerek

Mısra :

Dünya ne metâdır ki kavga ederiz

sözünü, gerçekleri görenlerin gözleri önüne sermişti. Bu suretle de barış için giriş yolunu hazırlayıp, ülkeyi anlayış içinde bölüşerek, her biriniz aldığınız paydan hoşnut olun ve onu yeterli bulun, biri birinizin dileğini yerine getirin demişti. Bu düşünce orada toplananlar katında uygun görüldü. Tursun Bey, yüce buyruğa uydu ve Karesi ileri gelenleriyle hisar altına gitti. Kardeşinden görüşmek için söz istedi. Ancak, kardeşlik duygusuna kapılarak hisar altında hiç bir tedbir almadan açıkta bekliyordu ki, şefkatsiz, kötü huylu kardeşi, fesadlık sadakından, nifak torbasından çıkardığı gönül yakan, can alan bir okla onu canından ediverdi. Karesi halkı zengin olsun, fakir olsun sevdikleri beyzadenin böyle öldürüldüğünü görünce, sinelerini döğerek, yaslar içinde ağlaşarak devletli hünkârın otağına düştüler, feryad ve figan eylediler. Orhan Gazi'nin miskler kokan gönlü ise, iyilik ve şefkatinin eseri sonunda bu bigünah delikanlının ecel okuna böyle nişangâh olmasına fazlasiyle kırılmıştı. Neş'e dolu gözleri kurumuş, Tanrının rahmetinden azığı kesilmiş olan merhametsiz de artık, sultanın gazabıyla karşı karşıya kalmıştı. Hakanın fermanı üzerine tellallar, Karesi ili bundan böyle bütünüyle Sultan Orhan'ın ülkelerine katılmıştır. Ülkede görevli olanlar eski görevlerinde bırakılmışlardır. Ancak, başkaldıran Aclanoğluna uyanların sonu ok ve kılıçlara yem olmaktır. Yaşamaktan hoşlananlar güçlü padişahın eteğine yapışsınlar diyerek, yeni durumu çevreye bildirmişlerdi. Gerçekte ülkede yaşayan halk, bu kararı daha önceden istemektelerse de o zalimden çekinmekteydiler. Bunun

üzerine ülke içinde bulunan kale ve hisarların görevlileri kapılarını açarak, keremli padişahın otağına koşup, ayağı dibinde yer almak için yarıştılar. Sadece kötü yaradılışlı zâlim bu kalenin kendisini koruyacağını sanarak, baş çekmekte ve direnmekte dayattı. En sonunda Bergama halkı, öc almayı unutan şahın emrine boyun eğmeyi uygun bularak, başbuğlarını sıkıştırıp, keremi bol padişaha bağlanmayı yeğ gördüler. Kalenin anahtarlarını getirip teslim ettiler. Bergama halkında tek başına ne kuvvet var ki baş çekmeye kalkışıyoruz. Her halde gönül hoşluğu ve istekle boyun eğersek geçmiş hataların affa uğraması gerektir. Biz cümlemiz padişahın eteğine yapışıp affeylemesini diler ve işlediğimiz büyük suçu hoş görmesi için kefil oluruz. Bilki devlet ıssı padişah, pek kızgın gözükür ama, suçunu itiraf edenleri affıyla da tanınmıştır. Eğer bu kararımızda bize uymaz, düşüncemize katılmazsan seni zorla, cebren yakalar, dinin gölgeliği olan padişahın otağına eli kolu bağlı götürürüz, bunu da bilmiş ol dediler. Bergamalının bu kararını görünce kederlere gömülen Aclanoğlunun hali anlatılamaz oldu. İşin sonunda Karesi hâkimi yüzünün karası ile uygunsuz davranışlarından dolayı özürler dileyerek, hataları örten sultanın ayaklarına baş koydu. Cürmü, günahı padişah tarafından affedildi, ölümden kurtuldu ve Bursa'ya gönderildi. İki yıl sonra bir taun salgınında ecel okunun ucuyla orada telef olup bitti. Böylece Karesi ili, herhangi bir uğraş ya da, savaş sıkıntısıyla karşılaşılmadan keremi bol hünkârın adaletli yönetimine ve devletinin huzur veren gölgesine girmiş oldu. Ülkenin ileri gelenleri görev yerlerinde kaldılar. Halk da işi ve gücüyle uğraşır oldu. Bu ilin yönetimini kutlu oğlu Gazi Süleyman Paşaya bırakarak, işleri yürütmek için

yanına Hacı İlbeği, Gazi Fazıl, Ece Beğ ve Evrenos Beğ'i koştu. Ülkenin sipahilerini de eski timarlarında, yön ve yöntemince oldukları gibi bıraktı.

Beyt :

Nice haldir bu nâmurâdın merâmı dahi gözedilir
İşleri yoluna koyan Allah, kulun iyiliğini bilir

denildiği gibi, Cenabı hakkın fazlı padişahın tutumuyla denk olup, hesapsız yerden Karesi ili bundan böyle onun devletinin yüce ismine bağlanmış oldu. Ondan sonra şanla şerefle Bursa'ya dönerken, Ulubad tekürünün hiyanetlik ettiği görülünce bu da ara yerden kaldırılıp, toprakları İslâm ülkeleri arasına katıldı. Padişah o kışı, Bursa şehrinde geçirmeye karar verdi.

Bazı kalelerle Anahor ve Armutlu'nun fethi

Derya kenarında bulunan bazı kalelerde tutunan kâfirlerin, çevrelerindeki İslâm topraklarına saldırdıkları kerem ıssı padişaha duyurulunca, 738 (M. 1337/38) ilk baharında önce Anahor hisarı üzerine hareket edildi. Kalenin çevresinde al bayraklar dikilipte etraf lâlezara dönünce, İslâmın gücü de belli olmuştu. Bu görünüş karşısında lanetlenesice tekürün yüreği korku ve dehşetten parçalanmış ve daha ilk çarpışmada hisarı teslim edivermişti. Oradan İmrudili hisarı yani, Armutlu üzerine yürüdü. Kale kuşatılırken tekür, karşı duramayacağını, dayanamayacağını görünce boyun eğdi ve hisar da adaletli hünkârın yönetimindeki ülkelere katılmış oldu. Bundan sonra çevredeki

öteki kalelerin beyleri, toprakların hâkimleri ardı ardına kalelerinin anahtarlarını keremli padişahın otağına bir bir getirip boyun eğdiklerini bildirmeye başladılar. Korunması uygun görülen kalelere düzen verilerek, geriye kalanlar yıktırıldıktan sonra kazançla, sağ ve salim tahtkentine hepbirden dönüldü.

Rumeli diyarının açılışı ve bu fethin destanı

Bu dünyanın Adem oğullarına yurt olan, yaşamaya elverişli yedi iklimi tutan ülkeleri arasında Kuzey yarım küresi ılıman havasiyle tanınmış ve bu yarım küre ülkelerinden Rumeli denilen memleket de güzellik ve zenginliği ile bilinmiş, suları, temiz havası, geniş toprakları, güzel şehirleri, hoş insanları ile gönülleri çekmiş, pek sevilmiştir. Subaşları safa ile dolu, çayır ve çimenleri keder ve gussaları dağıtıcı, yetiştirdiği ürünler bol, refah içinde yaşama imkânları ise hadsiz ve hudutsuzdur. Dağlarında çeşitli yararlar, tepelerinde tatlı kaynaklar vardır. Her köşe ve bucağında demir, bakır ve altın madenleri bulunmakta, göklere baş çeken kaleleri sağlam yapılar olmakla, ülkedeki, şehirler de öylece tanınmaktadır. Sözün özü, öğülecek yönleri hadsiz, güzellikleri de sayısızdır. Bu huzur ve neş'e kaynağı ülke, ne şekilde övülse yine de aşırı gitmekten uzak kalınır. Cennet misali bu yerler nedense bu güne kadar cehennem yolcularına konak olmuştur. İki yanı Ak ve Karadenizle çevrili olup, bir yanında derya gibi akan Tuna ırmağı uzanmış, öteki yanı da yüksek dağlar ve yol vermez doruklarla kapatılmıştır. Gayetle geniş ve büyük bir ülke olduğu halde, sağlam bir kale gibi çevresi tutulmuştur. Derbendlerini korumak imkânları her zaman mümkün

olduğundan geçmiş yıllarda kâfirler, bu güzel ülkeye yerleşmiş, gemileriyle her yöne seferler yaptıklarından, bütün çevreye yol bulduklarından, nice kez müslümanları yenilgiye uğratmışlar, tutsak etmişlerdi. Bu ezici kuvvet gösterileri ve sözde başarıları sonunda sayısız hazineler, yüklü defineler toplayıp, saldırganlık yönlerini geliştirmekte devam etmişlerdi. Düşmanların karşı saldırısından da korkmaya gerek görmediklerinden, hazinelerini, evlerini, mülklerini nefis ve çeşitli mallarla doldurmuşlardı. Böylece nice yıllar rahatça gürültüsüz, patırtısız yaşamışlardı. Bu durum Sultan Orhan'ın katında açıklandığı zaman, ülkesini genişletmek tek isteği, Tanrının adını yüceltmek de gönülden dilediği olan Padişah, yönetimi altında bulunan batı Anadolu kıyılarının bazı kesimlerinden Rumeli'nin bazı bölgeleri görülmekte olduğundan, bir yolla bu ülkeyi de ele geçirmeyi düşünmeye başlamıştı. Bu niyetle gece gündüz, Tanrının katına, dileğinin gerçekleşmesi için yalvarıp durmakta idi. Ancak bu tehlikeli iş, bir tedbir sahibinin gayreti ile olabilecek önemli bir konu idi. Bunun için de soylu ve kişizade oğlu Gazi Süleyman Paşa'dan başkasını bu önemli görevde yetenekli görmüyordu. Onun için düşüncelerini çevresindekilerden, hizmetinde olanlardan gizlemekte, Tanrının yüce katında işin ne renk alacağını bekleyip durmakta idi.

Söylendiğine göre bir gün, bahtı yüce şehzadeleri, âdet edindikleri şekilde, padişahın taht yerine gelip, ülkelerin açılışı ve yapılacak işler üzerinde görüşmelerde bulunmuştu. Burada, uzun süren toplantıda, her husus düşünülmüş, bütün duyulan, öğrenilen bilgiler değerlendirilmişti. Toplantı bitip gelenler ayrılınca, keremli padişah, kimseye açmadığı sırrı ortaya koyarak, deniz yolundan Rumeli

diyarına geçmeyi ve bölgeyi zaferler taşıyan sancaklar için durak haline getirmeyi istemekte olduğunu bildirdi. Gerçi bu istek, gerçekleşme bakımından zor ve güç olduğu kadar, tehlikelerle de dolu olduğundan, sadece görüşülmekle kalmış, babalık duyguları da Şehzadeye böyle bir görev vermeye engel olduğundan, sadece bir temenni ve arzu olarak belirtilmişti. Konu böyle bir ortamda açıklandıktan sonra, yaradılışı güzel Şehzade, kulların efendisi Tanrının keremine güvenerek, sayısız savaşlar yapan sultanın himmetlerine dayanarak şöyle dedi. Hazreti Allah'ın yardımı yar olur ve babam sultanın desteği devam ederse, umudum budur ki, çözümü zor olan bu dilek, yüce Tanrının himmetiyle umudsuzluğa düşmeyen bu kulunun eline girer ve evliyanın kerameti, en temiz selâmlar üzerine olsun peygamberler sultanının mucizesi eseri, tehlikelerle dolu denizden geçiş hiç bir hazırlık olmadan da gerçekleşir.

Beyt :

Umudum odur bahtımın yıldızı doğa
Ki düşman saldırısından ülkem kurtula

Bu sözler üzerine Şehzade, parlak fethin gerçekleşmesi duâsını alarak, adaletli hünkârın ellerini keremli dudaklariyle öpüp başına koyduktan sonra, veda etti, kendi yönetiminde olan Karesi iline döndü. Denizden geçişi kolaylıyacak bir yer araştırmak üzere de gezintiye çıkmışcasına hemen, deniz kıyısındaki kasabaları dolaşmaya başladı. Karesi ilinin Edincik adındaki şirin, göz alan kasabasına gelerek, eski ve garib bina kalıntılarını gördükten sonra, Temaşalık adı verilen Süleyman kasrına çıktı. Buraya Belkıs'ın tahtının taşındığı yerdir derler. Selâmlar üzerine olsun, Peygamber Hazreti Süleyman zamanından beri bu büyük binada bulunan mermerleri, iri sütunları

geçmiş yüzyılların hükümdarları, kudret sahibi sultanları yaptırdıkları binalara taşıtmışlardır. Osmanlı padişahları da, Tanrı onların torunlarını güvenle tahtlarında oturtsun, günümüze kadar yaptırdıkları yüce mescitler, sağlam saraylar için bu garip taşları kullanmışlardır. Bunları tanıtmak sözü uzatmayı gerektirir. İşte Süleyman'ın yerinde olan Şehzade, bu harap binada divan ederek ülkenin ileri gelenlerini, devlet adamlarını çağırdı. Özellikle Ece Bey, Gazi Fazıl ve Evrenos Bey ki bunlar Karesi ilinin önde gelen at koparanları idi. Öteki gazilerle birlikte hepsi bu yüksek kalede ülker yıldızı gibi konarak, her zaman yaptıkları şekilde, ülkelerini genişletme konusunda sözü açtılar. Toplantıya katılanlar, bahtı açık Şehzadenin derin derin düşünmekte olduğunu görünce, Ece Bey konuyu anlamaya kalkıştı ve Han'ım sizi böyle kederlere gömen düşünceleriniz nelerdir diye sordu. Bunun üzerine, şu tehlikeli denizden nasıl geçer de Rumeli topraklarında zaferler kazanırız diye düşünmekteyim ve acaba doğru yolu bulacak bir yiğit varmıdır ki, hak yoluna canını koyup geçişe elverişli bir yerden karşıya çıksa, tehlikelerle dolu denizi aşarak dil alıp gelse de, gönlümü kavuran keder ateşini söndürse dedi. Bunun üzerine Ece Bey ile Gazi Fazıl öncü oldular ve gölgeliği adalet olan Şehzadeden izin alarak, Tanrıyı kendilerine vekil bilip yola çıktılar. Çimni kalesinin karşısında denizin genişliği az, geçiş şartları elverişli olan Görece'ye geldiler. O gece bir sal yaptırıp, karşıya ulaşmak isteğiyle tevekkül denizine saldılar. Minnetleri bol sultanın ihsan dolu rüzgarı ile az zaman içinde karşı kıyıya çıktılar. Söylendiğine göre, orada bağlar arasında, bir kâfiri yakalayıp bağladılar ve hemen sala koyup dönüşe geçtiler. Sebebleri var eden Tanrının yardımiyle keremli Şehzadenin yanına gelip, avlarını ortaya koyunca, yaptıkları

iş alkışlandı ve devletli Şehzade de şükürler edip sevindi. Eli kolu bağlı tutsak, çeşitli armağanlarla gönlü alındığını görünce, ölümü beklerken dostluk bulunca, Çimni kalesinin giriş çıkış yerleri kendisine sorulduğu zaman, girişe elverişli yerleri birbir anlatarak din yolunda savaşanların önünde gitmeyi üzerine aldı. Bunun üzerine gönül alan serdar, hemen harekete geçip sonu zafer olan askerleriyle geçit yerine geldi. Deniz kıyısında bulunan kâfir topraklarından sığırlar toplattı, bunların derilerinden kayışlar yaptırarak ağaç kütüklerini biri birine bağlayıp iki büyük sal düzdü. Her birine 40 yiğit bindi. Ayrıca savaş için gerekli bütün silahlar, askerlerin eşyaları ve ne kadar ağırlık varsa hepsi sallara yüklendi. Şehzade ile Osmanlı devletinin emektarlarından Ak Sungur, Kara Oğlanoğlu, Kara Timürtaş, Kara Hasanoğlu, Akça Kocaoğlu, Balabancıkoğlu gibi 40 yiğit aynı sala bindiler. Hacı İlbeği, Ece Bey, Gazi Fazıl ve Evrenos Bey'le yine 40 kişi de öteki sala dolmuşlardı. İşte Süleyman Gazi'nin takımı, karanlık bir gecede Tanrının hidayet şimşeği, müslümanlık nurunun rehberliğinde, Nuh'un gemisini andıran bu iki tekne ile fetih gemilerine örnek olmak üzere, "Biz Süleyman'ın emrine sert fırtınalı rüzgârlar verdik" [95] muştusuna dayanarak, "geçen günlerinizde Rabbinizin elbette esintisi olacaktır." [96] meltemi ile karanlık gece içinde sözü edilen kaleye yanaştılar. Sabah demleri dolaşan, Selâm ona olsun, Nuh Peygamberin aydınlık ruhundan aldıkları güvenle "Dopdolu olan gemide onu ve yanında olanları kurtardık" [97] muştusuna da eriştiler. Hemen o anda hisar üzerine yöneldiler. Kılavuzluk eden kâfirin gösterdiği yoldan giderek, hisara bitişik olan gübre yığınının üzerine çıkıp, kale duvarları kadar yüksek olan bu tepeden hisarın burcuna tırmandılar. Pek dalgalı olan Boğaziçinde dola-

şan bütün gemiler, Rumelinde oturan hâkimlerin malı idi. Anadolu yakasında olanlardan kimsenin gemisi yoktu. Aşılması zor denizi gemi olmadan geçmek ise, kâfirlerden kimsenin aklına gelmediğinden, herkes rahat döşeğinde, keyifle uykuya dalmış gitmişti. Bu yüzden hepsi tutsak olup zincire vuruldu. Ama bu toprakları kolayca ele geçirmek ve fethetmek için, ülkeler açan Şehzadenin aldığı uygun kararın sonunda hepsi de ölümden kurtulmuş oldular. Ayrıca nice lûtuf ve ihsanlarla hatırları alındı ve cihad yolunda savaşanlara hizmet etmeleri için kendileri özendirildi. Bunlar arasında bulunan bazı gemiciler, gördükleri güler yüz ve kendilerine gösterilen kazançlı yollar karşısında harekete geçtiler. İskelelerde yatan gemilerle Anadolu yakasından asker çekmek üzere sayısız dilaverlerle birlikte karşı yakaya gönderildiler. Hemen o gece üç yüz gazi beri yana geçirildi. Bolayır ve Akça limanda kâfirin bir takım gemileri bulunduğu bilinmekte idi. Şehzade, Ece Beyi bazı yoldaşlarla kalede bulunan atlara bindirip oraya gönderdi. Bu şanlı bey, at sürerek geldi, limanda yatmakta olan gemileri yaktıktan sonra durmaksızın geriye dönüp, işbilir Şehzadenin yanına gitti, çevredeki kalelerin alınmasında elbirliği etti. Ele geçirdikleri kaledeki halkın yol göstermesiyle yakında olan Aya Silonya kalesini de fethetmeye kalkıştılar ve bir gece içinde burayı da ötekisi gibi elde ettiler. Şehzade, bu iki kalede bulduğu askerleri çoluk çocuklariyle Karesi iline gönderdi, halkı yerinde bırakarak, kalelerin elde tutulması için gereken tedbirleri tamamladı.

Gelibolu ve Konurhisar'ın fethi

Gelibolu kalesi tekürünün sanı Gallopoli idi. Ülkeler açan serdarın kendi topraklarından iki kaleyi ele ge-

çirdiğini görünce, topladığı askerle onun üzerine yürüdü ve saflar karşı karşı durup kılıçlar parıldayınca,

Beyt :

Küfr ile sapkınlık yolunda gidenlere yılgınlık erişir
Doğru yolun yolcularına Allah yardımı, elbet yetişir

İşin sonunda, zamanın yeline düşmüş kâfir, zillet çukuruna batıp kaleleri yönüne kaçmaya başladı ve içeriye girip kapandı. Bunun üzerine Şehzade, Ece Bey ile Gazi Fazıl'ı Gelibolu'yu kuşatmak üzere bıraktı, kendisi Bolayır'a yerleşti. Bu gaziler, Gelibolu çevresini ele geçirip, halkı yerlerinde bıraktılar. Bugüne kadar Ece ovası denilen bölge, Ece Bey'in elinden feth olmağla bu adla tanınmıştır. Konurhisar'da bulunan ve adı Kalakonya olan tekür, Gelibolu tekürünün akrabası idi fakat, çevrenin en azılı, en zâlim akreblerinden sayılıyordu. Amaçları zafer olan askerler, bu ülkeye geçtiklerinden beri bu kan dökücü zâlim, herkese zarar verme yolunda direnmekte, kötü davranışlarını sürdürmekte idi. Gelibolu kuşatması başladığı sırada çoğu kez, geceleri İslâm askeri üzerine baskın yapıyor, yağma ve talanla askeri zarara uğratıyordu. Bu durumdan dinin gölgesi olan Şehzade haber alınca, Kalakonya'nın gece baskını için, kaleden çıkışını gözlemek üzere bir kaç martolozu [98] önden göndererek, kendisi de devletle casusların ardından yürüdü. Hisar civarına geldiği zaman, orada bir yere gizlendi. Kötü yaradılışta olan lânetlenesice âdeti gereğince, kaleden çıkar çıkmaz, etrafını kuşak gibi çevirip, bunları din yolundan kaldırdı. Bu sapkın topluluk kaçmış, yerebatasıca tekürleri de tutsaklar arasına katılmıştı. Kale halkı, tekürlerinin yakalandığını

görünce, aman isteyip hisarı teslim ettiler. Kalenin murdar serdarı dar ağacına çekildi, ele geçirilen sayısız malla para da gazilere dağıtıldı. Bu olayı anlatanlar şöyle bir hikâye söylerler. Himmeti yüce Şehzade, Rumeliye geçmeyi kararlaştırdığı vakit, âdeti olduğu şekilde gizli bilgileri bildirenlerden yardım dileğinde bulunmuştu. Manevi durakların başında duran, Mesnevî'yi yazan, koruyan Tanrının fazlı ile sırrı kutlu olsun, Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin halifelerinden bir aziz, hareket edileceği sırada gelerek yüce yaradılışta olan Şehzade ile görüşmüş ve ona bir mevlevî külâhı armağan ederek zafer ve başarı yolunda duâsını tekrar edip,

Beyt :

Elbette bir gün hidâyet kısmet olur
Cenabı Hak bunlar göz yaşından bulur.

diyerek ayrılmıştı. Büyük tehlikelerle dolu bu seferin selâmetle ve istendiği şekilde sona ermesi halini, keremi denizler kadar bol olan bu yiğit, himmeti rical olarak bilmekte, ele geçen bütün ganimetleri, savaş yolunda canlarını koyan arkadaşlarına dağıtmak için, başında taşıdığı o külâhı da ölçek olarak kullanmakla onun yüce uğurunu belirtmekte idi.

Beyt :

Bilki açılır hazineler dirlik isteyene
Kudretli olur kişi hazine ve askeri ile

Bunun içindir ki, dervişlik ve yalnızlık yolcularının giydikleri başlığı Şehzade, halis altınla süsleyerek padişahlık tâcı edinmişti. Ona benzer altın bezeli bir külâh

yaptırarak sipahiler arasında mevki sahibi olanlara giydirdi. Mecid Tanrının desteği ile bu yeni fetih, mutlu Şehzadenin eseri olduktan sonra, Gelibolu üzerine yürüdü. Sonu kötü olan bir topluluk başında bulunan Gelibolu tekürü, nice zamandan beri eserleri zafer olan askerlerin korkusundan kaleye kapanmış olduğundan, canından bezmiş idi. Kalakonya'nın başına gelenleri duyunca, aman dileyerek kurtuluş yolu aradı ve çoluk çocuğu ile bir gemiye binerek İstanbul'a kaçtı. Güzelliklerle dolu bu hisar ki, Gelibolu adiyle tanınmıştır. Frenk ve Rum ülkelerinin geçit yeri, doğu ve batı kervanlarının, Kefe, Kırım, Rusya ve öteki kuzey ülkelerine giden gemilerin, yolu üzerinde bir iskele olmakla ülkeler açan bir anahtar değerinde idi. 760 (M. 1358/59) yılında İslâm topraklarına katılmış oldu. Buranın korunması ve yönetimi ayrı bir önem taşıdığından bu işe, Ece Bey ile Gazi Fazıl getirildiler ve yolları tutmak, ülkeyi daha da genişletmek görevini aldılar. İşte şanlı gaziler bundan sonraki günlerini bu amaçla geçirip, güzel tutumlariyle çevreyi elde ettiler. Mezarları burada olup, çevreye ün salmış, ziyaretgâhlardır.

Malkara ilinin fethi

Güzel yapılı Şehzadenin, zafer âyetleriyle süslü sancakları yükselttiği günlerde, fethedilen şehir ve illerden biri de Malkara olmuştur. Burası, havasının letafeti, yiyeceklerinin nefaseti ile tanınmakta ve bilinmektedir.

Beyt :

Havası güzel, gönül çeken beldelerden
İnsan yüreği şifa bulur meyvesinden

"Onda insanlar için sağlık var" [99] hikmetiyle tanınan ve benzeri olmayan bal, yapısı da şirin olan bu şehirde yetişmekte ve elde edilen mahsul çevre beldelere ulaştırılmaktadır. Bazı büyükler tatlı lezzeti olan bu yiyeceği şu yüz akı nazmla tarif edip tanıtmışlardır.

Beyt :

Ne şırada, ne şekerde vardır bilsen onun tadı
Dediği gibi üstad hekimlerin, kolaydır hazmı

Hacı İlbeği yöredeki küfür törelerini yok etmek görevini almış bulunduğundan, sözü edilen şehir de onun eliyle fetih edilerek onatılmış ülkeler arasına katılmış oldu.

İpsala'nın ele geçirilişi

Güzel ad bırakan Şehzadenin mutlulukla son bulan günlerinde İslam bayraklarına durak olan, sevinçle parlayan, şehirlerden biri de İpsala'dır. Gelibolu ile Malkara'ya üç günlük uzaklıkta ve Rum denizine [100] yakın bir yerde kurulmuştur. Gönüllere ferahlık veren bir şehir olup, geniş bir ovası vardır. Güzel sesli kuşların şakımalariyle gülzarları çınlamakta, dört bir yönü gönlü tutkulayan kuş yuvaları, gözleri doyuran yeşilliklerle kaplı bulunmaktadır. Çiftlikleri bir ulu ırmak kıyısında olup, daima misk kokulu rüzgarların esintisi altında cennet bahçelerine örnek olmuştur. Bu güzel şehrin fethinden sonra, izleri zafer olan askerler, yokolasıca düşman üzerine hücum edip, Tekfurdağın'da olan bazı kale ve kuleleri de kılıç zoruyla ele geçirmişler, almışlardı. Burada Odgünlük hisarını uc edinmişlerdi. Hayrebolu ile Çorlu üzerine sayısız akınlar yaparak çeşitli ganimetler, mal, hayvan

ve tutsaklar derlemişlerdi. Böylece bu ucta olan kaleler sahiplerinden bir bir alınarak, din yolunda savaşanların güzel gayretleriyle İslam topraklarına katılmış oldu.

Şehzâdenin ölümü

Şanlı Şehzade, küffar diyarında bıraktığı etkiyle öyle bir şöhret yaptı ki Engürüs, Bulgar, Eflak, Rus ve Frenk kralları, Las ülkelerinin hâkimleri, bu bahadırın ortaya çıkmasıyla korkuya düşerek sayısız ordular toplamaya başlamışlar ve küffar hükümdarlarının en eskisi olan İstanbul tekürüne gönderdikleri haberde, şimdiyedek Rum ülkesi, düşmanın saldırılarından korunabilmekte iken, İslâm ordularının baskısı iyice gelişmiş ve kale ile hisarları ele geçirmede, kiliseleri, putları yıkmada gayretleri günden güne artmış, güçleri çoğalmıştır. Karşı çıkmakta gevşeklik gösterirsek, cümlemizin yok olmasına, onların devletlerinin yücelmesine yol açılmış olur. Henüz ayakları yere iyice basmadan, bu diyarda dayanakları sağlamlaşmadan ve atalarımızdan kalan devletlerin bayraklarını, kılıçları paralamadan, ayaklarını ülkelerimizden kesmek için, gayret sarfetmek, başlıca konumuzdur, demişlerdi. Bahtı kara tekür, İslâm ordusuna karşı gerekli hazırlıklara giriştikten sonra, o lânetlenesicelerle anlaşmış ve asker toplama yolunda elinden geleni yapmaya başlamıştı ki durumu, adı güzel Şehzade katında öğrenilmiş oldu. Dünyada devletin, rüyadaki görüntüler gibi geçici olduğunu özbenliğinde duymuş, zorluklarla dolu zamanın değersiz olduğu da kafasında yer etmişti. Buna, bir de şu dünyadan kalıbı değiştirme, bu sonu gelecek yeryüzünden göçme işaretleri eklenince, din yolunda savaşanları, din kardaşlığında bulunanları, güzel vasiyetler ile onurlamış, düşmanın

saldırı haberleriyle kırılan gönüllerini teselli etmişti. Bu arada şöyle demişti. Şu gördüğümüz olağan üstü işler, yaptığımız akıl almaz girişimler, şimdiyedek zaferleri rehber edinen ordumuzun yeni ülkeler açmasına sebeb olmuştur. Bu fetihler, gerçekte Tanrının yardımı ve Cenabı peygamberin mucizesinden başka bir şey değildir. Yoksa, bu kısa zamanda, bu kadar az bir askerle böyle bir destek ve yardım olmasa, bu kadar çok iş görmek kolay şey değildir. Meydana gelen fetihler, İlâ-yi kelimetullah için gerçekleşmiştir. Sağlam inançlara sahip kişiler, cihat yolunda gayret edip, baş koymak yolunu seçmek zorundadırlar. Hele şimdi, sonu kötü olan düşmanın toptan harekete geçmesi, asker toplaması bunu gerektirir. İslâm ehline lâyık ve uygun olan budur ki "ne kadar az bir topluluk Tanrının izniyle, çok kalabalık bir birliği yenilgiye uğratmıştır" [101] buyruğuna inanarak din yolunda savaşırken, kullarının efendisi olan Tanrının yardımına güvenerek, yaradılışı kötü küffar ile cenge çıkmalı, sapıklığında inadçı düşman üzerine atılmalı, yılmadan ürkmeden direnmelidir. Hayat, herkese giydirilen emanet bir elbisedir. Bununla akıllı kişiler öğünmekten âr eyler. Gerek olan, iyi anılar bırakmaktır. Her kişinin nefesleri sayılı, sonu da bilinmektedir. Yaşamaktan sonra ölüm gerçek iken, cihanı yaradan da, "Hayat ve ölümü yarattı" [102] buyurmakla buna işarette bulunmuştur. Böylece herkesin, ölümün her an hazır ve ruhları derleyen meleğin de ensesinde beklediğini bilmesi gerekir. Eğer vadedilen ölüm günüm gelib çatar ve devletli yıldızım yokluk akşamında kaybolur, talihin amansız kılıcı ömür bağımı keserse, sakının ki, din düşmanlarından yüz döndürmeyesiz ve sonu kötü kâfirlerin önünden kaçmayasız, İslâmın sancakları din yolunda savaşanların gayretiyle durmuş ve İslâm ülkeleri bir düzene konmuş iken,

Tanrının desteğinden umud kesmek, apaçık akılsızlık eseri olur. Başbuğunuzun yokluğu yenilgiyi gerektirmez. Gerçek serdarımız, iyilerin efendisi, hayra koşanların başbuğu olan Hazrettir. Keremli padişahların görünmesine sebeb ve hazreti Muhammedin dinini kuvvetlendiren odur. Yüce Allahın salat ve selâmı üzerine olsun. Şimdi benim vasiyetim ve sizlere söyleyeceğim son tavsiyeler bunlardır ki, sonu kötü olan bu kalabalık, toptan hazırlandığına göre, onlarla savaşın Tanrı emri olduğunu kesinlikle bilesiz. Safları boşaltıp kaçmanın en büyük günahlardan ve utançlardan olduğuna inanmış ve sapkınlar ordusunu yenmeğe azmetmiş olasız. Sapkınlarla tokuşta korkaklık etmek, en büyük vebal ve kusurdur. Dindarlığın gereği, Tanrının desteğine güvenerek kılıç kullanmaktır. Bu sözlerin kaynağı "Sen görmedin mi?" [103] emridir. Tanrının desteği yar olunca, karşımıza çıkan tepelenesice topluluğun sonu "didiklenmiş ekin gibi" [104] buyruğunda denildiği şekilde olmak gerekir. Safları düzenlemek, önünüze çıkan belâları göğüslemek, benim varlığıma bağlı değildir. Doğru yolları gösteren Hazrete sığınarak, Peygamberlerin efendisi olan zatın ruhaniyetine bağlanarak hasımlarınıza karşı direnmede sabır ve tahammül idesiz." diyerek şanlı beylere, saygı değer devletlilere vasiyetler eyledi. Söylendiğine göre huyu güzel Şehzade 761 (M. 1359/60) yılında bir gün, çoğu padişahların yaptığı gibi, gençliğin başa vuran baharıyla can sıkıntılarını dağıtmak, kâfirlerin karşı saldırılarından gelen üzüntüyü unutmak için avlanmaya çıktı. Kuş gibi kanat açan ömrüne misal, güzel koşan kula bir ata binerek yükseklerde uçan doğanlara örnek, av ardına düştüğü sırada atın ayağı bir dala takılmakla bu kaza dünyasında yokluk çukuruna, zenginlik otağından kuru

toprağa düştü. Şahin ruhu meleklerin kanatları arasında sonsuzluk âlemine uçup gitti. [105]

Beyt :

Ten kafesinden ruh doğanı nasıl da uçtu
Cennet bahçelerinde dolaşırken orayı vatan tuttu

Gerçekten yiğitlere başbuğ olan Şehzade, ecel kartalına av olunca, ardındaki asker yığınları, kopardıkları çığrışlarla gök kubbeyi, aydınlık semaları karaya boğdular. İnna li'llahi [106] sesleriyle yola düşüp, kutlu cesedini Bolayır'da, Şehzadenin konağı yanında yaptırdığı mescide bitişik arsaya defnettiler.

Nazm :

İşte ecel her zamanki avının peşinde
Tuzağına cümle ne varsa bak, düşürmede
Hemen elinden kemendi atar boydan boya
Avlamak için hele kimseye göz koymaya

Bursa'da bulunan Helvacı (Helvayî) mahallesindeki mescit kutluluğa yol alan bu Şehzadenin hayır işlerinden biridir.

Kâfirlerin İslâm üzerine saldırıları

Yürekleri yakan bu olayın hemen ardından küffarın saldırıya giriştiği haberinin gelmesi, derd üstüne dert olduğu kadar, onun kaybından doğan üzüntünün de unutulmasına sebeb olmuştu. Cihadı öngören askerlerin göze aldıkları tehlike, derhal hazırlıklara girişmeyi, memleketin ve halkın korunması için gereken düzenin alınmasını gerekli kılmıştı. Padişah bütün imkânlarını küffar ile savaşa yönelmek üzere hazırlarken, altmış düşman gemisinden otuzunun Tuzla üzerine döküldüğü ve Seydi kavağı'na on-

beşbin silâhlı kâfirin çıktığı haberi geldi. Gerideki otuz geminin yine onbeşbin askerle Gelibolu geçidini tutmak için yelken açtığı öğrenildi. Üzüntü verici haberler, zaferi rehber edinen askerlere ulaşınca şaşırıp kaldılar. Uzun uzun düşündüler. En sonunda savaşmayı kararlaştırıp, kötü yola düşmüş kâfir görününce "Darda kalan ona yakardığında el etmedi mi?" [107] buyruğuna uyarak, duâları kabul buyuran Hazretin otağını kendilerine destek edinip, savaş meydanına girdiler. Ancak, bu fitneyi tutuşturanların çıkardıkları yangını söndürmek imkânı artık kalmamış, saldırıya kalkışan askerleri bastırmak da mümkün olamamış, ehli imân çaresiz çekilmeye başlamıştı. Göz yaşlarını dökerek, durağı cennet olan Şehzadenin mezarına doğru kaçıp, yola koyulmuşlardı. Onun vasiyeti gereğince uçmaklarda olan ruhundan yardım diliyorlar, kâfirin zulmünden, muradları karşılayan Hazretin dergâhına yalvarıp yakarıyorlardı. Bu sırada şeksiz şüphesiz ricali gayb'ten [108] bir ordu, bu sapkın topluluk üzerine görevlendirildi. Bunlar nurdan heykeller misali, insan şeklinde İslâm askerlerini desteklemek için kâfir ordusuna hemen saldırıya geçtiler. Kılıçların şimşek gibi çakan gümbürtüsü, İslâm askerini kovalayan şeytanları darmadağın etti. Kötü yaradılışlı düşman, bu olayı şöyle yorumladı. Savaşa tutuşan askerlerin kaçıyor gibi davranmaları, sadece bir tuzaktı. Onlar İslâm askerinin bozulduğunu görünce, kendilerine güvenip ilerleyecekler, böylece deniz kıyısından uzaklaşınca tepeleneceklerdi ki, işin sonu da öyle oldu. Hepsi silâhlarını atıp, kaçıp gittiler. "Biz o küfr içinde olanların yüreklerine korkuyu salarız" [109] buyruğunca tüyüp kayboldukları anlaşılınca, bu başarının yüceler yücesi hükümdarın tek, desteğiyle elde olunduğuna, İslâm askerleri bir kere daha

inanmış oldular. Ondan sonra, bozguna uğrayan düşmanı ele geçirmek üzere hareket ettiler, keskin kılıçlarını kınlarından sıyırıp, o gönül coşkunluğuyla çevreyi taradılar, savaş meydanında yakaladıkları şaşkınları kılıçtan geçirip, kâfir askerlerinin başı peşine seğirttiler.

Beyt :

Yürürler uzak da olsa ezmeye düşmanı
Temelden yıkmaya bu uygunsuz varlığı

Gazilerin sür'atli hareketleri sonunda, o pis topluluk toptan yok edilerek kanlı toprağa karılmış oldu. Gemicilerden başta tek bir kişi bile kurtulamadı. Zaferleri gölge edinen askerin sancağında bu kez de "Allah'ın izniyle onları yenilgiye uğrattılar" [110] keremli âyeti nakşedilmiş oldu. O kızgın günde, İslâm askeri umudunu yitirmişken, mecid Tanrının keremiyle yeniden bir zafer kazanılınca, sonsuz şükürler, hamdlerden sonra, ele geçirilen kâfirler sorguya çekilmişlerdi. Bunca asker ve sayısız insanla görünüşte gücünüz, kuvvetiniz yerinde iken, bozguna ve kaçguna sebeb ne oldu denilince, bu lânetlikler şöyle ayttılar. Size, yardıma kalabalık bir ordu geldi. Bunların hepsi boz atlara binmişlerdi. Önlerinde de gösterişli bir genç vardı. Hep birden ateş saçan kılıçlarla savaşa girişince meydan bize dar geldi. Gök tepemize yıkıldı ve direnecek halimiz kalmadı. Bu korku ve telâş ile soluğu kaçmakta bulduk ve işin sonunda böylece yenilmiş olduk. Bu genç komutanın durumundan sorulduğu vakit, tarifettikleri bazı özellikler, ancak durağı cennet olan Şehzadede vardı. Bu ibret dolu sözler zamanla yayıldı "Rabbiniz size, sizlere benzer beşbin melekle imdad edecektir" [111] hükmü aşikâr oldu. Gelibolu hisarını bekleyenler ise, otuz gemi

ile sayısız bir ordunun üzerlerine yöneldiğinden bilgi edinince ve durağı cennet olan Şehzadenin gaybdan desteğini henüz duymamış bulunduklarından, yardıma koşulması için adamlar göndermişlerdi. Feryadçılar geldiler. Geçen dehşetli olayları ve Tuzlaya saldıranların akibetlerini öğrenince, anladılar, işin sonu ne olacak diye beklemeye koyuldular. Gelibolu üzerine yürüyen kara yüzlü düşman, bu sırada kalenin çevresini almış ve deniz kıyısında yerleşerek, İslâm askerini tuzağa çekmek için fırsat gözetmeye başlamıştı. Bolayır olayı yukarıda açıklandığı şekilde meydana gelince, bu savaşta tutsak alınan küffardan bir kaçı sıkıca bağlanıp, feryadçılarla birlikte Geliboluya gönderildi. Hisar koruculari olay hakkında böylece bilgi edindiler. Gözyaşlarını silip, sırrı saklamayı uygun gördüler. Düşmanın yenilgiye uğrayışını bildirmek üzere tutsakları kaleyi kuşatan yerebatasıcalara yolladılar. Onlar, öteki birliklerinin uğramış olduğu akibeti işitip, durumu kavrayınca artık duramadılar "o topluluk yenilgiye uğrayacak ve ve geriye kaçacaktır" [112] emri bu gösterişsizlerin yüzüne esti, tek umud dallarını da kırıp yılgınlık yollarına düşmelerine sebeb oldu.

Şehzâdenin ölüm haberinin padişaha ulaşması

Gerçi İslâm ordusu yenilgi tuzağından kurtulduğu, düşmanın top yekûn saldırısı önlendiği için, bu parlak zaferin kendilerine nasip olmasından sevinçli idi. Ama, cennette salınarak dolaşan Şehzadenin açtığı yaranın sızısı, rahatı haram etmiş, gece gündüz gönül tutuşturan iniltiler, ciğer yakan çığrışlar gök kubbeyi ve dört bir yanı gam dumanlarıyla doldurmuş, huzurla dolu gönül kapılarını ferahlığa kapatmıştı. Cennette çevresini huriler alan Şahzadenin yokluk diyarına ayak basdığı haberi, zafer muş-

tusuyla birlikte ard arda gelmiş ve yüce padişahın katına bildirilmişti. İyi yaradılışlı padişah, "evlâdın ölümü, ciğerlerin sökülüp alınmasıdır" atasözünü anarak, gök yüzünü feryadlariyle doldurmuş, görkemli saltanat döşeğinden perişanlık ve acının derin felâketine düşmüştü. Çocukları ve torunları için gösterdiği içtenlik, üstün ilgi, candan sevgi ile babalık duyguları arasında o yüce padişah uyku ve huzuru kaybetmişti.

Beyt :

Bir parça toprağa göz yaşlariyle elemler serpti
Ömür elbisesini bu acı param parça etti

Yüreği kavuran bu felâketle ulular ulusu sultan, ancak şu gönül açıcı manzumeyi söyleyerek biraz teselli bulmuştu.

Rubai :

Bir dertki bu, olanlardan gönül hep gama düştü
Seller gibi akan yaşlar avuçlara döküldü
Umut dalında ömrüm bağından taze bir filiz
İşte gör, yetişti ama, yine toprağa düştü

Yazardan :

Gönül keder içinde gören gözler ağlıyor
Aklına geldikçe gözünden yaşlar saçıyor
Yeryüzü yandı tutuştu feryadıyla onun
Ah ü feryad şimdi gök kubbeyi aşıyor
Yaşlı başı için ol cihanın padişahı
Yastığı, ayrılığın acısıyla sarıyor
Şah da, kul da herkes, başından atıp sarığı
Bütün askerler şimdi karaları bağlıyor
Cihan padişahının o güzelim bağını
Hazana döndürüp kederler hep solduruyor

Bütün bu olanlarla birlikte, her şeyden hisse almasını bilen padişah, bu fânilik geçidinin gussalar durağı olduğunu bilmekte ve her doğuşun arkasından bir batışın, her yücelikte bir çöküşün, bir inişin, bir geçişin bulunduğunu ve her sevincin yarattığı safanın sonunda kederin olduğunu, aydınlık düşüncesinde tartmakta olup,

Kıt'a :

Cihan bulur her dem aydınlığı özlü güneşte
Ama bak, gör, sabahlar nihayet bitevi sürmez
İki gözüm bu dost ki benzer de cevzaya [113]
Tek örgüden oluşmuş günler elbet ayrı düşmez

bu nazım, ona sabretmek yolunda rehber olmuştu. "Allah dilediğini işler ve dilediği gibi hükmeyler" [114] emri gereğince, Tanrının takdiri gelip çattığında, tedbir ve çarenin bir faydası olmayacağına inanarak, devlet işlerini bırakıp yalnızlık köşesinde kendi halinde yaşamak ve geride kalan günlerini Tanrıya yakarmakla geçirmek ise, son dileği ve tek istekleri oldu. Bunun için mutluluklarla dolu oğlu, üstün yaradılışlı hanlar hanını yani, Sultan Gazi Murad'ı ülkenin işlerini düzenlemek ve halkın gereklerini yerine getirmek üzere çağırttı. Rumeli'de eserleri zafer olan askerin başbuğluğuna getirdi. Gerçi bu işleri karıştıran, huzuru kaçıran haber geldiği zaman, tâc ve taht sahibi padişah bakıma muhtaç, pirlik deminde, kederli bir dünyada sıkıntı ve gamın baskısıyla beli bükülmüş bulunuyor, günden güne kuvvetten düşüyor, bitkinliği de gittikçe artıyordu. Bu halde yerini alacak olan şanlı kişinin Rumeli yakasına geçişini bir süre geciktirmişti. Yüksek yapılı keremli vücudunun gün geçtikçe çökmekte olduğunu gösteren belirtiler ortaya çıkınca, adaleti tutan şanlı Şehzade getirtildi. Ona, Tanrının buyruklarını yerine getirmek, en iyi-

lerin efendisi olan peygamberin ışığını tutuşturmak, yere karılasıca küffarı yok etmek, fesatlık çıkartanları ezip çiğnemek, adalet, kerem, şefkat göstermeyi amaç bilmek, padişahlığın gereği olduğu kadar, dine gölgelik edenlerin de yoludur konusunda, nice salık ve nasihatlarda bulundu. Bunların her biri hüküm sürme, işbilme meltemlerinden dalgalanan hafif, tatlı yellerdi. Böylece iyiliklerle dolu, yerine geçecek olana, Osmanlı soyunun törelerinden olan vasiyetleri bir bir hatırlatarak, iyi huylu şehzadeyi adalet ve doğruluk, iyilik ve dürüstlük yoluna yönelterek, şu güzel sözleri söyledi.

Yazardan :

Ey dileğim bağlarımın tatlı meyvesi
Şehzadem Murad'ım padişahlar iğesi
Vasiyet eylerim kulak tut bu sözüme
Benim için sakın ah ü figan eyleme
Daima olsun gözün dini yüceltmede
Keremle bezeli elbiseler giy üstüne
Halkı koruma yolunda sarfet gayreti
Kendine rehber tut şeriati bileni
Yoldaş olsun sana Resulullahın yolu
Dinin desteği olup, dalgalandır sancağı
Çünkü padişahlıkta sensin tek buyuran
Memlekette adalet eyle sen durmadan
İyi ad bırakmaktır amac, ona çalış
Zulmünden duyulmasın kimseden bir çığrış
Hükmünü tutarsan adaletin özünde
Güzel adı şüphesiz bulursun kendinde
Cihad yolunda bütün gücünü harca gör
Dünyada adını Gazi Murad eyle gör
Bu fâni cihana mağrur olmayasın hâ
Sakın hak yolundan hiç ayrılmayasın hâ

Boş olur sonunda bütün dünya işleri
Ölür herkes bil, nedenli olsa da ömrü
Yerimi tutan sensin hamdolsun Allah'a
Tâc ü tahtımı Tanrı verdi sana
Kerem eyle bana duâlarında yar ol
Dileğim senden budur ey akıllı oğul
Bil şimdi erişti bana ilâhî emir
Padişahlık tahtımda oturmak sana gelir
Durmadan cihanın düzenini kolla sen
İnme padişahlar tahtından, ayrılma sen

iyiliklerle dolu sözlerine misk ile son verip, vasiyetlerini bu beğenilecek biçimde tamamlayınca, temiz ruhu "Rabbine dön" [115] sedasını işitip kabullenerek, onunla buluşmuş ve yeryüzünden temiz göklere yükselmişti. Yüce Tanrı ruhunu şâd eylesin ve uçuşunu cennetin en yüceliklerine yükseltsin. Nurlarla aydınlanan mezarı, Bursa kalesinde, Manastır içinde bulunmaktadır.

Yazardan :

Dil ehline ziyaretgâh oluptur
Yolu bulanlara gölge oluptur

Gönülleri yakan, yüreklere keder salan bu olay, 761 (1359/1360) yılında Gazi Süleyman Paşanın ölümünden iki ay sonra olmuştur.

Yazardan :

Tâc ü taht, hem tabıl ve sancak iğesi
Sultan Orhan Bey ki yiğitler yücesi
Geliniz [116] sedası kulağa varınca
Ulu divana çekti başı, yolunca

Hakkın lûtfu ona yolda rehber oldu
Kutlanmış bağçeye ayağını koydu
Duâ edip hâtif tarihini dedi
Yedi yüz altmışbir yılında göçetti

Tarihçilerin çoğu, onun doğum yılını, 680 (M. 1281 - 1282) olarak tespit etmiş bulunmaktadırlar ki, bu yıl, Ertuğrul Gazi'nin ölüm tarihidir. Buna göre ömrünün süresi, 81 yılı bulur. Padişah oluşları Bursa'nın fethiyle bile olup, 726 (M. 1326) da olduğu herkesce bilinmektedir. Padişahlık süresi böylece 35 yıl olur. Mevlâna İdris'in 41 yıl demesine gerçek olarak bakılamaz. Mevlâna Lârî ise, Osman Gazi'nin ölümünün 711 (M. 1311 - 12) tarihinde olduğunu söyleyerek, Orhan Gazi'nin ölüm yılını 751 (M. 1350) olarak göstermiş ve yaşının 64, padişahlık süresinin ise 33 yıl olduğunu ileri sürmüştür ki, bunların baştan aşağı yanlış ve apaçık bir çelişki içinde olduğu gerçektir.

Adalet ıssı Gazi Sultan Murad Han'ın Cülûsu

Memleketin gönüllerde ve gerçekte hükümdarı olan Orhan Gazi'nin uçmaklara açılmış ruhu ceberut basamaklarından yükselerek melekût âlemiyle ahenk etmeye başlayınca, kederler saçan "Rabbinizin mağfiretine erişmek için yorulunuz" [117] sedası, bu uzun yolculuk için yol davullarından işitilmeye başlanmıştı.

Rubai :

Cihan mülkünden göçmek gerekince kullara
Boş dünyaya karşı orası neş'e yuvası
Ayağın dibi oldu kıble çâresizlere
İhrama bürünüp te öyle çıksam huzura

Böylece en büyük hükümdar olan Tanrının katına uçup gittikte, cihan egemenliğinin yüce tahtı, padişahlık makamının güzel durağı, şahlık etme sırlarına erişmiş, ilâhî nurların doğuştuğu yer olmuş, Allahın lutf ve keremine ulaşmış, Gazi Hüdavendigâr sanıyla tanınmış, Sultan Murad Hazretlerinin, devlet ışıklarıyla süslenip parladı. Zaman da onun uğurlu ayaklarının bereketiyle pırıldadı. Heybet ve azametini duyuran köslerin sesi gök kubbede, yönetimde benimsediği tutum da halkın kulağında yer etti. Bu kadar azamet ve haşmete göre, merhamet ve iyilikte o kadar bilinmişti ki, adı baldan daha tatlı, iştiha açıcı bir söz, bir atasözü gibi bellenmişti. Cennetleri andıran makamlarında, her zaman yüceliğe örnek, yüksek sözler söylenir, ululukta örneği olmayan otağlarında, şeriatin temiz özünden derlenmiş ay gibi pırıldayan nasihatler edilirdi. Benzeri bulunmayan bahçelerinde temiz avuçlarından dökülen ihsanlarla, Nisan şebnemleriyle açı-

lan taze çiçekler, ileri gelen kişilere bahar bereketinden daha canlı donanmış gözükürdü.

"Biz bir âyetin yerine başka bir delil koyarsak bir gereği vardır" [118] hükmünce durağı yükseklerde olan padişahın saltanat tahtına vekarla oturup çevresini gölgelediği sırada, Osmanlı soyunun yıldızlarla süslü kubbesinde, cihanı aydınlatan bir güneş, murad bağında bütün güzelliğiyle kendini gösterdi. Sevinçler uyandıran gelişi, neş'enin kaynağı oldu. Mutluluk taşıyan alnının parlaklığı çevreye ışık saçtı ve başlara geçirilecek taçlar için öğünce vesile teşkil etti. Güzel varlığı Şah-i Bistamî [119] ile adlanarak böylece ehli bâtın elinde yetişmiş, bir kahraman kendini gösterdi.

Yazardan :

Cihana sahib olan adı güzel Sultan Murad
Padişah olduğu gece doğdu bir ay, oldu şâd

Öyle bir ay ki bu, ışığı göğü yeri tuttu
İslâm halka, bayram ayı gibi şirin gözüktü

Tan ışığı misali kerem ayı doğduğunda
Daha canlı parladı güneş, hanlık otağında

Onun aşkiyle çaktı şimşek, yıldırım gürledi
Bu haber ulaşınca yeryüzü oyuna girdi

Cümle ordu, hem padişah sevindi doğumundan
Rum ülkesi ayağıyla o anda buldu düzen

Yaz, safasın eyleyenler, açıklar ihsanını
Demiri eyledik [120] hükmü gösterir kılıcını

İşte yüce yıldız sahibi iyilikler ısısı
Şeh Yıldırım Bayezit kerem ve lûtfun durağı

Cennette olsun torunlariyle o şâd ve mutlu
Mecid Allah eder iki cihanda soyun kutlu

Kin tutanların, kötülük edenlerin tepelenmesi Ankara'nın fethi

Nazm :

Temiz kalpli padişah, sağlam inanç sahibi
Adaletle kerem ve ihsana mazhar oldu
Cem'in yüce durağına konan Sultan Murad
Cihad meydanında yağı basan arslandır bu

Sultan Murad'ın, Tanrı'nın desteği ve sonsuz erdeminin eseri olarak şahlık tahtına oturunca ilk işi, halkın ve askerin gereklerini görme, peygamberimiz hazretlerinin şeriatini yerine getirmek olmuştu. Böylece halkın dileklerini yoluna koyduktan sonra, Rumeli yakasında olan askerlerin, başlarında bir komutanın ve serdarın bulunmaması yüzünden sıkıntı içinde olduklarını ve keremli padişahlarının yolunu gözlediklerini bildiğinden, cihad niyetiyle ülkeler açmak üzere o tarafa yönelmişti. Anadolu'da ise bazı beyler, hâkimler ayrılık ve nifak yolunda anlaşmışlardı. Özellikle Karaman beyleri ile Küçük Ermenistan ve çevresinde yaşayan bazı kötü niyetli beylerin başlıca emelleri, Osmanlı topraklarını yağmalamak olduğundan, bunlar devletli hünkârın Gelibolu'ya yöneldiğini öğrenince, bir araya gelip bazı kararlar, gizlice tedbirler almakta kusur etmemişlerdi. Sonu ayrılık ve fesat olacak bu düşüncede and içip el bağlamışlar, ayrıca çevredeki kâfir hükümdarlara da kararlarını duyurmuşlar, İslâm ülkelerini yağmalamak, müslümanlara zarar ve ziyanda bulunmak için, şeytanın bu takımıyla da gönül ve dil birliği etmişlerdi. Böylece İslâmın gereğini bırakıp müşriklerle kin ehliyle işbirliği edip, genellikle Osmanlı ülkelerini çar-

pıp yakmak konusunda anlaşmışlar, bunun için de hudut boylarına saldırarak Bursa ve İznik üzerine yürümeye kalkışmışlardı. Durum, melekler ordusunun Şahı olan Sultanın eşiğine iletilince, din bilginlerini ve işleri yöneten hâkimleri toplamış, onlara amacımız, emelimiz dinimize destek olmak, "Kâfirler ve münafıklarla savaş" [121] emrine uymaktır. Bu emirdeki sıraya uyarak önce kâfirlerin fitnesini def'etmek, yaramazların zararlarına son vermek için bu diyara gelmiştik. Fakat şimdi kulağımıza, Karaman beylerinin çevrelerindeki azgın topluluklarla birlikte İslâm ülkelerini yağmalamak konusunda işbirliği ettikleri, bazı bölgeleri yakıp yıktıktan sonra, İznik ve Bursa üstüne düştükleri haberi geldi. Bu nifak takımının, büyük ülkeme yaklaşmış oldukları şu sırada zararlarını ortadan kaldırmaya, saçtıkları fitne ateşini söndürmeye çalışmazsak, İslâm ülkeleri harap, halk ve köylüler de berbat olurlar. Hal böyle olunca ulemanın fetvası ve akıl sahibi kişilerin görüşleri nedir diye sormuştu. Erdemli kişiler topluca, tehlikenin def'edilmesi işinin öne alınmasına eğilim gösterdiler ve münafıkların ortaya çıkardıkları karışıklığın aradan giderilmesinin önemini belirttiler. Bunun üzerine, Gazi Hüdavendigâr da ulemanın fetvasını bayrak edinerek, Anadolu yakasına geçti. Zaferleri taşıyan askerleriyle Karaman beylerini ülkesinden çıkarıp, sınır boyunu tutmak için Ankara kalesini kuşattı. Bu arada ol nifak ehli ile işbirliği eden bazı yaramazları, kötü yolların yolcularını yakalayıp, bunlara katılanlar veya onlardan umud bekleyenler kırılıp dökülünceye kadar kovaladı. Ankara'ya sahip olan, istiklâl davasına düşerek bu kaleyi ve çevresini ele geçiren Ahi adını taşıyan topluluk, adalet ısısı, Sultan Murad Han Gazi'nin yüce kuvvetini ve erişilmez gücünü görünce direnmeye imkân olmadığını

anlamışlar, hediyeler ve armağanlar derleyip, padişahlara özgü peşkeşlerle sultanın otağına gelmişler, boyun eğdiklerini bildirip, kalenin anahtarlarını teslim etmişlerdi. Onların bu tutumu padişahlık merhametine, şahlık yüceliğine uygun düştüğünden, hepsi de devlet hizmetine alındılar. Kalenin, hisarın korunması için asker ve dizdar bırakıldıktan sonra, yakın çevrede bulunan bazı kaleler de hâkimlerinin elinden alınarak Osmanlı ülkesine katıldı. Bu güzel şehir yani Ankara, pek çok geliri olan bir beldedir. Tarım ürünleri yanında, zırh yapımıyla da tanınmıştır. Ayrıca sof, muhyer (moher) ve daha başka nefis kumaşlar burada dokunur, İran, Arabistan, Bizans ve Frenk diyarına yollanırdı.

Devlet için önemli olan hususlar, ülkenin korunması için gerekli tutum, eseri zafer olan bu seferde gönlün istediği gibi sonuçlanınca, Rumeli yakasında cihad töresinin çerağını tutuşturma kararı alındı ve o kış Bursa'da kışlandı.

Padişahın Rumeli yakasına geçişi

763 (M. 1361/62) yılının ilkbaharında başlar tacı sultan, asker toplamaya girişerek ulu ataları devrinde olmayan bazı güzel kanunlar ve işe elveren yollar da getirdi. Bunlardan biri, ulu ataları zamanından beri orduya halâ bir kadı (Kazasker) atanmamış olduğundan, her sefere çıkışta rütbesi en yüksek olan tahtkenti kadısının, mutlu eşiğin hizmetinde bulunması zorunu ortaya çıkıyor idi. Bu kadı, seferlerde anlaşmazlıkları halleder, askerlerin geçerli törelere göre düzen içinde bulunmalarına bakardı. Devletli padişahın günlerinde asker sayısının artması üzerine ayrıca bir kazasker atanmasına gerek doğdu. Savaşta

ve barışta işlerin yürütülmesi, anlaşmazlıkların giderilmesi, her türlü özel durumların incelenmesi, terekenin hesaplanması görevlerinin, asker kadılarına bırakılması uygun görülerek o sıralarda Bursa kadısı olan Mevlâna Candarlı Halil en yeterli kişilerden ve kadıların en ulularından biri olduğundan, Osman Gazi gününden beri de başarılı işler görmüş bulunduğundan, onun sarıklı hocaların üstüne çıkarılması uygun görülmekle söz konusu görev, adı geçen Mollaya verildi.

Padişahın ataları, en büyük çocuklarını beylerbeyi edinerek, ülkeler açmak üzere amaçları zafer olan ordulara baş ve buğ yaparlardı. Nitekim Osman Gazi zamanında Orhan Gazi, Orhan Gazi devrinde de Gazi Süleyman Paşa beylerbeyilik görevine şeref vermişlerdi. Ama Sultan Murad Gazi'nin delikanlılık yaşına ulaşmış bir oğlu bulunmadığından, en kıdemli beylerden ve yüce saltanatın temel direklerinden olan Lala Şahin Bey, asker ve ordunun tertibi, savaş gereklerinin sağlanması için onun izzetli bakışlarında parlamış ve öteki beylerden üstün tutularak beylerbeyilik göreviyle onun başa geçmesi yerinde görülmüştü. Bundan sonra da derya kenarında sayısız askerin geçişini sağlayacak gemiler yaptırılması işiyle görevlendirilmişti.

Ordu toplanıp, savaş gerekleri de hazırlanınca Rumeli yakasına geçildi. Padişah ilk önce yüce rütbeli kardeşinin nurlarla aydınlanmış mezarını ziyaret edip, ölçüsüz derecede sadaka ve hayırlar dağıtmış, vakıflar bırakarak onun aziz ruhuna niyaz etmiş, ondan sonra da cihad yoluna düşmüştü. İlk ağızdan Bontoz (Bentuz) hisarı kuşatıldı. Kalenin tekürü böyle sayısız ve heybetli bir ordu karşısında korkuya kapılarak aman dileyip kaleyi teslim etti.

Çorlu kalesinin alınışı

Bontoz'un alınışından sonra Çorlu fethine hareket edildi. Bu kalenin tekürü direnmek yolunu tutan bir kâfir olduğundan hayli savaşlar oldu. Padişah işi anlaşarak bitirmek istediğinden önce cizye [122] vermeyi kabul etmesi ve boyun eğmesi gereği kendisine bildirildi. Bunun üzerine daha fazla direnme gösterdi. "İşte Allahın sağır kıldığı, gözlerini kör ettiği bunlardır." [123] emri gereğince, iyilikler yüklü nasihati akıllıca dinlemekten uzak, gözleri sonu görmekten beri, iyiyi, hayrı seçmekten atadan kör olduğundan cenge devam etti. Günlerden bir gün bir sipahinin süslü yayından süzülen temren bir kuş gibi, kanatlarını açıp, ol aşağılık kâfirden yana uçub, kederler göresice gözlerini gözleyip, hedefe yönelen sivrisi ışıktan yapılmış bir iğne ucu gibi gözbebeğine uğradı. İslâmın mutlu okunun doğrultusu sonunda ol kâfir kör oldu. Sanki bu bir gayb oku, iyi bir haberci idi ki, anılan tekürün körlüğüne karşılık İslâm askerinin gözünü açtığı muştusunu getiriyordu. Bunun üzerine devletli padişah "Müminleri savaşa heveslendirin" [124] emri gereğince yağma buyurdu. Yiğitlikte pişmiş askerler, göz açıp kapayıncaya kadar bir zaman içinde hisarın duvarlarına tırmanarak hurilere örnek kız ve oğlanları, sayısız eşya ile malları ele geçirmiş oldular. Horda tutulan tekürü de Gazi Padişahın otağına getirdiler. Başı, kesilerek öteki kâfir beylerine örnek olmak için gönderildi. Uygulanması gereken buyruk üzerine kâfirlerin ev ve barkları, kale ve hisarı toprağa berabar edildi. Buradan Misilli kalesine yürüdü. Tekürü direnemeyeceğini bilmekte ve padişahın gücünden çekinmekte olduğundan köy ve şehirlerinin, hazine ve definelerinin anahtarlarını teslim ederek buyruğu kabul etmekle yüce

sultanın affına mazhar düştü. Oradan Çorlu'ya bir konak kadar yakında bulunan Burgaz adiyle tanınan hisarın kâfirleri ise kaçışmış olduklarından, boş bulunan bu kale baştan başa yıkılıp harab edildi.

Dimetoka ile Edirne'nin fethidir

Karesi beyleri içinde şöhret yapmış olan Hacı İlbeği ile Evrenos Bey, Gazi Süleyman Paşa gününden beri cihad töresini yürütmek ve ülkeler açmak yolunda küffar diyarında kendilerini tanıtmışlardı. Bahadırlıkları, işi tutuşlarındaki başarı ile de bilindiklerinden, Rumeli yakasında açılan ülkeler ucunda, her birine bir uc verilmiş, kendilerinden yeni topraklar ele geçirmeleri istenmişti. Malkara yöresinde dağ eteğinde bulunan kalelerin zaptı ve çevredeki toprakların ele geçirilmesi işi Hacı İlbeği'ye verilmiş, İpsala yöresinde, derya kenarında olan hisarların bakımı ve yakında bulunan kalelerin fethiyle de, Evrenos Bey görevlendirilmişti. Böylece bu iki şanlı serdar, Osmanlı ülkesini genişletmek, düşmanı kırmak göreviyle yükümlü kılınmışlardı. Onlar aldıkları emir gereğince, İslâm ülkelerini onarmak, küffar topraklarını yakıp yıkmak işinde büyük şöhret yapmışlardı. Öyleki bu ikisinin üstün güçleri, ağır baskıları ve saldıkları korku kâfirlerin yüreklerine yerleşmiş olduğundan, Gazi Şehzadenin ölümü, az sonra da Orhan Gazi'nin kaybedilmesi, Sultan Murad Gazi'nin ise, Anadolu yakasını korumak için o tarafta bulunan bazı düşmanlarla uğraşması sonunda Rumeli yakası bir yıldan fazla bir zaman başsız ve serdarsız kaldığı halde, onlar İslâm diyarını kâfirin şerrinden korumuşlar, cihad töresini yürütmek üzere bu ülkelerde zafer âyetleriyle süslü sancaklarını dalgalandırmaya devam etmişlerdi. Hattâ bundan

önce, 762 (M. 1362/63) yılında Hacı İlbeği Meriç kenarında Burgaz (Lüleburgaz) adındaki kaleyi fethedip içine yerleşmiş ve çevreye akına çıkarak, sayısız mal toplamaya devam etmişti. Bu arada bir gece, Dimetoka tekürü İslâm ordusuna baskın vermek için kaleden çıkmıştı ki, söylendiğine göre Hacı İlbeği de âdeti olduğu şekilde aynı gece akına gidince bu tekürle karşılaşmıştı. İki ordu arasında büyük bir savaş oldu. Dünya küffar askerinin başına dar geldi ve tekürleri yakalandığı gibi zincire vuruldu.

Beyt :

Kim ki sana kasdeylese bil berbat olur
Düşmenin senin, kendi özünden yıkılır.

Gereği Hacı İlbeği zaferi kazanınca, Allaha şükürler ve hamdler ettikten sonra, anılan tekürle öteki tutsakları Dimetoka kalesi önüne iletti. Tekürün oğlu babasını zincire vurulmuş, İslâm askeri elinde horlanır görünce, kaleyi bütün mal ve eşyasiyle teslim etti. Bu sağlam kale ki, onun fethi padişahların başlıca emeli idi, böyle kolayca ele geçirildi. İslâm askeri de çeşitli mal ve ganimetlerle gönül buldu. Bu başarılı fetih olduğu sırada Gazi Padişah, Çorlu ile Misilli illerinin ele geçirilmesi için sefere çıkmış bulunuyordu. Bu sırada Hacı İlbeği yanından gelen müjdeci padişahın otağına ulaştı. Evrenos Bey ise o günlerde Keşan kalesini fethetmiş, Gazi padişahın durağına sayısız hediyeler ve uygun armağanlarla yüz sürmüştü. Hacı İlbeği de Dimetoka'nın korunması için gereken tedbirleri aldıktan sonra, dine gölge eden sultanın katından yana yola çıkmıştı. Burgaz üzerinde iken etek öpmek mutluluğuna erişti. Dimetoka da ele geçirilen mallar ki, had ve hesaptan uzak, aklın alamayacağından

daha çok olmağla bunları padişaha peşkeş çekti. Böylece sultanın iltifatlarına, sonsuz lûtuflarına uygun düştü. Din yolunun bu iki savaşçısı ile padişahın takdirlerini toplayacak gerekleri düzenlemek, ülkeleri açmak konularında görüşmeler yapıldı ve Edirne'yi açmak konusunda fikir birliğine varıldı. Bu sağlam kaleyi açmakta en uygun yolun ne olacağı araştırıldı ve çevrenin durumu incelendikten sonra fikirler ve oylar, Edirne'nin fethinin mümkün olacağı sonucunda birleşti. Beylerbeyi olan Lala Şahin sayısız askerle Edirne üzerine gönderilirken, Gazi Padişah da Babaeski'yi fethetmek üzere yola çıktı. Edirne tekürü ki, Andirine adını taşırdı ve şehir bu sanla tanınmıştır. Lala Paşanın yola çıktığını haber alınca, vesveseyle dolu şeytanlardan kalabalık bir ordu toplayıp savaşmak üzere İslâm askerini Sazlıdere'de karşılamıştı. Ceng gelişip kızışınca, fetih ve zafer meltemleri de İslâm ordusundan yana esmeye başlamış, yerebatasıca kâfir kırılarak kaçış yolunu tutmuş ve bin bir güçlükle kaleye çekilebilmişti. Bu cengte bir çok kâfir, gazilerin atlarının çifteleriyle helâk olup, kan ve toprağa gömülmüşlerdi. Yine bu cengte ele geçirilen niceleri başlarında beyleri olduğu halde Gazi Padişahın otağına gönderilerek ondan, Edirne üzerine ne zaman yürüyeceği sorulmuştu. Deryalar gibi gönül sahibi olan Padişah, bu haber üzerine hemen Edirne'ye doğru yola çıktı. Padişahlık sancakları Edirne göklerinde yükselip dalgalanınca, ateşler gibi pırıldayan sırmaları, altın yaldızlı saçakları ol zamane oyunbazlarının gözlerinde çakınca, çıkar yolu kaçmakta ya da, kaleyi teslim etmekte buldular. Bu sırada Meriç ırmağı da kabarma döneminde olduğundan, durumu kötü olan tekür, bir gece ne kadar malı ve kıymetli eşyası varsa çoluk çocuğu ile gemiye doldurup kaçtı, Enez'e gitti. O sabah kale halkı aman dileyerek hi-

sarın anahtarlarını getirip teslim ettiler. Bu yüksek yapılı kale Tanrının yardımı eseri, kolay yoldan açılarak imân sahiplerine yurt olunca, ülkeler hâkimi padişah sonsuz şükürlerini Tanrıya sunarak Lala Şahin Paşayı Edirne'de alıkoyup, kendisi Dimetoka'ya göçtü. Buranın havası, suyu, hele gönül alan görünüşü daha çok hoşuna gittiğinden, kendisi için bu şehri tahtkenti eyledi. O tarihlerde Edirne, şimdiki gibi bakımlı olmadığından, Dimetoka'yı seçmişti. Edirne ise, zamanla gelişip onarılınca, Osmanlı padişahlarının yüce tahtlarının durağı ve güvenlik, huzur bakımından öğünülecek beldelerinden biri oldu. Bugün de gayetle bakımlı, yiyeceği içeceği bol, tatlı suları, temiz havası, güzel görünüşü olan, keyif çatılacak, safa sürülecek bir şehir olarak tanınmakta ve İslâm dünyasının en büyük beldelerinden biri sayılmaktadır. Her türlü yaşama gerekleri orada bulunmaktadır. Gezi ve seyr yerleri, yardımları dağıtan imaretleri, mescit, medrese ve tekkeleri sayılamayacak kadar çok ve uludur. Zaman içinde yaptığı şöhret bu güzel şi'irle dile getirilse elbette yeri vardır.

Nazm :

İşte Edirne şehri bu ülkenin tahtkenti
Bir şehirki şehirler padişahı bilindi
Suyu tatlı üç ırmak birleşiyor o yerde
Her birine kevser, hem âbı hayat denildi
Bütün Mısır belki onun bir bucağı olur
Akan bu üç ırmağa Nil dahi benzetildi
Servet ü samâniyle oldu uçmağa örnek
Özü mazhar olduğu nimetlerle sevildi
Benziyor havası suyu Berin cennetine
Huriler misali güzelleri beğenildi
Bağçeleri dolmuştur cennet meyveleriyle
Çünkü güzel toprağı ekime elverişli

Vardar, Gümülcine ve Öteki beldelerin fethi

Gazi Sultan, Rumeli topraklarına padişahlık sancaklarını dikip, Edirne ile Dimetoka'yı ele geçirince, ülkeler açmak ve cihad törelerini sürdürmek için burada bir süre kalmayı uygun gördü. Devlet ve ikbal ile Dimetoka'da otururak Evrenos Bey'i güneyde, derya boyunda bulunan Gümülcine ile ona bağlı yörelerin fethi için bir kuvvetin başında oraya gönderdi. Lala Şahin Paşa'yı da Filibe ve Zağra ile kuzeydeki illerin zabtı için yine kalabalık bir kuvvetle o yörede görevlendirmişti. Bu görevlerle işe başlayan gaziler, adım adım kaleleri açarak, köy ve kasabaları İslâm topraklarına katarak, kâfir ülkelerini yağmalayıp, zararlara sokarak, huriler kadar parlak kız ve oğlanları toplayarak, altın, gümüş bulduklarını talan ederek ilerlediler. 763 (M. 1361/62) yılında Evrenos Bey, Gümülcine ile Vardar ilini feth eyledi. Bu iki şehirde nice güzel binalar, gösterişli hayırlar yaptırarak, gelip gidenler için imaret ve misafirhaneler kurdu. Bunların mutfağında her gün çeşitli yemekler pişirtilmek, misafirlerin rahatlığı için hiç bir şeyden kaçınılmamak, misafir olanlar ne denli uzun kalsalar da engel olunmamak kayıtlarını da vakfiyelerine koydurmuştu.

Beyt :

Keremiyle hep siniler sofralar doldu
Lûtfeylediği haberi cihanı tuttu

Zağra'nın ele geçirilişi ile beştebir vergi alınması usulünün konuluşu

Yine aynı yılda Lala Şahin Paşa din düşmanlarını avlamak üzere şahinler gibi süzülmeye başlamış ve ilk uçuş-

ta en güzel şehirlerden, en bakımlı beldelerden biri olan Zağra'yı feth etmişti. Burada konaklayarak çevredeki kasaba ve kaleleri de ele geçirmiş, bunların korunması için gereken tedbirleri almıştı. Bu başarıları arasında "pekçok ganimetler ele geçirirsiniz" [125] hükmü de gerçekleşmiş, sayısız ganimetler, nefis eşyalar, yığınla kız ve oğlan, para, pul toplanmıştı. Bütün bunlar Gazi Sultan'ın ordu yerine gönderilmişti ki, bu tutumuyla Lala Şahin Paşa, dürüstlüğünü ve iş bilir bir serdar olduğunu, Hünkârın katında bir kere daha ispat etmiş, onun iltifatlarına, yüceltmelerine mazhar olarak sevinmişti. Ülkeler açan padişah, yüce hükümdarın verdiği nimetlere şükrederek bu büyük maldan gazilerin hisselerini kabarık tutarak, ihsan ve ikram sofrasında hiç kaçınmadan dağıtıma girişmiş, bilgin ve olgun kişileri de kollayarak herkesi lûtuf ve keremiyle bahtiyar eylemişti.

Yazardan :

Ne vakitki ihsan denizi coştu kabardı
Nimetlerin dolusundan asker yudumladı
Büyüğe küçüğe erişti şâhın ihsanı
O gün giydiler sipahiler parlak kaftanı
Elbet akıl sahiplerini lûtfu, kul eyler
Efendiler, köleler, emrine uymak diler.

Sevinçle dolu bu günlerde zamanın bilginlerinden şeri'at bilimlerinde ve toplum konularında geniş tecrübesiyle büyük şöhret yapmış bulunan ve Karaman ülkesinden Cihan padişahının otağına gelmiş olan Mevlâna Kara Rüstem, gaziler arasında şeriatın öngördüğü beştebir vergi ödemek usulünün yerine getirilmediğini görünce, Kazasker Mevlâna Halil'in katına çıkarak toplanan ganimetlerden

beştebir alınmasının gereğini ortaya koymuş ve "ele geçirdiğiniz ganimetin beştebiri Allah içindir" [126] âyetini açıklamıştı. Mevlâna Halil, onun iddiasının doğruluğuna imza atınca, durum hemen padişahın eşiğine bildirildi. Şeriati gölge edinen padişahın tek yolu, kitap ve sünnet olduğundan, Kur'an-i kerimin nassı ve salât ile selâmlar üzerine olsun keremli peygamberin sünneti gereğince hükmünü vererek toplanan ganimetlerden beştebir alınmasını kabul edip, bu işi yürütmek üzere Mevlâna Rüstem görevlendirildi.

Ganimetlerin bol olduğu bu günlerde bolluk nedeniyle fiyatlar da düşük bulunuyordu. Bunun için her tutsak başına yüz yirmi beş Osmanlı akçası baha kesildi ve bunun beştebiri, yirmi beş akça hums-pençik olmak üzere kararlaştırıldı. Düşünülmeli ki, bu tarihler de Yusuf kadar güzel bir oğlan, perileri andıran bir kız böyle azıcık bir parayla alınıp satılıyorsa öteki malların, eşyanın fiyatlarının buna göre ne olacağı kolayca anlaşılır. İslâmın küffar üzerine olan ağır baskısı ve gazilerin ölçüsüz ganimetlerle ne denli gözleri doyduğu da belli olur. Osmanlı tarihini yazmaya kalkışan bazı kafasız yerli yazarlar, beştebir alınması usulünü kötü bid'atlerden biri olarak değerlendirmişler ve Kara Rüstem böylece ilk kez zulüm yolunu açmıştır diye bildirmişlerdir. Bu suretle de ulemaya dil uzatmaya kalkışmışlardır. Din bilginlerinin temiz etekleri ol asılları bed kişilerin diliyle kirlenmez. Üzülecek, yüz kez üzülecek taraf, Osmanlı padişahlarının şanlı gazilerini, ulu adlarını ki, bunlar İslâmiyetin en büyük padişahlarıdır, bu makule kişilerin yazılarında anmaları ve bu bilgisizliğin boş kavramlarını züğürtlük örneği olan çirkin yazılı kalemleriyle zaman defterine yazmış olmalarıdır [127]. Kudretli hükümdarlara gereken, güzel eserlerinin,

iyi tutumlarının yazılmasiyle ilgilenmeleri, keremli atalarının, yüce soylarının menkıbe ve öykülerini bilgili âlimlere, görgülü âriflere yazdırmalarıdır. Böylelikle namlı adları, yüce sanları unutulmaz, güzel davranışları meydana çıkar ve geriden gelenler de öğünülecek özelliklerinden, hisseler alınacak öykülerinden hisse kapıp, onların ocaklarından ışıklanıp aydınlanırlar. Osmanlı padişahları, genellikle iyi niyetleri, temiz yaşantıları ile tanınmış saf gönüllü, sertlik ve kötülüklerden uzak, adaleti, hakkı kollayan kişiler olmakla yaptıkları işlerin yazılmasına aldırış etmezler ve sözü edilen kavrama bakmazlar. Bu yüzden de bir nice değersiz Türk yazar, duyduklarını yazmakla boş yere kâğıtla mürekkep harcamışlardır. Onların ipsiz sapsız sözlerini okuyan ârifler bu aşağılığın yazılarında fazla bir şişirme olmadığına kesinlikle inanırlar.

Padişahın dönüşü, Filibe ile çevresinin fethi

Allahın yardımı sonunda dini koruyan padişah nice fetihlerle, başarılarla sevinmiş bulunuyordu. Askerlerde elde ettikleri kazançlardan doymuş olduklarından yurtlarına dönmeyi istiyorlardı. Bir sefer savaş, bir sefer barış kuralı üzere artık dönme zamanı geldiğinden, 764 (M. 1362/63) te Bursa'ya doğru hareket edildi. Rumeli'de kalan serdarlara yine ülkeler açmak, toprak kazanmak görevi verilmişti. Bu arada Lala Şahin Paşa da Zağra ile Filibe'nin fethiyle görevli kılınmıştı. Öteki beylerin her biri de bir yöne akın etmeğe memur oldular. Bu tedbirler alındıktan sonra deryalar kadar geniş yürekli padişah, devlet ve ikbal ile karşı yakaya geçip sevinç getiren ayaklariyle Bursa şehrini şenlendirmiş, kerem ve adaletiyle burayı huzur ve güven durağı haline getirmişti.

Lala Şahin Paşa, padişahın fermanı gereğince askerini toplayarak Filibe üzerine akına çıktı. İslâm askeri karşısında kahre uğramış tekürün dayanması, gücü üstünde idi. O da açıkça savaştan çekinerek hisara kaçtı. Ama kuşatmanın uzadığını, İslâm askerinin saldırılarının hergün biraz daha şiddetlendiğini görünce, aman dileyerek bin bir çeşit andla kale anahtarlarını teslim ettiği gibi, çoluğunu çocuğunu alıp Serf (Sırp) ülkesine gitti. Bu yeni fetih, 765 (M. 1363) başlarında gerçekleşince, kalenin korunması ve bakımı için din yolundaki askerlerden, gazilerden bir nice yiğit seçildikten sonra, Lala Şahin Paşa kazançla, huzurla Edirne'ye döndü. Sevinçli haber, yaşayışı güzel padişahın katına ulaşınca, orada da sevinçlere kaynak olmuş, hadsiz hudutsuz şükürler hamdler eylemek için fırsat çıkmıştı. Lala Şahin Paşa başarısından ötürü kutlanmış, anılan beldenin onarılması da ona ısmarlanmıştı. Paşa bunun üzerine Filibe'nin ortasından geçen Meriç ırmağı üstüne bir köprü kurmak için epeyce para sarfetti. Köprünün genişliği yüklü iki arabanın yan yana geçişine elverecek ende tutuldu. Uzunluğu ise iki ok atımı bir mesafeyi alıyordu. Köprünün bakımına, nice evlik kölesini, hademelerini vakf etmiş, yönetimine de nazır ve işçi başı koymuştu. Filibe'nin en büyük özelliği toprağının bereketli oluşu sebebiyle bolluk içinde bulunması ve etrafının geniş çiftliklerle çevrilmiş olmasıdır. Etrafında sayısız köy ve haneler vardır. Her yıl geniş ölçüde ürün kaldırılır. Hattâ Rumelinin çeşitli yerlerinin pirinç ihtiyacını burası karşılar, bu ovadaki pirinç tarlalarından gönderilir. Sadece pirinç mahsulünden her yıl kırk yük akça yani, kırk kere yüz bin Osmanlı dirhemi, Padişahın hissesi olarak hazineye verilmektedir. Bundan şehrin elde ettiği ürünün ne derecede olduğunu anlamak mümkündür.

Sırp Kâfirinin Saldırması

Filibe tekürü Filiboli sanıyla tanınmakta, şehir de bu ünvandan adını almaktaydı. Yukarıda açıklandığı gibi ülkesinden uzaklaştırılıp yurdundan sürülünce, Sırp despotu yanına vardı. Lala Şahin'den şikâyet ederek başına gelenleri anlattı. Ondan yardım isteyerek İslâmlardan öcünü almayı aklına koydu.

Mısra :

Bilinir ki cins cinsine çeker

denildiği gibi, despotta bu düşünceye katılarak, bu kâfire yardım etmek yoluyla ehli İslâmı Rumeli diyarından süpürüp atabileceği kanısıyla Bosna, Engürüs ve Eflak kralları ile bağlaşmalar yaptı. Bunun sonunda, çok kısa bir süre içinde kalabalık bir ordu toplayarak 766 (M. 1364/65) tarihinde, Edirne'ye doğru yola çıktı. Lala Şahin, kâfirlerin harekete geçtiklerini haber alır almaz, acaleyle ülkeler açan padişahın katına adam göndermiş, durumu bildirmişti. Düşman askerinin sayısı tahminlerin çok üstünde olup, Rumeli'de bulunan askerin bunları karşılamasına imkân olmadığı bildirilince, Gazi Sultan oraya yetişmek üzere yola çıkmıştı. Gelibolu boğazından geçmek üzere tedbirler alırken, Biga kalesi çevresine geldiği sırada, buradaki kâfirlerin zor bir durumda dernek ederler, engel olurlar düşüncesi, her seferinde olduğu gibi bu kez de padişahın kafasında uyanmıştı. Şimdiye kadar ortaya çıkan engeller bu kalenin açılmasını geciktirmişti. Ama bu sefer, Bigayı ele geçirmeye karar vermiş, Aydıncık ile Gelibolu'dan gemiler getirterek bir kısım askerle kaleyi kuşatmaya başlamıştı.

Bu sırada sırp askerleri, kabaran bir deniz gibi yayılarak, hücum dalgalarını köpürterek Edirne'ye iki günlük yolda Meriç kıyısına kadar yaklaşmış bulunuyorlardı. İslâm halka giriştikleri saldırılar Lala Şahin'e ulaşınca, durumları hakkında da geniş bilgi toplanınca, İslâm askerinin bu topluluğun ancak onda biri kadar olduğu meydana çıktı ve herkes şaşkına döndü. Padişahın imdad etmesinden de umudsuzluğa düşülünce, bu sayısız kalabalığa karşı durmak zor ama, kaçmak da hem günahların en büyüğü, hem de utanç kaynağı olduğundan, ne yapmak gerektiğinde kesin bir hükme varamadı. Bu üzüntüler içinde Tanrının yüce katından yakarmayı, gaybtan yardımda bulunmasını dilemeyi tek çare bilerek gönlü kırık, boynu bükük, düşmanın yenilgesine duâ ettikten sonra, belli başlı beyleriyle bir görüşme yaptı. Toplantıda alınan isabetli karar sonunda şöyle bir plânın uygulanması uygun görüldü. Aziz ve kudret sahibi Tanrıdan imdad bekleyerek ve ona dayanarak,

Beyt :

Gel hele bu can çıkmadan vereyim
Düşman fırsatı bulmadan vereyim

deyip canlarını vermek için fedayi olmayı ve şehadet güllerini başları için tâc bilmeyi emel edindiler. Tanrıya eş koşan bu kalabalığın İslâm diyarına zararlarını önlemek, getirdikleri fitneyi def'etmek için güçleri ölçüsünde çalışıp uzaklaştırmayı öngördüler. Gazilerin başta gelenlerinin uygun buldukları plân gereğince, önce yiğitlik meydanının önde geleni Hacı İlbeği, durumu araştırmak ve bilgi toplamak üzere kendi sancağından olan, zaferi emel edinmiş yiğitlerle oraya gönderildi. Hacı İlbeği de

Beyt :

Bazan kilit sağlam vurulmamış olur da
Ola ki kapı açık bırakılmış bulunur

sözlerine umud bağlayarak, dil almak için atına atlayıp küffarın bulunduğu yöne doğru yola çıktı. Düşmana yaklaştığı zaman gördü ki, bu kalabalık öyle şaşkın bir topluluk ki, biri biri içine girmiş, domuz topu olmuş, saçlarından kıl koparmak pek zor, aralarından asker kaldırmak ise karanlık gecelerin korkusundan daha dehşet vericidir. İslâm askeri onbin kadarken bunlar ona göre kat kat çoktur. Bu sayısız kalabalıkla savaşmak, onlara karşı durmak mümkün gözükmemektedir. Hacı İlbeği durumu kavrayıp, başarısız topluluğun halini anlayınca, darda kalanlara koşan Tanrının katına yakarmaya başladı. O sırada kalbine doğan düşünce üzerinde durdu. Sayısız kalabalık teşkil eden küffar, güçlerinin çokluğuna güvenerek, din yolunda savaşanların azlığına bakarak, ellerindeki fırsata aldanarak, kendilerini kesinlikle galip gelmiş saydıklarından, şimdiden gece gündüz fisku fücurla vakit geçirmekteler, geceleri içkiden sarhoş, gündüzleri de onun mahmurluğu ile bir hoş bulunmaktadırlar. O takdirde, uygun düşen tutum şu olmalıdır. Bu sapkın topluluk üzerine geceleyin bir baskın vermeli ve "Eğer Allah size yardım ederse, sizlere galebe edecek kimse olamaz" [128] emrini kendimize rehber etmeliyiz diyerek yanındakileri savaşa ve bu küfr ile sapkınlık ateşini söndürmeye heveslendirdi. Emrindeki askerleri geriye çekerek, düşmanın dört bir yanına adamlar saldı. Gecenin ileri saatlerinde düşmanın bazıları uykuda, bazıları da şarap içip kebab yemek havasında iken, Leşker-i Abbasî gibi karanlık geceyi bayrak edinip emeli zafer olan askere öncü eyledi [129]. Geceleri

uyumayan kişilerin[130] himmetlerini gözleyerek bunlar her taraftan, kıyamet gününü andırırcasına nara ve feryadlar koparılar. Davul ve boru sesleriyle, tekbir ve tehlil avâzeleriyle kâfirlerin yüreklerine dehşet salıp, onları şaşkın ve serseme çevirdiler. Bu ölçüsüz insan yığını, her yandan gelen boru ve hayvan seslerini duyunca korkuya düşmüş, karanlık gecede darmadağın olmuştu. Bu karışıklık sırasında birbirlerini kırarak kanlar içinde toprağa sermişlerdi. Kargaşalık sonunda iyice şaşırıp güçlerini yitiren sersemler, savaş ateşine sürülen hayvanlar gibi yataklarından fırlamışlar, cenk meydanında dayanamayıp kaçma yolları aramışlardı. Kahir ateşinden esen yakıcı rüzgârdan kaçıp kurtulma çabasında olan yere batasıca küffar böylece Meriç ırmağına dökülerek boğulmuştu. Bir nicesi de çevik gazilerin yürekleri alan korkusuyla savaşa bile katılmayarak birer köşede gizlenmeyi daha uygun bulmuşlardı. Bu savaşın geçtiği alana bugün de Serf (Sırp) Sındığı derler.

Yazardan :

Ol gice içre savaş tâki kızıştı
Herbiri bir kenara kaçıp sıvıştı
Ateş gibi çevik dilâver gaziler
Düşmenin bu halini sezinlediler
Tanrıya yönelip başladılar hamde
O dem ulaştılar bir nice nimete
Kelle tepeleri ortaya yığıldı
Irmaklar kan seliyle doldu boşaldı
Böyle alındı öcü ehli İslâmın
Bağladılar tüm kılıçtan artıkların
Ne çok giyim, ne kadar kuşam, nice at
Çalgı aletleri, bütün süs, saltanat
Sayısız mal geçti gaziler eline
Verdi revnak böylece İslâm iline

En sonunda Hacı İlbeğiyle asker
Kazancın neş'esiyle yola düştüler
Ulaşınca yanına Lala Şahin'in
Aldılar bütün zevkini bu zaferin
Beyle asker pek çok sevinçler ettiler
Hamd ü sena yolunda diller döktüler

Bu parlak ve umulmadık zafer Hacı İlbeği'ye böylece nasibolmuş, yürekler ferahlık ve sevinç bulmuştu. Ama Lala Şahin, istenilen sonuçta kendisinin payı bulunmamasından kederlenmiş, böyle bir başarıda katkısı olmadığı için haset ederek hüzünlenmiş, kırılmıştı. Haberleri anlatanlar şöyle derler. Bu hisle o, savaş meydanının arslanı ve gazilerin en şanlısı olan Hacı İlbeği zehirlemiş, onu cennet konağına yolcu etmiştir.

Yazardan :
Kimdir ol kim, zamanın zehrini en sonunda içmedi
Devrin cefâsı, düşman ezâsiyle serseme dönmedi

Gerçekten de yeryüzü sıkıntıların kaynağı olup vücud, fena ırmağı üzerine kurulmuş bir köprüye benzer. Yiğit olan, aklı başında olan, bu fani cihana önem vermeyen kişidir.

Beyt :
Her şan sahibini bu cihan neylerse eyler
Kötü talih kişiyi yoldaşlarından eder

Biga'nın alınışı ve Padişahın geriye dönüşü

Daha önce açıklandığı ve kalemle canlandırılmaya çalışıldığı üzere ülkeler açan padişah, Biga kalesini ele ge-

çirmek için gerekli tedbirleri almış, burada barınan kâfirlerin Allah yoluna koydukları engelleri kaldırmak niyetiyle kaleyi hem denizden, hem de karadan kuşatmıştı. İşin sonunda Biga, yağma izni verilince zabtedilmiş oldu. Timsahları lokma lokma doğrayan kılıçla sonları kötü olanlardan gereken öc alınmış, köle olmaya elverişli olanları tutsak edilip zincire vurulmuş, ev ve barkları ise gazilere, müslüman halka dağıtılmıştı. Kiliselerle öteki tapınakların mescit haline getirilmesi de buyrulmuştu. Bu sırada Sırp ordusunun ortaya çıkardığı fitne ve karışıklığın da İslâm ülkelerinden kolay yoldan savulduğu, zaferlere gönül bağlayan askerin eline hesapsız ganimetler geçtiği haberi, durağı yüce padişahın otağına bildirilirken tutsak alınan veya öldürülen düşmanların kellelerinden nice hayvan yükü de gönderilmişti. Bütün bunlar Tanrının kereminin sonucu olarak padişahın sevincine sevinç katmış ve yücelikler durağına sonsuz şükürlerde bulunduktan sonra Bursa'ya dönme kararını verdirmişti.

Şehzadelerin sünnet düğünleri, güzel hayırların yapımına başlanması

İhsan ve lûtfu bol padişah azgınlık ve sapkınlık yapılarını tek tek yıkarak ülkeler açarken, bütün puthaneleri viran eylemişti. Ama bundan sonra hayır yapılarını onarmak, faydalı binaları arttırmak yolunda bütün gayretini sarf etmiş, öğünülecek tutumları yaymak, beğenilecek işler yapmak yolunu tutmuştu. İyilikler etmek, adaletle hüküm sürmek, halkı koruyucu tedbirleri almakta devam etmek, milleti ve dini kalkındırmak, peygamberin sünnetini yüceltmek için elinden geleni yapmıştı. Bunun sonunda bütün ülkede halk sevinç ve mutluluk, bahtiyarlık bulmuş, ihsa-

nının geniş gölgesi altında imân ehli güvenlik ve huzura kavuşmuştu.

Nazm :

Adaletinden şimdi cihan güven içinde
Dağlar tepeler daha emin oldu evlerden

Temelden adalet üzerine kurulmuş tahtkenti olan Bursa'da nüfus o kadar çoğalmıştı ki, cami ve mescitleri arttırmak, imaret ve ibadethaneleri yeniden ele almak gerekti. Çevre ülkelerde yaradılışı güzel padişah hazretlerinin adaleti, ihsanı, başarı sahiplerini yükseltmesi duyulmuş olduğundan, böyle erdemli kişiler, dini koruyan hünkârın otağını ziyarete heves etmişler, tatlı pınarlara gelen çok olur denildiği gibi, bu şehre koşmuşlardı. Tanınmış bilginlerin artışı, keremli kişilerin çoğalması hergün biraz daha kendini gösterdiğinden, gelip gidenleri ağırlamak bu makamın ilgilenmesine bağlı bulunmakla, geçmiş hükümdarların tutumları da dikkate alınarak, bilginler, olgun kişiler için konaklayacakları binaları yaptırmak da ona düşmüştü. Bilimin yayılması yolunda medrese ve eğitim kurumları inşa ettirilmesini öngördükleri kadar, temiz inançları ve saf duyguları ile her zaman âbid, zâhid ve sâlih kişilerden, şeyhlerden, irşad sahiplerinden dilek üzere olduğundan bu gibilere, yurtlarından ayrı düşenlere, fakir ve zavallılara oturacakları yerlerin yapılmasını da buyurmuştu.

Anlatıldığına göre, bu mutlu günlerde İstanbul tekürü, Yalova sahillerini yağmalamak ve İslâm topraklarına zarar vermek için bir kaç gemi ile asker göndermeye cesaret etmişti. Ama, Allahın yardımı, İslâm askerlerine siper olmuş, bu şaşkın kalabalık çevrilip yokedilmişti.

Savaşta ele geçenler arasında bazı sanatçılar da tutulmuş, öteki ganimetler ve eşya ile birlikte bunlar da bağlı olarak yüce padişahın otağına gönderilmişlerdi. Bunların içinde bir de becerikli mimar bulunduğu anlaşılınca, onu azat ederek yaptırılan hayır binalarına mimar ve ustabaşı tayin etmişti. "Allahın mescidleri, kıyamet gününe ve Allaha imân edenler tarafından bakılır." [131] buyruğu gereğince evvelâ Saray-i âmire karşısında görkemli bir cami yaptırılması yolunda dünyalar kadar değerli fermanı çıktı. 767 (M. 1365/66) yılında bu hayırlı işe başlandı. Şehrin arka yakasında, halâ Kapluca adiyle tanınan temizlik ve güzelliğiyle övülen bir güzel hamam yaptırdı. Bunun yanı başında da "Sizlere sofralar kurduğumuz, tek Allah hakkı içindir" [132] emrinden aldığı duygu ile bir imaret ve misafirhane, mescit, mescidin üst katında medrese ve öğrenci hücreleri inşa ettirdi. Gerçekte bu iki cami'de değer ve yapı bakımından yerlerini bulmuşlardır. Sofa ve eyvanlarının genişliği, sütun ve kemerlerinin yapısı, imân ve inancın açık belgeleri olarak gözükür. Tamamlandıkları günden zamanımıza değin, sabahın ilk ışıklarının doğuşundan, uykuya çekilecek ana kadar, geniş alanlarında farz ve nafile namazları edâ olunur, cemaatle kılınır, zikir ve tesbihler edilir. Yine Bursa'da Gökdere su terazisinde olan mescit de bu Gazi Hünkârın hayır eseridir. Ayrıca Bilecik'te bir mescit. Yenişehir'de ise Pustinpuş Dede [133] sanıyla bilinen, gönül tanıyan derviş için bir hanikah yaptırmıştır. Bunlara benzer göze çarpan daha nice yapıları vardır. Nice, göklere başçeken yüksek binalar inşa ettirmiştir.

Padişahlık burcunun yıldızları, devlet göğünün parıltıları olan şehzadeleri ki, her biri birer çınar gibiydiler. Yani bunların, Bayezid Han, Yakub Çelebi ve Savcı Bey'in, Hazreti Peygamberin yolu gereğince sünnet edilmeleri ül-

keler sahibi sultanın dileği olmakla saltanat otağında el bağlamış kişiler, düğün hazırlıklarını yapmak, gereken düzeni almakla görevlendirildi. Padişah da asker ve kapısı halkı ile bu dernekte eylenmeye hazırlandı.

Nazm :

Cihan hâkimi, ülkeler sahibi sultan
Devletin parlak yıldızı o, bahtı civan
Giyim kuşam, altın, mücevherler sayısız
Armağan etti herkese hadsiz hesapsız
Şahın meclisinde olunca tutum böyle
Boşalır hazinesi bilinsin birgün de

Sözü edilen yılın ilk baharında, çiçeklerin açtığı demde, sevinç ve neş'e içinde öyle güzel düğün ve dernek edildi ki, bu gök kubbe, altın bir sahan gibi parlayan güneş ve gümüş tabağı andıran ay'la donatıldığından beri örneğini görmemiş, isabetli tedbirler alan kişiler benzerine rastlamamıştı. Dernek kurulup, çağrılanlar yerlerini alınca, şehzadelerin sünnet edilmeleri buyrulmuştu. Ondan sonra şeyhlere, bilginlere kıymetli hil'atler, belirli hediyeler verildi. Fakir ve fukara da kurulan sofralarda doyuruldu. En sonunda dâvetliler kıymetli armağanlarını, sayısız hediyelerini kerem sahibi şahın otağına sundular.

Padişahın Rumeli ülkelerini fethetmek üzere yola çıkışı ve Edirne'nin kuruluşu

Minnetsiz eyleyen, sıkıntısız dağıtan adı ve şanı ulu Allah, din koruyuculuğu ve büyük saltanat nimetini, başbuğluk ve ulu hilâfet armağanını vererek "onları yeryüzünde halef eylemek için" [124] buyruğunda belirttiği gibi, Osmanlı halifelerini, sünnet ve farzları bütün dünyada,

enine boyuna, her yerde, uygulamak üzere hâkim kıldı. Adalet ve hoşgörüyü yayma, cihad törelerini yürütme görevini de onlara verdi. Töreleri adalet olan bu padişahlar, yeryüzünde Tanrının halifeleri, atadan oğula dini güçlendirmekle, hak ve doğruluk yolunda düzen içinde tutmakla, nice şan ve şereflere mazhar oldular. Bunların halifelik rütbeleri takva derecesiyle süslenmiş, saltanat otağları da adalet çelengi ile ışıldamıştır. Adaletlerinin yeli cihanı tutmuş, kerem çeşmeleri insan oğlu için emel pınarları olmuş, dindarlıkla bezeli temiz etekleri, yasakların hertürlü kirinden pâk, yücelik ve üstünlük giyimleri, her çeşit eksikliklerden beri kalmıştır. Bunların üstün güçleriyle ortaya çıkışları sonunda din düşmanları yıkılıp yok olmuşlardır. Ülkeler açmak, Tanrının kullarını refah içinde yaşatmak amaciyle cihad sancaklarını dikmek âdetleri olduğundan, bu Gazi Padişah da savaş yoluna çıkarak Rumeli yakasında tahtkenti edindiği Dimetoka'ya gitmişti. Ayağı bu şehre bastığı gibi, İrem [135] bağçelerini andıran güven dolu şehir, şimdi Hirem [136] cennetinden bir örnek olmuştu. Padişah burada ülkesini genişletmek emeliyle ordunun hazırlıklariyle meşgul oldu. Bu arada Edirne civarında bulunan Çirmen kasabasının fethi için yiğitleri görevlendirdi. Tekür. esmeye başlayan yelin vücud harmanını berbad edeceğini görünce, aman dileyerek hisarı teslim etti. Burada ele geçirilen eşya keremi bol padişaha sunuldu. Padişah bir süre Dimetoka'da oturdu. Bu sırada bir gece uykusunda, bir açıklık yerde dolaşmakta iken, yıldızların ışıklariyle aydınlanmış yüzü güzel bir ihtiyar ile karşılaştığını ve onun bu gönül alıcı yeri onarmasını, orayı adaletin kaynağı olan tahtı için başkent yapmasını kalbine ilham ettiğini gördü. Rüyadan uyandığı zaman yanına ünlü beylerini alarak uykuda gördüğü göz doyurucu alanı araştırmak

üzere atlanıp Edirne'ye doğru yola çıktı. Şimdi de Darü's-saade [137] olan ve safalar veren yere gelip de çevreye baktığı zaman rüyada gördüğü bahçenin burası olduğunu anladı ve o nur yüzlü varlığın belirttiği yeri tanıdı. Bunun üzerine cennet misali bu yerde inşaata başlanması yolunda ferman buyurdu. Gerçekte devletli kapısında görevli bulunan işbilir mühendisler, başarılı ustalar işe koyuldular ve o güzelim, cennet gibi alanda Firdevs [138] bağına denk, yüksek, gönül alıcı bir köşk yaptılar. Dara [139] tutumunda olan sultan için oturmağa elverişli, sevinçler saçan bir saray inşa ettiler. Bu sarayın çevresinde ise devletin önde gelen kişilerine ve padişahın kapısında hizmet alanlara uygun geniş evler, konaklar yaptırıldı. Böylece kısa bir süre sonunda bu gönül çeken alanda pek çok insan toplanmış, bunların yerleşmeleri için de çeşitli yapılar, sağlam binalar meydana getirilmişti. Çevre şehirlerden buraya gelip yerleşenler de ferah evler, nice bostan ve bahçeler yaptırmakla, burası dünyanın büyük şehirlerinden biri haline gelmişti. Halkın ve padişahların gayretleriyle hayır ve imaret binaları çoğalmış, mescit ve camiler sayısız hale gelmiş, medreseler, hanikahlar, gelen ve gidenler için misafirhaneler, muallimhaneler [140], latif kâşaneler, zengin, dopdolu çarşı ve pazarlar, köprüler, hanlarla sözün kısası bu güzel şehir, İslâmın doruğu ve Darü's-selâm'ın [141] dengi olmuştur. Bu güvenlik yurdu, dünya ülkelerine göre, orta kuşakta olduğu için, her yönden istenilen mal ve eşyanın getirilmesi kolayca sağlandığından, yaşama şartları da elverişli, bolluk ve dirlik içinde bulunmaktadır. İri ve küçük boy hayvanlar bol bol sağlanmakta olduğundan, yağ, et gibi yiyecekler de ölçüsüz derecede çoktur. Bütün bu özellikleriyle şehir, kısa bir zaman içinde adaletin timsali olan saltanata tahtkenti olmuştur.

Yanbolu'nun fethi, İhtiman ile Samakov'un yağmalanması

Ülkeler açan Padişah gönül çekici sarayı tamamlamak üzere Edirne'de kalmış, küffar diyarını yağmalamaya, ele geçirmeye yürekli serdarları, yanlarına kalabalık birlikler katarak düşman topraklarına sevketmekte devam etmişti. Bu arada Timurtaş Beyi Yanbolu ile Kızılağaç Yenicesinin fethine memur eylemişti. Lala Şahin Paşayı da sancağı altındaki askerle Samakov ve İhtiman illerini yağmalamak, zabtetmekle görevlendirmişti. 768 (M. 1366/67) yılında Kızılağaç Yenicesi fethedildi. Buradaki kâfir zimmiliği kabul ederek boyun eğmiş olduğundan, bu il Osmanlı ülkelerine katılmış oldu. Bunun üzerine Timurtaş Bey, vakit kaybetmeksizin Yanbolu yöresine hareket etti. Yanbolu tekürü direnmek düşüncesinde olup kalenin duvarlarına, istihkâmlarına güvenmekte idi. Bu niyetle karşı durmaya ve savaş yolunu tutmaya heveslenerek kaleye kapandı. İlk yaz olanda namlı savaşçılar kale altına gelip yerlerini alınca, savaş boruları ötmeye, ok temrenleri elçiler gibi gelip gitmeye, kılıç şakırtıları habercilik etmeye, davulların gümbürtüleri dağlara tepelere İslâmın yüceliği sedasını duyurmaya, fülütlerin (nay) sesleri bu rüzgâra kapılmış dökün-tüleri yokluk çukuruna çağırmaya başlamıştı. Savaş kızıştıkça yüreksiz kalabalık, din ordusunun, gazilerin baskısı ve üstünlüğü karşısında kalenin teslim edilmesi gerektiğini anlayarak boyun eğmeye niyet etmişlerdi. Ama cahilliklerinden gelen gayretle daha bir kaç gün direnmede fayda görmüşlerdi. Ancak, bahar günlerinin yumuşak havası, hisar duvarlarının içini fırın gibi kızdırmış, kuşatmanın sıkıntısı da kaledekileri huzursuz etmişti. Sıcak hava, yiyecek ve içeceklerini bozunca son çare olarak kaleyi tes-

lim ettiler. Zaferleri emel bilen gazilerin herbiri sayısız ganimetler ele geçirdiler. Timurtaş Bey de değerli ganimetler ve padişaha lâyık hediyelerle sultanın otağına gitti. Lala Şahin Paşa ise Samakov ile İhtiman üzerine akın etmiş, peri çehreli kızlar, ay ışıklarından saçlar örünmüş oğlanlar ele geçirerek sayısız mal, ganimet ve kıymetli eşyalar toplamış, dine gölgelik eden padişahın otağına dönmüştü. Gaza yolunda koşan bu iki serdar, hem hünkârın eteğini öpmek şerefine, hem de neş'e dolu sarayı kutlamak törenine katılarak saygılarını, bağlılıklarını belirtmişler, getirdikleri armağanları sunmuşlar, keremli padişahın iltifatlarına mazhar olmuşlardı.

Rumeli ülkelerinin Padişah eliyle açılışını hikâye eder

Zamanın hükümdarı Rumeli yakasına geçtiği günden beri tam beş yıl, bölgede kalmış ve 767 yılından 772 (M. 1365 - 1370) yılına kadar bazan kendisi, bazan da görevlendirdiği ordularla ülkeler, beldeler açarak, cihad töresini yerine getirmişti. 769 (M. 1367 - 68) da Edirne Sarayı daha bitmemiş bulunduğundan, Dimetoka'da kışlamış, ilkbahar olunca da emelleri zafer olan ordusu ile Aydos yöresine hareket etmişti. Aydos hâkimi gücünün yetmezliğini ve İslâm ordusunun üstünlüğünü kavramış bulunmakla barış için ön araştırmalar yaptıktan sonra teslim olacağını bildirdi ve kavgasız, gürültüsüz İslâm padişahına boyun eğme yolunu seçti. Bu ilin korunması için gereken tedbirler yerine getirilince Karin ovası yöresine geçildi. Bu il de kapılarını açmakla değerli yöneticilerin eline teslim edildi. Ondan sonra zaferlerle bezeli sancaklar, Süzebolu hisarı civarında göründüler. Kalenin korucusu önce, kaleye

ve duvarlarına sırtını vererek teslim olmaktan kaçındı ise de, sonunda direnmeye gücünün yetmeyeceğini görünce, kaleyi teslim etti ve bu diyarın kâfirleri de böylece haraca bağlanmış oldular. Hayrabolu da bu yıl içinde fethedilerek İslâm ülkesine katılınca, padişah toplanan hesapsız ganimetlerle Edirne'ye döndü. Bu sırada bütün süs ve saltanatı ile yeni sarayın yapılışı bitmiş olduğundan, padişah dolunay gibi bu yüce makamda istirahate çekildi. 770 (M. 1368 - 69) kışını o mutlu köşede geçirdi. Güneş yaz aylarına dönerek yeryüzüne doğmaya, bahar çiçekleri yeşil çimenliklerde pırıldamaya başladığı günlerde, ufuklar sultanının gönlünde şehirler fethetmek, ülkeler açmak ateşi yeniden tutuşup, yüreğine bu emel helecanlar verince, Kırkkilise (Kırklareli) fethi niyetiyle yola çıkmış ve kısa bir süre sonra bu kale korucularını bozguna uğratmıştı. Dünyada cenneti andıran bu köşe tatlı ve hafif suları, meyve ve mahsullerinin bolluğu ile tanınmıştır. Bölge bütün çevresiyle birlikte İslâm ülkeleri arasına katıldı. Zaferleri gölge edinen askerler, bir yandan kıymetli ganimetlerle sevinirlerken, bir yandan da padişahlarının alkışlarını topladılar. Perileri andıran kızlar ve oğlanlarla bir araya gelince Tanrının muştuladığı cennete girmiş gibi oldular. Ondan sonra Pınarhisar üzerine harekete karar verildi. Bu sağlam kale de gazilerin yıldırıcı saldırılariyle yerle bir edildi, içindeki kâfirler tutsak alındı, direnmeye kalkışanları, ateş saçan kılıçlarla lokma lokma doğrandı.

Muzaffer ordunun Kırkkilise'yi kuşattığı günlerde devletli hünkâr Mihal oğluna Vize kalesini sarmasını buyurmuştu. Yukarıda anılan iki kale fethedildiği süre içinde Mihaloğlu Vizeyi kuşatmış, hisardaki koruyucuları sıkıştırmıştı. Bu kaleler alındıktan sonra padişah devletle, mut-

luluk içinde Vize'ye geldi. Burada savaş bir ay kadar sürdü. En sonunda güçleri kırılan kâfir, armağanlar sunarak aman diledi. Bu gözalıcı belde, havasının güzelliği, geniş bağ ve tarlaları ile insanda keder bırakmayan, huzur veren bir yerdi. Ayrıca İstanbul'a iki günlük uzaklıkta Edirne ile İstanbul yolu üstünde bulunan kasabalar arasında da en güzeli olarak biliniyordu. Böyle bol akar suları ve güzel havasiyle, gönül alan bir belde, kerem sahibi padişahın hükmüne katılınca, İstanbul tekürünün eğlence ve gezinti alanları elinden çıkmış oldu. Bu yüzden tekürün yeniden saldırıya kalkışma ihtimali gözönünde tutularak, kaplanların önde gidenlerinden biri olan, Şir Merd Bey adında yiğit, bu kalenin koruculuğuna tayin edildi.

Padişahın Bursa'ya dönüşü

Adı güzel padişah, beş yıl süreyle Rumeli diyarında kalmış ve ülkeler açmak gereğini yerine getirmişti. 772 (M. 1370) tarihinde tekrar Bursa'ya gelerek bütün halkı varlığiyle sevindirmiş, dağıttığı armağanlarla hayır duâları toplamıştı. Onun gelişiyle şehir yeniden cennete örnek bir güzellik kazanmıştı.

Padişah, Anadolu'ya geçerken Lala Şahin Paşa'ya Filibe'yi ordu yeri olarak göstermiş, bu ili kendisine timar olmak üzere vermiş ve Samakov ile İhtiman bölgesinin ele geçirilmesi işini havale etmişti. Lala Şahin Paşa, padişahın bu fermanı ile ordu üzerine serdar olunca, topladığı kalabalık kuvvetle anılan bölgeye hareket etmişti. Kapuluderbent önüne geldikleri zaman geçidin kapatıldığını gördü. Bunun üzerine geçidi kapayan duvarı yerle bir ettirdi ve burasını bekleyenlerden bazılarını zincire vurdurup, bazılarını da darağacına çektikten sonra İhtiman

ilini zabteyledi. Halk zimmiliği kabul ettikleri için onları yerlerinde bıraktı. Oradan Samakov üzerine yöneldi. Çamurlu ovasına geldiği zaman Las [142] kâfirinin sayısız askerle ovanın yüzünü tutmuş olduğunu gördü. Gerçi İslâm askeri onlara kıyasla sayıca az idi ama, kader meleği yardım edince, büyükçe bir çarpışmadan sonra din yolunda döğüşenler zaferi kazandılar, müşriklerin meydana getirdiği kalabalığı yenilgiye uğratıp dağıttılar. Doğru yolu rehber edinen ordunun durumu, "bol ganimetler elde edersiniz" [143] hükmüne uygun olarak, apaçık gücünü, üstünlüğünü göstermişti. Böylece Samakov iline girdiler. Bu yeni ülkenin özelliği demir madenlerinde olup, yüce Tanrının desteğiyle padişahın ülkeleri arasına katıldı. Bölgenin korunması için gerekli tedbirler alındıktan, bölge halkı ve yerli kuvvetleri İslâm ordusuna bağlı birlikler haline koyduktan sonra Lala Şahin Paşa, ordu yeri olan Filibe'ye döndü. Ele geçirdiği mal ve parayı sapkın topluluğun üstünlüğünü ortadan kaldırmak için yiğitleri yetiştirme, silâhlandırma yolunda harcadı. Topladığı gözü pek askerle ilkbahar olunca, Saruyar bölgesine akına çıktı. Buradaki halkı haraca kestikten sonra Sofya bölgesini ele geçirmek için gece vakti gerekli tedbirleri aldı ve sabah anında bu şehrin ufkunda doğdu. Güneşin parlak ışıkları, gece karanlığını getiren askerleri kovdukları gibi, İslâm askeri de bahtı kara düşmanı kesip yok etti. Oradan da nice mal ve ganimet toplanarak, çeşitli çıkarlar sağlanarak, Filibe şehrine dönüldü. Burada ele geçirilen kıymetli eşyadan nefis hediyeler tertip edilerek, ikbal sahibi Sultanın otağına peşkeş çekildi.

Padişahın Köstendil üzerine yürüyüşü

Adaletiyle ülkeleri tutan padişah, Tanrının desteğiyle açılan bahtını değerlendirerek cihad töresini sürdürmek,

yeni ülkeler zabteylemek için bütün tedbirleri bir araya getirmiş bulunuyordu. Devletin gelişmesi ile kendi öz benliğinde yeni fetihlerin ve özlenen başarıların belirmiş olması, onu cihad sancaklarını açma yolunda bütün gayret ve himmetiyle çalışmaya yöneltmişti.

Beyt :

Cihanı izleyen gözler uykuya dalarsa
Bekle sen artık, fırsat uçup gitti o anda

seslenişini duyarak Rumeli uçlarında cihad yolunda uğraşan iyi niyetli beylerin, ülkeler açan padişahı çağırmaları üzerine 773 (M. 1372) baharında hadsiz hesapsız bir ordu ile tekrar Rumeli yakasına geçti. İlk iş olarak Lala Şahin'in Köstendil bölgesinde almış olduğu yerleri korumak ve geride kalan topraklar üzerinde kendi bayraklarını açmak için bu bölgeye hareket etti. Gerçi Köstendil tekürü olan Kostantin, ülkesinin genişliği ve ordusunun kalabalıklığı ile çevrede tanınmış ve Bulgar diyarının hükümdarı, altın ve gümüş madenlerinin bulunduğu bölgelerin de hâkimi olmakla şöhret yapmıştı. Gücünün üstünlüğüne gururlanarak çevresindeki uluğ hanlara başeğmez, bağımsızlık dileği kara kafasından çıkmazdı. Ama ülkeler açan padişahın heybeti yüreğine tesir etmekle onun üstün gücü ve kudreti ile kendi ülkesine doğru gelişi, devlet ve ikbal ile üzerine yürüyüşe geçtiği haberi kulağına ulaşınca, yenilgiye uğrayacağını anlamış ve boyun eğmek yolunu tutması gerektiğini kavramıştı. Bu sebeble Kostantin, Padişahı ona lâyık hediyeler, değerli armağanlarla karşıladı. Sahip olduğu kalelerin anahtarlarını, hisarların kilitlerini teslim ederek, kulluk yolunda gerekeni eyledi. Böylece padişahın iltifatını kazanmakla, onurlanmakla sevindi. Öde-

yeceği cizye ve haraç belli olduktan sonra, memleketini yönetme görevinin kendisine verildiğini bildiren fermanı aldı. Zamanın hükümdarı ise bu başarıdan sonra tekrar Bursa'ya döndü.

Yazardan :

Düşünce Şah'ın çınar gibi gölgesi Bursa'ya
Askeriyle bu şehrin hemşehrisi buldu safa

Padişahın Rumeli'ye bir kez daha geçişi

Durağı yüce, yaradılışı güzel padişah bir süredir Bursa'da adaletle çevresini aydınlatarak, tahtında huzur içinde oturmakta iken, 774 (M. 1372/73) yılında Vize sancakbeyi Şir Merd Beyden bir haber alınmıştı. Bunda İstanbul tekürünün asker göndererek Vize çevresini yağmaladığı ve halka zarar vermeye kalkıştığı, kaleyi almaya giriştiği bildiriliyordu. Bu haber şanı yüce padişahı fena halde kızdırdı. Derhal ordunun toplanmasını ferman ederek sür'atle Gelibolu boğazından karşı yakaya geçti. Malkara'ya vardığı zaman, Rumelindeki beylerin de hazır bulunmaları emrini verdi. Lala Şahin, Evrenos Bey ve öteki beyler eserleri zafer olan askerleriyle Malkara ovasında padişahın emrine girdiler. Askerlerinin çeşitli silâhlar ve kıymetli eşyalarla süslenmiş görünüşü padişaha sevinçler verdi. Rumeli askeri ile Anadolu ordusunun birleşmesiyle "iki deniz'in birleştiği geçit" [144] kavramı burada anlaşılmış oldu. İki ordunun tümenleri, birlikleri böylece padişahın gözleri önüne serilince, İstanbul tekürünün tutuşturduğu fitneyi söndürmek için bu kadar sayısız askere gerek yoktur diyerek, Lala Şahin Paşayı dine gölge eyleyen sipahilerin çoğuna serdar eyleyip, İpsala yöresinde bulunan Ferecik

şehrinin fethiyle görevlendirdi. Geri kalan gazilerle kendisi de İstanbul yöresine hareket etmeyi kararlaştırdı. İlk ağızda İstanbul'a bir günlük uzaklıkta bulunan İncüğüz kalesini kuşatarak iki üç gün içinde zaptettikten sonra direnenleri, ayak basanları kılıçlara lokma eyleyip, çocuklarını tutsak aldı. Oradan Çatalburgaz yöresine harekete geçildi. Burgazı bekleyen subay, İncüğüz hâkiminin akibetini öğrenmiş bulunduğundan, bağlılık yolunu tuttu ve hisarı teslim etmekle padişahın ihsanına mazhar oldu. İyi bir rastlantı ile tam bu sırada Lala Şahin'in de Ferecik şehrini almış olduğu müjdesi, ülkeler açan padişaha duyurulmuştu. Hemen bu haberin arkasından Lala Şahin de topladığı mal ve ganimetlerle ol uluğ otağın hizmetine gelmişti. Mutlu yolculuklar eyleyen Sultan, oradan İncüğüz yöresinde Bolonya kalesini almak üzere hareket etti. Burada onbeşgün ceng ve savaş oldu ama, perde aralığından fetih nişanı bir türlü yüz göstermedi, zafer işareti el etmedi. Zaferin bu kadar gecikmesi padişahı üzdü, canını sıktı ve büyük küçük herkese ibret olacak şu gönül yakıcı sözleri buyurdu. "Bu yıkılacakta beklemek, fetihleri başlıca emelimiz olan ülkelere yönelmeyi, yola çıkmayı engelliyor. Meğer bunu artık, Tanrı yıka" diyerek, ordudan kuvvetli bir birliği kaleyi kuşatmak üzere bırakıp atının dizginlerini Karadeniz kıyısına çevirdi ve uğurlu âlemlerden haber verir bereketli bir ağacın gölgesinde istirahate geçti. Bir ara yeşil çayırlıkta dolaşmakta iken, boylu boslu bir haberci, ol yüzü kerem sahibinin otağına ansızın gelerek, sevinçli şu haberi bildirdi. Padişahımızın duâsı bereketiyle o sağlam kalenin duvarlarından biri çökme alâmetleri göstermeye başladı deyince, herkesin gözünde "halkı yaramaz nice kentleri, kasabaları kırıp geçirdik" [146] âyeti bir kere daha canlanmış oldu. Bu sevinçler getiren

müjdeden adı güzel padişah da hoşlanmış, bahtiyar olmuş ve bu duygu ile altında oturduğu ağaca Devletlü Kavak adını vermişti.

Nazm :

Bu ağaçla sevindi öyle mutlu oldu ki
Gölgesinde buldu ağaç da ondaki heybeti

Bu haber üzerine Padişah, Lala Şahin'i kale üzerine gönderdi. O da hiç vakit kaybetmeden kaleyi aldı, içindeki ganimet ve malları toplayıp, halkı yer ve yurtlarında bırakarak, zengin hazinelerle otağı hümâyuna dönüp geldi. Kaleden ele geçirilen altın, gümüş, alet ve para pek çoktu. Askere dağıtılan armağanlar sayısızdı. Bu arada bir altın tas eline geçiren bir sipahi, onu saklamak için başına giymiş, üzerine sarık sarıp gizlemişti. Ama gönülden herşeyi bilen padişah, görünüşü başka olan külâha bakınca, bu ne külâhtır diye sormuştu. Sipahi, padişahının yaygın keremine, ulu tutumuna güvendiğinden, lûtfunun, ihsanının genişliğine, himmetinin bolluğuna inandığından, gizlediği sırrı açıkladı ve kaptırmak korkusuyla sakladığı tası meydana çıkardı. Dedi ki, Şahımın devleti, ben yoluna toprak olana, bu sevinç külâhını giydirmekle mutlu kılmıştır. "Altınlarını gizle" sözünü tutarak, onu zâlimler elinden kurtarmak için böyle yaptım. Bu açık ve yürekten sözler, baş tâcı edilecek bu doğruluk, o kıymetli tâc kadar değerli davranış, keremli olmayı seven şah, yüceler yücesi padişah katında değer bulmuş, kerem dolu yeller lûtuf denizlerini dalgalandırmış ve o altın tâcı anılan gaziye armağan etmesine sebeb olmuştu. Bazı haber vericiler, Kapı kullarına üsküf denilen başlığın altın tellerle süslenmesi buyruğunu padişahın bu günlerde verdiğini ve bu emrin

kaynağının da ol tas giyen gazi olduğunu anlatırlar. Bu söylentinin doğruluğunu kavramak habercinin verdiği bilgiyi değerlendirmekle olur. Belki de bu kılık o zaman yayılmaya başlamış, gerçekleşmiştir ama, bu başlığın Gazi Süleyman Paşa'nın bir buluşu olduğu haberi daha önce açıklanmıştı. Ele geçirilen ve sözü edilen Bolonya hisarı ise, bundan sonra, bu olaydan ötürü, Tanrıyıkdığı adiyle tanınmıştır.

Hakanın buyruğu ile ülkelerin fethi

Cihan padişahı bu yıl Edirne'de kalmış, kışı orada geçirerek, 775 (M. 1373) senesi başlarında Veziri azam olan Hayreddin Paşayı ki, geçmişte kazaskerlik etmiş olup, Çandarlı Halil denmekle tanınmış idi, vezir olunca da Hayreddin Paşa sanını almıştı. Rumeli'nin batı yakasında, deniz kıyısına yakın yörede bulunan Borlu, İskete ve Marolya kalelerini almak üzere buraya göndermişti. Evrenos Beyi ise yiğitliği, ülkeler açmada elde ettiği tecrübesi ve tedbir sahibi oluşu dikkate alınarak, ol serhaddin ahvalini de yakından bildiği için, serdarlıkla Hayreddin Paşa emrine vermişti. Din yolunda savaşan askerler, padişahın duâları ile cihad yoluna düşüp Gümülcine'ye geldikleri zaman, Hayreddin Paşa'nın bu şehirde kalması uygun görülerek Evrenos Bey, öteki beylerle birlikte Borlu ve İskete üzerine vardı. Aldığı güzel tedbirlerle bu ülkeyi ele getirip, reayasını da yurtlarına yerleştirip, kalelere güvenilir işbilir gözcüler koyduktan sonra Marolya kalesine geldi. Marolya, aslında bir kadın olup, bu kalenin sahibi olduğu gibi, Serez hâkiminin de akrabası idi. Marolya buna güvenerek, Serez'den de yardım isteyerek, önce direnmeye kalkıştı ve kaleyi teslim etmekten kaçındı. Yiğit-

çe savaşa tutuşup boyun eğmediğinden, kuşatma ve cenk uzadı. ancak, Serez hâkiminden beklediği yardımın gelmesi ihtimali kalmayınca, barışa yöneldi ve pek çok peşkeş çekerek kaleyi teslim etti. Halâ bu kale, Avrathisarı denmekle tanınmıştır.

Bu sonuç üzerine Hayreddin Paşa, sayısız mal ve para ile peri yüzlü oğlanlar ve kızları toplayıp devletli hünkârın eteğine yüz sürerek kulluğunu belirtti. Getirdiği değerli eşyalarla padişahlık hazinesi tıka basa dolduruldu. Yine bu yıl içinde, Hayreddin Paşa daha dönmeden Gazi Padişah, Delü Balaban adında gözü pek bir yiğidi Serez hisarını kuşatmak üzere göndermişti. Serez hâkimi de bu yüzden Marolya'ya yardım edememişti. Hayreddin Paşa dönünce, Padişah bu kez Delü Balaban'a imdad etmek üzere Lala Şahin'i görevlendirdi. Lala Şahin emrindeki kalabalık kuvvetle Serez'i ele geçirmek üzere hareket ederek, önce Kavala kalesine yüklenmiş, burasını bir hamlede zabtederek, gümüş madenlerini ele geçirmiş, oradan Drama kalesine yönelmiş, bu kaleyi de kısa zamanda almıştı. Ondan sonra Zihne iline fetih sancaklarını dikmiş, bu ili baştan başa ele geçirmiş, reayanın gönlünü almak için bölgede yaşayan halka yumuşaklıkla davranmış, her birini yurtlarında bırakarak, bu yöredeki insanların padişahın adaletinden hoşnud kalmalarını sağlayacak yolu tutmakla, Osmanlı yönetimine boyun eğmekten kaçınanları yürekten, gönülden bağlanmaya ve devlete güven yolunu tutmaya kandırmıştı. Bu tutumun sonunda Serez kalesine de barış yoluyla girilmişti. Ondan sonra Karaferye kalesini de and ve söz vererek, halkı zimmiliğe razı kılarak, aman ile fethetmişti. Açılan bütün kalelerin korunması, yönetimi, bakımı gibi işleri tamamladıktan sonra 776 (M. 1374/75) tarihinde toplanan ganimetler ile kerem sahibi Padişahın otağı-

na döndüğü vakit, gönlü yüce padişah, nimetler sunan ulu Tanrıya şükredip Bursa'ya doğru yola çıkmayı uygun gördü.

Padişahın Sırp ülkesini fethe gidişi

Yerebatasıca kâfir topluluklarından Sırpların, İslâm diyarına zararda bulunmak için bütün gayretlerini sarfettikleri, ülkeler sahibi padişahın otağına bildirilince, din duyguları ve yaradılışının gerçek anlamı onun harekete geçmesine sebeb olmuştu. Kalabalık bir ordu hazırlanmasını ferman ederek, büyük oğlu Yıldırım Bayezit Han'ı şerefli otağına bırakmış, 777 (M. 1375) yılında Gelibolu'ya gitmişti. Oradan da hiç vakit kaybetmeden Sırp diyarına yönelmiş, bu ülkenin hâkimi Las oğlunu ele geçirmek için bu serhadde, bütün gücüyle eksiksiz, çadırlarını kurmuştu. Sırbistan hükümdarı, İslâm askerinin kalabalık oluşunu görünce, dizginlerini kaçış yönüne çevirerek hazinelerini, kıymetli eşyalarını kalelere koymuş, değerli parçaları yanına alarak, ekili araziyi yaktırıp, zahireyi yok ettikten sonra çekilip gitmişti. Ülkenin halkı da yol vermez dağlara dağılarak memleketi boş koymuşlardı. Ülkeler alan padişah, büyük bir ordu ile böyle boş bir memlekete girdiği gibi, kıtlık yüzünden pek çok asker perişan olmuş, dört ay süren bu sefer sonunda, kış yaklaşınca durum, cihana gölge olan otağa duyurulmuştu. Vezirler ve iyi niyetli beyler bu konuda görüştüler. İsabetli fikirleri ve gerçeği öneren görüşleri şu kararda toplandı. Önce Semendire yakınında bulunan Niş kalesini feth edeler. Bu sağlam karar, sultanların öğündüğü padişahın katında da kabul gördü ve hemen o yöne harekete geçildi. Anılan kale ordu tarafından kuşatılıp, padişahın bütün düşüncesi buranın ele

geçirilmesi üzerinde toplanınca, büyük savaşlar verildi ve iki taraftan da çok insan helâk oldu. Ancak, kale pek sağlam olduğundan fethi gayet güç, ele geçirilmesi de pek müşkil gözüküyordu. Ama ana yoldan beri bulunduğu için, korunması yönünden gerek savaş aletleri, gerek koruyucu asker bakımından üzerinde o kadar titizlikle durulmadığı için en sonunda verilen yağma desturu ile fethi elverdi. Kalenin sağlamlığına güvenen kâfir, o yörenin bütün malını bu kalede saklamıştı. Bunlar, İslâm padişahının bereketi ve uğuru eseri, gazilerin eline geçti. Peri gibi kızlar, oğlanlar, mal, para, çeşitli silâhlar baştan başa gaziler tarafından yağma edildi. En kıymetli ve değerli eşya da padişaha sunuldu. Padişah bu başarı üzerine nice bahşişler ve hediyeler dağıtarak herkesin gönlünü aldı. Kalenin zenginleri arpa, buğday gibi yiyecek ve zahireyi anbarlarına doldurmuşlardı. Bunlar ordudaki asker ve hayvanların ihtiyacına kullanılmakla sıkıcı bir kıtlıktan sonra bolluk meydana gelerek herkes rahata erdi. Böylece Tanrının yardımı ile darlık ferahlığa dönüştü. Niş'in düşmesi haberi, zehirli bir ok gibi Las oğluna erişince, kederlerle dolu gönlü, huzursuz oldu, yüreği daralarak memleketinin ileri gelenleriyle bir toplantı yaptı. Padişahın gazabından kurtulmak için, görüşmelerden sonra, kendilerini affettirme, hoşgördürme yolunu tuttu ve padişaha lâyık hediyelerle, armağanlarla elçi gönderip, kulluklarını, kapıya kabul edilmelerini diledi. Üç yıllık harac çıkartıp Cihan hâkiminin otağına sundu. Ayrıca her yıl elli okka gümüş göndermeyi de kabul ettiğini bildirdi. Devletin ileri gelen beylerine, padişahın yakınlarına peşkeşler gönderip öteki harac veren krallar arasına katılmasını istedi. Bu dileği kabul buyruldu. Ondan sonra Niş kalesi ile çevresinin korunması için gereken tedbirler alındı. Bu arada, sefer yor-

gunluğundan gücünü yitirmiş gazilere, yurtlarına dönme izni verildi ve Padişahın otağı da Bursa tarafına hareket etti. Padişah kışı Bursa'da geçirerek, adalet dağıtmaya devam etti.

Padişahın Sosmanos diyarını ele geçirmek üzere yola çıkışı

Kâfir padişahlarından kudretinin üstünlüğü ile şöhret yapan Sosmanos, Silistre ile Niğbolu yöresine hâkim bulunuyordu. 778 (M. 1376) yılında, Cihan Sultanının ülkesini almak için Bursa'dan Gelibolu'ya geçtiğini haber aldığı zaman, direnmekte gücünün yetersizliğini düşünerek, felekler kadar yüce olan otağa yüz sürmek üzere yola çıktı. Güzel armağanlar ve hediyeler hazırlayarak haracı kabul ettiğini bildirdi. Padişahı karşılamakda pek acele etti. Kulluğunu belirtmek, boyun eğdiğini göstermek için giriştiği bu davranışlar, padişaha hoş gelmiş, Sosmanos büyük izzetler ve iltifatlarla kabul edilerek ötekilerden daha üstün tutulmuş ve geri ülkesine hâkim kılınmıştı. Sadece her seferde, padişahtan gelecek emre göre, hazır olması gerektiği yolunda kendisine bir ferman verilmişti. Padişah kışı, Edirne'de geçirerek Rumeli beylerbeyliğini Timurtaş Bey'e verdi. Timurtaş'ın güzel tedbirleriyle bir nice hayırlı işler oldu. Bunlar arasında Sipahi oğlanları kuruluşu meydana getirildi. Ölen sipahilerin görev ve timarları evlâdlarına bölüştürülerek Kul oğullarının, babaları görevlerinden yoksun kalmamaları yöntemi, bu şanlı beyin güzel eserlerinden biridir. Yine seferlerde gerekli donatımın korunması, at ve katır gibi hayvanların bakımı için Voynuk askerinin düzenlenmesi de onun buluşlarındadır. Bunlara benzer daha nice güzel tedbirleri, iyi buluşları olup, Timurtaş bunlarla tanınmıştır.

Yıldırım Han'ın evlenişi

Gazi Hüdavendigâr devletin güçlenmesi yolunda kazandığı başarılarla, üstünlüğünü belirten eserleri birbirini izlemekle her memlekette, her ülkede şöhret bulmuş, kazanılan zaferleri ve sayısız başarıları kutlamak için bütün dünya hükümdarları başarı mektupları göndererek ona dostluklarını, iyi niyetlerini belirtmeye, yakın ve içten duygularını iletmeye çalışmışlardı. Bunlar arasında Germiyanoğlu padişahın zafer âyetleriyle süslü sancaklarının günden güne yükselmekte olduğunu görmüş, yaşı da iyice ilerlemiş olduğundan, yakın komşusu olan Osmanlıyla dostluk ve yakınlık yolunu tutarak, bağlantısını kardeşlik ilişkilerine kadar ilerletmek arzusunu duymuştu. Oğlu, Yakub Bey'e bu konuda bazı tavsiyelerde bulunarak şöyle demişti. "Dini güçlü kılmada, şeriat hizmetinde Osmanoğulları ileri gittiler, görünüşe göre sonu hayırlı olan saltanatları da uzun süre devam edecektir. Onlara güvenmek ve bağlılık göstermek iyi sonuçlar sağlar. Can bedende iken, ömürden geri kalan kısa günlerde bu soylu aile ile hısımlık kurmak, bağlılık ve dostluk dileklerimi yerine getirmek başlıca emelimdir. Bu gönül açan tedbir hem yaşlının, hem de gencin aklına yatkın geldiğinden, öz kızını Yıldırım Han'a sözlemeyi uygun buldu ve bu dileğini bildirmek, yetişkin oğlu Yakub Beyi Padişahın kapısına adamak için yazdığı mektubu, Cihan padişahının otağına götürmek üzere İshak Fakih adındaki saygı değer kişi ile Germiyan ülkesinin bazı ileri gelenlerini elçilikle görevlendirdi. Dileğinin gerçekleşmesi, bu isteğinin kabul edilmesi temennisi ile Kütahya şehrini, Simav ilini, Eğrigöz ile Tavşanlı kalelerini çeyiz olarak vermek düşüncesinde olduğunu da mektubunda belirtti. Sözü edilen elçi kıymetli peş-

keşlerle Edirne'de padişahın eteğini öpmek şerefine ulaşınca, dilekleri kabul edildi. Sultanın iltifatlariyle sevindi ve yurtlarına dönüş iznini aldı. Onların ardından üstün gayretli padişah, Bursa'ya gelerek düğün hazırlıklarına başladı. İlk iş olarak bu neş'eli toplantıya katılmaları için bütün müslüman padişahlara ve beylere çağrıda bulunmak üzere mutlu haberi götüren elçiler gönderdi.

783 (M. 1381) yılında dünyanın canlandığı, bütün bitkilerin parıldadığı bahar eyyamında, cihanın dört köşesine hâkim sultanın yüce talihi şeref burcundan doğduğu günlerde yeşil çimenlerinde, ince narin kadınlar gibi bitkiler, bahçelerin temiz kızları gibi çiçekler yapraklarını açtıkları o demde, cenneti andıran Bursa'da, bir ferah yerde, eğlenti meclisinin, safa toplantısının kuruluşuna başlandı. Bu neş'eli mecliste döşekler serildi, çeşitli yiyeceklerle dolu siniler, sofralar kuruldu. Devlet erkânı, padişahın yakınları, rütbe ve görevlerine göre kendilerine ayrılan yerlere oturdular. Çevredeki hükümdarlardan, krallardan çeşitli armağanlarla gelen elçiler her zamanki gibi ağırlandılar. Mısır ve Suriye hükümdarının elçisi, bu sultanın sevgilerini bildiren mektupla gelip, boylu poslu kula ve yürük atlar getirmişti. Bunlar, padişahın cihad yolunda kullanılmak üzere yetiştirilmiş olan cins atları arasına alındı. Ayrıca arab işi nefis eşyalar ve sultana yakışır hediyeler sunulduğu zaman, onun deryaları dolduran hatırına hoş gelmiş, göndereni öğmek ve aralarında öteden beri süre gelen dostluğu pekiştirmek için anılan elçi, pek çok iltifatlara, ikramlara mazhar olmuş, böylece öteki elçilerden daha üstün tutulmuştu. Ondan sonra Hamid, Aydın, Saruhan, Menteşe, Kastamonu ve Karaman beylerinin elçileri hediyelerini sundular ve karşılığında armağanlarla sevindirildiler. Bunların arkasından vezirler, saltanat maka-

mının beyleri, devletin ileri gelenleri rütbeleri ve görevleri sırasınca, imkânları, kudretleri ölçüsünde ayrı ayrı peşkeşlerini çektiler. Bunlar arasında Rumeli beylerinin önde geleni, baştacı olan Evrenos Bey, Yusuf [146] yaradılışta yüz oğlan sunmuştu. Bu delikanlıların her biri, boylarının uygunluğu, vücudlarının tazeliği ile servileri kıskandırmakta, yeni açılmış gülleri çileden çıkarmakta idiler. On'unun ellerinde halis altınla doldurulmuş tabaklar, on'unun ellerinde de gümüş akçalarla dopdolu yine gümüşten yapılmış sahanlar vardı. Seksen delikanlı ise ellerinde ham gümüşten işlenmiş kadehler, ayağlar, şamdanlar, maşrabalar, ibrikler, su kapları getiriyorlardı. Böylece parıldayan bu neş'eli toplantıyı gören ve gerçekleri söyleyen bir kimsenin gözünde "ellerinde saf gümüşten bardaklar, ibrikler, kâselerle göz değmemiş oğlanlar onları dolaştırırlar" [147] sevinç veren âyeti canlanırdı. Bunların arkasından yüz adet işvebaz cariye sunulmuştu. Bunların her biri de perhiz edenlerin gönüllerini çelecek kadar güzel, seçmede titizlenenlerin yüreklerini oynatacak kadar dilberdi. Sultanları ve padişahları kıskandıran bu yüz köle delikanlı sunulduğu zaman, bilen bilmeyen herkes, bu yiğit beyin padişahlara lâyık peşkeşine aferin demiş, pekçok övmüştü. Bir görevlinin gücü bu ölçüde olunca, onun kudretli hükümdarının imkânları ile, gücünün ne derecede olacağı ve ne kadar yüksek bir mertebede bulunduğu, olayı görenlerin gözlerinde belirmiş oldu. Böylece bu neş'eli dernek, sohbetler, tatlı tatlı görüşmeler içinde gönlün istediği gibi sürdü gitti. Eylencelerle, neş'elerle, gösterilerle tamama erdi. Gelen elçilere gerekli ilgi ve iltifat gösterildikten sonra, yurtlarına dönmeleri için bekledikleri izin verildi. Gazi Evrenos Bey'in peşkeşi olduğu gibi Mısır Sultanına gönderildi. Öteki hükümdarlar için de kendilerine lâyık hediye-

ler, güzel armağanlar yollandı. Mısır Sultanının yollamış olduğu cins atlar ile savaş aletleri ise, Evrenos Gazi'ye armağan edildi. Sunulan öteki hediyeleri de cihad yoldaşlarına, askerlerinin beylerine, geride kalanları ise halka, özellikle sâlih ve bilgin kişilere dağıttırdı. Böylece Hazine-i âmiresine bu gelenlerden bir parça bile koydurtmadı.

Bu uğurlu düğün ve büyük toplantı yerine getirildikten sonra, bilginlerden, kadılardan, güvenilir ve inanılır kimselerden bazı işbilirleri seçip, asıl önemli olan evlenme işine girişti. Bunlardan Kadı zade-i Rumî'nin [148] atası olan Bursa kadısı Koca Efendi, saygı değer eşi ile Emir-i âlem [149] olan Aksungur Ağa da karısıyla Çavuşbaşı oğlu Timur Han Çavuş ve padişahın, hareminin bazı yakınları, özellikle durağı yüce şehzadenin tayası, ayrıca has hademelerden binden ziyade adam, gelini getirmek üzere Kütahya'ya yollandı. Sultanın temsilcileri Kütahya'ya yaklaşınca, Germiyanoğlu ülkesinin ileri gelenlerini karşıcı göndererek ağırlamada, ikram ve iltifatta titizlikle durmuş, gereken saygıyı eksiksiz yerine getirmekle karşılama törenini yapmıştı. Misafirlerin herbirini şanına göre bir konağa indirmiş, herkesin değerine uygun yerler göstermişti. Bu suretle ziyafetler çekilmiş, evsahipliği görevinin gerekleri yerli yerince yapılmış, ondan sonra da düğün ve nikâh törenine geçilerek neş'eli toplantı başlamıştı. Padişahın temsilcileri, en önde gelenden, en sonuna kadar, ağır elbiselerle, bol armağanlarla memnun edilmiş, herbirinin gönülleri alınarak tören gerekleri de tamamlanmıştı. Nikâh, şer'i şerif gereğince kıyıldıktan sonra, ol ululuğun gerdeğine sözlü, devlet konağına sevgili olan temiz kızını Bursa Efendisine [150] teslim etti ve çeyiz olarak sunulan kalelerin devir tarihini de belirterek kendi Çaşnigirbaşısı [151] olan Paşacık Ağayı bile koşup, onun hatununu yenge eyledi. Aksungur

Ağa ise teslim alınacak kalelerin korunma tedbirlerini aldıktan sonra, hep birden Padişahın otağına doğru yola çıktılar. Bursa'ya yaklaştıkları zaman devletin ileri gelenleri, padişahın yakınları sevinçler, mutluluklar içinde onları karşılayıp, Sultanın sarayında, Harem dairesine indirdiler. Akşam olup da Rum ülkesinin gelini olan gün, kızıl ışıklarla donanmış eteklerini süpürerek gecenin istirahathanesine çekildiğinde, temiz hurilerin nurdan yapılmış penceresinden, bu neş'eler saçan düğünün seyrine, kendisini özünden sırdaş etmek üzere cihanın gecesi, gezmeye çıkmış, abanos gibi kara perde üzerinde binlerce gelin mumlarını uyandırmış, felek kubbesini nur kandilleri, neş'e meş'aleleri ile donatmıştı ki, devletli gelin de Yıldırım Han'ın güvenle dolu kucağında cilve satmaya başlamış, işin sonunda o utangaç nazlı, gerdeğe girerek, başlara tâc olan şehzade ile evlenmiş, su ile şekerin kaynaştığı gibi, anlaşmış ve Şehzade, doğmakta olan güneş gibi, en yükseklerde Feridunun takı misali parıldarken, dolunayı andıran o güzelle bağlanmış, birleşmiş, onda kaynaşmıştı.

Bu neş'e ve mutluluk dolu mecliste, sevinçle tatlı sohbetler edilirken, Gazi Hünkâr, hilâfet gerdeğinin iffeti, şeref ve haysiyetin temiz perdesi olan öz kızlarından birini yani, sultanlık dalının taze meyvesini, Osmanlı soyunun gülistanında bir gonca gül olan çocuğunu, Karaman hâkimi Ali Bey'e söz kesmişti. Böylece Padişah iki ülke arasında yakınlık hasıl olacağına, birbirlerine yardım, dostluk ve iyi niyet besleme imkânlarının doğacağına inanıyor, biribirini tanımamayı birleşmeye, uzak kalmayı yakınlaşmaya dönüştürmeye çalışıyordu. Ama, bu çabadan da bir sonuç alamayınca, kerem ısrı Sultan, fitne çıkaranların tutumu karşısında, kötü davranışların cezasını vermek zorunda kalmıştır.

Gazi Hünkârın Hamidilinden bazı şehirleri satın alması

Yukarıda öyküsü anlatılan büyük düğünde toplanan elçilere dönüş desturu verildiği sırada, devrin padişahı Hamidili hâkimi Hüseyin Beyin elçisine "Biraderim Hüseyin Bey'e bizden selâm idüb diyesin ki, aramızda olan sevgi ve dostluk, yakınlık ve birlik gereği bir isteğimiz vardır. Kabul ettiğini bildiren cevabını ve bununla ilgili haberi beklediğimizi bileler." Karamanoğlu Ali Bey bakımlı ülkemize çoğu düşmanlık ve bizim soyumuza kötü duygular beslemektedir. Karaman yöresinde Hamidili'ne bağlı bir nice kale ve hisar sınırlarımızın korunması ve yaramazların fitnesinin def'edilmesi için çok önem ve değer kazanmıştır. Bunun için istenir ki, usulünce satılarak bu tarafa mülk haline getirilsin. Böylece yeniden dostluk yolu açılmış olsun." demişti. Gerçi Hüseyin Bey de Karamanoğlu'na yakın ve onun çevresinde olduğundan, zaman zaman saldırılara uğramakta, zarar ve ziyanından şikâyet etmekte idi. Şimdi padişahın demek istediğini anlamış ve onun komşusu olmayı ister olmuştu. Söylendiğine göre, bu sırada Padişah, Kütahya'yı görmek üzere yola çıkmıştı ki, Hüseyin Bey bu geziyi kendi ülkesini ele geçirmek için düzenlenmiş sanarak sözü edilen konuyu yeniden ele aldı ve padişahın kararına boyun eğmekle istenilen kaleleri satmaya razı oldu. Rehberi sevinç olan bu haber, ülkeler padişahının otağına ulaşınca, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç, Karaağaç ve İsparta kalelerini satınalmak üzere temsilcisini göndererek, bu kaleler için epeyce bir para ödedi. Hüseyin Bey bu durumda sözünden dönmedi, anılan beldeleri satmaya karar verdi ve Sultanın temsilcisiyle yasaya uygun olarak alış veriş yapılıp İslâm kadılarının im-

zalariyle belgelerle tapular alınıp verildi. Satılan malın teslimi ve parasının alınışı hususunda geçerli usuller uygulandı. Bu yeni ülkelerin, anılan beldelerin adalet ıssı padişahın ülkesine katılması ve zaferlere bürülü saltanat sancaklarının bu şehirlerde dalgalanması üzerine Padişah da Bursa yönüne hareket etmeye karar verdi.

Manastır ile Pirlepe ilinin alınışı

Ömrü parlak günlerle dolu olan Padişah, zamanını iyiliklerle hareket etmek [152] emrinde ve adaleti her yönde uygulamak yaymak çabasında olduğu kadar, özünden gelen tutumu ve soyunun töreleri gereğince ülkeler açmak, cihad gereklerini yerine getirecek tasarıları yürütmek kararında da idi. Bunun içindir ki, Rumeli beylerbeyi Timurtaş Bey'e Manastır ve Pirlepe fetihleri konusunda uygulaması gereken cihan değer fermanı buyurmuştu. Timurtaş Bey de bu ferman gereğince, İslâmın sancaklarını açarak, 784 (M. 1382) senesinde kalabalık bir ordu ile zafer yelleri gibi ol ülkeye hareket etmişti. Önce Pirlepe kalesini kuşatmış, kaleyi bekleyenler sayısız askerin güç ve kudretini görünce karşı durmaktan vazgeçerek barış yolunu tutmuşlar, hisarı teslim etmişlerdi. Ondan sonra Manastır kuşatıldı. Bir süre bu kale önünde bekleyerek savaşı iyice kızıştırdılar, orayı kıyamet meydanına çevirdiler. İşin sonunda fetih ve zafer büründüğü perde arkasından bütün güzelliğiyle göründü ve cihanı açan gazilerin kılıçlarının vuruşuyla, bu şehir de imân sahiplerinin yurt tuttukları beldelerden biri oldu. Buradan Karlıili ile İştip yöresine geçildi ve bu ülkenin de bütün ürünleri müslümanların eline geçti, güvenlik, huzur beldelerinden biri oldu. Oradan atların başlarını Selanik bölgesine çevirdiler, bir kaç gün kaleyi kuşatarak iş-

leri kötü kâfirlerle savaşlar ettiler. Ama yüksek duvarlarla çevrili bu kale, gayetle sağlam yapılmış olduğundan fethi, zor ve zamana bağlı idi. Böyle yorgun bir ordu ile bu sağlam kaleye vurgun imkân dışında olduğundan, Selanik'in çevresini ele geçirmekle yetindiler. Boyun eğenlere saygı gösterdiler, direnmeye cesaret eyleyenleri talan ederek hasara uğrattılar. Toplanan hesapsız ganimetten Padişaha uygun düşenleri seçerek, fetihnâmelerle birlikte otağına gönderdiler.

Bosna, Hersek ve Arnavudluğun talan edilmesi

Cennetleri gözeten padişah, Anadolu yakasından artık çekinilecek bir durum olmadığına inanınca, ülkeler açmak ve cihad gayretlerine hız vermek için, 785 (M. 1383) yılında Rumeli'ye geçerek tahtkenti Edirne'de konaklamıştı. İşbilir beyler ve değerli vezirleriyle görüştükten sonra, padişahın vardığı karar üzere, Arnavutluk ile Bosna diyarına akın fermanı çıktı. Büyük ordunun başına Timurtaş Bey'i serdar tayin ederek bu yöreye ilk kez göndermiş oldu. Böylece zaferleri gölge edinen askerin sayısız ganimetler toplamak suretiyle güç kazanması, yere batasıca küffara yılgınlık ve korku salınması ve bu ülkelerin ele geçirilmesi kararlaştırıldığı zaman geçitleri, yolları, yüksek dağları, çıkış ve giriş yerleri bilinmekle fethinin kolaylanması da öngörülmüştü. Bu maksatla Timurtaş Bey, önce Arnavudiline hareket ederek yol üzerinde bulunan bazı kaleleri fetheyledikten sonra ülkenin içine akıncıları saldı. Arnavud kavminin güzellikte, tatlılıkta emsali olmayan oğlancıkları, kızları gazilerin eline girdi ve her gazi bir peri çehreli nazlıyı gerdeğine alıp çeşitli ganimetlerle muradına ulaştı. Timurtaş Bey ganimetin beştebirini toplayarak

sayısız mal ve başarılı askerleriyle Cihan sultanı padişahın otağına döndü. Bu kış öylece Edirne'de geçti. Bahar gelipte çiçeklerin açıldığı zaman, padişah ordusunu yeniden techiz ederek, yine Timurtaş Bey komutasında Bosna ve Hersek diyarına akına gönderdi. Timurtaş Bey aldığı emir gereğince, düşman topraklarını talan için bütün gücünü kullanarak, burada da nice kale ve palankaları almış, Hersek ülkesini yakmış, oğlan, kız, eşya ve hayvanlardan sayısız ganimet toplamış, padişahın eşiğini öpmek üzere geldiği vakit, gösterilen iltifatla baş tâcı edilmişti. İslâm askerinin dönüşünü izleyen günlerde Bosna ve Hersek hâkimleri cizye vermeyi kabul ettiklerini bildirmekle boyun eğdiklerini duyurmuş oluyorlardı.

Şehzâde Savcı Bey'in başkaldırması

Cihad yolunda devamlı çaba harcayan Padişah, âdeti olduğu şekilde, yine ülkesine ülkeler katmak niyetiyle 787 (M. 1385) de Rumeli'ye hareket ederken, büyük oğlu Sultan Yıldırım Bayezit Han'ı güvenlik ve huzur kaynağı olmak, bakımlı ülkeleri korumak göreviyle Anadolu hududunda, Germiyan vilâyetinde bırakmış, Kütahya'da oturmasını uygun görmüştü. Ortanca oğlu Yakub Çelebi'yi Karesi vilâyetinde, küçük oğlu Savcı Bey'i de Bursa muhafızlığında alıkoymuş, kendisi de devletle Rumeli'ye geçmişti. Ama bunlardan Savcı Bey, gençlik heyecanı, atılganlığı ile başına buyruk olmak, dilediğini işlemek hevesine düşmüştü. Onun bu toyluğunu kötü yakınları, şeytanca düşünceler taşıyan dostları da kamçılamakta ve "cinnetin bir bölümü de gençliktir" atasözünün gerçek olduğunu bu fitnecilere kanmakla da göstermiş bulunmakta idi. İşin sonunda onların sözleriyle babasına başkaldırmış ve

her türlü hak ve hukuku inkâr ederek padişahlık sevdasına kapılmış idi. Bu kötü düşünceli kimselerin kışkırtmaları sonunda Kayserlerin tahtına, babasının otağına oturdu. Hazine-i beytü'l-malı kendisine bağlananlara üleştirerek boşalttı. Bu tutumla bazı eşkiyayı yanına toplamış oldu ve ülkeyi dilediği gibi yöneterek halkı hükmü altına aldı. Kendi adına hutbe okutarak çevresine saldırılara kalkıştı. Bütün bu olanlar, padişahın kulağına ulaşınca, o da Edirne'den hareketle bu büyük fitneyi bastırmak, bu fesat ateşini söndürmek üzere Bursa'ya doğru yürüdü. Ele alınan tasarı şöyle idi. Savcı Bey'in tutum ve davranışlarından habersiz bulunuluyormuş gibi Biga çevresinde büyük bir sürek avı tertip edilmiş olacak ve Savcı Bey de Bursa'dan çıkıp padişahı ve ordusunu burada karşılayacaktı. Böylece baba, bu yiğit oğlu ile Biga'da at koşturacaklar ve avlanacaklardı. Çıkartılan bu ferman gafil şehzadeye ulaşınca, verilen emre aldırış etmemiş, fitne ve sapkınlık ordusunu toplamaya, savaş gereklerini sağlamaya girişmiş, bildiğinde direndiği ve padişahın fermanına boyun eğmediği, adalet dağıtan yüce tahtın eşiğine bildirildiği vakit, padişah dinin koruyucusu olmanın getirdiği sorumlulukla hiç bir hazırlığı olmadığı halde Bursa üzerine yürümüştü. Savcı Bey, babasına ayak diremekle fitne ve fesat kuvvetlerine baş ve buğ olup, padişahla savaşmak niyetiyle Bursa'dan çıkıp Kite ovasında babayı karşıladı. Ancak, eserleri zafer olan askerin gayreti sonunda bu eşkiya güruhu dağılıverdi, kılıçtan kurtulabilenler dört bir yana kaçıştılar, başbuğları olan ve yüreğinden kirlenmiş bulunan Şehzade yakalanıp, padişahın huzuruna getirilince, suçunu kabul ve özrünün hoş görülmesini, tevbe ettiğini bildirmesi gerektiği yolunda yapılan uyarılara, edilen bütün nasihatlere aldırış etmemiş, yeniden barışma yolu kendisine gösterildikçe ku-

laklarını gafletle tıkamış, inadında direnerek, babaya bağlılığı, boyun eğmeyi reddetmiş, sert sözler ve gerçek dışı konuşmalarla karşılık vermişti.

Nazm :

İnsana her zaman mutluluklar nasip olmaz
Gönle bilgi nurundan ışıklar düşmedikçe
Dil, özünden eğer, bulmaz isen doğru yolu
Bir kelime saçma, bir harf yanlış söz eyleme

Hakkı inkâr etmesi, sevgiyi düşmanlığa çevirmesi, babalık hakkı ve padişahlık gereği, beğenilmeyen tutumlarının ortaya konulmasına ve padişahın merhametinden, af ve sevgisinden uzak düşmesine, iltifat ve desteğinden olmasına sebeb oldu. Bunun üzerine gözlerine kızgın mil çekilerek kör edilmesi ferman buyuruldu. Bu ceza, gözünün nuru öz babasına kasdetmiş olduğundan "her suçun cezası suça denk olmalıdır" hükmü ile eşit oldu [153].

Sofya Şehrinin alınışı

Lala Şahin zamanından beri Sofya yöresine defalarca akınlar yapılmış, bölgenin çoğu, gazilerin yönetimine girmiş bulunuyordu. Ama Sofya kalesi üzerine yapılan saldırılar bir sonuç vermemişti. Bu şehir ötedenberi ordu yeri olmuştur. Havasının letafeti, ovasının genişliği ve gönül çekiciliği ile cennetten bir köşe olup, insanlar için yiyecek ve içecek bolluğu, hayvanlar için yem bakımından geniş imkânlara sahip oluşu ile buranın öğülecek tarafları pek çoktur. Beyler, askerler, binekler, yük hayvanları için gerekli her şeyin bulunuşu, çeşitli yiyeceklerin el altında oluşu sebebiyle, ötedenberi küffar başkomutanının karar-

gâhı ve beylerbeyleri rütbesindeki murdar generalin de timarı olagelmiştir. Rumeli diyarına hâkim olan hükümdarların bu bölgeyi ele geçirmeleri şart olduğu gibi, cephe komutanları için de bu, pek önemli bulunmaktadır. Bütün bu gerçeklerle Lala Şahin, şehrin fethini öne almış, gerekli bütün tedbirleri de yerine getirmişti. Ancak, ecel ona aman vermedi, emeline ulaşmasına elvermedi. Söylendiğine göre, onun ölümünden az sonra Allah'ın yardımı ve padişahın gayretinin bereketi ile İslâma yakınlık duyan bir delikanlı, güzel bir tertiple İslâm diyarından kaçmışçasına kaybolur ve Sofya hâkiminin yanına vararak hizmetine girer. Doğancılık [154] sanatında becerikli olduğundan bu hâkimin en yakınlarından biri olur. Her av partisinde onun yanında bulunur, her gezide hizmetinde olur. Yine bir gün av peşinde koşarlarken, askerden uzak ve gözden ırak olurlar. Anılan delikanlı hem genç, hem de kuvvetli olduğu için, Sofya hâkiminin elini ayağını bağladığı gibi terkisine vurur ve yol hızıyla Filibe'ye yönelir. Armağanını İslâm askerinin başbuğu olan Balaban Bey'e teslim eder. Balaban Bey de yoktan gelen armağanı Tanrının hediyesi kabul ederek bilesince alıp, Sofya üzerine yürür. Kaledekiler kendi serdarlarının yakalanmış olduğunu görünce, hisarı teslim etmekten başka çare bulamazlar, kale kapılarını açarlar.

Karaman Hâkiminin başkaldırması

Temiz inançlı, iyi niyetli padişah yüreğinin saflığı gereğince Karamanoğlu'nu bağlılık yolunda sadık, içini de dış görünüşü gibi zannediyor, hilesine, şeytanca davranışlarına aldanıyor, geçmişte yaptığı küstahlığa karşı ülkesine saldırmayı, öc almayı düşünmüyordu. Onu da iyi niyetli-

ler, hayra çalışanlar arasında değerlendiriyordu. Bu yüzden onu akrabalık mutluluğu ile baştacı etmiş, öteki beyler arasında ona bu şerefi vermişti. Huzur içinde devlet ve ikbal ile 788 (M. 1386) yılında savaş gereklerini, sapkınların tepelenmesi için ihtiyaç duyulan her şeyi hazırlatarak yine, Edirne tarafına hareket edip, bu yılı o şehirde geçirmişti. Bu sırada Hayreddin Paşa ile Evrenos Bey'i Çitiroz, Çayhisar ve Yenişehir kalelerini açmak için zaferleri rehber edinen askerle görevlendirmişti. Hayreddin Paşanın Yenice'de eceliyle öldüğü haberi, padişahın adaletli tahtı eşiğine bildirilince, böyle din ve dünya bilimlerini özünde toplamış, dirayetiyle üstünlüğünü göstermiş, devlet işlerinde, halkın yönetiminde işbilir, aydın görüşlü bir vezirin kaybından dolayı ülkeler padişahı üzüntüsünü, kederini belirttikten sonra, vezirlik görevini, o günlerde kazasker olan yetişkin oğlu Ali Paşaya vermişti. Ali Paşa babasından geriye kalanları almak ve muzaffer ordunun gereklerini yerine getirmek için Yenice'ye gönderildi. Öte yandan bu günlerde Hamidili hududundan gelen haberler de, Karamanoğlu'nun haddini aşarak, Hamidoğlu'ndan satın alınıp padişahın yönetimine geçen toprakları yağma ve talana kalkmış, zararlar vermeye başlamış olduğu bildiriliyordu. Sözü edilen bu toprakları eline geçirdiği ve isyan bayrağını açtığı anlaşıldı. Deryalar kadar geniş olan padişahın kalbi, Karamanoğlu'nun isyanından, başkaldırışından son derece üzüntü duydu, kederlendi. Hemen bu fesat ateşini söndürmek, bu fitne kıvılcımını bastırmak için yola çıktı. Denildiğine göre, bu sırada Mısır sultanından padişahı alkışlayan, öğen, yücelten, saygılarını sunan bir muhabbetnâme ile pek değerli hediyeler, ağır ve kıymetli eşyalar, özellikle eşi emsali olmayan atlar, cihad için yaptırılmış kılıçlar getiren bir elçi, sultanının sevgi-

lerini bildirmek üzere gelmişti. Beraberinde olan mektubu adı güzel padişaha sunduğu zaman, bunda Mısır hâkiminin ona, Sultanü'l-Guzât ve'l-Mücâhidin [155] ünvanı ile hitap ettiği ve daha nice süslü, gösterişli lâkaplar verdiği, ayrıca cihad ve gaza seferlerinde yüce ve şanlı padişahın özengisi dibinde bulunmak istediği de "keşki onlarla birlikte olsaydım, ben de bu büyük başarıdan pay alırdım" [156] sözlerini yazmasıyla belli olmuştu.

Beyt :

Şahın kulağına olıcak vasıl
Bundan çok sevinçler eyledi hasıl

Mısır hükümetinin elçisini padişahlara yakışır şekilde ağırlayıp, hil'atler giydirdikten ve geriye, kıymetli hediyelerle birlikte ülkesine yolcu ettikten sonra, Karamanlıları kırmak ve bakımlı ülkesini onlardan kayırmak için zaferler derleyen ordusunu toplamaya başladı. Böylece o yöreye şimşek gibi ulaşırken, Rumeli beylerbeyi Timurtaş Bey'e de kendi kuvvetlerini hazırlaması emrini vermişti. O da yanındaki korkusuz, atak yiğitlerden başka, ikibin zırhlı Sırp askeriyle yüce şahın otağına yetişmeye savaştı. Kütahya'da mutlu tahtın eteklerini öpmek fırsatını buldu. Bu geniş ovada iki ordu bir araya gelince sanki, iki deniz birleşmiş ve yeryüzü İslâm askeriyle süslenmiş gibi olmuştu.

Beyt :

Dünya, dünyaya benzer asker hazır oldukça
Sözümüz, söz olur çelikle bezendiğinde

Padişah, muzaffer ordularını böylece düzdükten sonra, Allahın yardımlarına, sonsuz himmetlerine bel bağlayıp tevekkül ederek,

Beyt :

Karaman diyarına doğru yöneldi
Zâlimleri tepelemeye ahdetti

Bu kalabalık ordunun Karaman sınırı üzerinde çadır kurduğu haberi, o sözünde durmazın kulağına erişince, gayette perişan ve padişahın gazabından, yiyeceği silleden titremiş, ettiği densizlikten pişman olmuştu. Hem başını, hem canını, hem de varını yoğunu kurtarmak için ülkesinin ileri gelenleriyle görüştüğünde, şu karara varıldı. Önce, af ve merhamet dilemek, özür bildirmek için bir elçi gönderilmesi gerekli görüldü. İleri sürdükleri özür kabul edilir, konu kapanırsa istenen elde edilmiş olur. Yok olmazsa, bari bu yoldan Osmanlı askerinin sayısı, yapısı hakkında bilgi alınmış, tasarı ve kararları da öğrenilmiş olur. O zaman, durum karşı koymaya elverişli ise, direnilir, yok değilse, kaçış yolu tutulur dendi. Bu uygunsuz düşünce ile elçi ve mektup gönderdiler. Ama padişah, Karamanoğlu'nun yüzü karası ile yine asıl hile ve şeytanlığını gizlemek istediğini, özür yoluyla zulüm bayrağını yeniden kaldırmayı dilediğini anlamış bulunduğundan, red cevabı vermeye ve yola getirilmesi için gerekeni yapmaya niyet etmişti. Ama mutlu tutumları gereğince, olayları inceleme ve üzerinde tartışma usulünden vazgeçmiyerek işleri yönetenleri, halkın dileklerini yerine getirenleri yani, devlet erkânı ile ileri gelen kişileri çağırtarak bu konuyu da tartıştı. Sözün sonunda herkes savaş yönünü tuttu. Toplantıda Veziri azam yani, öteki erkânın önünde olan Ali Paşa söz alarak "Bir sözünden dönekki, gazilerin padişahı ile and içmiş, yemin vermiş iken, defalarca başkaldırmakta, özüne gösterilen lûtfu, iyiliği, nimet hakkını unutmakta ise, artık ona merhametin yeri yoktur, onun

affı düşünülemez. Halkın hukukunun, âciz ve zavallı müslümanların böyle bir zâlimin elinden kurtarılması yolunda geciken, ihmalkârlık eden, kötü işler yapanı cezalandırmada ağır davranan, vebal altına düşer ve bu tutum karışıklıklara sebeb olur" demişti.

Nazm :

Özrüne düşmenin kulak tutulur mu hiç
Zamansız öten kuşun başı erken düşer
Düşmanın özrü suçundan az olur mu hiç
Nâdân özrü bir zehir gibi cana deyer

Ülkeler açan padişah, aydın görüşlü vezirinin gönle hoş gelen tedbirini, açık düşüncesini kendi görüşüne, kavrayışına uygun buldu. Bunun üzerine gelen elçiyi çağırtıp buyurdu. "Karamanoğlu'nu değerlendirmek, hakkını, varlığını korumak bakımından bu taraftan bir kusur olmamış iken, gaza için yola çıktığımızı fırsat bilip, yokluğumuz sırasında ülkemize saldırmak ve söz eriyim derken, yeminleri bozmak doğru, iyilik karşısında kötülükle davranmak uygun mudur? Şimdi onun sözüne, andına, tekrar ettiği yeminlere inanmak câiz değildir. "Mümin kişi aynı taşla bir kere daha dağlanmaz" [157] yılanın zararını onu savmakla gideremezsin. Akrebi kendine yakın edinen panzehir taşımaya mecburdur. Onun verdiği zararı ortadan kaldırmak ve yaptığından öc almak kararlaştırılmıştır. Onlara dön ve bir ordu ile gelmekte olduğumuzu, kendilerini böylece kabul edeceğimizi söyle" [158] diyerek elçiye dönüş emrini verdi. Ondan sonra da sayısız askeriyle Konya'ya doğru at kopardı. Karamanoğlu kaleyi tahkim etmeye, savaş ve ceng gereklerini hazırlamaya girişti. Turgutlu, Samagarlu, Bayburtlu, Türkmen, Tatar ve Varsak tâi-

fesiyle anlaşarak bunlarla Konya kalesi önünde saf bağladı. Gazi Sultan da savaş meydanına girerek, bu ceng gününde zaferleri tutan askerlerini bir bir yerleştirdi. Sağ kolda Şehzade Yakub Çelebi, Saruca Paşa, Balaban Bey, İlyas Bey, Müstecab Bey ve bazı tanınmış beylerle Anadolu askerini, sol kolda bahtı açık Yıldırım Bayezit Han ile Firuz Bey, Hoca Bey ve öteki dilâver beylerle Sırp askerini, yeniçeri, azap ve kapu halkı ile de dinin koruyucusu padişah, merkezde yerini almış oldu. Ordu bu şekilde, her zaman olduğu gibi savaş durumuna geçince, Timurtaş Bey ile Rumeli askeri ve beyleri ordu gerisinde, yedekte, imdad kuvveti olarak, ağırlıkları da korumak üzere bırakıldı. Böylece saflar bağlanıp, kılıç erleri yerlerini aldıktan sonra, düşmanı yola getirmek için hücuma geçildi.

Nazm:

Her taraf atlılarla coştu kaynadı
Anlı şanlı yiğitler aldı meydanı
Kemankeşlerin siperlik şakırtısı
Ok ve yay sesleri inletti cihanı
Başladı dar gelmeye dağlar ovalar
Silâhlar, kılıçlar tutunca her yanı

Bu gümbürtünün koptuğu ovada, kıyamet yerini andıran o sabah, iki taraf birbirine girip saflar karşılaşınca, ölüm ateşi öyle bir tutuştu ki, âdeta ceng yeri kızılca bir top oldu. Kanlı dalgalanmalara benziyen çarpışma sonunda ovalar, dağlar kandan deniz haline geldi.

Beyt:

Yağı kanıyla meydan andırır gülistanı
Avlandı kılıç bak, tadınca düşman kanını

Davul ve boru sesleri, kılıç şakırtıları ve gazilerin naralarından dağlar titredi, denizler inledi. Gazilerin kılıç yalımları göz açtırmayıp yerebatasıca düşmanın başına üşdü. Her yönde bir savaşeri, dünyayı gözlerine zindan etti. Sultan Yıldırım Han'ın karşısında Varsak ve Tatar birlikleri yer almış bulunuyorlardı. Bunların okçuları tarafından savrulan okların sağanağı arasında o şahi nevcevan, nisan yağmuru altında gülistanda dolaşan gençler gibi salınmakta idi. Allahın koruyucu varlığı ona siper ve gölgelik olmuş, Tanrının yardımı sağlam bir kale gibi onu, sonları berbat olan düşmanın ok yağmurundan korumuştu. Böylece şimşekler çakan yıldırımlar gibi parlayıp, gümbürdeyen kılıcıyla Tatar ve Varsakların birliklerini dağıtmış, hayat harmanlarını yele verip yiğitliğini göstermişti. Ceng meydanında yer alan savaşçılar, Şehzadenin düşman saflarını parçalayışını, kılıç kullanmadaki üstünlüğünü görünce, arlanmışlar, gayrete gelerek taşlanacısa şeytana atılan taşlar misali hücuma kalkmışlardı. Bu sırada Timurtaş Bey, savaşın gelişmesi sonunda Karamanoğlu Ali Bey ile karşı karşıya kalmıştı. Kâfirin ne çeşit kanlı savaşçı olduğunda tecrübeleri olan Rumeli yiğitleri, o hırsla kılıçlara asılınca, Karamanoğlu'nun dayanmaya gücü yetmedi ve yerinde direnemeyerek, sancağı kendi ordusunun merkezinden, geriye doğru kaymaya başladı. Karamanoğlu bu zorunla Konya kalesine doğru kaçtı. Onun kaçışı sonunda, ordusundaki beylerin bir çoğu da tutsak olmak durumuyla karşı karşıya gelmişlerdi. Karamanlıların bütün ağırlıkları, eşyaları zaferi kazanan askerin eline geçti, herkes hevesettiği nimete erdi.

Kerem sahibi padişaha bu parlak zafer muştulandığı zaman, yaradana sayısız hamdler, senâlar ederek savaşta bahadırlık gösteren, düşman saflarında atılganlık

eden, yiğitlere bol armağanlar, güzel sözler, rütbeler, yeni görevler vererek, çeşitli iltifatlarda bulundu, herbirini ayrı ayrı sevindirdi. Savaştan alınan ganimetlerin, malın çoğu da zaferin kazanılmasında ilk sonucu alan Yıldırım Han'a verildi. Karamanoğlu'na ait eşya ise, onu savaş alanından kaçırtan Timurtaş Bey'e armağan edildi ve daha önceki görevine vezirlik rütbesi de eklendi. Böylece vezirlik ile beylerbeyilik kaynaştırılarak rütbesi, devlet erkânı arasında iyice yükseltilmiş oldu. Bu iki rütbeyi özünde toplamak ilk defa Timurtaş Beye nasip olmuştur.

Bundan sonra Osmanlı ordusu, Konya kalesini bir süre kuşatarak cenge devam etmiş ve Karamanlıların derlenip toplanmasına meydan vermemişti. Öte yandan bu bölgede yaşayan halkı koruyucu tedbirler almak suretiyle, onların yüreklerindeki korku ve şüphenin kalkmasına çalışılmıştı. Bu arada Sırp askerinden halka eziyette bulunan bir kaç kâfir idam ettirilmiş, zulme uğrayanların hakları geri verilerek sevindirilmişlerdi. Padişahın, ezici kuvveti ve bu olumlu tutumu sonunda, duruma iyice hâkim olacağını anlayan Karamanoğlu Ali Bey, beyliğinin çöküşünden perişan, tuttuğu uygunsuz davranıştan pişman ve padişahın adalet ile keremine de güvenerek, temiz ve asil hatunların öğüncü, padişah kızlarının da gözbebeği olan haremini yani, padişahın öz kızını şefaatçı olarak beldesinin şeyhleri ve bilginleri ile birlikte dinin koruyucusu hünkârın otağına göndermişti. Merhameti yaygın olan Padişah, kızının gözyaşlarına, yalvarıp yakarmalarına dayanamamış, babalık damarları kabararak, şefkat ve mürüvvet yüzünü göstermiş, südü bozuk damadının edebsizce davranışlarını, kusurlarını affetmeye ve hatalarını bir kalemde silmeye yönelmiş, gelip yüce otağın saçağını öpmesine ve yine bu ülkeyi yönetmesine izin vermişti. Karamanoğlu Ali Bey,

Beyt :

İşte benim, suçundan geçilen
Kerem de, devlet de hepsi senden

sözü dilinde olduğu halde, gelip padişahın keremle yayılı minderine yüz sürerek şeref bulmuş, kullarını onurlayan padişahın lûtuflarına erişmişti. Yeniden barış yapmak, yemin, and ve ahdlerde bulunmak yolunu tuttuğu için, şanı yüce padişahtan, atasından kalan beyliği yeniden aldı. Hamidoğlu Hüseyin Bey'den satın alınan ve Karamanoğlu Ali Bey'in eline geçmiş bulunan kalelerle toprakların geri verilmesi işi de bitirilerek bunlara yiğit koruculer konuldu. Kalelerin bakımları, onarılmaları tamamlandıktan sonra Bursa'ya hareket edildi.

Bu arada bazı beyler ve devlet erkânı, şeytanlık yolunda Hamidoğlu'nun, Karamanoğlu ile gizli bir anlaşması vardır. Daha önce sattığı kaleleri Karamanoğlu'nun işgal etmesi, sırf onun özendirmesi sonunda olmuştur, diyerek padişahın gazabını o yöne çevirmek istemişlerse de, gönlü yüce Padişah bu sözlere, Hamidoğlu ülkesinin özü, en güzel toprakları, şerefli beylerimizin yönetimine bırakılmış olan yüksek burçlu kalelerdir, elinde kalan bir kaç hisarla, bir parça topraktır ki, bu halde onun üzerine varmak mürüvvetle bağdaşmaz. Hele Karamanoğlu'nun başına gelenler onun için yeni bir uyarıdır. Eğer dürüst bir kimse ise, dürüst kişi başkasından çekinen kişidir, ata sözüne kulak tutup öylece davranır, cevabını vermiş ve Hüseyin Bey konusunu kapatarak, onun üzerine yürümeyi kabul etmemişti.

Las ile Sosmanos'un başkaldırması

Gazi padişahın halkı hoş tutmak yolundaki tutumu ile Karaman seferinde bu ilin halkına tecavüz eden Sırp

askerlerini idam ettirmesi, bu kötü yaradılışlı kâfirin fesat dolu yüreğinde kızgınlığa yol açmıştı. Sefer sonunda padişahtan izin alarak yurtlarına döndükleri zaman bunlar, durumdan kendi hâkimlerine şikâyette bulunmuşlar ve başlarından geçeni anlatmışlardı. Yüreklerindeki kinle nice eklentiler ve düzme lâflar da katarak fesat ateşini tutuşturmak ve kendi saçma görüşlerini kabul ettirmek için ileri geri konuşmuşlardı. Sırbistan hâkimi olan Las, bunların fitnesine kanmış, padişahla olan andlaşmayı ona bağlanma ve zimmiliğin gereğini yerine getirme yolundaki sözleşmeyi bozmaya, başkaldırmaya karar vermişti. Bunun için de çevresinde bulunan bazı krallarla fesatlık üzerinde anlaşmaya vararak, bakımlı İslâm topraklarına saldırıya geçmiş, bazı yerleri yağma ve talan etmekle, halka zarar vermeye başlamıştı. Durum, 789 (M. 1387) yılında ülkeler açan padişahın huzurunda açıklanınca, gazab fırtınaları kopmuş, hamiyet ocakları tutuşmuş ve bu sapkın topluluğu yola getirmek için, yirmibin kadar askerle Lala Şahin Paşayı önden, at kopartarak göndermişti. Lala Şahin Paşaya ol diyarı yağma ve talan etmesi ve devlete karşı onunla birleşen küffar beylerinin toplanmalarına engel olması görevi verilmişti.

Gerçeği göremeyen Las, İslâm askerinin saldırıya geçtiğini görünce, korku ve dehşete düşmüş, Bosna kralından yardım istemişti. Bosna kralı da Las'ın dileğini kabul ederek, ona imdad eylemek için savaş hazırlıklarına girişmişti. Ayrıca İslâm padişahına boyun eğmiş bulunan haracgüzar kral ve beyleri de çeşitli aldatmalar ve uyarmalarla kandırarak, müslümanlara karşı savaşa zorlanmıştı. Böylece hepsi, ceng konusunda sözbirliği etmişlerdi. Bunlardan Niğbolu ve Yanbolu bölgesinin hâkimi olan Sosmanos bile, nice zamandanberi Gazi Sultanın

otağında bağlılık ve güven gösterilerinde bulunduğu halde, o da bu sapıklara katılıp isyan bayrağını açmış oldu. Ama görünüşte dostluk yolunda direndiğine inandırmak için, bu fesat takımı ile anlaştığını gizledi. Bağlılığını, sevgisini bildiren haberler gönderdi. Arnavudluk İskenderiyesi (İşkodra) hâkimi de görünüşte kâfirlerin topluluğuna karşı olup, keremli padişahın yanında yer almak maksadiyle hazırlıklarda bulunduğunu bildiren haberler göndermekteydi. Lala Şahin'e ve beraberinde olan askere rehberlik etmeyi kabul etmiş ve Bosna ülkesini İslâm askeriyle yağmalayarak, kendi öcünü çıkarmayı uygun görmüştü. Huyu güzel padişah ise, temiz düşünceleri ve saf yürekleri gereği, bu çok lâf eden kâfirin dileğini yerinde bulmuş, onun ordunun öncülüğünü yapmasını ferman eylemişti. Lala Şahin de bu kâfirin rehberliğinde Bosnaya varınca, askeri yağma ve talana salmış, mal ve zahire toplamakta acele edildiğinden, asker ülkeye dağılmıştı. Aşağılık kâfir, askerin dağınıklığını fırsat bilerek, Bosna kralına haber uçurmuştu. O da yanında otuzbin kâfir çerisi olduğu halde Lala Şahin'i beraberinde kalan bin kadar sipahi ile kıstırıp çevirdi. Dağılan birliklerden hiçbiri yardıma yetişmediğinden, çoğu şehit düşerek "yanımızda fazlası vardır" [159] emriyle yücelmiş oldular. Lala Şahin ise, bu kanlı savaştan zar zor kaçtı ve yirmibin askerden ancak beş bin kadarı kurtulabildi. Bu korkunç haber, her zaman muzaffer olan Padişaha ulaştıkta, Bursa'dan devletle çıkıp Yenişehir ovasına konmuş ve İstanbul tekürü ile akrabalık bağları kurmak için düğün hazırlıklarına girişmiş bulunuyordu. Bu düğünde tekürün üç kızından birini kendisine, ikisini ise şehzadelerine nikâhlamış, Şehzade Sultan Yıldırım Han'ın üç şehzadesini de sünnet ettirmişti. Bu büyük düğün esnasında bir kaç gün nefsinin dilediği gibi yaşamak, hislerine,

duygularına göre lezzete kanmak istemişti. Bu yüzden de din düşmanlarına yumuşak davranma ve bazı dünya işlerinde onların birbirlerine olan akrabalıklarına güvenme gibi bir tutum takınmıştı. Böylece eylence ve safa gereklerini hazırlatmış, zamanenin fitnesine kulak asmamış, keyfine bakmayı öngörmüştü. Ama bu hal, sanki gayretullah [160] tan o yüce makamda oturan Cihan padişahını uyarmak için, bütün âfetler, bütün belâlardan daha etkili olan, ordunun bozgunu ve sonu kötü olan kâfirin galebe ettiği haberi geldi. Ululardan ulu olan Allah varlığını gösterdi. Çünkü gönülden bilen bu padişah, Tanrı tarafından görevli kılınmış bir kul idi. Bu dehşetli haberi, bu korkunç olayı öğrenince, büyük bir gönül kırgınlığı içinde tövbe etmiş, istigfar eylemiş, Tanrının rızasını tekrar kazanmak dilemiş ve bütün bahadır beylerin, destekleri zafer olan askerlerin Yenişehir ovasında toplanmasını buyurmuştu. Bu derneğe Sultan Yıldırım Han da çağrılmıştı. Ayrıca bağlılık gösteren, güvenilen müslüman ve kâfir, ne kadar bey ve hükümdar varsa hepsinin gelmesi istenmişti. Bu arada Sosmanos'a padişahın buyruğu ulaştığı zaman, kâfirin galebesiyle gurura kapılarak, bağlılık ve güven yolundan uzaklaşmış, beslediği gizli düşmanlık duygusunu ve içten gelen aşağılık davranışları ortaya çıkarmaktan çekinmemişti. Onun için de uygunsuz cevab vermişti. Melekler ordusunun Şahı, şaşkın Sosmanos'un aldığı tutumu görünce, ülkesini yağma ve talan etmek üzere Ali Paşa'ya, otuzbin kişilik bir kuvvetin başına tayin ederek, Gelibolu'dan Rumeli'ye geçmesi emrini verdi. Ali Paşa da aldığı görev gereğince, deryadan geçerek Edirne'ye vardı. Burada ilk iş olarak Timurtaş Bey oğlu Bakhşı Bey'i (Yahşi) beşbin askerle Pravadi kalesini almağa gönderdi. Bakhşı Bey bir an durmaksızın, gayıbtan inen bir ışık gibi, bahadır sipahilerle

yola çıkıp, karanlık bir gecede kaleye düştü ve ansızın kapı, duvara üştü. Herkesten önce Hüseyin Bey adında bir sipahi Tanrının başarı kemendi ve Hazreti peygamberin ruhaniyeti eseri hisar duvarına çıktı ve hemen bir kaç dilâveri yanına çekti. Böylece anılan hisara girdiler. Burasını bekleyen askeri kırdılar, ölçüsüz mal ve ganimet topladılar, ertesi sabah da Ali Paşaya müjde haberini gönderdiler. Bunun üzerine Ali Paşa süratle Pravadi kalesine geldi. Korunması için gerekli tedbirleri aldıktan sonra, Tırnova kalesine yöneldi. Burası da kısa zaman içinde mecid olan Allahın vermiş olduğu anahtarla açıldı. Oradan Şumnu kalesini almak için tedbirlerde bulunuyordu ki, Şumnu halkı durumu anlayarak, daha önce davranıp, kale anahtarlarını getirip teslim ettiler ve İslâm askerini karşıya çıktılar, aman dilediler. Bu kalenin teslim alındığı günde padişahın sayısız askerle Gelibolu boğazından geçtiği haberi Ali Paşa'ya gelmiş bulunuyordu. Yüce makam sahibi padişahı karşılamak, otağına yüz sürmek için Ali Paşa Edirne'ye döndü ve onun eteğini öpmekle şereflendiği gibi, kullarını hoş tutan padişahın pek çok iltifatlarına, ilgilerine mazhar oldu. Ali Paşa ondan sonra yeniden Nigbolu ile Tavuslu kalelerinin fethi göreviyle yola çıktı, yanında kalabalık bir ordu bulunuyordu. Sosmanos, İslâm ordusunun ülkeye yayılışını, saldırısını görünce, en sağlam, en zor kalesi olan Niğbolu'ya kapanmıştı. Ali Paşa bölgenin önemli yerlerini aldıktan sonra bu kaleyi kuşatmaya başladı. Ancak istihkâmlarının pek sağlam oluşu, zamanı aldığı gibi, gecikmeye de yol açtığı, adalet kaynağı tahtın eşiğine duyurulunca, padişahın tufanı andıran gazablanmasına sebeb oldu ve sel gibi akan bir ordu ile kale önüne indi. Dehşet saçan bu hücum, gerçekte kıyamet gününü andırıyordu. Sosmanos bunu görünce keremli padişahın üs-

tün kudret ve gücü karşısında, sağlam da olsa, bu kalenin dayanamayacağını anlamış oldu. Bunun üzerine merhamet edilmesi, tövbesinin kabulü için Ali Paşanın aracı olması ricasiyle eteklerine yapıştı. Ali Paşa Sosmanos'un tekrar hizmet ve kulluk arzettiğini, inleyerek yakardığını, yerlere sürünerek özürler dilediğini görünce, onu alıp padişahın otağına götürdü, böylece onun aydınlık gönlünden gazap tozlarını süpürdü. Nice yıllık harac ile birlikte sunulan ve padişaha lâyık görülen hediyeleri, armağanları kabul ettikten sonra, hata defterine af kalemiyle bir çizgi çekilip, iltifatlar edilmekle sevindirildi. Yazılı bir andlaşma ile töre gereğince ülkesinden geride kalan topraklar kendisine bırakıldı. Ama, Silistre kalesini gönlünden, isteyerek boşaltması da ondan istendi. Sosmanos buna da razı olarak teslim edeceğini bildirdi ve güya bu gereği yerine getirmek için padişahın izni ile ülkesine döndü. Memleketine varınca Silistre kalesini tahkim etmek gayretine düştü ve ne zaman ki Ali Paşa kalenin alınması için ona adamlar göndererek istekte bulundu, ahdini tutmayan kâfir, sözünden dönerek, kaleyi vermekten vazgeçti. Bu durum karşısında Ali Paşa, şefaatçı olduğuna pişmanlık duyarak, utanç içinde, fitne kaynağı kâfirin tekrar edebsizlik ettiğini, Cihan padişahına bildirmek zorunda kaldı. Bunun üzerine "kim ki ahdini bozar, kendi özüne bozar" [161] gereğince onun bütün ülkesinin Osmanlı topraklarına katılması ve nimet hakkı tanımayan bu kâfirin bir an önce tepelenmesi görevini aldı. Kuvvetlerinin takviyesi için de çevredeki beylere, askerleriyle birlikte ona katılmaları emri verildi. Bundan sonra Ali Paşa, Deriçine kalesini fethetmek üzere Şumnu'dan hareket edince, kaledekiler direnmeye güçleri olmadığını anlayarak, İslâm ordusunu karşıladılar. Kale anahtarlarını getirip teslim etmekle kan dö-

külmesine engel oldular. Ali Paşa kaleyi ve buraya bağlı bölgeyi koruyucu tedbirleri aldı. Ayrıca Kös-ova tekürüne adam göndererek boyun eğmesini, güven yolunu tutmasını ve yiğit padişahın atının ayağı tozunu sevinçle başına tâc etmesini bildirdi. Ama, anılan tekür akılsız bir kimse olduğu kadar, silden görmez olan gözleri, şeytanın karalamasıyla da iyice körleşmiş olduğu için, inat ve isyan yolunu tutarak, olmadık bir cevap vermişti. Bunun üzerine Ali Paşa, Yaralı Doğan Bey [162] denmekle tanınan bir zorlu pehlivanın yanına bir kaç bin kanyutucu atlı koşarak, Kösova üzerine at kopardı. Doğan Bey, hızlı uçan şahin gibi, kuşça canları avlamak niyetiyle kanat açarak ansızın bu ülkeye erişdi ve kurt misali yerebatasıca kâfirin kellesine girişti. Aldığı güzel tedbirlerle sayısız tutsak ele geçtiği kadar, yağma ve talan sonunda nice ganimetler çıkarıldı. Kösova tekürü ülkesindeki kadın erkek bütün halkın tutsak olduğunu görünce, çaresiz kaldı ve bunlara karşılık, Çetr-hezar [163] kalesini vermeyi kabul ettiğini elçi ile duyurarak, Paşayı yalvarıp yakardı. Ali Paşa bu teklifi görünüşte kabul etti ise de, kaleyi ele geçirdikten sonra, o uygunsuz vâdi yerine getirmekten vazgeçti ve bu akıl okşayıcı davranışla kovulacısa kâfirin yüreğini dağladı. Buradan Hırvatiye kalesini fethederek, Tuna boyuna ulaştı. Bu büyük ırmak kenarında olup da Sosmanos'a bağlı bulunan bütün kaleler, zaferleri bayrak edinen askerin güzel çalışmaları, sonunda bir bir alınarak, keremli padişahın ülkesine katıldı. İşi eşkiyalık olan Sosmanos, kötü talihi ile Niğbolu kalesine kapanmış bulunuyordu. Ali Paşa büyük bir ordu ile en sonunda gelip, bu kaleyi de kuşatınca, hayasız Sosmanos kurtuluş ihtimali kalmadığını görünce, kabahatlerini, çirkin davranışlarını itiraf ederek, huyu güzel padişahın lûtuf ırmağında boğulmaktan gayri çare bilmeyip,

çoluğu çocuğu ile korkusuzca kaleden çıktı. Ali Paşanın ayağına düştü, özürler, yakarışlar arasında yüzünü yerlere sürdü. Ali Paşa da hem Niğbolu, hem de öteki kaleleri zabtederek Sosmanos'u adamları ve eşyası ile birlikte Tavuslu'da bulunan Cihan padişahının ordugâhına gönderdi. O kendini bilmezin ettiği günâhı affeylemesi hususunda bir istek veya dilekte de bulunmadı. Gerçi Sosmanos, işlediği suçlar, yaptığı günâhlar karşısında padişahın affına uğrayacağına akıl kestiremiyordu. Ama, uğur ve bereket kaynağı olan sultan, karanlıklar içinde bulunan bu kâfirin cürmünü, keremli etekleriyle örterek, can ve malını, çoluk ve çocuğunu bağışladı ise de, ne kadar kale ve hisarı varsa, bütün topraklarını zabtederek, İslâm ülkeleri arasına kattı.

Sultan Gazi Murad Han'ın en büyük Cihadı

Allah'ın eksiksiz yardımları ve dini Muhammedî'nin kutlu destekleri ile sapıklığın köksaldığı birçok beldeler, Rum diyarının en güzel bölgeleri imân güneşinin doğduğu yerler, Cihan padişahının adalet ve ihsanının yayıldığı ülkeler haline gelmekle aman ve güvenliğin durağı, huzur ve tokluğun konağı oldu. Bu ulu nimet, bu büyük armağan şükrünü tamamlamak için adı güzel padişah, durmadan İslâm dini yolundaki gayretlerine devam ediyor, din konularında ve müslüman topluluğun düzeninde kolaylıklar gösterirken, gaza ve cihad için ordular hazırlamak yolunda da asla tenbellikte bulunmuyordu. Böyle olduğu halde, İslâm ülkelerinin sınırları üzerinde bulunan kâfir kralların pis varlıkları, şeytanlarla birlik olmuş, kirli topluluklar, kötülük iblisleri İslâm halka zarar vermekten geri kalmıyorlardı. Bu yüzden sınırları onların pis varlıkların-

dan temizlemek, ülkelerini zabt ve fetheylemek padişahın boynuna borç olmuştu. Padişah, "Onlarla savaşınız tâki yer yüzünden fitnenin kökü kurusun ve Allahın dini bütünüyle egemen olsun" [164] hükmünden aydınlanarak, dosdoğru olan bu yolu tutmuştu. Kötü işler eden, eşkiyalara yataklık yapan komşulardan Sırp hâkimi olan Las ile Bosna kralı ve Arnavutluk İskenderiyesi hâkimi, Cihan padişahına düşmanlık etmeye kalkışmışlar ve bu konuda anlaşarak, bundan önce Lala Şahin ile birlikte gönderilen askeri pusuya çekip yok etmişlerdi. Böylece nice eziyetler, kötü niyetler ve hiyanetlikler ortaya çıkmıştı ki, bu sapkınlık içindeki topluluğu yola getirmek şart olduğundan, Padişah sefer açmak, gücünü bu yolda sarfetmek zorunda kalmış ve 791 (M. 1389) de kâfir topraklarına yakın bulunduğu için Filibe şehrinde kışlanmıştı.

Padişah o kışı savaş gereklerini hazırlamakla geçirmiş ve ilkbaharda küffar diyarına saldıracak, onların fitne ve fesat ateşlerini söndürecek duruma gelmişti. Bunu vesvese-lerle dolu Las öğrenince, çevresindeki krallara elçiler göndererek, Gazi Sultanın sefere çıkmak üzere olduğunu ve o bölgedeki bütün yaramazları hizaya getirmek niyetinde bulunduğunu duyurmuş, bu arada benim ülkemi ve tahtımı, at ve askerlerimi ellerine geçirecek olurlarsa, ondan sonra sırasiyle sizin ülkelerinizi de tahrip edecekleri bellidir. Fırsatı kaçırdıktan sonra direnmenize imkân yoktur. Eğer şimdi anlaşıp imdadına bulunursanız, onların zararlarını bir yana atmak kolaydır, diyerek her yöne haberciler salmış, yardım isteğinde bulunmuştu. O aşağılıklar da kralın bu baskısına inanmışlar ve İslâm askerine karşı gelmek üzere anlaşmışlardı. Bu suretle Bosna, Frenk, Engürüs, Eflak, Arnavud, Buğdan hâkimleri, Slav milletleri ki, halâ Leh ve Çeh adiyle tanınmaktadırlar, Las ile anlaşmalar yaparak

evvel baharda onun yanında toplanmağa söz verdiler. Böylece ikiyüzbin kâfir bir araya gelmiş oldu. Las da direnme gereklerini tamamladı ve artık korkusu kalmadı. Filibe'ye cihanı gölgesinde tutan otağa elçi göndererek, yazdığı tomarda cihad yolunda vuruşanları korkutup yıldırmak için sayılarının çokluğundan, askerin ziyadeliğinden dem vurup, üstünlük davasına kalkışmıştı. Ayrıca ebedî mutluluk ve devlet kaynağı olan dini Muhammedî'nin törelerini İslâm ülkelerinden kaldırmak ve müslümanların ayaklarını bu diyardan kesip atmak emelinde olduklarını açıkça bildirdikten sonra, şehzadelerin de bu savaşa katılmalarını bildirmişti. Yaradılışı yüce padişah ise elçiye şöylece cevap verdi. Rahman ve rahim Allah'ın dileği üzere çiçeklerin uyanma demi olan baharda, gülzardaki goncelerin açılarak bir asker gibi saf bağladıkları zaman, kâfir çerilerini andıran soğuklar, kar ve yağmur bulutları dağıldığında, ben de şanlı çocuklarım ve bütün ordumla Kosova sahrasında yiğitlik davulunu vurdurmak ve sedası ile gök kubbeyi doldurmak, düşman içine dalan arslanların hücumu sonunda, Las'ı kara toprağa karmak için geleceğim. Ebedî izzetlerin kaynağı olan Peygamberimiz Muhammed'in temiz şeriati yüzü suyu hakkı için, kâfirin fitne ateşini yok etmek ve ateşler saçan kılıcın yalmanında oynaşan alevleri ol sapkın topluluk üzerine saçmak suretiyle kara yüreklerini dumana boğmak için yürüyeceğim. Eğer merd ise dursun, cengin tozu dumanı nasıl olurmuş görsün, diyerek zehir zenberek, yürekleri kahreden haberlerle Las elçisini geriye göndermişti. Ondan sonra Anadolu diyarını korumakla görevli bahtı civan şehzade Sultan Yıldırım Han ile Yakub Çelebi'nin hazır olmaları yolunda bir ferman çıktı. Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey'e, Germiyan hâkimi Yakub Bey'e, Saruhan, Menteşeili, Aydınili, Hamidili hâ-

kimlerine, sonu kötü olan küffarın topyekûn saldırıya geçtiğini bildirmek ve cümlesini bu cihad-i ekber'e çağırmak, İslâm padişahına yardımın başta gelen farzlardan olduğunu bir kere daha hatırlatmak üzere mektuplar yazıldı. İslâmın dayanışması, insanların Efendisinin dininin yüceliği gereği, çevredeki beyler elbirliği ederek cihad yolunda imdad ve yardımda bulunmak üzere, yaradılışı yüce padişahın katına askerlerini gönderdiler. Baharın tatlı havası, gülzarı dolduran çiçek ordusuna kendini sunduğu zaman, İslâm askerleri ve Allahın birliği yolunda savaşanlar "Allahın yardımı sana ve sana bağlı olanlara yeter" [165] gereği hepsi de gazilerin, din yolunda savaşanların sultanının ordugâhına yaklaşmış bulunuyorlardı. Böylece çevredeki beyler, güçleri yettiğince yardım göndermişler, imdad eylemişlerdi. Ricali gayb ve görünmeyen ordulardan hadsiz hudutsuz "Seni, onların gözleriyle görmedikleri bir ordu ile destekledi" [166] askerler ise, zaferleri gölge edinen orduya öncü olmuşlardı.

Nazm :

Doldu taştı her taraf ard arda gelen askerle
Değerli sipahiler başlarında beyleriyle
Aldılar cihanı tutan otağın çevresini
Bu gelişte buldu gönüller şâhın sevgisini
Hepsi sipahi kesildi dağlar, ovalar, denizler
Bunların nal seslerinden korktu, soldu benizler
Atlıların parlaması, kişnemesi atların
Benzemede öyküsüne Zühal ile Merihin

Bu günlerde Meriç ırmağı kabarmış bulunduğundan, kalabalık kuvvetlerin geçişi kolay olmadığı için, bir kaç gün Filibe'de beklemek lâzım geldi. Timurtaş Bey oğlu

Yahşi Bey, beşbin atlı ile o sırada küffar ülkesinin serhaddi olan Şehirköyü tarafına akına gönderildi. Eserleri zafer olan bu asker süratle, fırtına gibi esmiş, gece baskınlarında, seher yelleri gibi ol diyarda dolaşmış, yağma ve talan ederek, sayısız esir toplayarak, yine süratle güçlü padişahın otağından yana dönmüştü. Edepsiz Las, bu olaydan haberdar olunca, din yolunda savaşanların yollarını kesmek için derbentleri tutmak, esirleri geri alıp, tutsak toplayan arslanları zincire vurup huzuruna getirmek üzere on beş bin kâfiri yolladı. Ancak, "kâfirlerin kurdukları pusu sadece sapıklıktır." [167] emri gereği gayretleri sonuç vermedi, şaşkınlık içinde, hasretle yanan gözlerine gazilerin atlarının kopardıkları tozdan başka bir şey gözükmedi.

Mısra :

Erişemedikleri ayakları tozuna, ne de iyi oldu

sözü, sağır kulaklarına ulaşınca, şaşkın, başarısız, ömrü ayıplarla dolu Las'ın bulunduğu yere döndüler. İslâm askeri ise, tok toyumla padişahın katına gelip ganimetlerini sundukları zaman, Meriç'te geçit vermeye başlamış ve muzaffer ordu anılan ırmaktan geçerek İhtiman ovasına doğru yönelmişti. Önce Köstendil hâkiminin ülkesine varıldı. Köstendil beyi boyun eğen ve haracgüzar olan kâfir beyleri arasında dürüstlük ve sözüne bağlılıkla tanınmış olduğundan, zaferler yüklü sancaklar onun topraklarına yönelmişti. Kostantin de devletli otağı karşılamaya koştu ve gereken ağırlamada bulunarak, atlısı yayası ile İslâm ordusuna katıldı. Kâfir hükümdarları arasında mal, para, toprak genişliği, asker ve atlı bolluğu ile övünüp, bağımsızlık davasında olan ve kimseye baş eğmeyen yedi kral bir araya gelmişler, bütün güçlerini, varlarını sarfederek, silâhlara

gark olmuş bir yığın asker toplamışlardı. Ama, "kâfirlerin yüreklerine eş koştukları şeyle korku salarız." [168] emri gereği, bu kendini bilmez kalabalık, korku ve dehşetle yenilmiş, İslâm ordusunun durumunu öğrenmek için yerlerinde kalakalmışlar ve niçin gelmekte gecikiyorsunuz diyerek, elçi ile haber göndermişlerdi. Bu saygısızca sözler, padişahın katına duyurulunca, gazab ve hiddet kıvılcımları tutuşmuş, parlak kılıçları güneş ışıkları gibi titreşmeye başlamış, Kosova sahrasını savaş yeri göstererek, elçiye yol verdikten sonra, hareket etmişti.

Savaş yerine yaklaşıldığı zaman, ordunun düzeni ve ceng alanının seçilmesi konularında görüşmek üzere devlet erkânı ile savaşçı beyler çağrılarak her birinin düşüncesi öğrenildi. Bu toplantıda küffar ile cenge alışmış ve onların hilelerini öğrenmiş, savaş tutumlarını kavramış bulunan Evrenos Bey, yüce yaradılıştaki padişahın sorularını karşılamak zorunda kaldı. Saygı ve bağlılığını belirttikten sonra, düşüncesini şöyle açıkladı. Önce gereken, belli olan ceng yerine onlardan evvel varmak ve orada dayanmaya elverişli bir yer seçmektir. İşin ikinci bölümünde, saflar bağlandığı zaman, savaşta acele etmemek gerekir, zira o takdirde küffar gökdemirden bir duvar gibi olur. "Soğuk demir işlenmez" atasözünün de bir değeri vardır. Başına buyruk, ceng meydanına düşen, saflardan çıkan, kâfirle savaş kolaydır, diyerek buna benzer gönle hoş gelen tedbirleri padişaha açıkladı. Bu düşünceler padişahın aklına da yatmış bulunuyordu. Bu sırada ordunun yolu üzerinde bulunan derbendi, beklemekte olan kâfirler bulunduğu haberi geldi. Evrenos Bey'e nice dilâverlerle Paşa Yiğit adındaki bahadırı koşup, yolu açmak ve yerebatasıca küffardan dil almak için ileri gönderdi. Evrenos Bey derbende eriştikde; otuz silâhlı kâfirin bu sarp yerde bulun-

duğunu görünce önce kendisi ki, gazilerin öncüsü ve yay çekme sanatında da eşi benzeri olmayan bir yiğit idi. Hemen bu sapkın topluluk arasından birinin, kinle dolu göğsünü gönül yakan ok için gömü eylemiş, onu yokluk toprağına düşürmüştü. Yine bunlardan biri kılıç kaldırmaya cesaret edicek, onu da can alan bir okla cansız bırakmıştı. Öteki gaziler bu hali görünce, gayrete geldiler ve sekiz bahadır kâfiri o anda helâk eylediler. Geride kalanlar kaçmaya başladıysa da çoğu yakalandılar. Derbent te böylece emelleri zafer olan askerin eline geçmiş oldu. Yakalanan ok artıkları keremli padişahın otağına gönderildi. Sözü edilen geçit bu suretle huzur içinde aşıldı. Morova suyundan geçilerek, geniş bir ovada devlet ve ikbal ile konaklandı. Küffarın beyleri İslâm ordusunu gördükleri zaman, hor karşılamışlar ve sayı üstünlüğünün kendilerine faydası olacağını sanmışlardı. Bunların her biri yiğitlik satmakla, ileri geri konuşarak savaşa önce başlamakta yarış ettiler. Bunlardan Las'ın hemşirezadesi Vlakoğlu, sadece kendi emrindeki birliklerle İslâm ordusuna direnebileceğini ve tek başına savaşa tutuşabileceğini iddia ediyordu. Las ise, küffar topluluğu ortasında, her kim ki İslâm padişahını tutup önüne getire, damadım ola ve on sağlam kaleyi de çevresiyle birlikte ona malikâne edem, diyerek va'adte bulunmuştu. Bu suretle askeri cenge heveslendirmekte, özendirmekte, iblis sıfatında olan bu şeytanî topluluğu çeşitli va'adlerle aldatmakta idi. Öte yandan Bosna kralı da beş kale vermeden söz etti. Öteki krallara gelince onlar da buna benzer va'adler, andlar ettiler.

Bu sırada Hüdavendigâr Gazi, Şehzade Yıldırım Han ile düşman durumunu incelemek üzere bir tepeye çıktıkları zaman, yeryüzünün demir deryasına dönmüş olduğunu gördüler.

Beyt:

Nice leşker akan bir ırmağa benzer
Demirlere gömülmüş volkana benzer

İslâm askerinin bunların ancak beştebiri olduğu anlaşılınca, namlı beyleri çağırtarak durum üzerinde görüşmede bulundular. Bunlardan bazılarının düşüncesine göre, küffar atları deveden ürkerler, bunun için uygun yerlere asker önüne develeri koyarız, atlar ürküp asker saflarını perişan edince savaş daha kolay olur, diye teklifte bulundular. Keremli padişah, saltanat etmede tuttuğu yollardan birine dayanarak bu teklifi, orada bulunanlara sordu. Bu işe yarar bir tedbir midir? dedi. O zaman şanlı Şehzade söz aldı ve şimdiye dek bu devlet, yaradanın inayetiyle korunmuş ve düşmanların şerlerinden, zararlarından beride kalmıştır. "Allah size pekçok yerde yardım etmişti." [169] hükmü gereğince, o yardım edici sultanın imdad ve inâyetine güvenmek, peygamberlerin öğüncü, aydın yolları gösterici Efendimizin ruhaniyetine sığınmak ve yüz yüze savaşmak gerek. Yapacağımız hiyleler, alacağımız tedbirler, Allah'a olan güvenimizi sarsar. Vehhab olan Tanrının ortaya çıkaracağı engeller, perdeler yeter. Böyle tedbirler düşünmek hem işi kötü tutmaya, hem de sonu ne çıkacak bilinmediğinden tereddütlere yol açar dedi. Ali Paşa da Sultan Yıldırım Bayezit'in buyurduğu açık tedbiri tutarak ayttı ki, bu gece Mushaf-i Mecid'ten fal açtım. Yeni bir zaferi işaret eden şu mutlu söz çıktı. "Ey Peygamber, kâfirler ve münafıklarla savaş" [170] Yüce Allahın izniyle, onun üstünlük gölgesi İslâm askerine siper olur, gölgelik eder, her hangi bir hileye baş vurmadan da dilek yerini bulur. Timurtaş Paşa da bu görüşte olup, yüz yüze savaşı öngörmekteydi. O da şöyle dedi. İş ters çıkarsa, sancağımızın

düşmesi gerekir. Bu gömgök demirlere bürünmüş kalabalık dalgalanmaya başladığı vakit, muhtemeldir ki develer de ürkerek geriye vurabilirler. O zaman askerimiz dağılır, perişan olur ki, böyle tehlikeli bir işte, yanlış tedbir alan, sonunda pişman olur. Böylece meydana yiğitçe girme yolunu seçerek, emeli zafer olan orduyu ona göre düzenlediler. Ama askerlere başbuğ olan padişah, düşman kuvvetinin çokluğundan endişe içinde idi. İslâm askeri için gözlerinden yaşlar akıyordu. Bir de düşmandan yana esen rüzgârın, yerden kaldırdığı tozla İslâm askerinin gözünü doldurup, ona meydanı dar ederse, korkusu vardı. Bu düşünceler içinde hak yolu tutan padişah, inci tanelerini andıran göz yaşlarını yüzü üzere saçtı ve gecenin karanlığı içinde ellerini açtı, dilekleri yerine getiren Tanrının otağına doğrulup, duâya başladı, ağladı, yakardı, yalvardı. Dedi ki, İlâhî, sen ol padişahsın ki, dünyada yarattıklarına siper, iyi ve kötü günlerinde, sıkıntı ve bolluk zamanlarında, bütün kullarının umud kapısı sensin. İslâmın bayraklarını lânetlenesice düşman elinde hor eyleme ve ben bu zavallı kulunu halk içre bednâm eyleme.

Nazm :

Ab-i rûyi habib-i ekrem için
Kerbelâ'da akıtılan dem için
Veda gecesi ağlayan göz için
Aşkın uğruna sürünen yüz için
Lûtfunu ya Rab yoldaş eyle bize
Korumanı siperdaş eyle bize
Ehli İslâma her an ol yardımcı
Düşman elinden bizi kurtarıcı
Bakma ya Rab bizim günâhımıza
Bak sen can ve gönülden âhımıza

Etme ya Rab savaşanları telef
Düşman okuna kılma bizi hedef
Sakla gözümüzü cengin tozundan
İslâm erini koru saldırıdan
Bunca yıl süren gayretlerimizi
Gazalarda şanlı kıl ismimizi
Etme ya Rab kahrınla beni fena
Yüzümü halk içinde etme kara
Dinin uğruna ben feda olayım
Askerim önünde heba olayım
Ben kulun şehid eyle din yolunda
Kılarsan mutlu, ne olur uçmakta
İslâm toprağını çiğnetme sakın
Dalalet ehline yurt etme sakın
Çokdürür keremin dindaşlarıma
Dilerim hayrile erişe sona

Böylece yalvarıp yakararak, karanlık geceyi duâlar, yakarışlar içinde geçirdi. Sanki temiz nefeslerinden dışarı taşan buğu, rahmet bulutu imişçesine, İslâm askeri üzerine zafer yağmuru gibi dökülüp siper oldu. Sabah sularında, iyi işler yapan rahmet, kendini gösterdi ve savaş meydanını basarak toz deryası olan ovayı akar sularla bezedi. Keremli padişah dökülen damlacıklardan duâsının Yüce Tanrı katında kabul gördüğünü anladı ve Allaha hamdler, senâlar eyledi.

Beyt:
Dünya yeniden aydınlandı nasıl da
Yiğit Padişah işi ele alınca

Yıldızların sultanı yani, gökkubbeden en yüce makamda oturan güneş, siyah kalın kapı perdesini aralayıp yer yü-

zünü ışıklandırınca, hak ile batıl orduları biri birine karşı durdular.

Kâfir krallarının önde gelenleri, o karanlık gecede İslâm ordusuna baskın yapmak konusunu düşünmüşlerdi ama, Yorgi adındaki kâfir beyi gururla hareket ederek, gece baskın yaparsak müslüman askeri çaresiz bizimle savaşmadan kaçar, karanlık gecede kaçanı kim arar, hazır avı kaçırmak neye yarar. Sayıca bu kadar az bir kuvvet, ordumuz deryası canavarlarına ancak iştah verecek bir kaç lokma olur demiş ve onların hareketini sabaha bıraktırmıştı. Savaş günü, zebanileri andıran bu yedi kâfir beyinin her biri bir bölümde yerlerini aldılar. Bunlardan Argon adındaki azgın ile Lasoğlu merkezde durdular. Las'ın hemşirezadesi olan Vlakoğlu uğuru olmayan sağ kanatta yerini aldı, sol kanatta ise Bosna kralı ile Londoğlu durdu. Engürüs, Eflak, Bulgar, Arnavud, Çeh ve Leh askerleri her iki kanada da yerleştirilmişlerdi.

Öte yandan Gazi Padişah da, bilinen düzen içinde, saflarını bağlatıp, kılıç sahiplerini yerlerine koydu. Kendisi askerin kanatlanmış ruhu olup ordunun merkezinde bütün olgunluğu ve ağırlığı ile yer aldı. Yiğit evlâdı Yıldırım Bayezit Han sağ kanadı tuttu. Saruca Paşa da bu şehzadenin emrine koşuldu. Şehzade Yakub Çelebi, Tavica Balaban Bey ile sol kanatta durdu. Gazi Evrenos Bey sağ kanatta, Subaşı İne Bey sol kanatta görev aldılar. Ali Paşa, keremli padişahın sağında, Timurtaş Paşa solunda bulunuyorlardı. Padişahın çağrısına uyup, bu savaşa katılan öteki beyler ise, padişahın çevresini sararak düşmanın yaklaşmasına engel olma görevini almışlar, ağırlıkların bulunduğu yörede yerleştirilmişlerdi. Yeniçeriler de padişahın önünde saf bağladılar. Gazi Evrenos Bey daha önce bir teklifte bulunmuş ve onun fikri üzerine düşman saflarını

parçalamak için iki bin okçu bahadır ordunun en önüne yerleştirilmişlerdi. Bunlardan bini sağ kanat önünde, bini de sol kanat önünde yerlerini aldı. Gönüller alan padişah, ordusunu böylece savaş düzenine soktuktan sonra, "Gerçek yardım ancak Allah katından olur" [171] diyerek cenge doğru, ileri, emrini verdi.

İlk önce okçular zâlim kâfirin üstüne ok ve demir döktüler. Canlar alan temrenler, ciğerler dağlayan oklar önünde acısına tahammül edemeyen, balta yemiş domuz gibi, hınzır suretinde kâfir, bir uğurdan din yolunda savaşanların sol kanadı üzerine atıldı. Irmak gibi akan düşman önünde direnen gaziler, sel içindeki çalı çırpı misali, nice dilâverler hayat elbiselerinden soyundular. Yiğit şehzade Sultan Yıldırım Bayezit, sol kanadın yenilgiye uğrayarak bayraklarının devrildiğini, düşman askerinin safları yararak İslâm askeri arasına yol bulduğunu görünce, gerçekten gayrete gelip akan bir yıldırıma örnek saldırışla ol sonu kötü güruh üzerine hücuma geçti ve bozdoğanlarla onların kafalarını kırıp, zırhlarını mum gibi yumuşacık eyledi.

Nazm :

Şanlı şehzadenin bir hamlesiyle
Onlardan pek çok atlı yere düştü

Atılgan şehzadenin bu hücumunu gören öteki beyler de savaş atının dizginlerini binicilerin şahı olan ol şehzadenin ceng alanına çevirdiler, Lala Şahin, Evrenos Bey, Yahşi Bey, İsa Bey, Saruca Bey, Sübaşı İne Bey, Kara Mukbil, Balaban Bey, Şir Merd Bey, Müstecab Sübaşı ve öteki bütün komutanlar her taraftan kâfir üzerine hücum ettiler. Arslanların saldırısı, yiğitlerin hamlesiyle uğursuz

kâfirin bayrağını devirip, su başında görülen ağaç gölgesi gibi bulandırıp kaybeylediler. Gerçi bu gözü peklerin cenginde, pek çok gazi şehadet şerbetini içerek, fâni dünyanın lezzetlerini unutmuş oldu. Ama, zemanenin çıkardığı yerebatasıca kâfirden düşen kellelerden de o alanda tepeler peyda oldu ve geniş ova kan deryasına döndü. Döğüşmesini bilen yiğitler, şu denlû kan döktüler ki elmas gibi ak olan kılıçları yakutun nar rengini aldı. Can alıcı okları Yemen akikine döndü. Cihad töresini yürüten askerin mızrakları ucuna dikilen, din düşmanlarının kanlı başları ile ol savaş alanı lâlezâre çevrildi. Yerebatasıca kâfirin derneği, sızıltı ve çığrışlarla doldu. Goril misali Las, korkusuz gazilerin kılıç darbeleri altında helâk oldu. Gazilerin kılıçlarından arta kalanlar ise tutsak alınarak, İslâm askerlerini bağlamak için hazırladıkları ip ve zincirlere bağlanıp götürüldüler.

Mısra:
Eylediği iş, her kesin kendi ayağına dolanır

Tanrının desteğinde olan padişah, bu yeni fetihle sevinç içinde Allaha şükürler etti. Gerçi yakardığı o gecede, duâlarını sunarken, şehadet mutluluğuna ulaşmayı dilek etmiş ve Cenabı Haktan bunun gerçekleşmesini istemişti. Şimdi bu sapkın topluluk tamamen ezilmiş olduğuna göre, bu dileğin gerçekleşmesi için artık imkân kalmamış bulunuyordu. Dileğinin gerçekleşmemesi, öteki istekleri olduğu halde, bunun Tanrı katında kabul edilmediği sonucunu getiriyordu ki o da, gönlünde ummadık hayretlere yol açıyordu. Bu düşünceyle gönlü kırık, geride kalan askerle ceng meydanında duruyor, küffar ardınca giden gazilerin dönüşlerini bekliyordu. Meğer kelle tepeleri arasında ol yedi

yılandan biri yaralı yatmakta fakat, henüz diri bulunmakta imiş ve can derdiyle ölüler arasına gizlenmiş. Keremli padişah, küçük bir birlikle o tarafa geldiği zaman, bu kanlı kâfir ki, Miloş Nikole[172] idi. Artık yaşamaktan umudunu kesmiş, bir isim ve ad yapmak için İslâm padişahını öldürmeye niyetetmiş ve bu tehlikeli işi işlemek üzere birden, kafası yarı koparılmış bir horoz gibi, ölüler arasından çıkarak, güya İslâma gelen bir kişiymişçesine padişahın ayaklarına kapanmaya atılmış. Bunu gören güçlü kuvvetli çavuşlar, o yıldızı sönesiceyi durdurmak istedilerse de faydası olmadı. Yaradılışı yüce padişahtan yana yaklaşınca, gizli sözüm vardır diyerek, adaletli özengisine iyice yanaştı. Keremleri gölge edinen Şah ise, açık şefkatleri ve belli merhametleri gereğince, bu kanlara boğulasıcanın güzel boyuna acıyarak, uğurlu çevrelerinden kovup, etek öpmek şerefinden uzak bırakmadı.

Yazardan :

Görün Padişahı nasıl kollar hakla adaleti
Düşmana bile izin verir söylemeye dileğini

Bu görünüşü uğursuz, edebsizliği belli, umudsuz kâfir, öper gibi davranarak, gösterişi heybetli hünkârın özengisine yaklaşınca, meğer kinle dolu yeni içre bir zehirli hançeri varmış,

Mısra :

Kasdi dindar padişahı öldürmek imiş

ve bu keskin hançeri, güzel huylu şahın temiz bağrına sapladı.

Yazardan :

Şaha yandan vurup açtı bir yara
Kanıyla döndü heryer lâlezara

Bu keskin hançer düşürdü sultanı
O anda sardı bir feryad cihanı

Gerçi hatalı inancı, bozuk düşüncesi eseri, kahrolasıca mel'un bu pis işle kendisini tanıttı ama, din yolunda savaşanların sultanı, dinin yüce durağı ile gaza ve şehadet rütbesini özünde topladı. Bu şerefle de her yanda anılır, sayılır oldu. Onun şehadet süsüyle bezeli mutlu sancakları, şehit gazilerin ellerinde yükseldi. Yaradılışı yüce olan padişah, yalvarıp yakardığı o gecede belirttiği dileklerinin tümüyle kabul yüzü bulduğuna, gerçekleştiğine hesapsız sevinç duyarak, her şeyi armağan eden Allaha şükürler edip, aldığı yarayı canına minnet saydı. Yalan dünyadan geçmesi, evlâd ve torunlarından ayrılmak zorunda kalması, onu asla huzursuz etmedi. Aksine ilâhî makama olan fazla bağlılığı sebebiyle kendini gösteren sevinç ve neş'e, bu köhne konaktan göçme endişesiyle bozulmadı. Böylece keremlerle dolu padişah, ötedenberi yürütülen töre gereğince, müslümanların işlerine bakmak ve gerçek dini güçlü kılmak için gözbebeği şehzadesi Yıldırım Bayezit Han'ı hanlamak, devlet ve izzet makamını şereflendirmek üzere istetti. Savaşın sonunda Şehzade, yanında şanlı beyler olduğu halde, yere batasıca kâfirin ardından tiz uçan ecel oku gibi, sür'atle at koparmıştı. Söylendiğine göre, tam kendisi aranılacağı sırada, ordu yerine dönerek, dehşet veren acı haberi almış, feryadlar, çığrışlarla gözlerinden kanlı yaşlar dökerek, yüce varlığı padişahın otağına koşmuştu. Keremi bol padişahın ölüm yatağında al kanlar içinde baygın yatmakta olduğunu görünce, sevgiden titreyen yüreği kanla boğulup, gönülden yandığını gösteren ahlarla ağlamaya, gözlerinden kanlar dökmeye başladı.

Yazardan :

Huyu güzel, yıldızı parlak padişah
Sultan Murad ki, Cem rütbesinde o şah
Açtı gözünü gördü şehzadesini
Serviye benzer ol beyzadesini
Gam yüküyle bükülmüştü boynu onun
Ağlamaktan kalmamış hiç sabrı onun
Dedi benimçün neden eylersin firak
Kimseye kalmaz burası yakin ırak
Öc hançerini kime vurmadı felek
Hangi şahı tahtından atmadı felek
Dünya saltanatına umut bağlayan
İşin sonunda kırılır kalır inan
Çünkü fena buldu cihanın her işi
Gel üzül, mağrur olursa buna kişi
Ağlar isen ağla sen müslümanlara
Zulmile berbad olan parişanlara
Ey kederli gönlümün neş'e kaynağı
Sensin Allah'ın yerime atadığı
Bana hayır duâlar dermeye çalış
Cömertlik adalet töresine alış
Adalet temelidir padişahlığın
Sunduğu gökçek armağandır Allah'ın
Çalış ki er geç bu armağana eresin
Saltanatın hakkını tamam veresin
Sanma saltanatı sen ki rahatdürür
Bilsen gerçekte belki de üzüntüdür
Ey umut bağımın meyvesi gayret et
Alemde sen bulursun böylece şöhret
Çünkü cihan kimse için bakî değil
İyi ad bırakmak gerektir bunu bil

Kötü eyler zulm karanlığı âdemi
Padişah ki, zulmeder yıkar alemi
O şah ki, yaradılmışı hoş tutamaz
Dünyada Tanrının gölgesi olamaz
Atan için almaya bak hayır duâ
İşle anı ki, lâyık ola adına
Çıktı büyük yolculuğa deyip böyle
Kerem ide ana Allah fazliyle

Beylerinden paşasına kadar bütün ordu, canalıcı bu yasla kederlere dalmış, giydiklerinin dört bir yakasını yırtmış, gönülleri harab olmuş, gözleri yaşla dolmuş, herbiri inna li'llahi sözünü diline dolamış,

Beyt:
Tedbirle çare nedir bilin, bu derde sabır yok
Güçsüz, nasıl güçlü olur, bunda işte hayır yok

diyerek yeni padişahın eteğini öpüp, ona başsağlığı, taziyet dileğinde bulunmuştu.

Şehzade Yakub Çelebi ise, savaştan sonra, o da kaçan düşmanın ardından koştuğu için başa gelen olaydan henüz haberdar olmamış idi. Devlet erkânı ile beyler, "fitne, öldürmekten daha zararlıdır." [173] kavramını gözönünde tutarak daha önce Savcı Bey'den zuhur eden yaramazlığı da hesaplayarak, saltanat vârislerinin sayıca çoğalmalarının memleket ve halkın düzenine zarar verdiğini de sınamış olduklarından, saltanat makamının Tanrının gölgeliği olduğu da kabul edildiğinden, bu gölgelikte oturanla gölgeliğin biri birine denk ve aynı düzende bulunması şartını öne sürerek, Yakub Çelebi'ye şehadet dolusunu içiriverdiler. Mutlu şehzadenin tabutunu, padişahın tabutuna yol-

daş ederek Bursa Kaplıcasında yaptırılmış olan cami yanında hazırlanan kabre defnettiler. Padişahın şehit düştüğü yerde ise bir yüksek kubbe yaptırdılar.

Onun uğurla dolu ömrü, 65 yıl, padişahlık süresi de 31 yıl sürmüştür. Güzel eserleri şöhret basamaklarında öyle yükselmiştir ki, nefis güzellikler saçan kalemin çiziktirmesine ihtiyaç yoktur. Olağanüstü kerametleri ise, ağızdan ağıza yayılarak, her tarafta bilinir olmuştur. Bunlar arasında, Kaplıca cami'inin yapımı tamamlandığı sıralarda dolaşırken, kolunda bulunan bir doğan uçmuş ve bir ağacın tepesine konmuştu. Kuş ne kadar okunsa aşağı inmediğinden padişahın sıkılıp, kuruya kal demiş olduğu ve doğanın da o anda, durduğu yerde kalıp kuruduğu söylentisi pek yaygındır. Şimdileredek kanat ve tüyleriyle bu kuş, kuru ağaç üzerinde durmaktadır. Padişahın buna benzer kerametleri anlatmakla tükenmez. Yine temiz kokulu kabirleri başında olan duâların, Tanrı katında kabul gördüğü meşhurdur. Hele temiz kabir toprağının çeşitli hastalıklara çare olduğu sınanmakla, bellendiği bilinmektedir.

Beyt:

Doğuya batıya yaydı İslâm dinini
Ya Rab nurun ile aydın eyle kabrini

Gazi Padişah Yıldırım Han Bayezid'in Destanı

Cem misali dünya saltanatının tek temsilcisi olan Sultan Murad Gazinin bu fena mülkünü terkettiği yıl yani, 792 senesi Ramazanın dördüncü günü (16 Ağustos 1390), mecid Tanrının lûtuflarına mazhar düşen Sultan Yıldırım Bayezit babasının tahtına, kayserlerin otağına devletle oturmuştu.

İlk iş olarak büyük gazaya katılan bütün askerlere bahşişler dağıtmış ve tahtkenti olan Edirne'ye hareket ederek bir mutlu günde Edirne tahtına uğur ve bereketiyle çıkmıştı.

Beyt:

Bahtı dinç sultan, devrinin ışıldayan yıldızı
Başkentte, güneş örneği, taht üstünde parladı

O kış, Edirne'de kışlandı ve cihad için gereklerin hazırlanmasiyle geçti. Babasının zamanında görev alan erkânı, devletin ileri gelen kişilerini gözlemekte bir an bile kaybetmeksizin, geçmişte hizmet görenlere uygun düşen ilgiyi gösterdi. Bütün bilginleri, sâlih ve dindar kişileri, reâyayı, halkı kollamakla her biri, deryalar kadar zengin armağanlarına eriştiler. Bütün kış oturdukları sürece keremli babasının ruhu için, gösterişten uzak, içten bağlılığı ile hatim duâları okuttu. Egemenliği altında bulunan İslâm ülkelerinde yaşayan fakirlere de geniş hayırlar yaptı.

Böylece zavallıları, dul ve yetimleri sevindirdi. Kerem bulutlarından dökülen damlalar tuba [174] dallarıyla donanmış, meyvesi bol, adalet ağacını beslemekle iyi adlıların bahçesinde onun adı, sanı bütün minberlerin, bütün mahfellerin üzerine yazıldı ve halkın dilinde Kiramî - Keremi bol diye tanındı. Bu soylu özden benzeri olmayan altı dal türemiştir ki, bunlar Ertuğrul, Emir Süleyman, Sultan Mehmed Musa Çelebi, İsa Çelebi ve Mustafa Çelebi'lerdir. Ertuğrul, soylu babasının saltanat günlerinde Tanrının rahmetine kavuşmuştur. Bursa'da Tekecikoğlu mahallesinde olan mescit, bu şehzadenin hayır eserlerinden biridir. Geriye kalan beş şehzadenin her biri de işbilen kişiler olarak bereket tarlaları üzerine dökülen yağmur bulutu gibiydiler. Beş şehzade, sanki her biri, saltanat pençesinin birer parmağı imişçesine olaylara ileride kaynak olmuşlardır. Öyküleri, başlarından geçenler ileride ayrı ayrı açıklanacaktır.

Padişahın ülkeler açmadaki çabaları ve yaptığı hayır işleri

Yeni ve biricik padişah Yıldırım Han Bayezit, rahmetli, şehit babasının sürdürdüğü öğünülecek tutumu benimseyerek yüce tahta oturup, kayserlerin otağına kurulduğu kutlu yılın baharında, Las ülkesini zabt ve ganimetleri derlemek üzere Timurtaş Paşayı büyük bir kuvvetle oraya göndermişti. Ona, sözü edilen bölgeyi ele geçirmesi ve burada bulunan maden ocaklarını zabtetmesi görevini vermişti. Üsküp şehri ve çevresinin yönetimiyle İshak Bey'in hem efendisi, hem de yetiştiricisi olan Paşa Yiğit adındaki şanlı beyi görevlendirmiş ve çevreye akınlarda bulunmasını buyurmuştu. Engürüs serhaddinden

olan Vidin bölgesine ise, yine çevreye akın ve talanda bulunmak göreviyle Firuz Beyi göndermişti. Evrenos Bey'i eskidenberi sancağı olan Serez'e yollayarak, Vodine ile Çitiroz kalelerinin fethine memur etmişti.

Padişah, bu beylere yukarıda açıklanan görevleri verirken işi sıkı tutmalarını ve aldıkları görevleri bir an önce yerine getirip, söz konusu ülkeler tamamen fethedildikten sonra, eğlenmeden, zaferleri rehber edinen ordunun konağına dönmelerini istemişti. Çünkü geçmişten bu yana Osmanoğullarının kötülüğünü isteyenlerden biri olan Karamanoğlu'nun yeniden, hoşa gitmeyen tutumlar takındığı, halka eziyet ve saldırganlıkda bulunduğu, padişahın görevlendirdiği kişilere, Hamidili'ne yine el attığı, zararlar verdiği haberleri yüce tahtın eşiğine iletilmiş bulunuyordu. Ayrıca işleri kötü bu kişinin, Aydın, Saruhan ve Menteşe vilâyetleri hâkimleriyle birleşerek fesatlık çıkarmak için bir anlaşma yaptığı da duyulmuştu. Beylere durumu böylece anlatıp görevlendirildikleri konularda dikkatli olmaları ve verilen hedeflere göre sözü edilen ülkeleri eksiksiz Osmanlı topraklarına katmaları gereğini bildirdikten sonra, kendisi de devlet ve ikbal ile Bursa'ya geçmişti.

Osmanlı devletinin bu eski tahtkenti, sevinçler getiren sultanın gelişiyle mutluluk bulunca, halk onun lûtuf ve ihsanlarıyla doymuş, sofralar donatılmış, armağanlar dağıtılmıştı. Rumeli'de devletin sınırları üzerinde gereken tedbirleri almakta olan beylerinin gelişine kadar padişah vaktini, bazı hayır işlerini yapmakla geçirmeyi uygun bulmuş ve bu şehirde bir cami ile medrese, imaret, misafirhane ve bir de darüş-şifa yaptırılmasını buyurmuştu. Üç değirmen çevirecek kadar kuvvetli bir su olan ve lezzeti, içimi ile tanınan Akçağlayan adındaki suyu, Uludağ'dan kapalı künklerle şehre indirterek, yaptırdığı imaret yanında ke-

mer ve taklar üzerinden geçirtip cami, medrese ve hamama ayırmış, arta kalanını da mahallelere böldürmüş, güzel görünüşlü çeşmelerden akıtmıştı. Böylece Kerbela yezidi köpeğin rağmına şehidlerin önderi Efendimin aydın ruhu için bu tatlı suyu müslüman hanelerine indirmiş, halkın yüreğini susuzluk ateşinin korkusundan kurtarmıştı. Bu arada Şeyh Ebu İshak dervişleri [175] için oldukça büyük bir zâviye yaptırmıştı.

Padişah, bu güzel hayırları yapmakla, herkese lûtfunu ihsanını sunmakla günlerini geçirirken, Timurtaş Paşa Karatova madenini çevresiyle, öteki madenlerle Las ülkesinden bir çok yeri zabtetmiş, bazı bölgeleri yağma ve talan ederek pek çok ganimetle şanı yüce padişahın otağına gelmişti. Paşa Yiğit de Bosna vilâyetine akın salarak bol sayıda tutsak ve bir yığın mal ve ganimet topladıktan sonra, ülkeler açan sultanın eteğini öpmek şerefine ulaşmıştı. Firuz Bey'e gelince, Vidinden kalkmış, Tuna suyundan geçerek, karşıyakada Eflak topraklarına akın etmiş, çeşitli ganimetler alıp, durağı yüce şahın otağına yüz sürmüştü. Bu kudretli beylerin padişaha sundukları mal ve ganimetlerin hepsi sözü edilen hayır yapılarına harcanmıştır.

Padişah "sizi rızıklandırdığımız güzel şeylerden infak ediniz, saçınız" [176] buyruğu üzere iş yaparak, hayır eserleri için, çevredeki köylerden vakıflar ayırmaya girişmişti. Bunun içindir ki İslâm toprakları arasında sıkışmış kalmış bulunan son kâfir kalesini yani, Alaşehir'i de bu vakıflara katmayı tasarlamıştı. Bu amaçla ve Aydın, Saruhan Menteşe beyliklerini ele geçirmek üzere yola çıktı. Önce Alaşehir hisarını kuşattı. Bir süre sonra Padişahın askere, yağmaya izin vereceği Alaşehir tekürünün kulağına deyince o, ağlayıp yalvararak boyun eğdi ve harac ödemeyi kabul etmek zorunda kaldı ve kalenin anahtarlarını getirip teslim etmeyi

kurtuluşu için çare bildi. Ülkeler açan Padişah, kaleyi ve çevresini bütünüyle ele geçirdikten sonra, daha önce verdiği söz gereğince bölgenin gelirini, Bursa'da kurdurmakta olduğu hayır yapılarının masraflarını karşılamak üzere, bağlayıp bu yola sebil etti. Ayrıca Alaşehir'de de cami, medrese, hamam gibi bazı hayır kurumları inşa ettirdi. Bu kalenin gelirinden, burada bulunan görevlilerin hizmet karşılıkları ödendikten sonra geriye kalan para, Bursa'daki bakımlı kuruluşlarına harcanmaktadır. Yüce Allah bunları kıyamet gününedek bakımlı eylesin. Oradan Aydınili'ni ele geçirmek üzere hareket etti. Bu durumda Aydınoğlu, mutlu padişahı karşılamaya koşmak zorunda kalmış, kapısına kul olma dilediğini bildirip, bütün kalelerinin anahtarlarını teslim etmekle keremli sultanın affına mazhar olmuştu. İzmir vilâyeti ona bırakılarak, ülkenin öteki toprakları, Osmanlı ülkeleri arasına katıldı. Aydınili'nde olan emlâk ile vakıflar bugüne kadar verâset yoluyla Aydınoğlu'nun eli altında bulunuyordu. Bunlar geri, görevlilerin yönetimine verildi, Aydınili sancağına da Şehzade Ertuğrul getirildi. Oradan Saruhan vilâyetine geçildi. Bu ülke de barış yoluyla açılarak, çevredeki köyler ve kasabalar eklenmek suretiyle büyük bir sancak haline kondu ve Şehzade Emir Süleyman'a timar olarak verildi, kendisi de sancakbeyi atandı. Ondan sonra Padişah, Menteşe vilâyetine yöneldi. Menteşeoğlu sultanın gücünden korktuğu ve çevredeki beylerin başlarına gelenden haberdar olduğu için, kaçıp Karstamonu hâkimi Kötürüm Bayezid'e sığındı. Döğüşmek sıkıntısı, savaş yorgunluğu olmadan bu bereketli ülke de timara hak kazananlara taksim edilerek, kale ve hisarların korunması, güvenilir dizdarlara ısmarlandı. Kısa bir süre sonra, gerek Aydınoğlu, gerek Saruhanoğlu varlık ülkesinden yokluk yolunu tuttuklarından onlara bırakılan topraklar da tü-

müyle devletli padişahın yönetimine geçmiş bulunuyordu. Bunların çocukları ile adamları ise, Kötürüm Bayezit'in yanında hor ve hakir, zillet içinde günlerini geçirmekteydiler.

Padişah'ın Karaman üzerine yürüyüşü

Ülkeler armağan eyleyen sahibimiz, "mülkü dilediğine verirsin" [177] buyruğu gereğince Aydın, Saruhan ve Menteşe illerinin beyliklerini Yıldırım Han Gazi'ye sunduktan sonra, rehberi zafer olan sefer bitmiş ve Bursa'ya dönülerek adalet bayrakları orada yeniden açılmıştı. Bu sırada Hamidili yöresinden feryadçılar gelerek, Karamanoğlu Ali Bey'in ettiği zulümden, uygunsuz davranışlarından şikâyet ettiler. Padişahın gazapocakları Karamanlının çaktığı kıvılcımlardan bir anda tutuşuverdi. Dinin koruyucusu olmanın, padişahlığın esasları gereği düşmanı yola getirmek de şartolmakla bütün ordusunu ve şanlı beylerini toplayıp önce Tekeili'ni ele geçirmeyi tasarladı. Bu maksatla Germiyan üzerinden yola çıktı. Germiyanoğlu Yakub Bey, akrabalık ve yakınlık sebebiyle padişahın ilgisini umut ederek karşıcı çıkmıştı. Ancak, cihan hâkimi padişah, son zamanlarda onda bazı fesatça tutumlar sezinlemekte olduğundan, onu ve veziri Hisar Beyi, öteki beylerini, yakınlarıyla birlikte hepsini hapse attırdı.

Beyt:

Padişahın tutumundan söz etme, tehlikeden sakın
Çünkü eş olamaz, padişahlarla kimse buna bakın

Padişah Germiyanili'nden bu şekilde geçtikten sonra, sayısız askerle Tekeili sınırları boyunda göründüğü gibi, bu ülke de teslim oldu ve baştan başa zabtedilerek koru-

ma işleri Firuz Bey'e bırakıldı. Oradan Hamidili yolundan Karaman yöresine geçildi. Karaman hâkimi gerçi yanlış tutumundan pişman olmuş bulunuyordu. Padişahın ağır azarlarına karşı duracak güç ve kuvveti de kendinde görmediğinden, küçük düşmektense kaçmayı daha uygun bulmuş ve başını Taşili'ne vurup, sarp dağlara kaçmıştı. Zaferleri gölge edinen padişah ise, Konya kalesini kuşattı. Harman zamanıydı. Halkın bütün mahsulü kale dışında bulunuyordu. Sahipleri ise hisara kaçmışlardı. Bunun üzerine Padişahın fermanı ile askerin bu mahsule el sürmesi yasaklandı ve durum halka duyuruldu. Her kim yağma ve talana kalkışır, halkın malına bir habbe zarar verirse, durağı dar ağacı olacak, padişahın en şiddetli cezalariyle karşılaşacaktır diye tellallar haber verdiler. Padişahın gazabının şimşeği, Bayezit Han'ın yıldırımlar çeken hiddeti, büyük küçük herkesin yüreğine öyle tesir etmişti ki, hiç kimse bir buğday tanesine bile bakmadı. Hiç bir kişi bir tarla kulübesine dahi el sürmedi. Ama, bu yüzden de asker sıkıntıya uğramış bulunuyordu. Bunun üzerine bazı iş erleri hisar altına gelerek mal sahiplerini çağırıp, önce padişahın yasağını bildirdiler ve dediler ki, mahsulünüz ovada yatmakta olup, havadan kuşlara yem, yerden de çeşitli böceklere, hayvanlara mal oluyor, niçin gelip satmazsınız da, dilediğiniz fiyata satın alınsın, bu suretle Allah'ın nimetinden iki tarafta faydalansın. Bu doğru söz hisar içinde yayılınca, padişahın hak severliği, adaleti alkışlandığı gibi, satış işine bir kaç kişiyi görevlendirip kaleden çıkardılar. Bunlar diledikleri gibi mallarını satarak umduklarından daha da fazla para ellerine geçirdiler. Hepsini kaleye teslim etmek üzere adaletli padişahın fermanı gereğince korucu çavuşlarla gönderildiler. Konyalılar cihanı tutan padişahın ada-

letini, ihsanını, lûtfunu işittikleri zaman, bunu artık fazla gördüler ve hisarı teslim etmek, padişahın gelişine alkış tutmak üzere hazırlandılar. Onun adaletinin tatlı yelleri bu illerde böylece esmeye, kerem ırmakları her yanda çağlamaya başlayınca, çevredeki bütün reâya ve berâya cömert ve keremli padişaha boyun eğmeyi diler oldular. Padişah da hangi yakaya zaferle sefere çıksa, o ülkenin halkı fermanına bağlanır, emrine boyun eğer hale gelmiş oldu. Akşehir, Niğde ve Aksaray ile Karamanili'nin öteki büyük şehirleri, bu suretle dünyaları tutan padişahın yönetimi altındaki ülkeler arasına katılmıştır. Bu sonuç üzerine, Timurtaş Paşa, yeni ilin yönetimiyle görevlendirilmişti. Karamanoğlu talihin elvermediğini, bayraklarının indirildiğini görünce umutsuzluğa kapılıp ağlayarak, yalvararak, padişahın fermanına boyun eğdiğini bildirmiş, geçmiş suçlarının hoş görülüp, affedilmesisni dilemişti. Ayrıca bundan sonra bağlılık yolundan ayrılmayacağına, kulluğun bütün gereklerini can ve başla yapacağına and etmiş ve bu andında duracağına da yeminler vererek, Karamanili'nden birkaç kale ve bucakla yetineceğini de bildirmişti. Hataları örten padişahın onun suçlarını unutmasını ve lûtfiyle onurlamasını rica etmişti. Karamanoğlu'nun dilekleri, yakarışları, bağlılık gösterileri cihanı tutan otağa sunulduğu zaman, padişah bir an düşünceye dalmış ve sonunda;

Beyt :

Kabul etmelisin özrüyle gelen kişinin özrünü sen de
İyi insan, sözünü, ettiğini eyleyen olmalı sence

şi'irindeki kavramı hatırlayarak, suçlarına göz yummuş ve ele geçirilmesini bir yana bırakıp, Larende ile Taşili'ni Karamanoğlu'na bırakarak, Çarşamba suyunu sınır tayin edip, Bursa'ya dönmüştü.

Padişah'ın Eflak yakasına geçişi

Menteşe, Aydın ve Saruhan beylerinin çocukları, İsfandiyaroğlu Kötürüm Bayezit'e sığınmışlar ve atalarından kalan toprakları yeniden elde etmek için ondan yardım ve destek istemişler, onu Padişaha karşı harekete geçirmişlerdi. Bu sakat ihtiyar da uygunsuz bir tedbir düşünmüş ve Eflak kâfirini İslâm topraklarını yağmalaması için özendirmiş, o da Osmanlı ülkelerine saldırıya kalkışmıştı. 793 (M. 1391) yılında çevresindeki beylerle anlaşan Eflak beyi, yenilgiden başka bir şey görmeyen atını kendi toprakları yakınında bulunan islâm ülkelerine yöneltmişti. Bunu haber alan, temiz yaradılışta olan padişah, hemen Edirne'ye hareket etti. Anadolu ve Rumeli askerleri bu şehirde toplanınca padişahın zafer âyetleriyle süslü sancakları dalgalanmaya başladı. Ordu, Tuna kıyısına vardıktan sonra Eflak yakasına geçti. Böylece cihan padişahının sancaklarının sırmalı saçakları Eflak göklerinde parıltılar saçarak doğmuş oldu. Ak [178] kâfirleri ele geçirilerek, bu fesatçılar tutsak alınmaya başlandılar. İslâm askerleri, tok toyumla sevinç buldular. Eflak beyi bu gelişmeyi görünce, bütün gücü kesilerek ordunun geçeceği yol üzerinde bir dağa arka verip durdu ve ceng hazırlıklarını yaptı. Yıldırım Bayezit Han ise, çakan şimşek, toz koparan yel gibi kalabalık bir ordu ile buraya geldi. Göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir süre içinde, bir hamlede bu sapkın topluluğu darmadağın ederek, çoğunu da tutsak aldı. Başbuğları selâmeti kaçmakta bulmuş ve artık suçunu, isyanını bağışlaması için yalvarmaya başlamıştı. İslâm topraklarından kaldırdığı malın, azına çoğuna bakmayıp topladığı müslüman tutsaklarla birlikte geri vermeye, şimdiye kadar ödemediği cizyeyi kat kat ödemeye hazır olduğunu bildirdikten başka, bundan sonra

kendisine verilecek hizmetleri öteki bağlı beyler gibi zamanında yapmaya and etti. Bu arada, girişdiği edebsizce davranışa da Kötürüm Bayezit'in özendirmeleri sonunda kalkışdığını özürlerle açıkladı. Suçunu yüklenmekle gösterdiği alçak gönüllülük ve devlet erkânının araya girmeleri, günâhlarının örtülmesine vesile ve Padişahın affına uğramasına da sebeb oldu. Bu sırada Karamanoğlu'nun yeniden ayaklanması, söz ve andları unutup başkaldırması, cihanı tutan bargâha ve Sultanın dergâhına bildirildiği için ordu elde edilen sayısız ganimetlerle Bursa'ya dönmek zorunda kaldı.

Karaman ülkesinin ele geçirilmesi

Temiz yaradılışlı padişahın Eflak diyarına yürüdüğü günlerde fesatçıların başı olan Karamanoğlu, yapılan anlaşmayı bozmuş ve yeniden saldırıya kalkışarak Ankara muhafazasında bulunan Timurtaş Paşayı ansızın basmış, yanındakileri öldürdükten sonra, paşayı yakalayıp zincire vurmuş, bu vilâyeti talan ve beldenin varlığını da yağmaya vermişti. Durum, adalet durağı olan yüce tahta duyurulunca, padişah artık, Rumeli yakasında kalmadı. Karamanlıları yola getirmek niyetiyle Bursa'ya geçti. Karamanoğlu, Gazi sultanın izzet ve ikballe Bursa tahtına döndüğünü ve kâfirden gereken öcü alarak muradına ermiş olduğunu, gönül aynasına ise, kendi hoş olmayan davranışları yüzünden kızgınlık ve kırgınlık tozlarının dökülmüş bulunduğunu öğrenince şaşkın, perişan, yaptığı pis işten pişman olup, kusurunu kapatmak için, Timurtaş Paşayı hapisten çıkartarak, ona ağır elbiseler giydirmiş, değerli armağanlar vererek özürler dilemişti. Onunla birlikte zindana koyduğu belli başlı kişileri de aynı şekilde hediye ve bahşişlerle kazanmaya çalışmıştı. Bunları padi-

şahın katına gönderirken, Timurtaş Paşadan kendisine şefaatçı olmasını, çirkin tutumlarının hoş görülmesi, affedilmesi için yakardığını söylemesini istedi. Güzel bir peşkeş hazırlayıp, kulluk ve bağlılık bildiren bir mektup yazdı. Elçilerini Timurtaş Paşa bilesince cihana gölge salan otağa yolcu etti. Timurtaş Paşa gelip padişahın eteğini öpmek şerefine ulaşınca, Karamanoğlu'nun önce ettiklerini, sonra da pişman olarak özürler dilediğini bildirdi. Akla yatkın olmayan anlatılanlar padişah katında kabul görmedi. Huzura getirilen elçiye hünkâr "Şimden girü hak ile bâtılı, fesat ile doğruyu ayıracak olan işte, bu ateş saçan kılıç" dedi. Üzüntü verici, kesin cevapla elçiyi geri yolladıktan sonra, hemen ardından yola çıkarak, Germiyanili'nde Akçay adiyle bilinen ovaya indi. Bu haber Karamanoğlu'na ulaşınca, boğulmakta olan, önüne gelen her çalı çırpıdan medet umar denildiği gibi, o şaşkınlık içinde, kendine yakın uzak herkesi silâh altına almaya başladı.

Beyt:

Dar zamanda kaçmaya kimse fırsat bulmadı
El, keskin kılıca yapışmak zorunda kaldı

Böylece Osmanlılarla Karamanlılar karşı karşıya geldiler ve "De ki hak geldi bâtıl gitti" [179] hükmü geçerli oldu, Karamanlılar yüz çevirip kaçtılar, çoğu da yiğitlerin atları ayakları altında ezildiler. Karamanoğlu kaçarken atının ayağı bir kaya parçasına çarpmakla sendeleyince üstündeki devlet eyerinden yere uçtu. Arkasından ölüm melekleri gibi seyirten kişiler, işi berbat ol kişiye aman vermeyip yakaladılar ve bağlayıp Padişahın mutluluklar yuvası olan konağına getirdiler. Aynı zamanda oğlu Mehmet Bey'de yakalanmış bulunuyordu. Durağı yüce padişah Meh-

met Bey'i Bursa zindanına hapsedilmek üzere gönderdi. Babası Ali Bey'i ise Karaman topraklarının ele geçirilmesini hızlandırmak için Timurtaş Paşa'ya teslim etti. Ancak Timurtaş, geçmişte yaşamı kötü bu kişiden çok çekmiş olduğu için, hemen öc almaya kalkıştı ve padişahın izni olmadan onu öldürttü. Bu olayı devletli hünkâr haber alınca, Ali Bey'i can düşmanına vermiş olduğundan pişman olarak Timurtaş Paşa hakkında ağzına geleni söyledi. Timurtaş ise, yaradılışı üstün padişahın gazabından korktuğu için, uygun mazeretler göstermeye çalıştı ve şöyle cevap verdi. "Keremli ve ulu atalarınız kötü niyet sahiplerine her zaman tatlılıkla, iyilikle muamele etmişlerdir. Ama, bu davranışların hiç faydası olmamış, Yezid'e benzer kişiler birgün olsun iyi ve hayırlı bir tutum göstermemişlerdir. İnançları yalan, söz ve andları da dolan olan bunlardan yine çekindim. Düşündüm ki, Padişahımın iyilik damarları kabarır da bu kötü dilekli, fenalıktan kaçınmayan düşmanı hoş görüp kurtarırsa, o kıskanç, haset kişi, çeşitli dil dökmelerle padişahın affına uğrarsa, atadan gelme keremiyle serbest bırakılırsa, sonra ne olur diye, korkarak bu işi eyledim" demiş, ancak bu suretle özrünü kabul ettirmişti. Padişah,

Beyt:

Baş düşünce, memleket böyle bir muşta yiye gördü
Sözünün eri olmayan asker, bir anda çözüldü

sözlerini anarak, Timurtaş Paşanın suçunu hoş görmüş, yüreğinde beliren kırgınlık bulutları uçup gitmişti. Bu olaydan sonra Karaman topraklarına hareket edildi. Önce Konya şehri Padişah için durak oldu. Oradan Akşehir Aksaray, Larende ve daha nice Karaman beldeleri ele ge-

çirilip Osmanlı ülkelerine katıldı. Bu yeni toprakların korunması, yönetimi konuları yoluna konduktan sonra da ordu Bursa'ya döndü.

Tokat, Sivas ve bu yöredeki şehirlerin fethi

İslâm kayserliğinin tahtı, yüce makam sahibi padişah ile tam canlılığını bulduğu sevinçli günlerde, Tanrının takdir buyurduğu şekilde, İran ve Turan ülkelerinde egemen olan, kutlu hakanlık ve anlı şanlı hanlık yıkılınca [180] çevre ülkeleri kargaşa ve karışıklık kaplamış bulunuyordu. Bu arada adı sanı duyulmayan herkes, saltanat ve bağımsızlık sevdasına düşmüş, önüne gelen padişah olma hevesine kapılmıştı. Bunun sonunda her yanda, her yakada ayrı bir hükümet ortaya çıkmıştı. Bunlar arasında moğol boylarından arta kalan bazı konar göçer çadırların sahipleri de Kayseri ile Sivas arasında konaklamaktalar, yaylayıp kışlamakla vakitlerini geçirmekte idiler. Bu topluluktan bilgisi ve üstün kişiliğiyle tanınan, geçmiş ulu kişilerin, zamanında temsilcisi olan Kadı Burhaneddin de kendisinde devlet kuracak, bağımsız yönetimi gerçekleştirecek yetenekler olduğunu farketmekle, sözü edilen konar göçerlerin desteği ile ortaya çıkmış, Sivas ve Kayseri çevresini ele geçirdikten sonra, bu topraklar üzerinde bir devlet kurma çabasına düşmüştü.

Kayseri şehrini ele geçirmekle, kendisini kayserlerin yerinde görmek havası aklını almış, gaflet ve gururla günlerini geçirerek Yıldırım Han'ın devletinin gücünü unutmuş, her yöne atlılarını salmıştı. Böylece çevresinde olan ülkelerden dilediğini derlemişti. Yirmi, otuz bin kadar gözleri kanlı atlının baş ve buğu olup, ortaya çıktığı

ilk günlerde Mısır hükümdarına bağlılık göstererek, saygı bulmuş ve Sultan Burhaneddin [181] saniyle tanınmıştı. Onun toprakları çevresinde bulunan şanlı beyler Yıldırım Han dergâhına Kadı'nın çabalarını, bu yörede yaptığı girişimleri bir bir iletmekte idiler. Nihayet, ülkelere gölgelik etmek, padişahlık eylemek gereği ile 794 (M. 1392) yılında padişah, ordusuna toplanma emrini verdi. Az sonra da Kadı Burhaneddin'in direnme yollarını kesmek için parıldayan kılıcıyla uçan bir ok, düşen bir yıldız gibi sür'atle indi. Kadı'nın başına çarpan parlak bir gerçek oldu. Onun parlamaya başlayan tuğunu yeryüzünden söküp atmak ve ortaya çıkış dayanaklarını yağma ve talan etmek emeliyle bu ülke üzerine at kopardı. Kadı Burhaneddin bu gelişten haberdar olmuştu. Korku ve dehşet saçan öncüler kinle katılaşmış göğsüne deyince, üzüntü ve keder içinde o, tuz ekmek hakkını bir yana koyup, kaçış yolunu tuttu. Diyarbakır topraklarına geçerek, Harput yakınlarında yol vermez, yüksek ve sarp dağlara çekildi. Bir kaç gün, şöyle böyle diyerek, sabahı akşama iletip, Yıldırım Han'ın ardında olup olmadığına bakarak, kuşça canını korumak derdine düştü. "Belki Allah yeni bir konu ortaya çıkarır" [182] umudu içinde Osmanlı ülkelerinde yeni bir olayın gelişmesiyle padişahı geriye dönmek zorunda kalınca, bundan yararlanarak tahtkentine gelmeye fırsat bulacağını sanmaktaydı. Ama devletli padişahın "Dayanaklarınızı getiriniz" [183] emrini yücelten askerleri, bu ülkeye girdikleri zaman, Kadı Burhaneddin takımından ne ad, ne de nişan buldular. Diyarbakır ve Doğu Anadolu'nun hâkimi olan Kara Osman Bey ki, temiz düşünceli, yüce onurlara mazhar olmuş Kostantiniye fâtihi Sultan Mehmed Han Gazi'nin kendi zamanında, zehirle dolu, kahirler saçan kılıcı ile canına okuduğu Uzun Hasan onun torunlarından-

dır ve Kara Eylük (Yülük) lâkabiyle tanınmıştır. Kadı Burhaneddin'in baş çekmesinden, bağımsızlık derecesine ulaşmasından huzursuz olmuş, fırsat gözlemekteydi. Şimdi Kadı'nın zor durumunu ganimet bilerek, Akkoyunlu topluluğundan küçük bir kuvvetle Kadı üzerine ansızın baskın verdi. Epeyce kanlı bir çarpışmadan sonra, Kadı düştü. Bu sonuç, aslında Kara Osman için beklenmedik nimet olduğundan sevinç duydu. Ama, asıl amacın Yıldırım Han'a hizmette bulunmak olduğunu da unutmayarak bağlılığını ve iyi niyetleriyle durumu yüce otağa bildirdi. "İnsan için en büyük mutluluk, kendi düşmanının bir başka kılıçla öldürülmesidir" [184] sözü de böylece gerçekleşince, keremli padişah hadsiz şükürler eyledi.

Onun öldürülmesinden sonra, kendisine bağlı olanların çoğu, oğlu Kadı Zeynelâbidin'i işbaşına getirmeyi düşünmüşlerdi. Ama, bazı akıl sahipleri bu kararı kabul etmeyerek, Yıldırım Han gibi gazabı bol bir padişah, ev ve barkımızı at seliyle alt üst etmeğe gelmekte ve kendi devlet ve ikbali için bunu gerekli bulmakta iken, kulluk bağlarını, itaat halkalarını koparmak sonu kötülük olacak sonuçlar verir demişlerdi. Bunun üzerine Zeynelâbidin'i, eniştesi olan Dulkadiroğlu Nasirüddin Bey yanına gönderip, gelişen durumu Rum ülkesinin Kayserine duyurdular. Sevinç verecek gelişlerini beklediklerini bildirdiler. Böylece, zafer âyetleriyle süslü bayraklar, bu il'e yönelmiş oldu. Padişahın gelişiyle şeref bulan iller halkına, gereken ilgi ve refah bulmaları için elveren tedbirler yerine getirilmiş, Kadı'nın egemen olduğu topraklarda padişahın uyulması gereken fermanı geçerli olarak, Tokat, Sivas ve Kayseri ile çevresi, Kayser'in ülkelerine katılmış oldu. Ger-

çi Mevlâna İdris, Kadı Burhaneddin olayını 794 (M. 1392) de göstermiştir. Bu aşağılık da ilk bakışta aynı inanca varmıştı. Ama, tarih kitaplarının çoğunda 798 (M. 1395-1396) yılında olduğu yazılıdır. İbni Şıhna [185], Şerefeddin Ali Yezdî ve bu ikisinden başka belki İbni Haceri'n [186] Düreri Kâmine'sinde 799 (M. 1396-97) yılı gösterilmektedir.

Padişahın Kötürüm Bayezit üzerine yürüyüşü

Vaktile Kötürüm Bayezit, Menteşe ve Aydın oğullarının kışkırtması ile fesat tohumlarını ekmeye başlamış ve bu arada Eflak kâfirini de özendirerek ilk ayaklanmayı çıkartmıştı. Ancak, padişahın dizginleri tutuşu, bu şaşkınları gaflet uykusundan uyandırmayı, yaptıklarına karşılık terbiyelerini vermeyi, böbürlenmelerine imkân bırakmamayı gerektiriyordu. Ama çeşitli engellerin ortaya çıkması, memleket yönetiminde kendini gösteren yeni konular, o yana ordu sevkini bir süre için geciktirmişti. "Onlara fırsat verişimiz suçlarını arttırmaları içindir" [187] anlamındaki düşündürücü âyetinde de gösterdiği gibi baştan aşağı işleri, hak bilmezlik olan bunların cezalandırılmalarına ara verilmişti. 795 (M. 1392-93) baharında yani, yeşil çemenler üzerinde çiçek orduları, rengârenk tomurcuklardan yapılma çadırlarını kurarak, şeref burcundaki yıldızların şahı yönüne yöneldikleri sırada "belki Rabbiniz sizi, yerlerini almak üzere düşmanlarınızı helâk eyler" [188] muştusu gaybtan padişahın uyanık kulağına ulaşmakla, Bursa'dan Kastamonu'ya doğru yola çıktı. Yıldırım Han'ın gökgürlemesini andıran gelişi duyulunca bu ülkede olan beylerin, genç ve yaşlıların durmaya, dayanmaya güçleri kalmamıştı. Kötürüm Bayezit,

"yakalaması da pek şiddetli ve elem vericidir" [189] hükmünü düşünerek, adlarımız birse de, tutumlarımız başka başka, deyimini gözönünde tutuyordu. Yıldırım Bayezit'in kahir saçan şimşekleri karşısında, kendisinin elini, ayağını kaldırmasının mümkün olamayacağını, bu durum için bir delil saymıştı. Bedenindeki hastalığa bir de özünün çürüklüğü katılınca, ülkeler sultanının yeri göğü titreten heybeti ile kendi dünya yapısı çökmüş, ömrü sona ererek zavallı vücudu toprağın koynuna girmişti. Keremli padişah, bu durumdan bilgi alınca, Tanrının yardımları, gizli lûtufları, iyi davranışlarıyla denk düşmekle böyle savaşsız, döğüşsüz emeline erişmekten ayrı bir sevinç duymuştu. Bundan sonra ülkenin işgali için, iyi ad bırakmış beylerini bu yöreye gönderdi. Tahtkenti ve varlığının direği, Kastamonu şehri ile, bunun civarında olan ve ürünleriyle geniş ölçüde tanınan Bakır madeni ele geçirildi. Osmancık kalesi de bu arada, çevresiyle birlikte fethedildi. Trabzon deryası kıyısında olup, en güzel bölgelerden biri sayılan Canik ve Samsun vilâyeti bütünüyle Osmanlı ülkelerine katıldı. Kötürüm Bayezit'in öz oğlu ve veliahdi İsfendiyar Bey, Sinop kalesine kaçmış, elçiler göndererek bağlılığını bildirmiş, özürler ileriye sürmüştü. Adalet hükmüne kaynak olan, "siz yeni fesatlar çıkartarak bir kere daha fesatçılardan olmayın" [190] fermanının gereğini rica etmekte ve Sinop ilinin kendisinde bırakılmasını yüce tahtın sahibinden dilemekte idi. Gönderilen mektubun tümü özürler, bağlılıklar, hizmet sunmalar, yalvarmalar ve candan geçmelerle dolu idi. Padişahın keremli bakışları bunları kabul etti. Sinop ili kendisine bırakıldı. Ama, Aydın ve Menteşe oğulları, yaradılışı kötü olan İsfendiyar'ı da kandırdılar. Hep birden Timur'a kaçmalarına sebeb oldular.

Selânik ile Yenişehir'in fetihleri

Geçmiş yıllarda Timurtaş Paşa, Las ülkesinin çoğunu zaptettiği vakit Vlakoğlu, İslâm padişahının artan üstünlüğünü, devletinin gün geçtikçe büyüyüp kuvvetlenmesini gördüğü ölçü ile kendi gücünün çöküntüde, devlet gemisinin de boğuntuda olduğunu anlamış, hizmete hazır olduğunu bildirerek, harac ödemeyi kabul etmişti. Her yıl gönderdiği parayla birlikte bağlılığını da tekrar ediyor, böylece padişahın lûtuflarına erişerek akran ve yoldaşlarından kendisinin üstün tutulmasına seviniyordu. Gelecek üzerinde görüş sahibi olmakla, tedbir ve siyasette becerisi bulunmakla, daima hora geçen hizmetleri sunmak suretiyle padişahın gönlünü almayı başlıca konu edinmiş bulunuyordu. Bu yolda yaptığı ilk girişim şudur. Gayetle güzel, letafet ve tatlılıkta eşsiz bir hemşiresi vardı. Güzeller göğünde yeni doğan ay gibi parmakla gösterilir, gülistanda yeni boy atmış taze bir gonca gibi öğülürdü. Peri suretindeki bu kızın parıldayan saçları gönüller için tuzak, anber gibi kokular saçan ağzı derdlerin acılığını kesen deva, tazelikten alacağını almış, melek yüzlü bir dilber idi. Onun güzelliğinin şöhreti, cihan padişahlarının kulaklarına ulaşmış, sevinçler getirecek birleşme dileği, herbirinin başlıca isteği olmuştu. Vlakoğlu bu kızın ülkeler padişahına armağan edilmesini, otağında hizmete koşulmasının yerinde olacağını düşünerek, dileğini belirtmiş, padişahın haremi için bu yolda söz kestiğini açıklamıştı. Yüce yaradılışlı padişah da gençliğin verdiği hızla, bu işin bir an önce bitirilmesi için güvenilir emekdarlarını, saflık bağında yetiştirilmiş, iffet örtüsüyle örtünmüş güzeli alıp getirmek üzere göndermişti. Vlakoğlu da çeyizini, çemenini düzerek, pek değerli eşyalar ve hesapsız mal ile hemşiresini sultanın otağına

yolcu etmişti. Bu arada kızkardeşine şöyle ricalarda bulunmuştu. Padişahın özel hayatına karışırsan, ona yakın ve sırdaş olabilirsen başbaşa kaldığınız bir sırada, neş'esini, keyfini bulduğu anda, Las diyarından Semendire ile Güvercinlik kalelerini sana doğrulukla hizmet etmekte olan, emirlerine uyan kardeşime armağan eylesen, onu pek çok yükselteceğin gibi ben câriyeni de sevdiğine işaret olur diyerek yalvarıp yakar. Kerem ve ihsan duygularını harekete geçir demişti. Dolunaylar kadar güzel olan gelin, yıldızı parlak padişahın önünde cilvelenmeye başlayınca yiğit sultan, gönülleri kendine bağlayan bu güzelin zülfünün tellerine öyle bir dolandı ki, çevrede ne kadar ince hesapla uğraşan akıllı varsa, bunu çözmeye çalıştı da bir sonuç alamadı. Yemekler, içki âlemleri, sohbet demleri sürüp gitti ve gönül hânesine muhabbet tohumları ekildi. Padişah, memleket konularından en çekti, ol zülfü kâfirin sözüne bağlandı, bir kaç gün âdeta padişahlığını unuttu.

Mısra :
Bağlılıktır istenen âşıkların tutumundan

diyerek gece gündüz, o ak gerdanın, işveli dilberin sohbetini tek dilek bilip, "umutlarında Rabbine bağlan" [191] emrini âdeta unuttu. Keyif verici, yasaklanan yiyecek içeceklerin tüm yasağcısı iken, Tanrı rızasını şaşıran arzuları dinleyip, atalarının ele almadıkları al renkli kadehi, gönül götüren dilberin ısrarlarına kanarak yudumladı.

Hayreddin Paşa oğlu Ali Paşa, fisk ve fücûra, içkiye, eylenceye yatkın, şehvet ve lezzet âlemlerine düşkün olduğundan, padişahı da bunlara özendirmekteydi. Her zaman şöyle söylerdi. "Padişahlara gereken adalet ve hakkı korumaktır. Temiz gönül ve sağlam inançla cihad yolunda çaba

harcamaktır. Tevbe ve teslim suları suçların kirlerini giderir. Kul hakkı ile kirlenmeyen bir etek, ne denlü isyan çamuruna bulanmış olsa, yine de zebanilerin pençesinden kurtulmağa, muhakkak ki Allah bütün suçları bağışlar" [192] buyruğu ile adaydır. İşte Macin [193] müftüsü, cinlere uygun bu görüşle sapkınlığa götürücü sözleriyle

Beyt :
Durağı yüce Şahı fena yollara düşürdü
Kötülüğünü isteyen düşmanlara söğdürdü

Mısra :
Vezir ki fesatlık dengini sırtına vura

memlekette yaşayanlar onunla karşılaşmaktan çekinir olurlar. Bir bey ki, zulüm ve baskının temsilcisi olur, halka eziyete başlar,

Mısra :
En sonunda devletin durumu iyice bozula

Bir sefih ki, dilek gemisini şehvet denizine indire ve düşüstlük dümenini düşürerek, sadece heves yelkenleriyle yürümeye gayret eyliye.

Mısra :
Erişmek nasip olmaz selâmet kıyısına

Nefsini tutmasını bilemeyen helâk olur. Onun ülkesini yönetmesi de artık kolay değildir. Heva ve hevesten el kesmeyince, tevbe ile hidayet yelleri esmeyince, doğru yolu bulması ve kendisinden çevre hükümdarların çekinmesi artık mümkün değildir. Hele vezirlik rütbesi, sadrâzamlık du-

rağı, sapkınlık kirlerinden temiz olmak gerekir. Her eteği bulaşık kişi, o temiz konakta oturamaz. Çünkü bu hal, devletin düzenini bozar, halka yayılır. Halkın işleri karışıp bozulur.

İşte Ali Paşa, çeşitli oyunlar ortaya koyup, aydın günlerin padişahını bu dalgalarla, gereksiz düzenlerle oyuna getirip, söz ve saz meclislerine kandil eyledi. Padişah ise, içten pazarlıklı vezirinin tekliflerini özden sanarak, ülkenin bütün önemli konularını ona bıraktı. Müslümanların işlerini yerine getirmek, taht ve saltanatın törelerini yürütmek yerine, kendini iyş ü işrete kaptırdı. Bunun sonunda bey paşaya, küçük büyüğe uyup her biri bir servi boylu peşinde, doluları yudumlama yolunda, gün öldürmeye baktılar. Herkes, üzerine düşen görevi yapmaktan bezdi. Bu yüzden zulüm ve anlayışsızlık yeli ülke üzerinde bir süre esti. Kadılar, görevliler, sadece para toplama derdine düştü. İş gören rüşvettir hükmü, zengin fakir herkesin dilinde dolandı. Hak ve adalet anka-yi kaf [194] gibi kayboldu. Zulüm ve haksızlıktan feryad eden zulüm görenler, kadıların tutumundan hoşnut olmayan ezilenler, işleri karıştıran vezire şikâyet ve başlarına gelenleri hikâyet etseler o, bu çaresizlere eziyet ve zâlimlere de yardım ederek, doğruyu bırakır, bâtılı tutar idi. Bunun sonunda, kötülüklerin kaynağı olan içki içilmesine, en önde özü sebeb olmuştu. Çirkin tutumları bir bayrak gibi halk içinde dalgalanmıştı. Yöneticilerin gereklerinin özü olan, anlaşmazlıkları çözme durumu kendiliğinden olgunlaştı. En sonunda asker, kapıda, hizmette olanlarla birlikte gayretli padişahın otağına varıp, durumu şikâyet ettiler ve devleri yakalayıp bağlayan o yiğidin durağında bağırıp çağırarak, gönülden çığrışlarla onu gaflet uykusundan uyandırdılar. Doğuşundan adalet üstünde olan padişah, ülkede zulme uğrayanların feryadları ile

uyarılınca, tekrar atalarının yolunu tuttu. Güvendiği özü doğru bilginleri kadıları denetlemek üzere gönderdi. Kısa zamanda entrika çeviren kadılardan bir çok kişi yakalanıp, ülkeler açan padişahın fermanı gereğince zincire vuruldular. Hattâ söylenir ki, Anadolu ve Rumeli kadılarından özü çirkin, kötü tutumlu seksen kadı'nın her biri yakılacak hâkimler [195] den sayılmıştı. Bunlar din yolunu bırakmışlar, müslümanların haklarına saldırmışlardı. Bu yüzden Padişahın otağına getirildiler. Keremli sultan fukaranın haklarını bir bir alarak, sahiplerine teslim ettikten sonra, bunları Yenişehirde bir çatma eve kapatıp yaktırmayı düşündü.

Beyt:

Bilgi, üstünlük, makam, görev, varlık ısrı olsa da
Özü kötü olanlar elinden, ancak fesat gelir
Körkütük sarhoşun elini kılıçla kesmek gerek
Ola ki, bir gün hüküm bu soysuz eline verilir

Ama, bu kötü yaradılışlı zâlimler, fesad kaynakları, bu işte hep Ali Paşa'ya dayanmışlardı. Ancak, Yıldırım Han'ın heybet ve pek şiddetli olan gazabından korktuğu için o, bir yardımda, aracılıkta bulunamamış, sultanın önünde utanç ve hacalet içinde başını eğip kalmıştı. Konuşmaya dahi gücü olmamıştı. Padişahın kara arap bir sevimli nedimi vardı. Ona yirmi bin akça söz verip, bu suçluları kurtarmak için bir yol bul diye yalvardı. Kara arap da bunun üzerine, paraya tama'la ülkeler alan padişahın yanına yol kıyafetiyle girerek, İstanbul'a gitmek için izin istedi. Padişah İstanbul'da ne işin var, bu gereksiz yolculuğa sebeb ne diye sorduğu zaman, Padişahım için yüz keşiş getireyim ki, yakılacak, haksız iş eyleyen, gazabına uğramışların yerine geçirsin, böylece her biri padişahımız gözünde

değer bulsun, saygı görsün demişti. Padişah bu konuşma karşısında sözünü ettiğin bu görevler, kullarıma neden uygun değil de, papaz getirmeye heveslenmiş, keşişleri toplamaya kalkışmışsın diye sordu. Bunun üzerine arap, hâkimlik görevi ilim ve bilgi ister diye cevap verince, padişah buyurdu ki, eğer bu suçlular, hak yolunda bilgili olsalardı, aldıkları kararlar, bildiklerine uygun ve işledikleri de yaradanın rızasına denk düşerdi. Sakladıklarını fesatlık için saklamaz, kalemleri de zulm için yazmazdı. Gerçi yaradılışı yüce padişah, temiz yüreği ile bu cevabı vermekle doğruyu ve gerçeği söylemişti ama, nediminin şaka yollu sözleri de aydın düşüncesini etkilemiş, keremli ahlâkı gereğince, affetmek, mis kokulu gönlüne doğarak, işin gördürülmesini Ali Paşaya ferman etmişti. Bu emir üzerine Ali Paşa, bunlar için geçinecekleri bir ücret tespit edilmemiş olduğundan, bir kazanç elde etmek için, hasımlaşan taraflardan koparabildiklerini koparmak yolunda tamakârlık ettiklerinden bu yola düşmüşler ve dama atılmak gibi bir belâya uğramışlardır. Verilen belgelere karşılık bir ücret alınmasını, bazı din bilginlerinin uygun gördükleri, fetva kitaplarında yazılıdır diyerek, huccete yirmibeş akça, sicile yedi akça, nikâhtan oniki akça, miras bölüşmesinden bir akçadan yirmi akçaya kadar tespit edilirse, hırs ve tamakârlıkları kırılır, el uzatmaları ortadan kalkar, demek suretiyle konuyu açıklayınca, yaşamaktan umutlarını kesmiş olan mahpuslar suçları ölçüsünde cezalandırıldıktan, ettikleri edebsizlik derecesinde azarlandıktan sonra, salıverildiler. Vezirin sunduğu tasarı ise, padişahın uygun görmesiyle karar haline gelmiş oldu.

Söylendiğine göre bu sırada Venedik, Efrence [196], Cineviz [197], Pulya [198] ve İspanya beyleri anlaşarak asker göndermişler ve gemilerini Selanik önünde toplayarak, İslâm

ülkelerini talan etmeye hazırlanmışlardı. Bu kötü haber, yüce divana sunuldukta, uyanmak için kuvvetli bir sebeb, tövbe yolunu tutmaya vesile oldu. Tanrının ortaya koyduğu engeller, zorluklar, eylence hayatından vazgeçmeye kaynaklık etti. 796 (M. 1394) de beylerin ve ordunun toplanması fermanı çıktı ve devletle ikballe Gelibolu boğazından geçilerek, dili bozuk frenklerin koğulması için Selanik üzerine hareket edildi. Ayni yıl Cemaziyülahirinin ondokuzunda (22 Mart 1394) Selanik zabt edilerek, çevrede bulunan öteki kalelerin de alınması için çaba sarfedildi. Mevlâna Neşrî bu söylentiyi kabul ederek şöyle açıklamıştır. "Derler ki Selanik kalesini dahi ol senede almış idi. Ama, vefatlarından sonra yine kâfir aldı." [199] Fakat Mevlâna İdris, doğru olan ikinci söylentiyi yazmış ve Selanik hisarının kara yönünden kuşatıldığını, gazilerin gönül paralayan parlak oklar, ciğer dağlayan kılıçlar ile hilebaz kâfirin kanını dökmekle cengi kızıştırdıklarını, düşmana yardım etmek üzere kâfirin gemi ve yelkenlilerle her yönden limana girdiklerini ama, İslâm dininin sancaklarının bir kere dikilmiş olması nedeniyle zırhlara bürünmüş dilâverler, gömgök demirlere gömülmüş pehlivanlar, göklere baş çekmiş hisarın tepesine çıkarak, Tanrının askerleri gibi gökten inercesine kalenin kulelerine sarıldıklarını ve böylece hisarın duvar ve burçlarını aştıklarını anlatır. Bu güzel şehir İstanbul'a denk ve herkesce sevilen bir beldedir. Çeşitli mal ve eşya ile dopdolu iken, yiğit gazilerin eline geçmekle "Tanrı sizlere ele geçireceğiniz bol bol ganimetler vâdetmiştir ve bunları hemen size vermiştir" [200] âyetinin muştusu gerçek olmuştu. Bu kalenin korunması ve bakımı için gereken tedbirler alındıktan sonra, derya kıyısında Frenk askerlerinin ve bazı ele başların sığındıkları kaleler de feth olunup, gerekli düzenler verildi. Yenişe-

hir ile çevresinde İslâmın nuru ile aydınlanmamış köşe, bucak neresi varsa bu arada dini Muhammedi'nin nuruna kandı, mutluluk buldu, ebedi devlete erdi. 796 (M. 1394) yılında bu zafer gayb perdesi üzerinde doğmakla, durağı yüce Padişah, Allah'ın verdiği nimete şükürler ederek Bursa'ya döndü.

Padişahla Engürüs Kralı arasında savaş

Şirin İstanbul şehri ki, bir adı da Kostantiniye olup, üstün güzellikleri ve akla durgunluk veren nimetleri ile tanınmıştır. Seçkin sahabeler [201] devrinden beri fethi, padişahların dileği, sultanların başlıca isteği idi. Ama bu gelin, teslim olmama perdesi arkasında saklanmakta direniyor, bakışları güzel bir padişahla cilveleşmekten, değerli bekâretini bir güçlü yiğide vermekten kaçıyor idi. Bugüne kadar onu kimse kucaklayamamıştı. Bu dilekle Yıldırım Han'ın gayreti de o yöne yönelmeye ve bu değerli düşünce ile kafası iyice dolmaya başlamıştı. Gerçi İstanbul, İslâm toprakları ortasında kalmakla, tekürünün görünüşte haddini aşacak bir harekette bulunması da söz konusu olmadığından, serhadlerin korunmasına öncelik vermek, İslâmın kapılarını tutacak, koruyacak tedbirleri tamamlamak başlıca konular olmakta idi. İşte bu görüşledir ki, ol ülkeler açan, Engürüs Kralının saldırısını duyduğu zaman, onu yola getirmeyi daha uygun bulmuştu. Bunun için de 797 (M. 1395) yılında Gelibolu geçidinden Edirne'ye gelmiş ve burada emeli zafer olan ordunun toplanmasını beklemişti. Bu sırada, Padişah yolda ilerlerken tekürün, İslâm bayraklarının kralın üzerine yöneldiğini bildiren mektubunu götüren casusu gazilerin uğruna düşerek, yakalanmış ve yiğit Padişahın otağına getirilmişti. Yüzsüz casus, kurtuluştan umu-

dunu kesince bildiklerini bir bir söylemeye başladı. Kendisinden önce üç casus daha gönderildiğini açıklayınca Padişah parladı ve bundan sonra İstanbul'un fethi zaferlere denk hünkârın başlıca emeli oldu. Doğru düşünen beylerle konuyu tartıştı. Timurtaş Paşa'nın da görüşü bu tasarıya yönelince, ülkeler hâkimi sultan dizginlerini İstanbul'dan yana çevirdi. Şaşkın tekür zaferleri gölge edinen padişahın gelişini öğrenince, can korkusu ile küffar krallarına nâmeler uçurmaya başladı. Özellikle Engürüs kralına gönderdiği haberde, din beraberliği ve soy ilişkileriyle bağlılığını, sevgisini açıklamış. İslâm padişahının bu yakaya harekete geçtiğini bildirmiş. Biliniz ki hisarımı kuşattılar. Hıristiyan kayserlerin tahtkenti olan büyük Kostantiniye şehri, şimdi atlarının ayakları altında ezilmek üzeredir. Sizlere dostluk ve bağlılık gösteren, iyiliğinizi dileyen, dostunuzun bu güçlü Padişahın eline düşmek üzere olması, sevgi anlayışınızla aynı geçerlikte midir? Kardeşliğin gereği, yardımlaşmanın amacı odur ki, ordularınızı toplayıp, bu yana imdad edesiz. Ta ki, sevginin gerçekliği, dostluğun aslı belli olsun demişti. Tekür, buna benzer bazan acındırıcı, bazan gücenik haberlerle birlikte ölçüsüz para vermeyi de şimdi teklifleri arasında sıralıyor, sefer masraflarını görmeyi, askerin ücretlerini ödemeyi kabul ediyordu. Böylece Engürüs kralının İslâm topraklarına saldırısını gerçekleştirdi. Öte yanda ise İslâm padişahı, işleri zafer olan askeriyle İstanbul'u gece gündüz döğmeye başlamış, gönlü kararmış tekürün boynunu bükmüş bulunuyordu. Bu sırada Engürüs kralının Tuna'dan geçtiği ve karınca sürüsü gibi bir orduyla Sofya'ya doğru ilerlediği padişahın kulağına ulaştı. Padişah, tehlikeyi savuşturmak üzere harekete geçmeye karar vererek, hazırlanan mancınıkları yaktırdıktan sonra, İslâm ülkesini, zulüm saçan Engürüs ordusundan korumak

amaciyle çakan bir şimşek, parıldayan bir yıldız gibi ol tarafa aktı. Alacahisar yöresine geldiği vakit, işi kötü kralın, din yolundan gazileri çevirmek üzere, şaşkın ordusunu ikiye ayırdığı, bir bölüğünü pusuda gizlemiş olduğu anlaşıldı. Dinin gölgesi olan Padişah, Tanrı katından görevlendirildiği için, sanki ol şaşkının aldığı bütün tedbirlerden bilgi sahibiydi. Bu bilgiyle İslâm ordusunu düzene soktu. Yarısını düşman üzerine gönderip, yarısını zaferin durağı olan yanında, kendisiyle birlikte geride alıkoydu. Önce varan gaziler, din yolunda atılganlık gösterip, bütün güçleriyle cenkleşirlerken, güçlü padişah da pusuda saklanan askerle birden ortaya girince "O kâfirlerin yüreklerine korkuyu salacağız" [202] buyruğu yürüdü, rüzgâra kapılan kâfir darmadağın oldu. Ordular paralayan sipahilerin kılıçları, fesatçıların boyunlarına çalınıp, onları koyun sürüleri gibi yaymaya başlayınca, hele kâfirlerin ellerinde yay ve oktan eser kalmayınca, düşmanı ezip çökerten yiğitler bu kez, kemendler atmaya girişip, kaçanları tutmaya atıldılar. Savaşta derlenen tutsak sayısı o kadar çok oldu ki, bu cenge katılmış olanlardan Timurtaş oğlu Umur Bey'in sohbetine erişen bir Tarih yazarı olayı şöyle canlandırmaktadır [203]. "Umur Bey bu değersize dedi ki, o cengte sadece bizim birliğimize düşen tutsak ikibinden fazla idi." Bu söylenti Umur Bey'den gelmektedir. Ama, Mevlâna İdris'in yazmış olduğu Tarih'te, olay aşağıda yazıldığı gibi anlatılmaktadır. 798 (M. 1396) yılında yüzotuzbin kadar Engürüs kâfiri Niğbolu üzerine düşmüştü. İlk önce Evrenos Bey, dil almak üzere ilerlemiş fakat, küffar ordusunun çokluğu karşısında bir iş yapamamış, düşman giriş ve çıkış yerlerini sıkıca tuttuğu için de ne dil almaya, ne de kaleden bir haber edinmeye yol bulmuştu. Evrenos Gazi, bu uygunsuz durumu, ülkelerin baştacı olan padişaha duyurunca,

Yıldırım Han gayetle huzursuz oldu. Gece vakit, zifiri karanlığın sipahileri çevreyi doldurduğu zaman, yüce makamında bulunan görevlilerden birine dahi haber vermeksizin rüzgâr gibi uçan karayağız atına [204] atlayarak, yıldırım örneği, kara gece içinde hisarın altına geldi ve bahar bulutu misali bir yüksekçe yerde durarak, imdada her zaman hazır bir davranışla, gök gürlemesini andıran bir sesle Niğbolu muhafızı Doğan Bey adındaki sâdık kuluna "bre Doğan" diyerek bağırdı. Doğan Bey de o sırada, uyanık tutumunun rehberliğiyle hisar bedeninde şahin gibi beklemekte imiş. Kederleri koğan bu sesi, padişahın hoş sadasını duyunca kim çağırıyor diye ilgilenip hali görünce, sevincinden oynaya yazdı, padişahlara gereken saygı ile karşılık vererek kale ile içindekilerin durumundan, zahire miktarından, sorulan herşeyi, sevgi ve bağlılık töresinin gereklerini yerine getirdikten sonra şöylece özetledi. Keremli padişahımın uğurlu devletleri ile kalenin kapı ve duvarları sağlam ve kaledeki koruyucular da tahtın sahibinin bahtı gibi gece gündüz uyanıktır. Yeteri kadar zahiremiz vardır. Bu cevap üzerine bahtı yüce padişah, geriye dönüp orduya geldi. Sapıklığa batmış kralın ordusundan bir kaç çirkin köpek, konuşmayı dinlemişler ve krallarına bildirmişlerdi. Bunun üzerine kralın emriyle araştırmaya çıkıldı ise de, gecenin karanlığı, küffarın talihinin siyahlığı gibi keremli padişaha perde olmuş ve "ol gönülleri kara gürûhun gözlerinde bir perde vardır" [205] mührü ile onlar kör olduklarından, geceler hünkârının gidişinde eteğine bile erişememişlerdi.

Beyt:

Gece karanlığı çökünce dudaktan bir ses yükseldi
Ne denlü karagu ki o feryad kulaklara değmedi

Sabah olur olmaz hayırlarla kalkan padişah, fil gösterişli atına binerek ordusunun önünde durup, birliklerini yılgın kralın ordugâhına yöneltti. Bu iki dalgalı deniz biri birine karışıp kaynaşınca, kanlı savaş, kıyamet gününden bir örnek oldu. Fitne ve kargaşalık dalgaları baştan aşıp yer küresini kaplamış iken, cengin dumanı öcle kinlenmiş kalabalığın göz bebeklerini toza buladı. Din yolunda savaşanların ateş saçan kılıçlarının yalazası, din düşmanlarının göğüslerini dumana boğdu.

Beyt :

Bir deli rüzgâr esti yeri toza buladı
Kükredi dalgalar her yanı sular kapladı

Dönek felekten öyle bir çığlık koptu ki âh
Köhne dünyayı el aman sadaları sardı

Savaşın başında, ceng sırasında, dev yapılı çirkin kâfir, alın yazısı gereğince gaflet içinde, doğruyu seçen padişaha, ejder görünüşlü bir topuzla saldırıp öldürücü bir vuruşla güzel vücudunu yaralayıp, onu gümüş savaklı rahşından toprağa düşürmüştü. Sanki yükseklerde dolanan felek, yüce âlemlerin tepesinden onu, ayrılık çukuruna fırlatıp atmışa ya da, cihanı aydınlatan ayı, yıldızların arasında kayan bir kor gibi toprak üzerine düşmüşe dönderdi. Ama, meleklerin önde geleni, o tahtı yıldızlar arasında olan padişaha siper ve ejder görünüşlü topuzun zararından sakınıcı olup, Tanrının koruyuculuğu ile ol şahlık durağının en üstünde oturana sığınak oldu. Hattâ denilir ki, bazı nuranî şekiller, insan suretinde görünerek, İslâm askerlerine yardım için hazır ve İslâm Padişahı düştüğü sırada düşmanın zararı deymesin diye de ortada birden bire gözüküvermişlerdi.

Beyt :

Oklar konuşmaya başlayınca gönül, hayat nice derler
Melekler iki elini açmış, korusun diye duâ eyler

Bilenlerin katında açıktır ki, bu olayla yaradılanların efendisi, ol Süleyman tutumlu padişaha, geçmişte olan işlere karşılık, böylece takaza buyurup, Tanrının kıymetli armağanları şükründe yaptığı kusurları, kötü alışkanlıkları ve yasak şeylere düşkünlüğü ile Tanrının buyruklarını yerine getirmekteki ihmalini başa kakmak için bu oyunu ortaya koymuş oluyordu.

Beyt :

Bir devletki o, felâketlerle geldi
Saltanat hırsı elbet cenge değerdi

Ama, Tanrının yığınla desteği, cihanı tutan binanın yapıcısı hakkında, olumlu ve gizli lûtuflarının görünmesi, güven ve huzur kaynağı şanında, kararlı olduğundan, bu kez de ol vartayı atlatmak kolay oldu ve yüce makamın hizmetinde olanların gayretiyle sür'atli koşan boylu boslu bir atın üzerine bindi ve o dağ yavrusu tepe üzerinde dimdik durarak, ceng meydanı ateşle kaynarken, yere batasıca düşmanın işi berbat olurken, herbiri canından bezerken savaşı yönetti. Kullarının efendisi olan Allah'ın imdadı ile sapıklıkta direnen kâfir ordusu, dağılıp kaçmak zorunda kaldı işin sonunda Tuna suyuna döküldü.

Yazardan :

Kimi batmış o derin ırmağa
Kimi de dalmış kan deryasına

Bütün ordu, Tanrının yardımları ile çeşitli nimetlere, bol ganimetlere, kıymetli eşyalara kondu. Zaferleri toplayan padişah ise, içki ve işreti bırakmaya niyet ederek, ölçüsüz bir nimet olan bu zafer karşılığında, hamd ve şükürlerle mescitler, camiler, salih kişilerin toplanacağı tekkeler yaptırmaya özünü adadı ve bu amacla Bursa'ya hareket etti.

Ulu Camiin temelinin atılışı

Beyt :

Ben de o aydınlık anda bulundum sevinçler sarayında
Duydum "Tanrıya dilenin" emriydi hurilerin ağzında [206]

Ülkeler açan padişah, bu ölüm kalım savaşında, devletin durumu ile kendi saltanatının çok çabuk değişebileceğini gözleriyle görmüş ve tecrübe etmiş bulunuyordu.

Beyt :

Bir safahâne ki oturan alır zevki kederi
Bağlı bir anlık zamana, o ise, hiç değil mi

kavramını düşünerek, tevbe edip teslim olduğu gibi, ibadet ve taat yolundaki töreleri yerine getirmeye başlamış, beş vakit namazla birlikte tesbih ve zikre girişmiş, niyet ettiği adaklarını da ortaya koymaya kalkışmıştı. Bu maksatla Bursa'da şehrin merkezinde ulu ve geniş bir cami yaptırmayı ferman buyurmuştu. Söylenmektedir ki, durağı yüce padişah, aydınlık bir günde, Hazreti Peygamberin en seçkin torunlarından ve hidayet yolunun önde gelen rehberlerinden "Kim ki boş şeyleri kendine Tanrı eyledi" [207] vadisinde baş avcı olan, gönülleri okuyan, Tanrının en yakını bulunan ve Emir Sultan ya da, Emir Seyyid diye tanınan, Allah

nun sırrını kutlu eylesin, Şemseddin Muhammed Buharî[208] hazretleriyle bu yüksek yapıyı incelemeye gelmişti. Konuşma arasında padişah, bu güzel bina, Hazreti Emir'in de hoşuna gitti mi? diye sormuştu. Emir Hazretleri de yapının sağlamlığı, güzelliği, alanının genişliği, çatısının yüksekliği tam ölçüde ve olgunlukta görülüyor ama, bir kusuru var. Eğer o da giderilirse, padişahın katında daha makbul ve dilediği gibi olacağı şüphesizdir. Bunun üzerine padişah, neresinde kusur gördüğünü söylemesini isteyince, buyurmuş ki, dört tarafında padişah için işret etmek üzere dört şaraphane yapılmış olsa, zamanlı zamansız gelişlere bahane ve özel toplantılar için de iyi bir yer olur ve bu kusur da tamamlanınca bina da bitmiş olur demişti. Bu kinayeli sözler padişahın gönlünde bir tuhaflık yapınca şeyh, kinaye örtüsünü anlamın yüzünden çekerek dedi ki,

Mesnevî :

Bir mescit ki içi evliyalarla dola
Hakkın has otağı burası, Tanrı şahit
Mescit, sade cennetliklere özgü değil
O lâf gelişi, buysa, gerçektir ey yiğit

Kudret tezgâhının mimarı, yaradılış binasının yapımına başladığında sıra, âdemin vücudunu onarmaya gelince onu, Berin feleğinde altın tasla, sevgi ve aşk çeşmesinin en büyük musluğunda mayalamış, duâlar dolu namazı koymak, sırları ortaya çıkarmak için de "müminlerin yüreği Tanrının evidir"[209] gereği üzere kutlu kişilerin tavaf yeri olan, bilen gönlün ibadet makamını yapıcı eliyle onarmış iken, bu Tanrı durağını, gerçek hâkimin sırlar dolu evini, günah ve isyan pislikleriyle kirletmek reva mıdır? "O günde alınla-

rında yazılı olanla alınırlar" [210] vâdini unutarak, bu saygı duyulacak evi, yasak olan dolu ile meyhane ve belki boylu boslu sâkilerin hileli oyunlariyle puthane eylemek uygun görülür mü? Birkaç hamal ve işçinin taşla kireçle yapmaya çalıştığı şu evin bir köşesi meyhane ve işret için kâşâne olsa garib olmaz mı? Senin tutumun da bundan daha garip değil mi? demişti. Bu gönülden beğenilen nasihatler, yiğit padişah tarafından dinlenmişti. Gerçi Engürüs savaşından beri yüce gönlünde gizli ve Bursa'ya gelişlerinin gerçek nedeni olan tevbe ve teslim olmak niyetini, "Allah'a kendinizi bırakınız" [211] buyruğuna uymak dileğini, açıklayarak bu olgun ve terbiyeli efendiye halis yürekle boyun eğmiş ve bütün yasaklardan, kötü alışkanlıklardan vazgeçerek, ibadete ve Tanrıya yakarmaya yönelmişti. Tevbe ve istiğfar eseriyle oluşan temizlik kevseri ile pak eteklerini, isyan ve fitnenin pisliklerinden temizlemiş, eksik kalan kusurlarını bu yüce efendinin gayretiyle onarmıştı. Neşrî Tarihi'nde bu öykü, Hacı Bayram Sultan'ın [212] şeyhi olan Şeyh Hamidi Aksarayî [213] hazretlerine bağlanmıştır.

Muzaffer ordunun kadılığını ise Padişah, Şeyh Ramazan adında, şeriat bilimlerini bildiği kadar, kötülüklerden sakınan bir bilgine vermiş, onun dindarlığına olan inancı ve sakınmasına güveni olduğu için, bakımlı ülkelerinde bulunan kadıların durumlarının incelenmesini de ona havale eylemişti. Böylece, zulme uğrayanların şikâyetlerine kulak tıkama yerine, seçkin adalet yolunu tutmuş, zulüm törelerini de tümüyle kaldırtmıştı.

Mevlâna İdris, bu cami'in özelliklerinden söz ederken, şu hususu da kaydetmiştir. Velilerin kutbu, temiz kişilerin özü,

Beyt :

Bilenler, edenler yolundan tek rehber
Ona Hemedanlı Seyyid Ali derler

Tanrı sırrını kutlu eylesin ve iyiliğinden bizleri de bereketlendirsin, rütbesine ulaşan bu kişinin keşf ve kerametleri hakla bâtılın arasını ayırmıştı. Böyle olduğu halde kavram âleminde tayy-i mekân [214] ettiği gibi, göz göre göre de seyr-i memâlik [215] eylerdi. Velîlerden bindörtyüz kişi sohbetinde bulunmuş idi. Tam üç kez dünyayı dolaşarak ondokuz mürşidten öğrenmiş, el almış iken, Seyyid Emir Buharî hazretlerinin sohbetinin tadı yüreğinde yer etmişti. İşte Bursa'da, Ulu Cami yapıldığı günlerde, bu iki üstün yaradılışlı hazret arasında görüşme ve uğurlarla dolu sohbet etme fırsatı da çıkmış oldu. Şeyh bu arada karnını doyurmak için üç gün caminin yapımında işçilerle birlikte çalışmış ve ihtiyacını karşılamıştı. Ama,

Yazardan :

Ülkeler hâkimi, sanı, adı güzel
Sonu iyilikler durağı dolun ay

Hüner sahiplerini koruyan tek el
Sırrını Allah kutlasın demeye gel

Nefehatü'l-üns'de [216] Seyyid Ali Hemedanî'nin ölümü, 786 (Ocak / Şubat 1385) Zilhiccesinde gösterilmektedir. Buna göre söz konusu cami'in yapımı ile Emir Buharî hazretlerinin Bursa'ya gelişi arasında on yıldan fazla bir zaman olduğu anlaşılmakla bu söylentinin doğruluğu belli değildir.

Padişah'ın İstanbul üzerine yürüyüşü

Daha önce İstanbul, altı ay kadar kuşatılmış ancak, Engürüs Kralının saldırısı sebebiyle fethine erişilememişti. Bu durum sultanın misk kokulu düşüncesinde yer etmiş olduğundan, gayretli Padişah konuya ayrı bir önem göstermekte, bütün gücünü bu iş üzerine harcamakta idi. Söylendiğine göre, bu sırada Timurtaş Paşa oğlu Yahşi Bey, Boğazın geçit noktalarından bazı yerleri ele geçirmek üzere görevlendirilmiş bulunuyordu. O da ilk ağızda Şiyli (Şile) hisarını alıvermişti. Bu başarı Padişahın harekete geçmesine yetti ve Kocaeli yolundan İskender Boğazı [217] denmekle tanınan yere kadar ilerleyerek Boğazkesen (Rumeli) hisarının üst yanında (karşısında) Güzelcehisar (Anadolu Hisarı) adıyle şöhret bulan bir kale yaptırdı. Bu hisar Deryayi şimal yani Karadeniz'den gelecek kâfir gemilerinin yollarını keser. Yaptırılan kaleye savaş gereçlerini yerleştirdikten sonra Padişah, İstanbul tekürüne göz yıldırıcı haberler gönderip, "hisarı teslim itsün ve ne tarafa dilerse gitsün ve illâ topunu birlikte ele geçirip boyunlarına kölelik lâlelerini takmayı and etmişim" diyerek uyarmakta devam etti. Gönlü görmez Tekür, durumun ne kadar kötüleştiğini, işin kendisi için nasıl işkil kaynağı olduğunu anlamış bulunuyordu. Dost ve yardımcıları çöküntü ve yılgınlık içinde olduklarından, herhangi bir yardımda ya da imdatta bulunamayacaklarını da bildiğinden, büyük bir korku ve telâşa kapılmıştı. Bu yüzden yalvarıp yakararak, boyun eğdiğini ve padişahın her buyruğunu kabul ettiğini bildirerek, nefis armağanlarla on iki bin filori [218] göndermişti. Vezirlere, beylere de değerli peşkeşlerle gizlice bitikler yollayarak şefaatçi olmalarını rica etmişti. Hattâ söylenmektedir ki, Ali Paşa'ya resmen gönderdiği hediyelerden başka, on ka-

dar iri balığın karın boşluklarını altın ve gümüşle doldurup sunduğu diğer yiyecekler arasında onun sofrasına yollamış, sultan katında cizye ödemek suretiyle kabulünü sağlamasını rica ettiği gibi, Padişahın dizginlerini af yönüne çevirmeye gayret etmesini de tutumu kötü olan bu vezirden dilemişti.

Beyt :

Bir damla hediye hele girse bir haneye
Dindarlık da uçup gitti demektir yuvadan

Kavramında belirtildiği gibi, vezir bunun üzerine hile ve fesatlık oyunlarına girişmiş öteki ileri gelenlerle de anlaşarak, padişahı af ve bağışlama yönüne çekmişti. Bu konuda aytti ki, "her yıl devlet hazinesine açıktan gelir sağlamak ortada dururken, böyle sarp bir hisarı ele geçirmek için İslâm ordusunu hırpalamak tutulacak yollardan değildir. Şimdiyedek durağı yüce hiç bir padişah bu dayanıklı hisara ve büyük şehre girmeye imkân bulamamıştır. Kuşatma döneminin de uzayacağı görülüyor, kış ve ayaz iyice şiddetlenirse o zaman, ne durmaya, ne de karışıklıkları gidermeye güç yetecektir, demişti. Ay yüzlü padişah, aslı astarı olmayan bu sözlerden huzursuz olmuş "belki dünya yaşamı sizi etkiler ama, âhiret daha hayırlı ve sonsuzdur [219] buyruğunu, karşı görüşteki yolu sapıtmışlara anlatarak şöyle demişti: En önemli amaç, bu büyük şehrin İslâm devletine durak olmasıdır. Tanrının yardımları yâr olursa, bu ülkeyi Tanrıya eş koşanların törelerinden temizlemek kolaydır. Bir tutam dünya malına tamâ etmekle, bu yüce emelden vazgeçmek, ne din gayretine uygun, ne de padişahlık gereğine denktir. Bu konuşma karşısında gözleri kapalı beyler ve vezir sandılar ki, sundukları tasarı ülkeler

açan Padişahın katında ilgi bulmadı. Bunun üzerine başka bir tasarı ile dileklerini yerine getirmek için şöylece ayttılar. Devletli padişahımızın dileğinin yerine gelmesi savaş ve ceng yapmadan da mümkündür. Tekür buna da razıdır. İstanbul'a İslâm dininin kuralları üzerine hüküm verecek bir kadı gönderilmesi, beğenilen bir bölgede İslâm mahallesinin kurulması, burada mescit ve İslâm ibadet yerlerinin yaptırılması, paranın cihan padişahının adıyle geçerli olması, hutbenin padişah adına okunması mümkündür. Ancak buradaki hükümetin Padişahın fermaniyle kendisine verilmesini dilemektedir, dediler. Bu akla yatkın sözler, yüce tahta iletilince, görünüşte uygun bulunup kabul kulağıyla dinlenerek ona göre karar alındı. Taraklı Yenicesinden, Göynükten evler göçürülüp, İstanbul içinde bir büyük mahalle kuruldu. Mescit ve cami yaptırılarak imam, hatip ve kadı tayin edildi. O yılın cizyesi de, çeşitli hediye ve armağanlarla gönderilmiş olduğundan, orduya dönüş izni verildi. Osmanlı tahtı, padişahın değerli vücudu ile öğündüğü sürece bu anlaşma yürürlükte kaldı. Padişahın saltanatının son günlerinde ve bu dünyadan göç ettiği demlerde ortaya çıkan kargaşada yapısı çirkin tekür, cizye ve harac ödemekten vazgeçtiği gibi, İstanbul'daki İslâm halkı şehirden çıkartarak, yaptırılan cami'in de kendi devlet yapısı gibi harab eyledi. İstanbul'dan çıkartılan müslümanların torunları, bugün Tekirdağı'nda Göynüklü denmekle tanınmış olan bölgede oturmaktadırlar.

Yıldırım Han'ın Şanlı Fetihleri

Osmanlı Tarihlerinden bazılarında anıldığına göre, 798 yılından 800 üncü yıla (M. 1395 - 1398) varınca yapılan çeşitli fetihlerin kimi güzel yaradılışlı padişah tarafından

kendi özüyle, kimi de değerleri yüce beylerin gayretleriyle sonuçlandırılmıştır.

Bunlar arasında Rumeli bölgesinde, büyük bir ülke olan Mora yarımadası üzerine yapılan sefer başta gelir. Bu ülkenin fethi için padişah, Karaferye'de karargâhını kurmuş, çevre yana akıncıları salmıştı. Bunun sonunda o civardaki topraklar açılırken, padişah da Karaferye'de bir imaret yaptırmıştı. Bundan sonra Edirne'ye dönmüş ve bu şehirde de büyük bir cami, imaret ve çeşitli hayır kurumları kurdurmuştu. İkinci kez Tırhala yöresine rehberi zafer olan askerlerini göndererek, bu kaleyi ve oraya bağlı bütün toprakları zaptettirmişti.

Bu sırada, Engürüs Kralının yeniden uygunsuz davranışlara kalkıştığı padişahlığın yüce eşiğine bildirildiği vakit, üstün gayretiyle onların köklerini kurutmak, fesatlarını ortadan yok etmek için atının dizginlerini o yöne çevirdi. Engürüs diyarı gazilerin atlarının ayakları altında ezildi ve bu başarılı sefer, gazilere yararlar getirirken, kâfirleri perişan eyledi. Başka bir ordu da Medinetü'l-hukema [220] denilen Atina şehrini ve çevresini padişahın ülkelerine kattı.

Öte yandan Timurtaş Paşa, Kangırı (Çankırı) ile çevresini ele geçirdikten sonra, Türkmen illerinden Behisni (Besni) ile Malatya'yı ve Divriği'yi fethederek Kemah, Darende ve bir nice kaleyi daha Osmanlı ülkelerine katmış bulunuyordu.

Bu yıllarda Bağdat, İrak-ı Arap [221] ve Tebriz yöresinde atadan babaya egemen olan ve Selman-i Saveci'nin öğdüğü [222] kişilerden biri bulunan Sultan Üveys oğlu Sultan Ahmed Celayır ile Azerbaycan hâkimi Karakoyunlu Kara Mehmed Bey oğlu Kara Yusuf, zamanın güçlü fâtihi Timur'un [223] elinden kaçarak, Mısır Sultanına sığınmışlardı.

Timur'un elçileri onları istemek için vardıklarında, Mısır Sultanı olan Berkuk, anda söze bakmayarak elçileri öldürtmüştü. Sultan Ahmet ile Kara Yusuf'un da Sultanın katında bir değerleri olmayıp, her ikisini de hapse attırmış bulunuyordu. Bunlar daha sonra bir yolunu bulup kaçmışlar ve memleketlerine varıp, Timur'la barışıklık ederek onun elinden kurtulmuşlardı. Şerefeddin Ali Yezdî'nin Tarih'inde yazılı olduğuna göre, 802 (Ağustos 1400) yılı sonlarında yüreği şüphelerle dolu Timur, bir yığın yaramazla Sivas'ı yıkmak üzere geldiği sırada, Sultan Ahmed Celayır'ın yüreğinde de kaçmak düşüncesi kök salmış bulunuyordu. Ama Suriye ve Anadolu sınır boyları, Timur'un kan yutucu ordulariyle tutulmuş olduğundan, kaçış yolunun kapalı ve kurtuluş için başka bir çare de bulunmadığını görmüş, Ferec adında güvendiği bir kişiyi Bağdat muhafızlığında bırakarak, ilk iş olmak üzere varını yoğunu toplayıp, çoluk çocuğu ile Bağdat'tan ayrılmayı uygun bulmuştu. Böylece Kara Yusuf'la anlaşarak, Yıldırım Han'ın mutluluklara kaynak olan gölgesine sığınma konusunda onunla birleşmiş, her ikisi de Fırat suyunu geçerek sevinçler otağı olan Rum diyarına çıkmışlardı. Halep yakınlarına geldiklerinde Mısır sultanı adına, buraya hâkim bulunan Timurtaş onların önlerini kesmek için kalabalık bir kuvvetle yollarını tutmuştu. Burada şiddetli bir savaş koptu ama, sonunda zafer yelleri Sultan Ahmet'ten yana esdi. Halep askeri kaçış yolunu tuttuklarından, Rum gazileri dileklerine ulaşmış oldular ve Rum Kayserinin otağına yettiler. Sultan Üveys ile Gazi Hüdavendigâr hazretleri arasında vaktiyle dostluk ve samimiyet hasıl olmuş ve arkadaşlık mektupları biri birlerine gönderile gelmiş olduğundan, ataların dostluğu, oğulların yakınlığını sağlar atasözünün gereğini göstermek demi gelip çatmıştı. Bu nedenle mutlu padişah,

Yıldırım Han Bayezit, Sultan Ahmed'e pek çok iltifat etmiş, yardım edeceğine, elinden geleni yapacağına söz vererek, onun kızını Şehzade Mustafa Çelebi'ye söz kesmişti. Böylece akrabalık kurma durumu, gösterişli misafirliği daha da değerlendirmişti. Aynı zamanda Kara Yusuf da padişahın ikram ve lûtuflariyle sevindirilmiş olmakla, gurura kapılan Timur'un ettiği saldırı ve zorbalıktan söz açarak, bu belânın başedilmesi konusu üzerinde durmuştu. Padişaha bu adamın bütün çabasının, bütün amacının, Rum diyarını ele geçirmeye yönelmiş olduğunu belirtmiş, bu arada açık deliller ileri sürerek onu Timur'a karşı uyarmakla birlikte aklını da bu yolda çelmeyi başarmıştı.

Gerçi bundan önce, Sivas ve Malatya'nın alınışından biraz sonra, Gazi Padişah Yıldırım Han Bayezit, Erzincan hâkimi olan Taharten'den bac ve harac istemiş, onu, kendisine boyun eğmesi ve itaat eylemesi yolunda uyarmış bulunuyordu. Taharten ise, Timur'a bağlı olmakla ol kendini beğenmişe durumu duyurarak, Yıldırım Han'dan şikâyet edince, bu gurur şarabiyle serhoş, gerçeklerden uzak, hoşa gitmeyen bir mektup yazmış, bir yığın yıldırıcı sözler sıraladıktan sonra, kendisini överek göklere çıkarmış ve ol değeri yüce padişahı yerlere batırarak, fesatlık tozlarını kaldırmış, fitne ve yaramazlık ocağını tutuşturmuş idi.

Nazm :

Bir söz ki, baştan aşağı azar ve sövgü dolu
Bileyici, kılıcı ne de keskin bilermiş
Bir söz ki, bütünüyle korkudur, tehdittir yolu
Okuyunca korkudan gönül iki parça oldu

Ol Tanrının gazabına lâyık, Ulu Allahın kahrına açık, soyu sopu belli olmayan kişi, uygun yıldızının parlayışına dayana-

rak, edeb yolunu bırakmayı kendine inanç bilmiş, yağma ve talanla, İslâm ülkelerini harabetmekle tutkun, hakkı insafı ezmekle de tanınmıştı. Yaradılışı yüce padişaha da haddini aşkın sözler yazmakla, gazab ve kızgınlık kılıcını bileyip, cihanı tutuşturan gayret yıldırımlarını saçmasına sebeb oldu. Padişah, elçileri öldürtmek uygun bir tutum olmadığı için, kızgınlığını gizlemek ve gazabını göstermemek zorunda kalmıştı. Elçilere, İslâm ülkelerinden ol acıması yok, kandökücünün ettiğini komamak ve ortaya çıkardığı fitne ve kargaşayı yok etmek, padişahlığa özgü bir görev ve dini koruyanlar için ödev olmuştur. Eğer adım adım ilerleyişini sona erdirmek, İslâm diyarından sonu kötü vücudunu kaldırmak, gerçekleri yürüten kılıcımıza bağlı bulunuyorsa, iş tamamdır. Ama sonsuz gereklilik gereğince, cihanın yıkılması, insan oğlunun kanının akıtılması öngörülmüşse, "Onlar bilmesinler diye Cehennemi gizleyecek ve onlarla dolduracağız. Gerçektir ki bizim kurduğumuz pusu çok sağlamdır" [224] buyruğu yürüyecek ise, "Eşi ve dengi olmayan, gücü her şeye yeten Allaha aittir hüküm" [225] demiş ve habercilere izin vererek göndermişti. Sonra da şöyle buyurmuştu. Eğer, bu kendini beğenmiş, ileri gelmekten vazgeçerse, töreleri yüce olan tuğlarımızın Tebriz ve Sultaniye'ye varmalarına karar ve bütün gayretlerimizi bu yolda harcamaya niyet etmiş bulunuyoruz.

Nazm :

Gördüm ki yıldızların çarkı dönüp durdukça
Alçaklarda uçan serçecik ola ki Ay'a varır
Ya da şu ömrü kısır feleğin dönüşüyle
Bin bir uğraşla herkes dileğine ulaşır

Mevlâna Hâtifî [226] Tanrı onu gizli lûtuflarından hisselendirsin, yaradılışı yüce Padişahın tutumunu gönül çe-

ken bir nazm ile açıklamıştır. Sözü edilen nazmın buraya alınması uygun görülmüştür.

Nazm :

Kayserlere denk sultan mektup yazdırdı
Azarla dolu mektubu ona yolladı
Değildi dehşeti kıyametten eksik
Gönderilecek şey mi böyle bir betik
Uygun değil bize elçi göndermen
Bu da nasihat olsun sana o yönden
Göz yaşlarını aklın işidir sandım
O yaşları yiğitliğe bağışladım
Davranışiyle kuşkuyu uyandırdı
Gerçekten de bilmezdi yolu yordamı
Gazap yazıları varınca katına
Her satırı savaştan söz eder anla
Tehditler ile baştan başa donatmış
Başından sonuna dek böyle boyamış
Öğünmesinden gökler alçakta kalır
Cengiz soyunu hükmü altında sanır
Bu sığır uğrusu, Cengizin köpeği
Özüyle kendine denk tutuyor bizi
Ordumuzun sözle hesabını görür
Posta bürünen nasıl da otağa yürür
Ona dağın çakalı, tilkisi derler
Nasıl olur da bu bağdan gelip geçer
Haddini bilmez kişinin acı sözü
Bu sözünden var anla ne idüğünü
Ne diyem, soysuz hindunun kulağına
İş ararsan gel mutfakta suculuğa
Aşağılık kişi nasıl zafer bulur
Hangi kuşaktan o, nasıl soylu olur

İş görülmez iki üç tenbel tacikle
Onlarla savaştan ne edilir elde
Nasıl da bu kavimle sen nam alırsın
İster sayıları yüzlerle sayılsın
Meğerse bilmiyor soyumu sopumu
Daha okumamış adımı tuğramı
En yüce, ikisine de denk olan ben
Göklerin, feleğin tâcını giyen ben
Duymamışsan Kayserin yeridir yerim
İskenderin tahtını süsleyen de benim
Ard arda tâc ü taht sahibi ben oldum
Âdeme dek padişahtır şanlı soyum
Hangi toprak varsa atama yurt olmuş
Yüceliğinden başka ad, duyulmamış
Bilemezsin benzer, eş var mıdır ona
Hangi atasıyla babasıyla kim ola
Ben ki her an o serhadde hükmederim
Her kudretli önüne bayrak dikerim
Anadol halkıyle cenge girdiğimde
Dağ kesilirim her düzlüğün önünde
İşkilsiz dalınca bir yandan savaşa
Kervan yollarını tüm keserim ona
Açarsa bayrak yakar kendi başını
Tufan gibi boğarım ben o yangını
Tebriz'e giderim belki daha ileri
Gayret damarına vururum neşteri
Şimdi bu fesadı başına sararım
Ya tahtım çöker, ya tacını yıkarım
Ne çeşit, bu biçim sözler etti durdu
Köhne felek bile buna şaştı kaldı
Elçiler bundan üzülüp ayrıldılar
Elçiliklerinden utanmış çıktılar

Gidenler böyle açılmadan döndüler
Ne sustular, ne de konuşabildiler

Padişahın Erzincan'a gidişi

Sözü edilen elçiler, Timur'un katına vararak, baş çekmenin şanı gereğince hareket eden Gazi Padişahın kızgınlıklarla dolu sözlerini, belki de bir çok ekler, ilâvelerle anlatmışlar, onun sabır ve tahammülünü aşarak kin ve gayz ile ateş kesilmesine, tutuşturulmuş ocak gibi ortaya çıkmasına sebeb olmuşlardı. Böylece Timur, Rum diyarını yakıp yıkmak üzere saldırıya geçmiş ve 803 (Temmuz/Ağustos 1400) Muharreminde Sivas kalesini yerle bir etmek için gelmişti.

Nazm :

Kavgacı iblislerle gönlü kaynaştı da
Sivas önüne geldi boyunu gösterdi
Şöhretini duyurur en az iki milden
Ordusuyla kösler, filler önden giderdi
Şehrin çevresi dolup taşınca askerle
Kara çadırları dağa taşa kurdurdu

Güzel bir yapısı olan bu sağlam kale, Selçuklu sultanlarının en âdillerinden biri olan, I. Alaeddini Keykubat eliyle yaptırılmış olup, pekte güzel bakılmış ve nice yıllardan beri verilen önemle iyice onarılmış bulunuyordu. Bu kalabalık ordu, kısa bir süre içinde kaleyi alt üst edip, burc ve kulelerini yerle bir etmiş, hisarı bekleyenlerden dört bin çevik yiğidi toprağa beraber karmış, işin içinden çıkmıştı.

Yazardan :

Bin kişinin yaptığını yıkar bir kes
İşlerin ters gidince umudunu kes

Müslümanların toplandığı bu sağlam kale, öyküsü çirkin kişinin öcü ile böylece toprakla bir olup, aşıkların incinmiş gönülleri misali ayrılıklar karanlığına sürülüp atılmıştı.

Beyt :

Zulmüyle onun, bu azaba iregörüldü
Hisar da hisardakiler de hep mahvedildi

Tarih :

Sivas ile Halep şehri hem de Şam ülkesi
Hepsi de sevimli, neş'eli gelin gibiydi
Timur ordusunun ateşiyle kahroldular
Tarihi bu olayın sekizyüzüç yılıydı.

Timur, oradan Malatya üzerine yürüdü. Buranın hâkimi, Yıldırım Han'ın fermanı ile Sivas'ı yöneten ve şimdi Timur'un eline düşmüş bulunan, Mustafa adındaki beyin oğlu idi. Ona istimaletnâme gönderip [227] kendisine boyun eymesini istediği zaman, yaradılışından dürüst olan bu genç, yiğitliğin başlıca töresine uyarak velinimetinden yüz çevirmemiş ve mektubu getireni hapsettirmişti. Bu arada çevresine üzüntüler getiren Timur'un, kabarmış, köpürmüş seli andıran ordusuyla yaklaştığını haber aldığı zaman, gecenin karanlık perdesini düşmanlarının gözlerine çektikten sonra, selâmeti kaçmakta bulmuştu. Timur, bunun üzerine Malatya'yı olduğu gibi ele geçirdi ve bu toprakları yanında bulunan Türkmen Kara Osman'a lâyık gördü. Bu sı-

rada Mısır Sultanı Berkuk oğlu Ferec de babasının yolunu tutarak Timur'dan gelen elçileri hapsetmişti. Gerçi Berkuk, Sultan Ahmed Celayır'ın kışkırtması ile Timur'un elçilerini öldürtmüş ve Timur'un beylerinden olup, Avnik kalesi muhafızlığında bulunan Otlamış Koçın'ı da Kara Yusuf'la yaptığı bir savaşta tutsak düştükten sonra katına gönderdiklerinde, hapsetmekten çekinmemişti. Şimdi Ferec de aynı tutumda bulunuyordu. Bunun için Timur'un, kendi ülkesi sınırına yaklaştığını haber alır almaz, tedbirli bulunmak maksadiyle ordusunu toplamıştı. Timur ise, Mısır diyarını yakıp yıkmada başlangıç olmak üzere kan yutucu ordusunu Halep ile Şam doğrultusunda yürüyüşe geçirmişti. Yıldırım Han'ın büyük şöhretinden işkillenip çekindiğinden, Mısır ordusunu gerisinde bırakarak, durağı yüce padişahın üzerine varmaktan sakınmakta idi. Bir de buna Sivas'ın yakılıp yıkılması, Malatya'nın ele geçirilmesiyle devletin temeli olan padişahı yeterince uyardığını zannetmekte olduğu eklenmelidir. Böylece onun kızgın demire dönen hiddeti tavsamış, barış yoluna içtenlikle istekli olmuş ve Rum ülkesine yürümekten dizginlerini çekip öcünü almak üzere Mısır'dan yana yönelmişti. Sözü edilen yılın 9 Rebiyülevvelinde (28 Ekim 1400) Halep ovasına inerek çadırlarını kurmuş ve ayın 12. günü saflarını bağlayarak, savaşçılarını yerlerine koyup, cenge tutuşmuştu. Bu günler, Tanrının şimşeklerinin parladığı andı. İşte şimdi şimşekleri yüklenmiş olanların karşısında Memluk askerleri ağızları kurumuş, dermanları kalmamış bir halde kalenin Mankuse kapısında bir bir döküldüler. Halep emiri olan Timurtaş ve Şam hâkimi bulunan Şüdun devrin ne yüzden olduğunu görünce, ar perdesini yırtıp kaleye kaçmışlardı. Askerin kimi Şam'a kaçış yolunu tutmuş, kimi de Halep hisarını kurtuluş yeri bilmişti. Böylece Halep düştü ve Ti-

murtaş ile Şüdun, Timur'un tutsağı oldular. Yakalananlardan Devatdar [228] ile Ferec'e tehditlerle dolu bir mektup gönderildi. Şüdun ile Timurtaş'ın salınması Otlamış'ın gönderilmesini bağlandı. Onbeşgün sonra da uğursuz ayaklarıyla Şam diyarına ulaşarak, kara bir baykuş gibi ülkenin varlığını yok etmeye kastetti. Hama'yı fethettikten sonra, burada yirmi gün kadar dinlendi. Oradan Hums'a geldi. Bu şehir halkı boyun eğdiğinden, Ali Ekber adında güvendiği bir kişiyi Hums hâkimi tayin etti. Ondan Ba'albek'e vardı. Halk arasında bu güzel hisarın Hazreti Süleyman'ın, Peygamberimize ve ona selâmlar olsun, zamanında "onun her dilediğini yaparlar" [229] emriyle hareket edenler tarafından yapıldığı söylenmektedir. Duvarının birer köşesine konmuş, uzunluğu yirmisekiz, genişliği on altı ve yüksekliği de yedi arşın olan büyük kesme taşlar, yapının acaipliğini ve bunun insan elinden çıkmadığını, ifritlerin işi olmak gerektiğini gösterir. Bu sağlam kale de Timur'un eline geçti. Ancak, kışın yaklaşması daha fazla kalmasına engel olmakla, 3 Cemaziyülevvelde (20 Aralık 1400) Kerek kalesinde Nuh Peygamberin türbesi olduğu söylenen mezarın ziyaretine varıp, oradan Şam'a geldi. Ganimet toplamak üzre Sayda ve Beyrut yörelerine gönderdiği askerler de bu sırada tok toyumla dönmüş bulunuyorlardı. Bu arada Mısır Sultanı, onun yapmakta olduğu zarar ve ziyanı önlemek için topladığı bir orduyla Şam'a gelmişti.

Nazm :

Kuvvetini gösterip öcünü almak için
Mısır ile Şam'ın hâkimi buyruk eyledi
Çokluğundan sayılamayacak kadar asker
Baştan, toplananları emriyle yolcu etti
En şanlı sipahileri de toplandığında
Atının dizginleri doğru Şam'a yöneldi

İki taraf karşı karşıya gelip, savaşa tutuştuklarında öyle bir ceng ettiler ki, savaşı yöneten bile buna şaşırdı, öldürülenleri sayamaz hale geldi ve kan seli, savaş meydanlarının nice dilâverlerinin hayatını götürüp yokluk vadisine sürükledi. Ama, işin sonunda Memlûk ordusu yenilgiye uğrayınca Mısır Sultanı, Şam sınırı ufkunda doğan bu kan dökücü, fitne saçıcının korkusu ile batıya doğru çekilerek, karanlığın siyah çarşaflar serili yatağı üzerine perdeler inipte parlak güneş yüzünü örttüğü zaman, Şam ve Mısır'a, ferman geldiğinde kaçmak gerek dendiği gibi, kaçıp gitti. Timur ise, Şam kuşatmasına girişti. Aynı yıl Şaban ayının ilk gününde (17 Mart 1401) yağma ve talana, zarar ve ziyana el atarak şehre, şehirliye kahir yüzünü gösterdi.

Nazm :

Cihanı tuttu varlıkların çığlığı
Sana diyeyim kıyamet koptu sanki
Gökler inledi insanlar ağlaştı da
Kentler batarken felek buna neyledi

Tanrının kahir ateşi, bu şehrin dört bir yanını kapı ve duvarlarını sarmış bulunduğundan, zaten Timur'un zulmüyle yanmakta olan şehrin bir tarafında, her hangi bir kasıt olmadığı halde, gerçek yangın başgösterdi. Ateşin yalazası zemherir de olan gök kubbeye bile tesir ederek onu ısıtacak kadar şiddetlenmişti. Camiler, tekkeler, görkemli binalar, hayır yuvaları olan imaretler, eski dostların yürekleri gibi yanıp tutuşmuş, yerle bir olmuştu. Bu arada Timur'un askerleri her nasılsa Ümeyye Cami'ini korumak için gayretlerini ortaya koydularsa da bir faydası olmadı. Orası da ateşgede gibi ateş içine düşüp, doğu yönünedek yanarken

baştan başa mermerle kaplı bulunan minaresi de ateşin kızgınlığıyla eriyip yerlere döküldü. Hazreti İsa'nın gökten ineceği yer olarak bilinen minare ise, yangından korundu. Çubuk yapısı yıkılacak kadar harabiken Allahın koruyuculuğu ile bir şey olmadı. Bazılar, kanlar döken Timur'un, Şam Yezidîlerini [230] yezitlik gösterileri ile aldatup, Ümeyye cami'ine girsinler, lûtuf ve ihsan nasıl olur görsünler diyerek bu camide toplatıp yaktırdığını söylerler. Şehri de o yakmıştır. Hama ve Halep kalelerini de yakıp yıkmıştır derler. Nitekim Şerefeddini Yezdî'de;

Nazm :

Oraya temizce girenler makbule geçerler
Yangını daha da tutuştur, şehirler de yansın
Ülke ateşe, dumana bürünmek mi istedi
Kadın erkek her yanda isterse varsın çığırsın

demiştir.

Gerçi, Şam halkı hakkında ikinci söylenti doğruyu belirtmektedir. Ama Mevlâna Şerefeddin, Şam'da olan yangının kasitsiz ve istenmiyerek ortaya çıktığını işaret etmektedir. Allah en iyi bilendir. Timur, Arap ülkelerini tahrip ettikten sonra, dönüşünde Mardin'i ve on yıldan beri kuşattırmakta olduğu Alıncak kalesini fethederek Tebriz'e yöneldi, Gürcistan'ı ele geçirmek üzere yağmacı askerlerini gönderdi. Sultan Ahmed Celayır'ın vekili olan Ferec'in elinden Bağdat kalesini çekip almak üzere zulümlere gölge olan ayrı bir ordu yola çıkardı. Sultan Ahmed'in vezirlerinden bazı beyler, Timur askerlerinin bu yöne geldiklerini haber aldıkları zaman, Emir Ali Kalemzen Mendeli'den, Can Ahmed Bakuba'dan hareket ederek Medayin (Selman Pak) yanından Dicle'den geçmişler ve Hille'den gelen Fer-

ruh Şah ile Müseyyib'ten gelen Mikâil'le Sarsar'da birleşmişlerdi. Üçbin kadar kandökücü atlı ile Ferec'in imdadına kemer bağlamışlardı. Timur'un beyleri, toplanan bu askerden bilgi edindikleri zaman, üzerlerine yürüyerek İmareti Emir Ahmed yöresinde hemen cenge tutuştular. Bunların sayıları karşı tarafın iki katı olduğu için, galebe de bunlarda kaldı. Can Ahmed düşüp öteki beyler büyük zorluklar içinde kurtulabildiler. Ferec, bozgunu duyunca gönlü kırık kaleyi kuşatanlara haber gönderdi. Bu haberde, Sultan Ahmed bana, kudretli Timur'un özü gelmedikçe kalenin anahtarlarını kimseye teslim etmememi ısmarladı, diyordu. Bunun üzerine onlar da Timur'a haber saldılar. Timur sür'atle Bağdat yöresine yöneldi. Ferec, durumu anlamak için Timur'u bilir ademleri elçi kılığında yollamış ve Timur'un geldiğini öğrenince de elçilerini yalan söylemekle suçlayarak, hapse attırmıştı. Aksak Timur, Ferec'in cevabiyle görüşmeleri kestiğini anlayınca, geride kalan kuvvetlerini de toplayarak, savaş arabalarını, mancınık ve lâğamları harekete geçirmiş, şehrin yakılması emrini vererek, vurucu yumruğuyla hisarın kule ve burçlarını yıkmıştı. Ferec, sapık düşüncesinin belâsına uğrayıp, bir gemiye binip kaçarken, Timuru'un kıyıcı askerlerinin ok yağmuru altında kalmış, can havliyle kendini suya atmışsa da boğulup helâk olmuştu. Bağdat, yaradılıştan kötü Timur'un zulmüyle yıkılayazdı. Değirmen taşlarından başka taş üstünde taş kalmadı. Bağdatlılar ise topu birden öldürülerek, ölüm tellalları seksenlik ihtiyarlarla sekiz yaşındaki çocukları bir fiyat üstünden sattılar. Zulmün kahredici fırtınası, nimetlere doymuş, varlıklı vücutlerle, hali kötü olan fakirleri toptan öc alma ocağına attı. Kesik başlardan nice yüksek kuleler, ölülerden geniş tarlalar peyda oldu. Dicle suyu müslümanların kanlariyle ayrı düşen aşıkların

kanlı göz yaşları gibi ala döndü. Bağdat havası, öldürülmüş cesetlerin kokuşmasiyle sıkıntıdan halleri kötü olanların koktukları gibi olunca, artık durmaya, oturmaya imkân kalmadı. Aksak Timur, bu huzursuzlukla Tebriz'e doğru yola çıktı.

Korku veren bu günlerde yani, Timur'un Şam diyarını yakıp yıkmak için, o yöne dizginlerini salıverdiği sırada, Yıldırım Han, Sultan Ahmed ve Kara Yusuf'un kışkırtmaları ile coşup kabaran, denizler gibi dalgalanan ordusunu toplayarak Anadolu'nun kargaşaya uğramasına, yakılıp yıkılmasına sebeb olan Erzincan hâkimi Taharten'i yola getirmek amacı ile bu şehir üzerine yürüdü ve daha ilk saldırıda düşmanın dayandığı gücü yele verip, nefes aldırmadan bu sağlam kaleyi ele geçirerek Kara Yusuf'a armağan etti. Ama Kara Yusuf, Erzincanlılarla anlaşamadığı için şaşırmış kalmış, onları yönetmekten de el çekmişti. Bunun üzerine Sultan Ahmed'in aracılığı ile Erzincanın yönetimi tekrar Taharten'e bırakılarak onun memnun olması sağlanmış, geçmiş suçları da affa uğradığından değeri yükselmişti. Fakat bunun yanında Padişah, çocuklarını ailesini Bursa'ya sürdürmekle Taharten'in yüreğini dağlamış, canını almış bulunuyordu. Böylece Sivas kalesini tahrib ettirdiği için, ondan öcünü almada bu yolu seçmiş, onu kadın ve oğullarından etmiş, Timur'un fesat yangınına yol açtığı için de bu şekilde cezalandırarak devlet merkezine dönmüştü.

Kayseri çevresine geldikleri zaman Sultan Ahmed, Yıldırım Han'ın devletli otağında pek çok iltifatlara, padişaha özgü lûtuflara, sonsuz ilgi ve ihsanlara ulaşmakla sevinçlere doydu. Buradan ayrılmak üzere izin alarak Irak-Arab'a doğru yola çıktı. Kal'atü'r-Rum yolundan Fırat kıyısını tutup, Hit'e vardı. Oradan Bağdat'a gelerek, zâlim

Timur elinde yıkılmış olduğunu görünce, yeniden onarmayı dileyerek, gerekli hazırlıkları yapmaya girişti. Can korkusu ile dağılıp, kaçışan, gizli yerlerde, sığınaklarda saklanan adamları yavaş yavaş yanına toplandılar. Uyanık Timur bunların yeniden toplandıklarını haber alınca, henüz fesat kıvılcımları tutuşmamışken, kılıcın suyuyla söndürmek ve bu yörede onlardan iz ve ad bırakmamak için bazı mirzaları zulüm saçan ordusuna başbuğ dikip Bağdat yöresine gönderdi. Bu öc alıcı birlik, bütün yol ve kavşakları sıkıca tuttu, hattâ, yükseklerde uçan kuşlara bile inişten yokuştan geçmeye imkân bırakmadı. Fırtınadan uçan tozlar örneği sür'atle at koparıp ansızın Bağdad'a ulaştı. Sultan Ahmed bu durumda tekrar kaçıb gemi ile ırmağı aştı, öte yakada oğlu Sultan Tahir ile birleşerek Hille'ye vardı.

Taharten ise, ailesi ve oğulları ayrılığından kederlenerek Timur'a sığınmış, Yıldırım Han'dan öcünü almasını dilemişti. Timur'un katında iltifat bulunca dileğini yerine getirmek için de canla başla çalışmaya girişmişti.

Beyt :

Ben başa tac edilmişim saygı ile burada
Çoluğum ve çocuğumsa beni bekler orada

Bir yandan çoluğunu çocuğunu hapisten kurtarmaya çalışıyor, bir yandan da kargaşayı koparmak için ağzına geleni söylüyordu. Padişahlığa ilişkin haberleri inceleyenler, Osmanlıların, Allah onların ülkelerini korusun ve gemilerini dilekleri denizlerinde seyrettirsin, eserlerini derleyen sayfaları araştıranlar, bilgi ve haber sahibidirler ki, yukarıda açıklanan olaylardan Osmanlı Tarihlerinde hiç bir söz yoktur. Timur'un saldırısına sebebin ne olduğu,

Sivas'ın yıkılmasından sonra Rum ülkesine niçin girmediği ve Sultan Ahmed'in geliş ve dönüşünün ne yolda geçtiği, bu sırada Timur'un nerede bulunduğu ve ne işler eylediği hiç birinde yazılı değildir. Olayları anlamada konuyu iyice bilmenin, onu açıklamak için şart olduğu gözönünde tutularak bu olaylar, Tarihi Şerefeddin Ali Yezdi'den seçilip alınmıştır. Gerçi Mevlâna Şerefeddin Ali apaçık taraf tutma yolunu seçmiş, zamanında olan padişah, Timur'un torunu olduğu ve ol zaman yaşayan padişahlar Tarih incelemelerine fazlaca ilgili bulundukları için de sözlerinde pohpoha ve şişirmeye önem vermiştir. Bu yüzden Topal Timur'u bir yığın yüceltmeler ve övmelerle göklere çıkarıp, hatalarını, kötülüklerini iyilikmiş gibi göstererek, onu öğerek göklere dek uçurmuştur. Ama, olayların geçtiği günleri, ayları, yılları saptamakta tam bir çaba harcadığı için değeri vardır. Türkçe Tarihler ki, konularında temel, dağ dorukları gibi yüce olan Osmanlı soyunun olaylarını derlemek olmuştur. Baştan aşağı hatâ ve saçmalıklarla dokudur. Bunları derleyenlerin yılları saptamaktaki hataları, olayların akışını düzene koymaktaki bilgisizlikleri bellidir. Aralarındaki anlaşmazlık noktaları çok olduğu kadar, biri birine yaklaştırmakta çekilen güçlük te, uyanık olanlara, akıl sahiplerine açık, keskin görüş ve kavrayış ehli için de seçiktir. Bunlardan yazı olsun, şiir olsun on kadar eser bu aşağılık tarafından incelenmiştir. Herbirinin karışıklığı belli, kusurları da gözle görülmektedir. Mevlâna İdris'in, ziyade kutluluklarla hisselensin, sihirli yazılar çıkaran kaleminin desteği ve yükseklerde dolaşan derin görüşlü fikrinin gücü ile ortaya koyduğu Heştbihişt adlı gönül çeken, bilgi saçan kitabı, bunların en belirgeni ve her bakımdan en değerlisi iken, boş sözlerle dopdolu ve ölçüyü taşırmakla dengesini kaybetmiş olmaktan başka, söz-

lerinin her yerindeki kargaşa, yanlışlık ve hatalar da gören gözlerin önüne serilmiş bulunmaktadır. Nitekim bunların bazısına, söz bağının bu taze demetinde işaret edilmiştir. Durağı yüce padişah, Şeh Süleyman Han oğlu Şeh Selim [231] devletinin günleri sürüp gitsin, cennet bahçelerinde olan keremli atalarının yerine kendi kudret çadırları kurulsun, mutluluk ve ikbal dalları sürsün, zamanın sona ereceği deme kadar soyu uzayıp gitsin, hazretlerinin uğurları ile bu kapakları misk kokan kitap, boylu boslu bir dilber, nazla kocunulacak bir gelin gibi benzerlerinden daha üstün, daha güzel ve daha nefis olarak ortaya çıkmıştır. Misk kokan saçları, pırıldayan zülüfleri, kol kol uzanan satırları olup, her biri parlaklıkta birbirine denktir. Eşi olmayan penbe güzelliğini, kırmızı mürekkeple yazılı seçilmiş âyetler ve hadisler teşkil eder. Ne boş sözlerle doldurulmasına, ne de öz vermek için kırık dökük bırakılmasına meydan bırakılmıştır. Giydiğinin eteği, gömleğinin kenarı, boş böbürlenmelerle lekelenmemiştir. Temizliği ve konuları çözen deyimlerindeki güzelliği, kavram pullarını değerlendiren sarraflarca bilinmektedir. Gerçi, Osmanlı padişahlarının yaptıkları iyi işleri, büyük eserleri sayıp dökme yolunda özetleyici olmuşsa, onların yüce mertebelerini, apaçık öykülerini anlatmada yayıcı değilse, sözü uzatmamaya ant verdikten sonra, onların bütün gazalarını eksiksiz açıklamaktan yine de vazgeçilmemişse bunu elbet hoş görmek, okuyanlar için gerektir.

Beyt :

Hoş görülür büyükler katında özürler
Affın süpürgesi her kusuru temizler

Yıldırım Hanla Timur Gürkân'ın savaşı

Ulu ve kutlu Tanrı, "Allahın sünneti ötedenberi budur. Allah'ın koymuş olduğu sünnette (yasa) değişiklik yoktur." [232] ol kerem ve yücelik ıssının, mülkün gerçek sahibinin buyruğuna bütün evren boyun eğmek zorundadır. Taşıdığı dengeli özellikler gereği, onun yüce buyruğu şöylece olup geçmiştir. "Cinnet, yanılmasıyla kendi oyununa gelir" [233] emri üzere gönülleri coşturan lûtuf gülzarını her kime nasip eylerse eylesin yine o kişi kahrın ciğer dağlayan dikeninden kurtulmuş olamaz. Yaygın nimetlerinin aydınlığı öcün kara pisliklerinden beri kalamaz. "mülkü verirsin" [234] doruğunun çıkış yoluna karşılık, "mülkü çekip alırsın" [235] düşkünlüğünün inişi ve "rızkı dağıtır" [236] alanının açıklığına da, "ve onu değerlendirir" [237] darboğazını koymakla Tanrı, bu dengeyi sağlamıştır.

Mısra :

Her definenin bir yılanı, her gülün bir dikeni
her kederin bir neş'esi vardır.

Yer yüzünde olup bitenlerin, insan oğlunun yaşamında kendini gösteren değişmelerin, cihanı yaradanın iradesine bağlı olduğu, olayların sebeblerinin onulması, yaptıklarında özgür bulunan ulu yapıcının elinde bulunduğu, renkten renge bürünen feleğin dönekliğini, dönen dünyanın şaşırtıcı değişikliklerini izleyen bilgi ve akıl sahiplerine, sağlam görüşlü kişilere aşikâr bulunmaktadır.

Nazm :

Evet, hem savap, hem de hata bulunur her işte
Sebebler olur, onu bilen Allah'tır elbette

Ne zaman viran etmek ki, diledi bir beldeyi
Mihnet boğuntusuna kaptırdı ülke beyini
Saldı bir zâlimi üstüne berbat etmek için
Yükseklerde gezen başı yere düşürmek için

İlâhî takdir katında bilinen gaybın sırlarını, insan oğlunun aklı anlamaktan, hikmetine ulaşmaktan, bilgisiz olduğu kadar yetersizdir de,

Beyt:
Yüce Tanrı nişlediyse bir gereğe bağladı
Söz budur ki, insan oğlu bunda bilgisiz kaldı

Halk üzerinde hüküm yürütmek için hem gayret hem de yürek olması gerektiği, bağımsızlık dileğinin, her güç ve makam sahibinin kalbinde kök saldığı bilinmektedir. Ordular toplamak, ülkeler fethetmekten maksadın aslı, bu emelin tümü sadece adını ve şanını kabul ettirmek olup, gerisi boş sözlerdir.

Beyt:
Bir ad ile namustur gereken de bu dünyada
Gün gelir rızkiçin yeter bir lokma ekmek bile

Mutluluklarla dolu Osmanlı sultanları, ülkeleri güvenlik ve dirlik gerekleriyle korunsun, bu anlam üzerine devletlerini kurmuşlar, düşmanlarını tepelemekte, cihana hükmetmekte, ikinci bir benzerleri olmayan, Tanrının bir emaneti bulunan cihan padişahlığının şanını yerine getirmekte de harcadıkları çaba ve emekle, iyi ad bırakmada yarışıp durmuşlardır. Kulların efendisi olan Allaha güvenerek, cihanın öğüncü peygamberin ruhaniyetine sığınarak ve

bunlara dayanarak hak ve adaleti yürütmüşler, İslâm ülkelerini onarmışlar, din ve devlet düşmanlarını yok etmek için güç ve kudret kemerlerini bağlamışlar, kötülüklerini isteyenleri mutluluk nurlarıyla tepeleye gelmişlerdir. Ülkelere el koyan bu şanlı sultanlar arasında Yıldırım Han'ın,

Mısra :

Kabri nur ile aydın ola

hiddet ve şiddetinin fazlalığı, ululuk ve yırtıcılıktaki üstünlüğü ile şöhret yapmış olmakla, kimseye baş eğmesi düşünülemez ve hangi yöne yönelmişse, devlet ve zafer de onun eline düşmekten uzak kalamazdı.

Yazardan :

Yiğitlikte Rüstem'i aşkın idi [238]
Cömertlikte Hâtemden [239] baskın idi

Ceng gününde o keskin bir kılıç ve parlak bir şimşek, safa demlerinde ise iyilikler iletici, faydalar getirici nicelikte idi.

Yazardan :

Can düşmanını avlarsa da her an kılıcıyla
Avuclarından derya cevherleri saçılmakta
Çakıyordu ufuklarda hançerinin yalmanı
Işık saçar cihana kadehinin parıltısı
Kızdığında bütün âlem felâketlerle dolar
Ama denkolurdu her kez keremine deryalar
İnerse şayet kılıcı düşmanları üstüne
Dertle belâdan doğmuş yıldırıma benzemede
Saltanatın gerekleri emrine hazır idi
Devletle safa sürmek dileğine kalır idi

Ülkeler sahibi bu padişahın, sadece onikibin sekbanı bulunması gözönünde tutulursa, diğer üstünlük sebeblerinin, gücünün yeteneklerinin ne mertebede olduğu kolayca anlaşılır. Devletinin büyüklüğü, kudretinin yüceliği kavranmış olur. Varlık ve üstünlük yeteneklerine, atlı ve yaya ordularının gücü ile öcünü komayan bir duyguya sahip olan böyle bir padişahın, Timur'a boyun eğme gibi bir aşağılık duygusundan âr eylemekte olması "ya cehennem ateşi ya da, utanç" denildiği gibi, değerli özünü tehlikeye atması garip midir? Kendini sadece ar ve namus duygusuna kaptırmış, gayretinin yüceliğiyle bezenmiş, üstün değerli birinin bu yolu seçmesi tuhaf mı gelmektedir?

Beyt :

Ona lâyık görülen tac başına hiç te uymadı
Özü inciden bir define, oysa tespih tanesi

Timur'un devler misali gurura sahip Allah'ın emriyle görevli olduğunu, denklik ve eşitlik kavramlarını devirmeye gayret ettiğini, dünyanın onarılmış ülkelerini yıkmakla, Tanrının kahir yüzüne mazhar düşüp yeryüzünde sonu gelmeyen zulümler gösterdiğini, bahtının açıklığiyle güc ve kudret sahibi olduğunu, Yıldırım Han elbetteki bilmekteydi. Bunun için de ihtiyatla hareket etmeyi, mümkün olduğu kadar yüze gülmeyi ve yürek genişliğiyle davranmayı öngörmüştü. Ama, özenli yaradılışında, güzel yapısında, padişahlığın gayreti, memleketine gölge olmak duygusu, köklü ve sapasağlam ayakta durduğundan, onun üstün güc ve kudretini unutup, şeref ve şanını korumak için ceng yolunu seçmek zorunda kaldı.

Beyt :

Bir kök salmak istersen akıllıca şu sağlam yolda
Söğüt dalı gibidir incinir, sakın oynatma

anlamını kendine öncü edinip, eli altında kalabalık bir ordu ve zengin bir varlık varken, kötülük isteyen düşmanları ile karşılaşmaktan, savaşa tutuşmaktan kaçınmadı, cihanda tek kalmak için kanatlarını açtı ve uçtu.

Mısra :

Elbette takdir edilen olmuş olacaktır.

Kavramı gönül aynasında kendini gösterdi ve gerçeği belirten şu sözler,

Şiir :

Hep sürekli olamaz sıkıntı da, nimet de
Her ikbalin, bir çöküşü bulunur elbette
İşinde huzur için, kolla kudretlileri
Bir düzende duramaz bilki, bu dünya evi
Hükmeder Allah, onun hükmüne engel yoktur
Tanrı hükmüne karşı durmak, işte o boştur.

misk kokulu düşüncelerinde açıklık buldu. Her ne olursa, Hak katından, mutlak hâkimin bargâhından idüğüne inandı. Böylece ceng elbiselerini toza bulamaya karar vererek, kaba Timur'dan gelen her uygunsuz haberi, herbiri bin dereden aktarılmış ve yüzlerce ağır laflar, hakaretlerle doldurulmuş sözleri kabul etmedi.

Kara kara düşünen dimağını kederlerle boğan bu haberleri getiren elçileri tahkir ederek, hitaplarda, cevaplarda saygılı yazı çeşidini de bir yana bırakıp, ağır tekliflerini geriye çevirmeye, yerine getirilmesi mümkün olmayan istekleri üzerinde görüşme kapılarını da kapamaya yönelmiş bulunuyordu.

Beyt :

Yapmaktan vazgeç, değersizse vadettiğin
Vızıltı değil mi kanat sesi sineğin

diyerek, bütün gücünü, tâc ile süslü başını, şerefini koruma yolunda harcamaktan kaçınmayacağını dost ve düşmanlarına duyurarak, onun elçilerini ağır, sert ve yıldırıcı sözlerle yolcu etmiş, kendisi de gayret atına atlayıp, yiğitlik meydanında divan tutmuştu. Bu haberler arasında Timur'dan, Kara Yusuf'u öldürtmesi ya da, yanından uzaklaştırması, Taharten'in çoluk ve çocuklarını salıvermesi, Kemah kalesinin anahtarlarını ona teslim etmesi gibi, konuları içine alan mektuplar geldikçe, üzüntüyü arttıran ve yüksekten atıp tutan cevaplar vermişti. Bu arada "bu konağa inen misafir üzerine kılıç üşürülmez ve bu bucağa sığınan dilek ehline dokunulmaz" diyerek gerçekçi bir cevap göndermişti. Öteki isteklerini de gönlün beğeneceği özürlerle geri çevirmişti. Bunların gerçekte, savaş ateşini tutuşturmak için gönderilmiş yazılar olduğu açık, onun değeri olmayan söz ve davranışlarında da bu tutumu seçik idi. Böylece Timur'a karşı çıkma kararını almış ve ordunun toplanması için Anadolu ile Rumeliye fermanlar göndermişti. Timur ise, gayretli padişahın bu derecede kızgınlık göstereceğini düşünmüyordu. Kendi büyük gücünden, üstün kudretinden çekinerek yumuşakça davranmasını istiyordu. Böyle kızgın ve sert cevaplarını alınca yumuşak sözleri ve tatlılıkla davranmayı artık bırakmak gerektiğini anladı.

Nazm :

Yazıcıyla kâğıdı hem mektubu arattı
İşin yüzegülme yönünü ona bağlattı
Benden bir yalvarmadır bu, kudretli Kaysere

Gönül okşayan nâmemi sen de öyle süsle
Altından başlıkla yazılmalı adı sanı
Bu zamanın hanlarından üstün olsun şanı
Ey bu köhne cihanın soylu ulu ağacı
Akıllılar katında olur mu bunun lâfı
Tatlı bir yüzle karşılaşmadım bu ülkede
Konuk olmaya Rum'a, Kayser'e geldimse de
Dilediği gibi gönlün, işler bitirilir
Orada keremlice misafirlik edilir
Söylensin her konuda baş dostu ben olayım
Hazineyle askerle her işine koşayım
İslâm diyarıdır çünkü Rum, istemem asla
Bu hücumdan ve benden bir şey gelmesin ona
Böylece dinin düşmanları memnun olurlar
Cizyeyi ödeyenler bundan dirlik bulurlar
Şimdi öcümü komayan sayısız askerle
O diyara doğru yürüyüp geldiğimde
Ülke talan edilir, insanları da esir
Sonra vebali hilekâr adından bilinir
Adamlarıma ver Kemah anahtarlarını
Ferah olsun cihan şimdiden bitsin sıkıntı
Kara Yusuf, hoşa gitmeyen o, yol kesici
Neylediki hacılara Hac yolunu kesti
Adalet kılıcıyla cezasın vermek gerek
Ona ne saygı, ne de ilgi göstermek gerek
Anadolu'da hükmün böyle olur kararlı
O bakımlı topraklar da kalır sana bağlı

İşte böyle sert sözler ki, görünüşte baldan tatlı iseler de, insanın suratına çarpmada acı, anlamları da ağudur. Bunlar adı güzel padişahın kulağına ulaşınca, fikrini iyice çelmişlerdi. Habercilere sert bir şekilde hitap ederek ay-

rılmalarına izin verdikten sonra, bütün hınca ile şöyle söylemişti. Devletli konağımızı doğruların ziyaret edebilecekleri, büyük keremlerle dolu bir durak bilerek sığınan, dilekte bulunan konuğa, aman vermeyip onu düşmanına bırakmak için ne bahane bulalım? böylece nasipsizler yoluna nasıl gidelim?

Nazm :

Kılıç karşısında hür insan sabreyler
Sabrise zulme karşı burun kıvırır
Bu hal ölüme gerçek sebeb olsa da
Arsız konuk yanında bunlar hiç kalır

Onun bu istekle ısrarı ve durmadan baskı yapması, gerçekte fitne ve fesadı koparmak içindir. Bu yönün gayretinin üstünlüğünü anlamış iken, böyle ağır teklifler ve gerçek olmayan itirazlarla düzeni, yapısındaki noksanlık gereği, yıkmak yolunu tutmak ister. Turan ve İran bu çapulcunun elinde viran olup Azerbaycan'da yaşayanların ise tatlı canlarına yetti. Bağdat, zulmünün eseri yeryüzünden yitti. Kahrinin yarattığı ufunetli hava ile öldürücü humma salgınına tutulup, bu sağlam kale çöktü, burç ve kuleleri devrilip yıkıldı. Halep ve Şam, üzerlerine çöken felaketli geceden sonra yıkılmaya yüz tuttu. Şimdi de bu İslam ülkesine, ganimetlerine göz dikmiş, ister ki Rum diyarında da fermanını yürüte. Ümidim budur ki, hırslı olan mahrum kalır, hükmüyle mazhar ola,

Nazm :

Şimdi emrime bağlıdır acem de, arap ta
Kötülük yoktur ülkeleri açma hırsında
Bütün ordular şimdi Rum'a, yola çıkmışlar
Seni, hem de Anadoluyu yutmak kasdıyla

Cengimin ahengine ayaklar dayanamaz
Sahibiyse benim, işte eriştim oraya
Sade okla kılıcı, ikisini dilerim
Hiç kimseye at oynattırmam ben, bu meydanda
Gökleri, doruğa kadar her yanı ben görürüm
Kemendimin ilmeğiyle boyunlara basar da

Devlet erkânı ile ileri gelenler, her ne kadar, kerem ve ihsan ocağı olan padişaha aynı görüşle nasihatlerde bulunmuşlar, Timur'un seller gibi gelen atlılarından söz etmişler, onu, bu güç karşısında korkutmaya çalışarak, barış ve anlaşma yolunu tutması için uyarmak istemişler se de

Mısra :

Düşmanı aşağılık, dermansız,
hem de çaresiz sanır

kavramını söyleyerek, İslam padişahları için başarılı olmak, halkın işlerini, refahını sağlamak, düzen içinde yürütmektir. Tanrının kahir ismine mazhar olan ile anlaşmazlık yolunu tutmak boş, sonu da hiçliktir diyorlardı. Ancak, düşmanlarını yenilgiye uğratan bu padişah katında sözleri, beğenilmemekte ve nasihatleri de fayda etmemekte idi. Nitekim bu durumu Mevlâna Hâtifî güzel ifadesiyle şöylece açıklamıştır.

Nazm :

Tanınmıştır bu ülke güzel töreleriyle
Yazılmıştır onlar da zamanın defterine
Oturur kendi öz divanında Kayserleri
Bu meclis andırır çimenlikte çiçekleri
Üstün olur söz bilenleri, söz edenlerden
Düşünen her kişi değerlidir diğerinden

Sözün aslı her şeyi tavsiye eylemektir
Bunları hep dolaylı olarak bildirmektir
Ey Cihanın padişahlarından daha yüce
Büyük, küçük herkes, olmalıdır Tufeyl sana
Güçlü bir devletli şimdi kudretiyle başta
Geçmeyi, Dârâ gibi istedi bu diyara
İşte zorluk bundadır herkes fikrini söyler
En uygun olanı ortaya getirmek ister
Buyruğuyla ülkeler, hazineler vuruldu
Bazı başlar, bazı taçlarla yere çalındı
Ona düşmanlık eylemek, asla uygun olmaz
Hiç kimse onunla çekişmekten felah bulmaz
Rum'un Kayseri, bu lâflardan perişan oldu
O acı sözlerden yüzü ekşiyip buruştu
Ey Anadol toprağında yetişen kafalar
Yele verilir mi hemen, kolayca namuslar
Ceng tedbirlerimde ne yaramazlık görüldü
Ki barış yoluna fikirler dönüp kıvrıldı
O sayısız askeri üstümüze çekerse
Gerçi bize bir hayli de yaklaşmış olursa
Nasıl da ondan aman dilemek ben, isterim
Okları germiş, tirkeşi asmışsa, nişlerim
Yiğitlik onda görülsün de sümsüklük bizde
Cihan halkı neler söyler, neler bize
Korkarım ki şimdi ben bahadırlık edeyim
Gerçi kudretim vardır buna, ben baş çekeyim
Şimdiden savaş günü ne olacak bilinmez
Güçlü ile güçsüz orada neyler, söylenmez
Tek başıma ederim ardımdan gelen yoksa
Varı dökmeli kişi hanlık davasındaysa
Bu söz nasihatçilerin ağzını kapadı
Hiçbir tavsiye Kaysere fayda sağlamadı

Böylece savaşa niyetlenen Timur, o kış Karabağ'da kışlak tutup, hükmündeki ülkelere hükümler ve pervaneler [240] göndererek, evvel baharda, bütün ülkelerden askerlerin gelerek konakladığı yerde çadırlarını kurmalarını sıkı sıkıya buyurmuştu. Onun da devlet erkânı ve doğru düşünen beyleri Rum diyarına saldırıyı uğursuz ve bu gaza öncüsü, cihad yolcusu adı güzel padişaha kılıç kaldırmayı, gayette kötü ve sapıkçasına bir iş bilerek kendi aralarında pek çok konuşmuşlardı. Ancak, Timur'un hiddeti karşısında duydukları korku yüzünden, hiç biri, bu düşüncelerini onun katına sunamamıştı. Bunun için her zor dilekte ve çözülmesi önemli her konuda baş vurdukları Şemseddin el-Maligî'yi aracı eylediler. Timur'un katında değeri pek üstün olan, güzel ve uygun söz söylemede, haberleri sunuşta pek uygun şekiller kullanan, sanatlı konuşmada en ileride bulunan bu kişi, Timur'un özel hayatında da sırlarına sırdaş olduğu için bunlar kuşkularını, bu iyilik yolunu kollayana bildirdiler, iki tarafı anlaştırması için araya girmesini istediler. O da bir sohbet sırasında, konuşmalar arasında sözü buraya getirip dilekleri açıkladı. Bu konuda düşünmek ve genellikle acele etmemek, anlayış ve yücelik bakımından hatalı sayılmaz. Hele, Hamel [241] burcunda kendini gösteren kuyruklu yıldızın hükmü üzerinde yıldızlardan anlayan kişiler kuşku duymaktadırlar. Kimi bu yıldızın bizim tarafa destek olacağını söylerse de, kimisi de aksini söyler. Muhtemeldir ki fitne ateşi alev alırsa söndürülmesi zor, ortaya çıkacak zarar da ziyade olur. Yıldırım Han'da gayret kuşağını kuşanmış bir padişah, varlık sahibi, zaferleri paylaşan orduları, atları olan bir devletlidir. Keskin kılıcı frenkler için bir bela, inciler saçan eli de kıymetli bir hazinedir. Gayret dizginlerini gaza ve cihad yoluna çekmiş ve İslam'ın sınırlarını tutmaya başını koymuş olan değerli bir padi-

şah ile savaşmak, dini yayan ve peygamberin, açık şeriatinin hükümlerini uygulayan bir devlet sahibiyle ceng etmek, ne senin devletine layık, ne de güçlü beylerinin gönüllerinde olan duygulara uygundur.

Nazm :

Bir padişah ki bu, bağlanmış gazilik uğruna
Neden, sana ne verir bu düşmanlık ki boşuna
Hakkı tutmuş, din yolunda dövüşen padişahı
Bu inadla ne sağlayacaksın yenmiş olsan da onu

Zafer yelleri bizden yana esse bile, din düşmanlarının patırtı koparmaları için yeter. Zaman ise, bu devletin çabucak yıkılmasına, belki de sönmesine kadar uzanır. Bu şekilde iyi yolu gösteren nasihatler ve açık seçik mutalealar ile Timur'un yürüyüş kararını durdurur, kızgınlık ateşini de bastırır gibi olmuştu. Bu arada Rum ülkesinin büyüklüğünü, savunma noktalarının sağlamlığını, korunması için alınan tedbirlerin gereklerini ve çokluğunu, pusu yerlerini, geçitlerinin bolluğunu anlattıktan sonra iki taraf arasındaki bu anlaşmazlık sürüp gittikçe, düşmanlık yolundaki gürültünün artmasına sebeb olur.

Beyt :

Bilinmez ki durum nasıl gelişir, ne olur
Galip hangisidir, yenilgiye uğrayan kim

Henüz iki taraf için de iş kolaydır. Anlaşmazlık ve düşmanlığı giderecek tedbirleri almak için, daha vazgeçilmez bir durum hasıl olmamıştır. Reâyanın refahı ve halkın selameti, padişahlığın ön vereceği, dine gölge olanların tutacakları asıl yol budur.

Nazm :

Şimdiki padişah uluğ yiğitlikte
Şeriat yolunda kılıcı elinde
Müslümanların yurdunu o koruyor
İşi, şeriati kollamak biliyor
Gazilere sen yardımcı olacaksın
Gaza beşesini ürkütmeyeceksin

Gerçi bütün bu gönülden nasihatler, dinin korunması içindi. Fakat hırs tutkunluğu ile Timur'un gözleri de kararmamış değildi. Onun için, önce anılan kuyruklu yıldızın hükmü nedir onu anlamaya istek gösterdi. Yıldız bilim alanında en bilgili, takvim tertip etme fenninde üstad olup, bu alanlarda kurallar koyacak kadar bilgisi geniş olmakla şöhret yapmış bulunan Abdullah-i Lisan adındaki yıldızlar bilginini getirtip, bu yılın doğuş özelliklerinden ve kuyruklu yıldızın getirdiği hükümlerden bilgi aldı. Lisan, onun bahtının çok güçlü bulunduğunu ve Hamel burcunda, batı yönünde doğan kuyruklu yıldızın Kayserin yenilgisine delil olduğunu açıkladı. Bu sözlerini, Magrib hâkimlerinden Muhyiddin-i Magribî [242] nin yazmış olduğu eserlerle destekleyince Timur, artık gönlü kanmış, şüphe, kuşku, heleçandan kurtulmuş olarak, savaş gereklerinin hazırlanmasını buyurdu. 804 baharında (M. 1401) Rum ülkesine doğru yürüyerek Erzincan'a geldi. Kemah kalesinin alınması için Maverâünnehir hâkimi olan Sultan Muhammed Mirza adındaki torununu kalabalık bir kuvvetle bu kale üzerine gönderdi. Kemah, gayet sağlam bir kale olup, yükseklerde uçmakta olan şahinler bile burçlarının üzerine çıkamıyacak kadar ulu ve öyle yalçın bir yerde yapılmıştı ki, oraya kimse sür'atle yaklaşamazdı. Ancak Yıldırım Han'ın savaşçı ko-

lunun gücü eseri olarak, Osmanlıların yıldızlar kadar yüksek kaleleri arasına katılmıştı. Şimdi ise, bu dağlar gibi büyük ordu tarafından alındı. Timur, Erzincan'dan bu kaleyi görmek üzere oraya gittiği zaman, Rum ülkesinden gelen Yıldırım Han'ın elçileri de ulaşmış bulunuyorlardı. Kızgınlığı arttıracak bu hal, alevler içinde kalan Timur'un yüreğindeki yalaza ile parladı, karalara batmış kafasını dumanlara boğdu. Fikri karıştı ve dili bir kor parçası olarak, çevreye dağılmış bulunan askerlerini toplatarak gücünü kudretini, ordusunun kalabalıklığını, sayıca üstünlüğünü Rum elçilerine gösterdi. Onlara şöyle dedi. "Yıldırım Han'a diyesiz ki, bazı küçük konularda bize destek olmayıp, dilek ettiğimiz istekler ona uygun düşmeyip, hışımla dolu, sert ve ağır haberler göndermek, ona lâyık ve bizimle anlaşmazlık ve düşmanlık etmek, devletine uygun değildi. Biz alçaktan aldıkça ol sertlik yolunu tuttu ve sabrımızı, ağır başlılığımızı yele verdi. Gururla davranmak, sonu düşünenlerden gelmez. Yerebatasıca kâfirin çapaklara bulanmış gözünde bir diken gibi duran, kâfirlere ateş saçan kılıçları altında zelil eden, hor bırakan, Rum topraklarını töreleri adalet olan bu devletin gölgesinde güven ve barış diyarı haline getiren, cihad törelerini izlediği için karşısına çıkıp, kılıç çalmayı utanç bilerek, yumuşaklık yoluyla işleri görmeyi istemiş ve barış düzlüğüne inmeyi candan dilemiştik. Defalarca iyilik isteyen sözlerimizi ona bildirdik. Her defasında da öfkeyi bastıracak bir haber gelsin diye bekledik. Düşündüklerimizin tersi çıktı. İstediğimiz üç şeyden biri de şu Kemah kalesiydi. Gayet rahat ve kolay bir şekilde işte sonuçlandı. Öteki ikisi konuşmaya bile deymez fakat, bununla beraber, ettiği huzursuzluk ve verdiği sıkıntının da artık fazla geldiğini söylemek yerinde olur. Eğer keremli oğullarından birini bu tarafa, özrünü açıklamak, yaralı gön-

lümüzü düşmanlık kuşkularından kurtarmak için gönderseydi, bu fitne ateşini söndürmeye yeter, çekilen sıkıntıların tozunu bastırmaya elverirdi. Göndereceği şehzadeye evlâdımızdan daha fazla ilgi gösterilirdi. Böylece dostluk ve birlik antlaşmaları bağlanır, çelişki kaynaşmaya döner, anlayışın saf pınarlarından akan su ile yüreklerdeki kırgınlık tozları bastırılıp her yön dümdüz olurdu.

Beyt :

Öylesi varki, düşmanı gördüğünde boyun eğer
Böyleze inad etmekten vazgeçer, senden iyi o

Timur, bu sözleri söyledikten sonra Rum elçilerine dönüş iznini vermiş ve onların ardından da karınca sürüsü gibi ordusuyla Ankara üzerine yürümüştü. Ne vakit ki, gökteki varlıkların davranışları, kadir olan Allah'ın hükmü gereğince, yeryüzünde fitne ve fesat deryalarını kabartıp dalgalandırmayı gerektirdi, âlemlerin efendisinin buyruğu, yeryüzünün İslâmın kanı ile boyanmasını gerçekleştirmeye sebeb oldu. Bu yüzden ne edilen salıklar, ne de nasihatler hiç bir tarafa fayda vermedi. Kavga ateşi tutuşup parladı. İki köpürmüş deniz, yani, bu iki taç ve taht sahibi Padişah, biryere geldiler ve fitne dalgaları da birbiriyle tokuştu. Bundan da üzüntü yığınlarının derlenmesi gerekir oldu. Bu iki üstün yıldızın bir yerde toplanmasını gerektirecek sebebler bir bir ortaya çıkarak, ulu kaynaşmayı hazırlayan garip olaylar, anlaşılmaz tutumlar, zamanın gözleri önüne serildi. Karşılıklı yazışmalar, haberler, işin sonunda dillerin keskinleşmesine, bıçak gibi sivrilmesine yol açtı. "İşte aziz ve bilen Allah'ın hükmü budur" [243]. Böylece Timur'un, bütün ülkeler, devletler hükümdarlarından, dost ve yardımcılarından topladığı kalabalık bir ordu ile Sivas ovasına in-

diği, Şirvan ve Geylan sultanlarının, Diyarbakır ve çevresi hükümdarlarının, Sistan ve Bedahşan şahlarının, Türkistan han'larının, özetle yirmi kadar şanlı devletlinin, ol işi zulm olana yar olmak için, imdat etmek üzere onun ordugâhına gelmiş oldukları Yıldırım Han'ın yüce eşiğine duyurulmuştu. Ayrıca Timur'un oğulları ve torunlarının da kendi emirlerindeki kuvvetlerle bu orduya katılmış bulundukları ve Timur'dan alacakları emri bekledikleri öğrenilmişti. Bundan başka, Tokat yolundan harekete geçtiği ve kuvvetlerini kendine özgü düzen içinde yürüterek, ülkeyi yağmalamak üzere yola çıktığı haberi de alınmıştı. Bunun üzerine Yıldırım Han, Tokat'a varıp, derbentleri kapatarak düşmanın yürüyüş yolunu kesti. Timur, bu tutumu öğrenince, Kayseri yolu açık ve geniş bulunduğundan, bu yönden Ankara'ya yürümeyi öngördü. Ankara muhafızı olan Yakup Bey'e teslim olarak, kalenin anahtarlarını vermesi yolunda baskıda bulundu. Fayda etmeyince kaleyi ele geçirmek için gereken tedbirleri almaya başladı. Bu sırada Yıldırım Han da Tokat'dan kalkıp Ankara üzerine hareket ederek, Timur ile savaşı burada vermeyi ve onu karşılamayı kararlaştırmış ve "Bir işe niyet ettiğinizde artık kendinizi ulu Tanrıya bırakınız" [244] buyruğuna bağlanarak yola çıkmıştı.

Beyt :

Anadolu diyarından askerini topladı
Kendini göklerde İskender'den de üstte yazdı

Uğurlu töreleri gereğince, ordunun sağ kanadı Anadolu sipahileri ile donatılmıştı. Akrabalığa kabul etmekle baş tâcı etmiş olduğu Las hâkimi Vlakoğlunu da yirmibin kan içici, zırhlara bürünmüş atlı ile sağ kanat emrine vermişti. Keremli çocuklarının en büyüğü olan ve Saruhan,

Aydın, Karesi sancaklarını yönetiminde tutan Emir Süleyman, Rumeli askerine serdar kılınıp, sol kanatta bayrağını açmıştı. Ordunun merkezinde arslanlara taş çıkartan Padişah durarak, on iki bin yeniçeri ve azep askeri de mutluluk yayan sancağın önünde yerlerini almışlardı. Kapıkulları ise, merkezin yanlarını tutuyorlardı. Bahtı civân Şehzade Mustafa Çelebi, Hamidili ve Tekeili valisi olarak, Musa Çelebi ve İsa Çelebi de şanlı padişahın ardında yani, merkez kuvvetlerinin gerisinde durarak, ulu atalarını desteklemekte, yiğitlik ve bahadırlık meydanında hazır beklemekte idiler.

Beyt :

Birlikler geldi ardında durdular
Musa'dan, İsa'dan, Mustafa'dan

Yücelik ve üstünlük bağında yeni yetişmiş bir sürgün, devlet ve saltanat alnında parıldayan bir perçem olan Şehzade Sultan Mehmed yani, cihan padişahları arasında Çelebi Sultan saniyle tanınan şehzade ki, mutluluğa yakın düşen alnı, devlet nuru ile aydınlanmak üzere idi. Bu tarihte onun mutluluk saçan sancağı altında Amasya vilâyeti, huzur ve sükûn içinde yaşıyor, olgun adaletinin törpüsü ile de her türlü zulüm ve yaramazlık dişleri yontulup eskitilmiş bulunuyordu. O da ardçı kuvvetlerin başına getirilmişti. Vezir ve beylerden Ali Paşa, Timurtaş Paşa, Malkoç Bey, Evrenos Bey, Abdi Bey, Yakup Bey, Firuz Bey, İsa Bey, Hasan Paşa, Murad Paşa, Şahin Bey, Balaban Bey, Davud, Bali, Alagöz, Ahmedî, Beşir, Tahir, Mehemmedî, Mukbil ve Paşacık Beyler gibi Rum diyarının anlı sanlı, Rüstem misali, saflar parçalayan yiğitleri de ardçı kuvvetler yanında, durağı yüce bu şehzadenin emrine verildiler. Nice bin güçlü, kuvvetli savaşçı ve kemankeş ise, askerin önünde saf

bağlamıştı. Bunlar can alıcı oklariyle ceng sırasında düşmanın ciğerini dağladılar. Ordunun mevcudu sayıldığı zaman, doksan bin savaşçı, din yolunun ceng eri, yazıcıların uğurlu kalemleriyle kayda düşmüş bulunuyordu.

Öte yandan Timur'da karınca sürüsü gibi ordusunun düzene konulmasiyle uğraşıyordu. Sağ ve sol kanatlarını yani, Barangar ve Conggar deyimleriyle tanınmış olan yanlarını, kan dökücü atları ile berkidip, sağ kanadına Horasan valisi olan Emirzade Şahruh, Emirzade Halil Sultan, Emirzade Süleyman Şah ile nice sayılı ülkeler sahibi beyleri yerleştirmişti. Hüseyin adındaki oğlu da kalabalık bir birlikle bu yanın imdad kuvveti olarak ayrılmıştı. Sol kanat ise, en büyük oğlu Mirza Mirânşah komutasında ve Şiraz hâkimi olan Mirza Pir Ahmed, İsfahan hâkimi olan Mirza İskender ki, bu ikisi de Ömer Şeyh adındaki evladının çocuklarıdır, bunlarla ve Mirza Ebu Bekir gibi şehzadeleriyle tutulmuş, Timur'un sancaklariyle bezenmişti. Şirvan hâkimi Şeyh İbrahim, Erzincan hâkimi Taharten, Diyarbakır valisi Bayındırlı Kara Osman gibi, bağımsızlık bayraklarını açmış olan beyler, onun yardımına koşmuşlardı. Öyle tek bir saldiriyle kuşkuya düşürülüp dağıtılmaları zor olan sayısız askerlerle dağlar, tepeler dolmuş taşmıştı. Böylece savaş meydanı, mahşerden örnek olmuş bulunuyordu.

Nazm :

Kaldı iki tac sahibinin arasında
Yaklaşınca üç fersah bir uzaklık
İki taraf birden mahşer gibi karıştı
Var mı bunlarda Elbürüzlere benzerlik [215]

Gecenin karanlık askerleri ufukları, mavi tüllerle sararken, bu iki köpürmüş deniz sessizliğe gömülüp, cihanı aydınlatan şahın çadırından çıkarılacak bayrakları beklemeye başladılar. Kuşkularla dolu Timur, bu kadar ölçüsüz ordusuna rağmen, Yıldırım Han'ın güç ve kudretinden işkillenmekteydi. Bunun için de her konakta askerinin çevresine hendek kestirerek ihtiyatı eksiksiz yerine getirmekteydi. Osmanlı ordusunun yolu üzerinde ve çevrede bulunan kaynakları pislikle doldurtarak saf pınarları, kararmış içi gibi kirlettirmiş, bölgede kullanılmaya elverişli temiz su bıraktırmamıştı. Savaş meydanı yakınında olan dağın eteğinde bir tek çeşme kalmıştı ki, onu da, güneşin ışıkları dağın ardında koybolup, karanlık bastığı sırada, uğursuz ayaklı, karabahtlı adamları eliyle kirleterek pislik ve toprakla doldurmuştu. Temiz ve tatlı suları, sadece kendi çapulcu askerlerine yeter ölçüde bıraktırarak, durağı yüce padişah ile bunlar arasında alçak Yezid'in yollarını şaşırmış askeri gibi engel olmuştu. Halbuki güneş Esed [246] burcunda altıncı derecede bulunmakla asker ve hayvanlar susuzluktan kesilmiş güçsüz kalmış bulunuyorlardı.

Gerçekte beyler, vezirler yüz yüze savaşmayı uygun görmemekte, geliş gidiş yollarının hepsini tutarak, zahire ve ağırlıklarını keserek, düşmanı saf dışı etmeyi, bu sayısız ağır orduyu gece baskınları ile avara hale getirmeyi, daha doğru ve ihtiyatlı bir iş bilmekte olduklarından, görüşlerini Yıldırım Han'a duyurmuşlardı.

Nazm :

Vuruşma, askerlerinle haddinden fazla
Yumruk, vurmada bıçaktan elbet zayıf kalır
Düşmanı yenmeye kuvvetin yetmez ise
İşi bastırmaya başka çare araştır

Gerçekte, o kötü yaradılışlı, zulmü sevenin yanında bulunan çapulcu askerin sayısı o kadar fazla idi ki, ihtiyat ve tedbirle hareket etmek düşüncesinde olan akıl sahipleri, yüz yüze gelmekten kaçınmakta haklı idiler. Ancak, karşı çıkılmadığı zaman ise yağmacı Timur'un, Rum diyarını uğursuz ayakları ile çiğneyeceği de aşikâr idi. Bu durumda öc almak için bakımlı memleketi toza toprağa bulayacağı, kanlar dökeceği, özgür insanları köle eyleyeceği, kölelere el uzatacağı ve ardından gelen dökünütülerin, yapısı gereği bakımlı olması gereken Rum ülkesini alt üst edecekleri ihtimali de apaçık ortada bulunduğundan, padişahlık görevi ve memleketi korumak ereği, ol durağı yüce padişahı geriye çekilmekten alıkoymuştu.

Beyt :

Devletli gelin bir köşeye sıkıştırılınca
Parlak kılıçlar karşısında öpücükler verir

kavramını düşünerek her ne olursa olsun diyerek

Şiir :

Allah ile kılıcın kuvveti yetecektir bize
Kendini şimşek sanırsın, savaşa daldığın anda

anlamına güvenmişti. Böylece yıldırımlar kadar güçlü inancı ile savaşın bütün zorluklarına katlanarak, anılan yılın zilhicce ayının 19. Cuma günü (20 Temmuz 1402)

Nazm :

Doğu ülkelerinde padişah sancakları açınca
Gündüzün kılıcı gece'nin enseşine iniverdi
Zemane bu gökkubbe'yi o demde Ay'dan boş koyunca
Cihan Abbasîlerin siyah kılığını değiştiriverdi.

saflar karşı karşıya geldi, yay ve kılıç erbabı biri birine girdi.

Beyt:

Şu âdi felek fitne koparmaya nasıl da
Hemen bir sebeb bulur, her şeyi hazır eder

Bu meydan savaşında öyle bir ceng, öyle bir uğraş, öyle bir tokış oldu ki, kamış gibi düz olan kalem, onu açıklamak isterken büküldü. Açık açık konuşabilen dil, anlatmaya kalkıştığında sürçtü. Hayal gücü ise, bu savaşı tarife mecal getiremedi. Savaşa katılanların çokluğundan kimse nefes alamayacak hale geldiğinden, gök kubbe bir patlama olacağı korkusu ile kuşkulandı. Düşmana dalan yiğitlerin çığrışları, döğüş ve tokış meydanındaki arslanların naraları, davul ve ok sadalarına katılmış, savaş gereçlerinin çarpışmalarından çıkan sesler, işin sonunun geldiğini bildiren tellalların dehşet verici bağırışlarını bastırmış, göklere yükselen bir gümbürtü, yer küresini titreten bir hal almıştı. Uçan oklar, dilleri kesen kılıçlara döndü. Yayların gerilmesiyle kuvvetlerini göstermeye başlayan temrenler, yüzlerini düşmanın yüreklerine çevirdiler. Keskin kılıçlar, hindu dalgıçlar gibi zırh deryasına dalıp, hayat incisini araştırmaya başladılar. Buldukları incileri yiğitlerin kanlariyle avladılar. Yürek paralayan oklar, uzak görüşlü düşünceler gibi kötü günlü düşmanın ciğerine gidip gelmekteydiler. Taşları paralayan kargı, değeri düşük düşmanın sıkkın gönlünde ince fikirler gibi delikler açmakta idi. Savaşın kaldırdığı toz, mavi göğü öyle bulamıştı ki, güneş bu karanlıkta cengi seyretmekten kalmış, kuşlar gibi uçan atlara binmiş yiğitlerle gökler sağır olmuştu. Dönen felek, kendini kaptırmış dönmekten başı dönmüş, dünyada kan

görmekten hastalanarak, safrası bulanmıştı. Bu savaş meydanı sanki bir eylenti meclisiydi ki, ecel sâkisi kızgın dolular sunmakla cenge giren yiğitleri serhoş etmiş, uğraş dolulariyle mest olan gönüller, ruhlara meyil göstermeye başlamışlardı. Kan selleri, direnen bir nice bahadırı yokluk vadisine sürükleyip götürmüştü. Yiğitlerin sert hamleleri ile savaş ateşi, iyice çevreyi sardı. Rüstem'in saldırı kıssaları bundan sonra artık değerini kaybetti. Ölüm melekleri ruhları derlemek için o kadar acele etmekteydiler ki, ruh cevheri cisim kalıbında yeni bir oluşum geçiriyormuşçasına, ikinci bir saniye daha kalmak imkânını bulamıyordu.

Beyt:

Cihana kesin kes el koymaya karar verdi
Kararı nasıl yürüttü onu kimse bilmedi

Böylece nice merdane gaziler şehitlik bâdesinin canlara tad veren hoş dolusunu zevk ve safa ile içmişler, nice dileksizler de ölüm korkusuyla canlarından geçip derde uğramışlardı. Bu yüreksizler arasında ilk önce, Germiyan kuvvetleri kaçış yoluna dökülmüşler, eski beyleri daha evvel Timur'un yanına kaçmış ve bu savaşa onunla birlikte katılmış olduğundan, Yıldırım Han'ın emrinde bulunmaktan yüz çevirmişlerdi. Yine Aydın, Menteşe, Saruhan beyleri de o zâlime sığınmış bulunduklarından, bu sancaklar askerleri de beyzâdelerini özleyip Timur ordusuna katılmışlardı. Tatar askerleri ise, başbuğları olan Eretna Bey'in kardeşi oğlu Taharten yanına vardılar. Bu gelişme sonunda Anadolu askeri dağıldı, yüreklerinde gizledikleri de ortaya çıkmış oldu. Las [247] askerinden gayri bir kişi bile silahına el vurmadı. Bu bağlı birlikler ise, gücleri ölçüsünde savaşa katıldılar. Onların karşısında Türkistan vilâyetine tek başına

hâkim olan Sultan Muhammed Mirza bulunuyordu. Rum ordusunun sağ kanadının çözülüp kaçmaya başladığını görünce, durumu değerlendirerek sayısız askerle Las ordusuna yüklendi. Bu gelişme karşısında Las kâfiri de düşmanın pençesinden yakasını kurtarmak için, çare arayarak savaştan el çekti. O zaman, yiğitliğe bel bağlayan Şehzade Mehmed ki, parlak kılıcını fetih âyetlerini okumaya adamış, cihanı tutan hançeriyle de zafer ülkelerine padişah olagelmişti. Mızrağının boyu düşmanın ruhlarını talan etmek için zafer ırmağından susuzluğunu kandırmaya hazır, ok ve yayı devlet kuşu içi kol kanat germeye niyetli idi. Parlak bir güneş gibi ordunun sağında solunda kılıç sallamakta, ateşler saçan zeberced rengindeki kılıcından la'l renk sular akmakta, kanlar döken zümrüd renkli nacağı ile yüzlere akik gibi benler oturtmakta idi. Pırıldayan hançerinden şirin lâleler bitip bunların benzerleri olan susenlerden kendi kendine açılan güller çıkardı. Bu Şehzade, karşısında bulunan Mirza Sultan Hüseyin, Mirza Cihan Şah ve Bayındırlı Kara Osman üzerine yüklenmiş, bunlar sultanın cihanı aydınlatan kılıcına dayanamayarak, kalabalık topluluklariyle birlikte dağılıp direnme güçlerini yitirerek parçalanınca, Timur o yöne hemen kuvvet sevkederek onlara yardıma koşmuştu. Rum gazileri katında başarı alametleri görüldükçe, onlar hücumlarını yeniledikçe, Timur yeniden imdat kuvvetleri ileri sürerek askerinin direncini arttırıyordu. Ard arda durmadan, asker göndermekle bunların arkalarını tutmaktaydı. En sonunda tam bir saldırı ile Rum beylerini kıstırmak üzere ordusunu bütünüyle harekete geçirdi. Hepsi ol gaziler üzerine döküldüler. Askerin yarıdan fazlası zaten yüz döndürmüş olduğundan, kalan askerde de yılgınlık başgösterdi. İki katlarınca olan bir orduya karşı durmak akıl alır iş olmamakla, bunlar

Mısra :
Meydan al kanlara büründüğünde kaçmak gerek

sözünü kendilerine öncü edindiler ve savaş, kan deryasıdır [248] anlamı bir kez daha ortaya döküldü. Padişahın göz bebeği gibi olan bu ordunun, ülkerleri andıran derneklerini şimdiye kadar hiç bir şey perişan etmemiş iken, benati na'ş [249] misali dağıldığı görüldü. Zaferlerle eş bir ordunun bu güne kadar sırtını, yiğitlerin sadaklarından başka kimse, çirkin düşman köpeklerinden hiç biri görmemiş iken, şimdiyse düşman onun ardına sadak gibi yapışmıştı.

Beyt :
Böyle çirkin düşmanı görmüş değil zaman
Yüzünü kılıç, sırtını yay kaplamış heman

Bu durumda memleketi yöneten beylerin düşünceleri, şehzadeleri ceng vartasından çıkarıp saltanatın aylarını ayla gibi çevreleseler oldu. Ali Paşa, Murad Paşa, İne Bey Subaşı, Yeniçeriağası Hasan Ağa, Emir Süleyman yanına düşüp, onu savaşın ateşinden çıkartarak Rumeli yönüne doğru gittiler. Bazı görüş sahibi beyler de Şehzade Sultanın mutluluktan yana olan dizginlerinin kantarmasına asılarak, gayret bağlarını gönül çeken atının boynuna dolayıp, nallarını ceng meydanından kurtuluş düzlüğüne ilettiler. Ol mutluluğun gölgesi padişahı istesin istemesin, ceng alanının kaynaşıp coşan kalabalığı içinden, cihanı aydınlatan bir güneş gibi, karanlıklar arasından sıyırıp eski beylik merkezi olan Amasya'ya doğru götürdüler. Mevlâna Şerefeddin Ali Yezdî fazlaca olan bağnazlığı yanında başlara tac olan bu şehzadenin bahadırlık ve yiğitliğine belî diyerek, onun yiğitlik alanında mertliğini belli ettikten sonra,

kalabalık düşman birlikleri karşısında, bir birini izleyen imdat kuvvetlerinin saldırısı sonunda, ceng meydanından ayrılmak zorunda kaldığını belirtmiştir.

Osmanlı ordusunun sağ ve sol kanatları kırılıp, yanlarda asker kalmayınca, şaşkın düşman dalgaları durağı yüce padişahın üzerine yüklendiler. Şanlı beylerden Minnet Bey adındaki kahraman, işbilir, durumu padişaha bildirerek, imdat ve yardım isteyerek gayret beklediğimiz askerden savaş meydanında iz kalmadığı gibi, fesatlıkta olanlar da kaçma konusunda söz birliği ettiklerinden, artık zafer umudu kalmadı.

Beyt :

Sevgilinin göz yaşlarını gözetliyoruz
ki boğulsun bu yaşlarda, biz de öğünelim

Geride kalan askeri, bu cihanı yakan günde, bu susuz yerde tutmak, yok etmekten başka bir sonuç vermez, cihanı gölgeleyen padişah hazretine de bir kötülük değmesi ihtimali vardır. Sıcak, atlı ve yayamızı öyle kavurmuştur ki dudakları çatlamıştır. Bu yüzden de fesat kaynağı düşmana karşı durmaktan kalmış, dört bir yanımızı düşmanın pis kalabalığı sarmıştır. Doğru karar ancak, yaradılışı yüce padişahın bu sıkıntılı savaş alanını brakmaya bir an önce yönelmesindedir. Ben kulları Padişahın dalgalanan sancağı altında durarak, selâmete çıkışına dek, kalan askerle şaşkın düşmana karşı savaşmayı sürdürürüm demişti. Gerçi bu akla yatkın tedbir padişahın yakınları, ince düşünen akıl sahipleri katında uygun görülmüştü. Fakat gayretinin üstünlüğü bir yana, yenilgi şaşkınlığının da bastırması, padişahın kaçış yolunu araştırmasına engel olmuş bulunuyordu. Çevreyi yokladığında gördü ki, ol kendi yolunda can ve

baş oynamada bir biriyle yarışan türkler, ölüm korkusuyla ilk ağızda pis vücutlarını eyerlerine yükleyip kaçmışlar, onlar yerine de düşman gelip, saltanat ayını ayla gibi kuşatmış duruyordu.

Beyt :
Kader çünkü âleme boyun eğdirdi
Uyanık kişiler hepten kör ve görmez oldular

Padişah ordunun durumunu incelemek için, savaş meydanına bakan bir tepeye çıkarak, yukarıdan aşağıya göz attıkta, ikbal yıldızının kaymış olduğunu anladı ve olana boyun eğerek, yiğitlik yolunda tac ile süslü başını fedâ etmeye karar verdi.

Beyt :
Ah nideyim gözle gönül belâ tufanına düştü
Sanki gam selleri o sağlam evi yıktı sürüdü

sözünü ezberleyip,

Şiir :
Şayet kader senin alnına bir şey yazdı ise
Gönlünü kaderin takdirine öylece bırak
Başa, çekilecekler gelince Allah'a sığın
Elbette Allah dilediğini eylese gerek

sözleri aydınlık gönlüne düşüp, kendi kendine yolu seçme hakkını, takdir komutanına teslim ederek, yıldırım etkisinde olan kılıcının karşısına gelen her düşmanın başını, kabak gibi ikiye bölmeye devam etti. Gayret kemerini beline bağlamış, kılıcın kabzasını güçlü ellerine alan yiğit delikan-

lılar ki, geçmiş günlerde kapısına iyi niyetle bağlılığın işareti olmak üzere boyunlarını koymuşlar, can ve başlarını yolunda fedâ, düşman kanlarını da ruhları talan eden oklarına gıda edegelmişler idi. Her biri de sinesinde gözledikleri hayat pulunu, bir bunun gibi gün için saklamaktan ve devlet düşmanlariyle çarpışmaktan keyiflenmekte idiler. Fırsat deminde söz konusu pulu harcamayı iş bilerek, gayret ve âr elbisesini sırtlarına giymişler, ömür denilen kıymetli varlıklarını, o namlı padişah uğruna saçmak için, ten kafeslerini yer yer yırtıp parçalamışlardı.

Beyt :

Aşk kılıcından yara almadan gitmeyiz dünyadan
Savaşlardan yarasız çıkmaktan bizler âr eyleriz

Sabahın ilk aydınlığı ile başlayan savaş, alaca karanlığa dek sürüp gitmiş, ok ve yaylar, ruhları hedef almaktan geri kalmamıştı.

Beyt :

Göklerden ecel şüphesizki inmede
Bütün köşe bucakta pusu tutmada

O sıcak, uzun ve ateş gibi yakıcı günde, nice değerliler düşmüş, nice bahadırlara ölüm komutanı hiçlik yolunda rehber olmuş, zırh, miğfer ve kellelerle ceng meydanı dolup taşmış, askerlerin kanlariyle her yer al olmuştu. Öyle bir uğraş oldu ki, gökyüzünün at koşturan yiğidi, dönen dünya denilen bu ablak taya yiğitçe bindiği gündenberi buna benzer bir savaş, öyle uğraş, öyle döğüş görmüş değil idi. Ancak düşmanın çokluğu bir ölçüye gelmiyordu. Bu yüzden yapılan savunma imkânsızlaşıyor, karşı

durma gücü yeter dereceye ulaşamıyordu. Geride kalan cengçi yiğitlerin kol ve döğüşme güçleri ile bu ağır baskının durdurulması mümkün değildi.

Beyt :

Eğer devlet, sözde ayak bastığın yer ise
Ne yiğitliğe, ne de direnmeye gerek var

Bir gerçekte şudur ki, Allah'ın takdir buyurduğu ne büyük ordularla, ne de padişahın düşünce ve tedbirleri ile ortadan kalkar. Mevlanın fermanı ile toplanan belâ bulutları, kulların nefeslerinin gücüyle dağılmaz.

Şiir :

Bırak Allah'ın takdirine savaşta sen kendini
Gücüne, kuvvetine dayanmaktan bu daha iyi

ve böylece bin bir güçlük ve ölçüsüz çabalar sonunda talihin rüzgârına kapılmış padişah, savaş meydanında günün son anlarına kadar direnip, sonu kötü olan düşman ile döğüşmüştü.

Nazm :

Sabahtan ta akşama dek savaş sürdü
Kılıçlar bir an kınlarına girmedi
En son dünyanın hali de böyle oldu
Anadolu yıldızları bir bir söndü

Artık Rum Kayseri'nin, vefasız feleğin oyununa gelen yıldızı kararmış, giydiği elbisenin etekleri şafak kırmızılığında kana bulanmış, yıldızların baskısiyle gece karanlığının atlıları batı yönünde kendilerini gösterdikleri anda, Rum

diyarının ferman sahibi de kılıç çalarak, döğüşerek ol hiçlik boğuntusundan, yokluk çukurundan kurtulmak için son gayretini sarf ediyordu. Aşağılık dünya, öcünü komayan felek, bin bir çeşit oyunla, hile ile, aldatmayla onu bu meydana salmış. Şimdi de baht gücünün, devlet yüceliğinin sönmeye başladığını ona anlatmış oluyordu. Bu halde gökten düşen yıldırım, yalmanlar çakan şimşek gibi, yüksek tepeden aşağıya inip kendini kargılarla kılıçlarla çeviren kalabalığın içine attı ve onları bir anda yardı, karşısına çıkanları paralayıp, zırh ve miğferlerini kan deryasına boğdu.

Beyt :

İşte bak kim kızgınlıkla eser, çalar
Temiz yakasını bir anda parçalar

Onun böyle yiğitçe, açılan tuzaktan selâmetle çıktığını Timur duyunca, taze bir birlik harekete geçirerek en yiğit askerlerini durağı yüce padişahı kovalamakla görevlendirdi. Cengiz Han soyundan Mahmut Han adında bir kan yutucu, bir nice ifrit kılıklı it ile padişaha çullandı.

Beyt :

Dünya şimdi bak elden ayaktan düşüp kaldı
Azgın yılan karıncayla oyuna kalkıştı

Bunun sonunda padişahın çevresinde bulunan has kulları, şanı yüce sultanlarının yolunda canlarını feda ederek, güçleri yettiğince, bu zorlu birlikle döğüştüler; şanlı başbuğlarını korumak uğrunda canlarını siper ettiler.

Beyt :

Savaşta her yiğidin başına gelir bunlar
Şimdi ne gam, düşman ister bir, ister bin olsun

Ancak bu kalabalık birlik karşısında dayanmaları zor ve bu şanlı babayiğitlerin güçleri yetersiz kalmış, ileri gelen beylerden nice bahadırlar yerebatasıca düşman elinde esir, nicesi de kılıçlara lokma olmuş bulunuyordu. Özellikle Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey, Minnet Bey, Mustafa Bey, Timurtaş Paşa ile çocuklarının çoğu ve bu arada Ali Bey tutsak düşmüşlerdi. Yahşi Bey adındaki başka bir oğlu da şehitlerle birlikte ölüm şerbetini içmiş, şehadet armağanını kucaklamıştı.

Kaçabilirlerdi ama, onlar şerefli idiler
Ölüm karşısında durmayı, şana uygun gördüler

Her biri padişah uğruna hiçlik yolunu tutarak, kapalı bir hazine olan göğüslerini, fitne oklarına hedef, mihnet saldırılarına kalkan eyleyip, başlarını tac sahibi padişaha fedâ ederek, kardeşlik, vefâkârlık, yoldaşlık ve sözerliği töresini eksiksiz yerine getirmiş oldular. Bu dostluğu ortaya koyan sözleri, kendilerinin haline örnek gösterdiler.

Beyt :

Düşmanın dileği, bize karşı isteği oldu
Sana gamdan pay düşmedi, onlar hep bize kaldı
Ele düşmekte varsa, bu daha iyiyse şayet
Olan olsun, bunu mutluluk diye kabul et

Bütün bu çabaya rağmen, Tanrı emrinin yerine geleceği belli, değişmesine çare olmayan buyruğun gereği gibi yürüyeceği de kesin idi.

Mısra :

Sivrisinek topuk kemiğini nasıl da dişledi

Bunun içindir ki, karanlık gecede, savaş ateşinin yavaşladığı sırada, huyu güzel padişahın hareketleri şirin Şebdiz'i [250], ters dönen felek gibi, geriye doğru yola çıktığı zaman, düzlükte yürümeye alışık ayağına bir belâ taşı dokununca, ansızın şaha kalkmış, ömürsüz devletinin yolunda giden kader atının tökezlemesi gibi, bir yıkılışla sırtındaki feleklerde dolaşan gök yüzlü padişahı, felâket taşlığına atıp, belâ düzlüğüne düşürmüştü. Durağı yüce şah, mavi göklerden kara toprağa kayan bir yıldız, çakan parlak bir şimşek gibi indi.

Nazm :

İskender yaradılışta sultanın atı
Savaş meydanında kendine ne etti
Kayan bir yıldız gibi şahı düşürdü
Gökten yere indirdi şimşek misali

Neş'elerle dolu taht sahibi, feleğin kurduğu düzene kendi ayağıyla düşüp, filler kadar güçlü atı savaş dışı olunca, kendisi de yaya kaldı. Timur'un karınca sürüsü gibi askerleri belâ arıları gibi üstüne atıldı.

Beyt :

Süleymanı karıncaların ayağına düşürdü
Sivrisinekler hemen sağlam topuklara nişledi

Nihayete ermesi, son bulması olmayan yücelik ve güç sahibi Allah'ın ilâhi nutkunda, vahy ettiği şekilde "Hüneyn gününde, çokluğunuzla böbürlendiğiniz fakat, size bunun bir faydası dokunmayıp, geniş olmasına rağmen yeryüzünün dar gelerek bozulduğunuz, o günde" [251] buyruğu gözler önüne serilerek izlendi ve gören kişilerce bilindi.

Cengiz ordularının uğursuz akınları dünya düzeni için öteden beri zarar ve ziyan olagelmiştir. Keskin kılıçları,

sür'atli okları İslâm halkın ciğerini her çağda delmiştir. Yine bu gün de onun kan dökücü, fesad çıkarıcı torunlarından biri olan Mahmut Han, padişahın savaş meydanında başaçık, yaya kaldığını görünce, hemen, zaman kaybetmeyip, aman vermeden üzerine atılarak onu ele geçirdi. Ama, saygı ile hörmette kusur etmeden de Timur'un huzuruna gönderdi.

Elleri bağlandı duâları çevrildi
Akranı onu kedere lâyık görmedi

Yazardan :

En sonunda buyruğuyla Tanrı
Düşmana verdi Yıldırım Han'ı
Varı yaradan o, buyruk onun
Hükmü herkese eğdirir boyun
Düşmanı gerçi galip eyledi
Ama, ülkeye el sürdürmedi
Düşman her yanı çiğnemiş iken
Acıması yok, öyle ezmişken
Bu fesat ateşini bastırttı
Tahtına evlâdını oturttu
Gözetmeseydi Osman soyunu
Ta o zaman yıkardı boyunu
Peygamber uğruna baş koyunca
Bunlara verdi devleti soyca
Olunca dilekleri iyilik
Sürüp gitmedi bu kargaşalık
Allah sevgisinden Osmanlılar
Hanlığı Haktan böyle aldılar
Osmanlı devleti süre dursun
Gözeten de onu Allah olsun

Kutlu ve yüce Allah'ın dediği gibi "Bu günleri insanların bazan çıkarlarına, bazan zararlarına döndürürüz" [252] ışığından nurlanan ince düşünce sahibi akıllı kişiler, durumu değerlendirerek asılda geçerli olan ve sonsuza dek sürecek Tanrı töresine göre, zamanın biteviye gitmeyeceğini, devrin gereklerinin ömürlü olmayacağını anlamış bulunmaktadırlar.

Beyt :

Eğer bu cihan hiç yıkılmadan sürseydi
Sonunda herkes mutluluğa erişirdi

Nitekim yaradılış, sağlığı hastalığa denk kılmıştır ki, biri şükre, biri de sabrı kavramaya yarasın. Zenginliğe fakirliği karşı çıkarmıştır ki, biri hamd ve senâ duâlarına, öteki de bol bol sevaplara kaynaklık etsin. İkbali düşkünlükle, üstünlüğü aşağılıkla eş ederek hâtem-i Süleyman'ı [253] devin parmağına geçirmiştir. İşte o mutlu kişiyi de şimdi, kudret ve gücün göklerinden alıp aşağıya, yere çalmış bulunmaktadır. Olaylara bu değer ölçüleriyle bakan kişi, zamanın alçaklığına üzülmez. Yusuf'u tutsak hale koymanın asıl gerçeği, düşünen olgun kafaların, olayların akışından kederlenmelerini önlemek için olduğunu anlamaktır.

Beyt :

Süleymanın tahtını yel götürdü
Gün oldu yerinde onun ifrit oturdu

Şiir :

Gün olur bize dokunur, gün olur bizim için
Gün var uğurla doğar, gün gelir kıyamet kopar

Günlerin getirdikleri olaylar, zamanın değişmesiyle ortaya çıkan sonuçlar bu kadar süreden beri gelen konular, bir sürec üzerinde akıp dururki, en ince düşünen akıllı kişi bile bundan sakınmaya imkân bulamaz. Üzüntülerle dolu zaman, hep aynı kural üzerinde sürüp gider de, durumu izleyenler bundan kaçınmak fırsatını elde edemezler. Kader gelip çattığında gözler kör olur [254] perdesi akıl sahiplerinin gözlerini örtünce ne vücud yapısının bir faydası, ne de çabalamanın belâ okunu önlemeye yararı olur.

Yusuf'u kuyuya zindana atan kader
Gün oldu onu, şana şerefe öngördü

Rıza ve seçme dizginlerini kadere hükmedene bırakarak, durumunu takdir edenin değerlendirmesine havale etmeyen, fikir karışıklığından kurtulamaz. Takdir kaleminin zaman sahifesi üzerine çizdiği garip suretler acayip görüntüler akılları hayretler ve dehşetler içinde bırakır. Bunlar nice bilinmeyen sırları, gizli olayları kapsamaktadır ki "Yapar yaptığından sorumlu değil" [255] hazretleri bu müşkülleri çözer. Uhud gazvesinde [256] geçen olaylar, zalim kâfirlerden âlemlerin öğüncü olan Hazrete erişen eziyetler, kötülükler ki, olduğu gibi anlatılmakla herkesçe öğrenilmiştir. Gönülleri teşelli etmeye vesile ve yüreklerden kederleri atmaya yardımcıdır. Gerçi dilek ve emel sahiplerinin başarısızlığa uğraması, ters sonuçları getirecek savaşların da baş'angıcı sayılmalıdır.

Saltanat var ki, bazan felâketlerle dolar
Hırçınlığıyla kıyametten örnekler saçar

Yaban keçilerini avlayan arslana küçücük karıncadan bir zarar dokunsa, onun büyüklüğüne ne noksan gelir. Or-

manları deviren fil, farenin getirdiği illetle güçsüz kalsa, saldırışına ziyan gelir mi? Cihanı aydınlatan güneşin aydın ve parlak ışıkları, siyah bulutların araya girmesiyle kudretlerinden ne kaybederler? Dolunay'ın son üç geceye ulaşması, yüce gezegenlerin güneşe yaklaşmaları onlara ne eksiklik getirir?

Gerçi göklerde sayısız yıldızlar vardır ama
Tutulma olayı sade Ay'a Güneş'e özgü

Kabak sürgünü, boylu boslu serviyle boy ölçmeye kalkışsa da onun değeri neyse yine odur.

Beyt :

Servi de kabak ta nasıl büyür bilen bilir
Hangisine yükselme, baş çekme gerekdürür

Yeşil taze otlar da sözde, zümrütlerle aşık atmak isterler.

Mısra :

Bilki bundan mühür kesesi, ondan ise çuval olur

Bir güzelin zülfünü kestirmesi daha güzel olmasına, gamze bulunmaması da onun güzelliğine engel değildir. Bir kırık la'l, Magribî incisine denk ve bir iri inci de ne kadar zedelenmiş olsa, pişmiş tuğlaya eş olamaz. Bu dönek felek ileri geri gider, iner çıkar, her an fitne kapılarını açıp, halka oyunlar eyler.

Mısra :

Rızkı göklerde bulutlarda tutarız

Nazm :

Sesinden, yabanlığından âdi köpek tanınır
Soylulara gelsede üstün, neden utanılsın
Hamza'yı [257] düşüren Vahşi bu utançla öğünür
Ali'yi öldürmedi mi İbni Mülcem'in [258] hançeri

Yazardan :

Allah'ın takdiri gelip çattığında
Bir topal tilki basar yiğit arslanı

Yıldırım Han, padişahlığının ilk günlerinde gençlik eğilimleri ve entrikacı bir vezirin aldatmaları ile keremli atalarının sakındıkları bir iş olan şarap kullanmaktan vazgeçmeyerek, sonsuzadek sürecek olan bu hanedanda o güne kadar görülmeyen çirkin davranışlarda bulunmuş ve bu uygunsuz tutumu başlatan, o yolda ilk adımı atan da o olmuştu. Neş'eli, eylenceli günlerin akışı içinde kadehleri döndürürken, dünyanın gelişmesinden bilgisiz, ülkenin yönetiminden uzak ve ilgisiz, atalarının yolu olan hakkı koruma yönünde de hareketsiz kalışı, düşmanlarının seslerini yükseltmelerine, durmadan konular ortaya çıkarmalarına sebeb olmuştu. Gerçi, bu hal üzere devam etmedi ve ilgisizlik yolunda ayak diremedi. Tövbe ederek, doğru yola yönelişi gerçektir. Duygulara açık gönlü, sâlih ve olgun, temiz kalpli pirlerin nasihatlerini kabul edecek olgunlukta idi. Böylece yeryüzü, padişahların en seçkini olan Yıldırım Han eliyle yapılan eserlerden can bulmuş, ilgisizlik demlerinde boy salan zulüm ve yaramazlık dikenleri ortadan kaldırılmıştı. Ancak, yine de Tanrının takdiri, bu mutluluk gölgesi olan ocağı, padişahların uğrayabilecekleri eziyete lâyık, reâyayı koruma, halkı sakınma konularında şeklen gösterdiği gevşeklik ve ihmalden ötürü cezalandır-

mayı, şehvete meyil duyarak temiz ülkesinde yasakların yayılmasına yol açtığı için de, devleti elinden almayı öngörmüştü. Kaderin ağı, ol durağı yüce padişahı, kötülüğünü isteyen düşmanı eline düşürdü. Öz benliğini değersiz düşmanına teslim etmekle, işlediği hatalar, fenalıklar karşılığında, dilediğine göre davranmanın, keyfine uyup kalmanın cezasını görmesini istedi. Böylece onun mutluluğu tutacak torunlarının temiz gönül aynalarında bu olayı hissetmelerini ve Tanrının gazabından sakınmalarını, her birinin şeriatin temiz yoluna ters düşecek davranışlardan kaçınmalarını, hak ve adaletle, zayıf kişilere yardımla, beceri sahiplerini yetiştirip yükseltmekle devleti yönetmelerini ve keremli çocuklarının doğru yolu bulmalarını istemişti. Eğer bu yenilgiden murad, gerçek sahibimiz hazretlerinin dileği, bu olmasa idi, Osmanlı devleti bu büyük parçalanmadan sonra tekrar düzen bulmazdı. Şer'i şerîf kurallarının yürütülmesi, Tek Tanrıya inananların dini olan İslâm bayraklarının dalgalandırılması, mutlulukla kaynaşmış bu aileye verilmemiş, onların gayret ve çalışmalarına bağlanmamış olsaydı, devlet gemisi bu tehlikeli denizde selâmet kıyısına ulaşmazdı. Öyleki az zamanda bu hanlığa düşman olan kişinin kurduğu devlet dağılıp parçalanmaz, değersiz devletinin adı karalanmaz, varlığı dünya olayları sayfalarından kazınıp atılmazdı.

Beyt :

Düketdi ömrün anında zemâne
Sanasın gelmedi hiç kez cihâne

Sözün kısası, her zulmün, her baskının sonu yıkılmak, zâlimin âkıbeti ise pek vahim ve keder verici olmaktır.

Şiir :

Gerçektir zulmün de sonu gelir
Belki bir süre gecikebilir

Yazardan :

Gam değil ey akıl idrak sahibi
Kaynasa coşsa fitneler denizi
Allah korursa ardını önünü
Elbet batmaz mutluluğun gemisi
Tanrı buyruğuyla gerçi padişah
Sultanlık otağından ayrıldı ah
Bak ona olgunluğundan göz değdi
Devleti güneşi batıya döndü
Ancak, düşmana da el attırmadı
Ülkeyi koruyan da Tanrı oldu
Parçaladı bak devlet gemisini
Hanlığını yağıya veriverdi
Gamın kemendine şahı bağladı
Bu, yetti uyarmaya evlâdını
Gerçi o sultana zarar değdi
Ama, bunu soyu için denedi
Geriye kaldı soylu çocukları
Anılmaktadır hep hayırlı adı
İyi bir ad bırakmak ona yeter
Unutulmamak her kederi örter
Düşmanına başını hiç eğmedi
Yüz yüze savaşmaktan çekinmedi
Yele verip devleti çerağını
Kınında gizlemedi kılıcını
Gayret ile korudu namusunu
Şerefiyle vermedi konuğunu
Düşmana zaferi verdiyse de Hak
Tahtına soyunu etti müstehak

"İnsanlara faydalı olan yerde kalır".[259] Sünneti ve Tanrının emirlerini yerine getiren cihan hâkimi padişahların şanına yakıştığı içindir ki, adalet örneği devletleri günden güne parlamış, tahtlarının düşmanları kırılıp dökülmüş, İslâm ülkeleri gölgeleri altında, huzur içinde, düşman birlikleri ise, mutlu atlarının ayakları dibinde ezilmiş, perişan olmuşlardır.

Yazardan :

Gör Timur'un devletinin halini
Gör onun nasıl sona erdiğini
İşi gücü çünkü hayır değildi
Ülkesini düşmanları bitirdi
Her yakadan çıkan soysuz yağılar
Soyunu sopunu bırakmadılar
Baykara Şah oğlu Bedi'üz zaman [260]
Babür oğlu Askerî ve Kâmuran [261]
Her biri bu tahta oturmuşlardı
Hind'e, Herat'a sahip olmuşlardı
Kul oldular Osman'ın devletine
Gelip el bağladılar köleliğe
Böyledir zulmedenin işte sonu
Olmayınca destek Tanrı yardımı
Osmanlı devletine kim göz diker
Yüreğine tersten sert bir yumruk yer

Savaştan Sonraki Durum

Duygu ve kavrayışta sağlam, incelikleri bilen akıl sahiplerinin bu dönemi dağılıp, parçalanma ve çürük temellere dayanan davranışlar zamanı olarak bilmeleri, "bu günleri insanların bazan çıkarlarına, bazan da zararlarına döndürürüz" [262] âyetinin nurundan ışık almaları gerekir.

Şiir :

Çeşitli oyunlarını gördün zamanın
Ne sevincin sürdüğünü, ne de kederin
Nice kasırlar yaptırmış beyler orada
Şimdi ne beyin adı var, ne de sarayın

Yazardan :

Cihan bir yokluk kasrı iken yüce olmaz
Hele olaylardan bir dakika boş kalmaz
Cihanın her an sanma, vefalı olduğunu
Kurulmamış temelinden sağlam bu yapı

Cihan metaını, bütün ayıplarına rağmen, gizliden gizliye emel edinenlere söylenecek haklı söz budur ki, tutumları yanlıştır. Bu duyguyu ise ayıp ve kusurlardan biri zannetmek, gerçeklerden uzaklaşmaktan başka bir şey değildir.

Nazm :

Gönül söyler ki bu felekten, Allah etmesin
Olaylar tozutunca bari, kumlar kalkmasın
Cihanın gülistanına şöyle bir baktım da
Gülleri bitmiş şimdi bak, dikenler deymesin
Bir bir dolaştım yine virâne harabâtı
Baş kalmamış ki orada serhoş bulunmasın

Elem ve üzüntülerle dolu bu dünyada kederleri götürücü çareleri aramak önemlidir. Ama, neş'enin sürüp gideceğini, huzur tedbirlerinin düzen içinde kalacağını zannetmek de pazarcıdan vefakârlık ummaya benzer.

Yazardan :

Vefa yoktur bu yerde ondan vefakârlık bekleme
Dünya aşağılık oldu sakın, kalmayı isteme

İster padişah olsun, ister derviş olsun, bu kargaşa ortamında kederlenmesin, incinmesin mümkün değildir. Bu sıkıntı diyarından ise, hiç kimse başını alıp kurtulamaz.

Nazm :

Feleğin elinden kimseye rahat deymedi
Buna benzer gerekler hele, hiç görülmedi
Gam yükünden falan kurtuldu diyen, gerçek söz
Henüz yeryüzünde, dünyada işitilmedi

Yıldızın güneşe doğru kayması yani, Yıldırım Han'ın Timur'un katına getirilmesi şöyle olmuştur. Dehşetlerle dolu o gece, akşam namazı sularında karanlıkların perdesi elemlerin keder ve tozlariyle yeryüzünü, ellerinden varlıkları alınmış insanların kırık yürekleri gibi, karalara bürüdüğü sırada, sonu kötü olan Tatar askerlerinin, Yıldırım Han'ı Timur'un karargâhına getirdiklerini muştucular bildirince,

Timur dahi ulu otağında ayağa kalktı
Özüne denk kişi önünde saygı ile durdu

sevinç ve neş'e içinde çadırının kapısına çıkmakta acele etti. Yüce ve değerli padişaha sonsuz saygılar göstererek onu baş köşeye oturttu. Hatır alıcı güzel sözlerle de dostluk kurma yolunu tuttu. Böylece aydınlıklara dönük gönlünden kuşkuları çıkarıp atmak suretiyle, parlaması gereken gönül aynasını temizleyerek, şu konu üzerinde durdu. Gerçekten feleğin gösterileri, akıl çizgisiyle düşünen kişilerin vardıkları sonuçlar ile alınan güzel tedbirlerin, faydaları inceleyip araştıranların değerlendirmeleri dışında kalmaktadır. Akılca sıçramalarla bilinmeyen konuların uç-

larını yakalamak imkân dışında bulunmakta olduğundan, uzak görüş sahibi aklın, bu tehlikelerle dolu yerde ayak diremesi, hele her istediği sonuca ulaşması müşküldür. Dünyanın bütün kuşkularına dayanmak mümkün olmaz. Hiç bir kudretli el de buna tek başına ulaşamaz. Ama, şu karşılaştığımız cihanı tutuşturan olayı çıkarmak işi, gerçekte sizin elinizle meydana gelmiştir. Bizim taraftan nekadar aşağıdan alınmışsa, anlaşma ve yaklaşma yolunda ne kadar çaba harcandıysa, sizin taraftan kızgınlık sonucu, düşmanlık ve saldırı tutumu gösterildi. Tatlı tatlı yalvarıldıkça, iyi davranışlar dilendikçe, sert ve kırıcı haberler geldi. Meğer kader, iki taraf arasını bulmak yerine, savaş ateşini tutuşturmayı öngörmekte ve bu şekilde buluşmayı görüşmeyi, aradaki soğukluk perdesini kaldırmayı böylece düşünmekte imiş.

Kıt'a :

Senle ben ikimiz arasında ne söz, ne and kaldı
Birgün vâdlerin bozulacağını hep unuttun
Cefa ettiklerine el uzatan adam, benim
Temiz niyeti, aradaki hukuku bilmez göründün

Şimdi miskler gibi kokan gönlünüze kederin tozları konmasın, emel bahçelerinize üzüntünün sert ve soğuk rüzgârları dokunmasın. Zamanın ortaya çıkardığı sonuçlarla, dileklerin bazan ters düşmesini garip karşılamamak gerekir.

Nazm :

Bir zaman gelir de mavi göklerden ansızın
Ola ki Ay'ın son üç gecesinde kayar yıldızın
Nurdan örnek Ay'la Güneş dönüp durur göklerde
Ama karşılaşınca tutulurlar hemen de

Güzellikleriyle parlayan bütün yıldızlar
Uğurla dolu olsalar bile düşer, kayarlar
Kimdir o ki, ufuklardan kendini göstermiş
Huzur içinde dâima mutlu, esen kalmış
Cefâ, kalır mı hiç dönek feleğin dışında
Kalırsa kalır iyilik, korku değil işin sonunda

Karşılaştığımız durumun düzeltilmesi, meydana gelen çöküntünün giderilmesi için tedbirler düşünülmüş ve alınmıştır. Rum diyarını sizin kutlu adaletinizin gölgesi dışında bırakmak uygun görülmedi. Hiç bir çaresi olmayan ilâhî emir gelmedikçe, kimsenin mutluluk döşeği dürülmeyecektir. Şuna inanın ki, Tanrının verdiği devlet kimsenin elinden alınamaz. Mutlu kişilerin uyanık bahtları ise, Allah'ın irâdesi olmadan uyutulamaz. Devlet ve ikbal güneşleri böyle, felâket bulutlariyle bir anda örtülemez.

Beyt :
Allah'ın gönderdiği kişi benim
Gönlün ne isterse benden dilesin

Tanrı yolunda savaşanların sultanı bu güzel davranış karşısında özürler ileri sürerek konuya girmiş, Allah'ın takdir kalemi eğer bir ülkeye yokluk işaretini çekmeyi dilemişse, işin sonu da işte böyle olur demişti.

Yazardan :
Takdirin gerektirdiği cevap ancak budur
Keskin zekâlar bile onda kör topal kalır
Şöyle güzel konuşan yiğit ne derse desin
Sözün sonu yine kederle üzüntü olur

Böyledir işte dönek dünyanın hâli böyle
Kimdir ol devletli kim, fitneden uzak kalır
Değişmekte her an bahtı açan yıldızlar
Kimine mâtem eyler, kimine bayram gelir
Hakla bâtılı anlamada aklın karışmasın
Çünkü söndürdüğü nefsi Allah, önce azdırır

"Eğer Allah seni bir zarara uğratmışsa, onu ancak yine, kendi giderir" [263] buyruğunu anlamayan, budala ve şaşkınlık yolunda çıkmaza sapmış ahmak demektir.

Beyt :
Kaderin neyse senin bin güçle çalışsan da
Değiştiremezsin hiç bir surette onu bil

Görülmeyeni bilmiş olsaydım, daha çok iyilik yapardım, bana da kötülük dokunmazdı [264].

Beyt :
Âdem oğlu özünü düzeltmeye bakmalı
Zaman onun için hiçte uygun düşmese bile

Nazm :
Herkes, işinde aklı yettiğince gayret etmeli
İnsan nerden bilir, sonunda göreceği şeyi
Önce güçlü iken, şimdi bitiktir onun sonu
Hiç kimseye doğmadı gün, daha sabahtan kötü

Değersiz kulun yeteneklerini açan anahtarlar, fâil-i muhtar [265] olan kudretli varlığın elinde, ömürsüz kişinin tutum ve davranışları da, cihanı yaradan Hazretin hükmündedir. Padişahlığın sorumsuzluğu ve bağımsızlığı iddiasında olan

kişi boşuna yorulmakta, kibirle böbürlenen düşünceleri boşlukta kalmaktadır.

Beyt:

Bu mavi göklerin bütün özü, merkezi insandır
Tezgâhı öyle kur ki, temiz varlığın kirlenmesin

İki yiğit padişahın yaptıkları görüşmeler böyle hâkimâne sözlerle süslenince aralarındaki dostluk da büyük gelişmeler gösterdi. Gönüllerdeki eski kinler arınınca da, kerem sahibi padişah, babalık şefkati ile sevgili çocuklarının durumunu anlamak, savaştan onlara bir zarar erişmesinden korkmakla araştırılmalarını rica etmek istemişti. Bunun üzerine, Timur hemen çevreye çavuşlar salarak, şehzadeleri bulmalarını, gereken saygıyı göstererek onları, yanlarına getirmelerini buyurdu. Mustafa Çelebi, kıyamete örnek bu kanlı savaşta kaybolmuştu. Ne olduğu, sonu bir türlü anlaşılamadı. İsa Çelebi ise kendisine bağlı bazı kişilerle kaçtığından bulunamadı. Ancak iki gün sonra Musa Çelebi yakalandı. İltifatlarla keremli babasının yanına getirildi. Emir Timur şehzadeye kendi sevgili çocukları gibi ilgi gösterdi. Tatlı sözlerle kırık gönlünü aldı. Keremli babası için ayrılan, gök kubbeyi andıran bargâh yanında onun için de geniş bir çadır hazırlattı. Üstün değerlerine göre, hizmetlerine de büyük beyleri görevlendirdi. Yiyecekleri, içecekleri, padişahlara özge bolluk içinde düzenlenerek, gerekli saygının gösterilmesinden bir an bile geri kalınmadı. Timur bir kaç günde bir, özel toplantılar yapar, değeri yüce padişahı da buna dâvet ederdi. Burada diz dize oturup konuşurlar, padişahın safalarla dolu gönül aynasını teselli suları ile yıkayıp, keder tozlarını gidermeye çalışırdı. Onun, temiz yüreğini üzüntüden kurtarıp neş'elendirmeye dikkat

eder, dehşet verici, ürkütücü düşünceleri kafasından söküp atmaya gayret ederdi. Hele tutsaklık, gariplik duygularından, kederlerle dolu gönlüne düşen üzüntülerden kurtulması için, neş'eli sözler bulmaya bakardı. Hatta bir gün, Kütahya'da böyle bir toplantı yaptırmış, büyük bir saygı ile yıldızlar yüceliğinde olan padişahı da bu toplantıya şeref vermek üzere çağırmıştı. Töre gereğince, iki devlet sahibi, aynı sedire oturmuşlar, çalınan nağmeleri, okunan şarkıları dinliyorlar, ara sıra kızıl ayağları çekerek daldan dala konuşuyorlardı. Bazan da yakınlık ve dostluk duygularına ağırlık vererek, kaçınılmaz kaderin işiyle, ortaya çıkan şu canyakıcı keder dikenlerini, gönül gülzarının eteklerinden silkip atmak için incelik ve nezakette birbirleriyle yarışıyorlardı. İşret meclisinde, sohbetin kızıştığı sırada Timur, şanı yüce padişahın misk kokulu hatırını tatlı sözlerle alıp ta onu ferahlandırdıktan sonra, daha önce de söylediği gibi, devleti yine kendisine bırakacağını anlatmış, öz kızlarından biriyle büyük torunu yani, Miran Şah'ın oğlu Ebu Bekir Mirza'ya söz kesmek istediğini açıklamıştı. Böylece aralarında akrabalık kurmak istiyordu.

Şerefeddin Ali Yezdî kitabında bu konuları açıklarken bir tarafı küçültmede, Timur'u yükseltmede aşırı ve ileri gider. Hemen hemen bütün yazdıklarını bağnazca dile getirir. Ama, iki Padişahın konuşmalarını görüşmelerini anlattığı zaman, saygı ve yüceltme gösterilerinden başka bir görünüş, padişahlığın şanına dokunacak bir tutum ya da davranıştan söz etmez. Mevlâna Hatifî de Timurnâme'sinde konuyu böylece canlandırmaktadır. Bazı Türkçe tarihlerde, masalcı babalar padişahın hapse atıldığından, kafese kapatıldığından söz ederler ki, bunlar düzme haberlerdir. Eğer o günlerde buna benzer bir tutum görülmüş olsaydı, Mevlâna Şerefeddin bin dereden su getirerek lâf kapısını açmak

zorunda kalacaktı. Gerçi padişah, Tatar askerlerinin kaba yüzlerinden, kılıklarından nefret ettiği için, hâyâ ve âr duyguları da ağır bastığından, yolda giderken tahtırevana binmeyi uygun görmüştü. Böylece her gün düşmanlarının çirkin suratlarını görmekten kurtulmuş oluyordu. Cihanı aydınlatan duyguları da gözönünde tutulursa bunun istenecek bir durum olmadığı, ortamı bilenler için hem açık, hem de seçiktir. Bunların, kafes ile tahtırevanı ayırdedemeyen bilgisizler, akla yatkın sözle saçmayı seçemeyen anlayışsızlar oldukları meydandadır.

Timur'un yürüyüşüyle ortaya çıkan kargaşalık

Tarih kitaplarını inceleyen ve Timur'a ilişkin haberlerden bilgi derleyen araştırıcılar, daha ilk bakışta, onun başlıca dileğinin ve bütün çabalarının, tek amacının, ülkeleri yakıp yıkmak, toplumlara çeşitli zararlar vermek olduğunu anlarlar. Yaradılış ve yaşayışının gereği ve kıskanç yapısının nedeni, yer yüzünü harabetmek, insanoğlunu azab içinde bırakmaktı. Merhamet, şefkat nakışlarını kalbinden kazıdığı, insaf anlayışını yok ettiği şüpheden uzaktır. Bir katı yürekli kişi idi ki, çocukları öldürtmesi iyi hali, malları, servetleri yağmalaması güzel davranışları olarak kabul edilmektedir. Yağma ve talan ile zarar ve ziyan onun gözünde denk sayılırdı. İnsanlara eziyet eden bir zâlim, kötü yürekli bir azgın idi. Merhametsizlikte yüreği taş kesilir, yırtıcılıkta da parstan azgın görünürdü. İyi bir ad bırakma yolunda ayağı daimâ aksardı. Saldırıda eşi benzeri yoktu. Her nereye konsa, orası artık çorak, kupkuru, çöl gibi bir yer olurdu. Devleri andıran çirkin askerleri nereye girse, orada ne var, ne yok hepsi yok olur, yağmayla talanla işe

yarayacak hiç bir şey kalmazdı. Bir ülkede yerleşmeye kalksa, huzur oradan kaçar, her kande konsa, güvenlik andan göçerdi. Nereye oturmaya niyet etse, orada kıyamet kopardı. Hangi ülkeden geçse, burada şenlikten iz bulunmazdı. Nereden gitse, yolu üzerinde bir yıkıntı bırakır. Çığrışlara, yalvarışlara kulak asmazdı.

Nazm :

Hayra karşı, acıması yok, cihanyakan
Yeryüzü onun kahrından oldu pek yaman
Ülkelere elini uzatıp dururdu
İnsan dudaklarında gülüşü, kuruttu
Soygun için, işi gücü hep at salmaktı
Cengizle Hülâgu'ya o üçüncü oldu

İşte böyle, bu kan dökücü zâlim, Rum diyarını da dişleri arasına almış, ele geçirdiğini çiğnemişti. Önce her yöne akıncılar saldı ve Anadolu'yu, o güzel ülkeyi bir baştan bir başa yağmaya verip, halkını inletti. Nice bakımlı vilâyetleri ayakları altından çiğnetip, bakımdan, huzurdan eser komadı. Bu akıncıların arasında, daha önce ölmüş bulunan Mirza Cihangir adındaki oğlunun oğlu, Mirza Muhammed Sultan Bursa'ya talan için geldi. Padişahlık hazinesini ele geçirmek amacı ile yanına bir yığın da adam almıştı. Timur, Emir Süleyman'ın bu yönde olduğunu bildiğinden, Azerbaycan hâkimi Mirza Miran Şah'ı da askeriyle onun yanına koşmuştu. Emir Süleyman, bu dev gibi ordunun, ölüm saçarak, sür'atle gelişinden haberdar olunca, Hazinede bulduğu kıymetli eşyalardan, mallardan en değerlilerini seçip yanına aldıktan sonra, Rumeli yakasına çekildi. Mirza Muhammed Sultan otuz bin kadar felâket getiren

atlı ile Bursa'yı talan ederek, soygun ve yağmalarla halkı perişan eyledi.

Bir memleket böyle kökünden zangır zangır sarsıldı
Çatısı çöktü duvarları boydan boya yarıldı

sözlerinin gerçekliğini bir türlü anlamayanlar bile, olay karşısında bunu kabul etmek zorunda kaldılar. Timur askerlerinin yıkmadıkları yer, yakmadıkları mahalle kalmadı. İslâm halkın mal ve kanını döküp, onları berbat eylediler. Kederler içinde bıraktılar. Nice medrese ve mescidi atları için ahır, nice tekkede ise, olmadık işler yaptılar. Hatta, Ulu cami'ye girerek bu kutsal yerde çirkin davranışlarda bulundular. İçi, dışı, hayvanlarını bağladıkları yer oldu. Daha nice kötülükler bu edepsizlerin eliyle işlendi ki, halk şaşkınlık içinde kaldı. Timur'un beylerinden Şeyh Nureddin, şehirdeki malla, paraları toplamakla görevlendirildi. Sözü edilen Mirza da, İznik'e geçti, Tarakçı Yenicesine kadar olan bölgeyi talan eyledi. Öte yandan bunlar Mihaliç yöresi ile Karesi ilini de soyup soğana çevirerek, halkı bir pula muhtaç hale getirdiler. Osmanlı devletinin adaletli gölgesi altında ferah ve mutlu olan yuvaları yağma ettiler. Huzur içinde, adalet içinde olan bakımlı toprakları yakıp yıkarak atlarının ayakları altında ezdiler.

Ülkeyi zamanın öcü sarıp kötürdü
Yaban orduların elinde ezilip çöktü

Sözü edilen Şeyh Nureddin, cennet misali Bursa'yı zulüm ve yaramazlıkta eşi olmayan birliklerin atları ayakları altında çiğneterek, halka baskı yaparak, parası olduğu tahmin edilen kimselere işkence ederek, pek çok mal top-

ladı. Şehrin sayılı kişilerini, ileri gelenleri hapse attırarak, gırtlaklarına basıp onları bir güzelce soydu. Bu arada velâyet durağının kutbu, hidayet yolunun çerağı, Kur'an-ı Kerimi okuyanların sultanı Seyyid Muhammed Buharî (Emir Sultan) hazretleri ki, kutlu kabri bu şehirdedir. Türbesi o günden beri, uzak yakın, herkes tarafından ziyaret edilegelmekle tanınmıştır. Ondan başka bilimlerin özünde sindirmiş olan, belli başlı bilginlere üstatlık eden, büyüklüğün ocağı, Mevlâna Şemseddin Fenarî (Molla Fenarî) [266] ve muhaddislerin öğüncü, hafızların, Kur'an-ı tecvid ile okuyanların, din bilginlerinin önderi, Şeyh Mahmud-i Cezerî [267], Allah hepsinin sırlarını kutlu eylesin ve ışıklariyle bizleri aydınlatsın, gibileri de bu kanlı savaş ve kıyamet tufanında yakalanmışlar, zincire vurularak Şeyh Nureddin'in yanına götürülmüşlerdi. Emir Nureddin bunların alınlarında parlayan din nurunu görünce, bilgideki yüksekliklerini anlayınca, bilginlerin ve ârif kişilerin önderleri olan bunların zincirlerini çözdürüp, kendisinden beklenmeyecek ölçüde saygı göstermiş, Kütahya'da Emir Timur'un otağına yollamıştı. Timur ise bu şerefli gelişten uğur umarak, gereken saygıyı gösterip onları kabul etmişti. Görüşmede Şeyh Mahmud-i Cezerî'ye yanında kalmasını teklif etti. Ötekileri kendisiyle bulunup bulunmamakta serbest bıraktı. Ama, onlar Osmanlı boyunun adalet düzeninin gölgesi altında ülkenin, yine bakımlı, güvenli ve refah içinde kalkınacağına içten inanmış olduklarından, Bursa'ya dönmeyi, bu şehri şereflendirmeyi uygun bulmuşlardı.

Timur, Sultan Hüseyin adındaki diğer bir oğlunu yine bir soyguncu takımın başında Karaman'a, Teke ile Hamidiline göndermiş, buralara kestiği haracı toplamakla görevlendirmişti. Bu soyguncular ormandan fırlamış sırtlanlar gibi saldırmışlar, bayraklarını açarak insanların ahlarıyla

feryadlarıyla göklere çekmişler, ettikleri işkencelerle dilsizleri bile konuşturup bu yörede, ne varsa toplamışlardı. Harezm hâkimi olan Emir Şah Melekî de, yanındaki bazı beylerle Aydın ve Menteşeili'nden dilediğini almak, dilediğini öldürmekle görevlendirilmişti. Bu zâlim ise kümese girmiş tilki gibi, bu illerin halkını soyup soğana çevirmiş, yiyeceklerine varıncaya kadar her şeyi toplamıştı. Bütün bu olanlarla hükümdarlar bir beldeye girdikleri zaman orasını fesada verirler. Onurlu kimseleri alaşağı ederler [268] buyruğu, onların uygunsuz davranışları, zarar ve ziyan vermekten duydukları zevk ile apaçık gerçekleşmiş, pırıl pırıl parlayan ülke, en sonunda toz ve toprağa bulanıp batmıştı.

Cihanı aydınlatan padişahlık güneşi, bahtı Arslan burcunda duran Timur'un yanına konduğu zaman, güneş de gerçekten Arslan burcuna girmiş, hava bu yüzden iyice ısınmıştı. Germiyanili'nden Kütahya, yumuşak havasiyle tanındığından ve Timur'un da hoşuna gittiğinden, ordunun büyük kısmı burada konaklamıştı. Yazın geri kalan günleri burada geçirildi. Kalede Timurtaş Paşanın hazinesi bulundu ve askere dağıtıldı. Türkçe bazı Tarihlerde yazılı olduğuna göre bu hazineden sadece ele geçen para, Kütahya müddü [269] ile yirmi müd idi. Kıymetli taşlar ile eşya da buna göreydi. Hatta derler ki, Timur Paşayı yanına getirterek ona sert bir şekilde, "bunca mal ve eşyayı toplayacağın yerde, asker toplasaydın da velinimetin yolunda harcasaydın olmaz mı idi? Vezirler ki, mal toplamaya kalkar ve askerlerini hazırlamakta ihmalkâr davranırlar, bu tutumları ile sonunda devleti kargaşaya uğratırlar, sonradan aldıkları tedbirler de devletin çökmesini engelleyemez" diye azarlamıştı. Bunun üzerine Timurtaş Paşa "Bizim padişahımız gün görmemiş, yeni yetişme bir padişah değildir ki, asker ve ordu düzenlemede beylerinin, vezirlerinin

malına muhtac olsun. Hele görmemiş yeni devletlilere hiç benzemez gözü aç değildir onun" diye cevap vermiş, bu karşılıktan sinirlenen, Timur, "seni ve çocuklarını serbest bırakmayı düşünüyordum. Ama, gereksiz şu tarizkâr sözlerin sonunda bundan vazgeçtim" demiş, konuşmayı kesmişti. Hikâye işte.

Timur, kış yaklaşınca, askerlerini kışlamaya elverişli yerlere yerleştirdi. Kendisi ise uğursuz ayaklariyle Aydın vilâyetini kararttı. Askerleri, Tire bölgesine yayılarak burada güvenlikten eser bırakmadı. Mirza Muhammed Sultan ile Mirza Ebu Bekir Manisa'da kışladılar. Şahruh Mirza, Horasan emirleriyle Ayasuluğ (Selçuk) ta kışlayıp, öteki mirzalar da kendi askerleriyle çeşitli yerlere kondular.

Rum Ülkesindeki eski beylerin durumu

Yıldırım Han'ın mutluluklarla dalgalanan sancaklarının yükseldiği günlerde, Osmanlı devletinin düşmanlarından biri olan Karamanoğlu Mehmed Bey, yanlış tutumunun sonucu Bursa'da zindanda yatmakta, on yılı aşan bu hal ile kurtulmaktan da umudunu kesmiş bulunmaktaydı. Sultan Muhammed Mirza Bursa'ya girdiği zaman, onu hapisten çıkartıp Timur'un katına göndermişti. Timur da Yıldırım Han'ın el koyduğu atadan kalma topraklarını kendisine geri verdi. Böylece ülkeyi sultanın beylerinin elinden aldı. Sözünde durmaz, andını tutmaz bu adamı tekrar Osmanlı topraklarına saldıran bir kişi etmekle de "Fitne uyumakta iken, onu uyandıran, mel'undur" [270] sözünü gerçekleştirmiş oldu. Germiyanoğlu Yakub Bey de başlara tâc olan padişahın düşmanlarını yok eden oklarının dehşetiyle atadan kalma topraklarında avâre olmuş, Suriye'ye kaçmıştı. Timur'un zaferi kazandığı haberini alınca, bağlılığını belirtmek için

koşup gelmişti. Timur, onu da himayesine aldı. Germiyan vilâyetine yeniden vali yapmakla da ilgisini gösterdi. Yakub'un gözlerini sevinçle açan Yusuf'un haberi gibi onu perişan, dağılmış yurt ve diyarı ile sevindirdi, yüceltti. Menteşeili'nde hak peşinde koşanlar daha önce Kötürüm Bayezid'e sığınmışlar ve Yıldırım Han'ın bu ülkeye saldırdığı, Kötürüm Bayezid'in ele geçirildiği günlerde ise oradan kaçıp, Emir Timur'un kucağına atılmışlardı. Timur, bunların her birini atalarından kalan topraklara atadı. İsfendiyar'ın elinden alınan memleketleri de geri verdi. Bu davranışlardan amaç şu idi. Nasıl, İskender-i Rumî (Makedonyalı İskender) Aristetalis'in (Aristo) sağlık vermesi üzerine, İran topraklarını ayrı ayrı beylere dağıtmakla, beylerin arasına anlaşmazlığı sokmuş, bunların bir daha birleşmeleri, kuvvetlenmeleri, bir düzene girerek yeniden bağımsızlık istemeleri ihtimalini ortadan kaldırmışsa, o da Rum ülkesini parçalayıp, çeşitli beylerin buyruğuna vermekle aynı sonucu elde etmek istemişti. Bunun sonunda ise, Osmanlı soyunun bir daha güçlenerek, tek başına cihana egemen olma fırsatını bulmamasını gözetmişti. Ama, o kendini beğenmiş bilgisiz, şu gerçeği bilmiyor ve görmüyordu ki, Osmanlı soyunun devlet çerağı kıyamete dek, Allahın rahmet ve lûtuflariyle tutuşup parlayacaktı. Mutluluklarla dolu gökleri tutan bu soyun uğurlarla uyandırılmış yıldızı, sonsuza dek ışıyacak, kötülüklerini isteyen düşmanların gözlerini kamaştıracaktı. Eğer söz gelişi, felâket fırtınalarının serpintileriyle, korkunç kargaşalıkların selleriyle böyle devlet ve ikbal ile yücelmiş bu ailenin otağında, cihanı aydınlatan çerağlardan biri sönse, kerem ve üstünlük bucağı olan bu soyda sevinçler saçan bir şem'a uykuya varsa, Allahın sonsuz olan fazlı, mutlu saltanat kucağının, hanlık ve padişahlık durağının ufkunda o sabah,

yeni bir yıldız parlatır. İslâmın emellerle dolu gözlerini aydınlatır. Cihan halkının yüreklerini de böylece sevinçlerle doldurur.

Öyle bir ocak ki, çerağı her dem yanmada
Eller üstünde, güneşler gibi parlamada

Büyük parçalanmanın daha başlangıcında bahtı civan şehzade yani, samed olan Tanrının desteğine ulaşmış Sultan Mehmed'in huzur ve güven dolu otağı, aydınlıklar saçan çerağı ile ışıklanmış durağı, sözü edilen olayların, yürekleri karartan fırtınanın dışında kalmış ve Tanrının yardım dolu bakışlariyle korunmuş idi. Bu da onun düşmanlarını yenmesine, üstünlüğünü duyurmasına, padişahlık yolunda yürümesine fırsat vermiş, hatta bu kanıda olmayanların gerçeği olduğu gibi kabul etmelerine, Osmanlı devletinin temelindeki Allah vergisini anlamalarına sebeb olmuştur.

Savaştan sonra Sultan Mehmed'in başından geçenler

Sonsuza kadar tütecek olan bu ocağın korunması için, şanı yüce sultan büyük çabalar harcayarak, dileklere yardıma gelen Tanrının desteğiyle Osmanlı devletinin temellerini yenilemiş, hak ve adaletten olan yapısını yeniden sağlamlamıştır. Böylece Osmanlılığın mutlu gölgesinde, huzur içinde yaşayan müslümanlar, o günden bugüne dek, hamd ve senâ ederek hayır duâlariyle onu yad edegelmişlerdir.

Gerçekte bantı civan, gönül ehli padişah, Timur gibi sert ve düşmanlarını bir vuruşta ezen bir fâtih karşısında, başına buyruk olmak, egemenlik konusunda direnmek, kay-

serlik yıldızının söndüğü, orduların dağıldığı o günlerde tek tanrıya inananların ana yolunda, İslâm şeriatının tek caddesi üzerinde boy atan dikenleri, cihanı tutan kılıcın yalımlarıyla biçmek, fitne ve ayrılık yolunda işbirliği edenleri pırıl pırıl parlayan hançerle yok etmek cesaretini göstermişti. Bu çelikten engelle o, Osmanlı ülkelerinin giriş kapılarını tutmakla devleti temelinden yenilemiş, güvenlik ve huzurla dokuduğu beylik yaygısını yeniden sermiş, sonsuz çabaları ve sağlam tutumunun eseri olarak da bütün taze liğiyle, gençliğiyle kayserlik sarayını tekrar kurmayı başarmıştır.

Güzel işlerinden Allah'a hamd olsun
Nurdan örülmüş elbiselere bürünsün

İsfendiyar Bey'in yeğeni ve yaramazlığının sonu

Osmanlı devletinin başlıca düşmanlarından biri olan Kötürüm Bayezid'in oğlu İsfendiyar Bey'in İslâm topraklarına el uzatmasını Yıldırım Han dehşetli kılıcı ile kökünden kesmiş atmıştı. Onun bir zarar vermesi ihtimalini de sınırlara diktiği hak ve adaleti koruyan bekçilerle ortadan kaldırmıştı. Şimdi, felâketlerle dolu bu günlerde o, tekrar baş göstermiş, Timur'dan da kuvvet alarak, çoktan unutmuş olduğu bağımsızlık duygularını canlandırmış, başına buyruk olduğunu anlatmak için, bayraklarını açmış, kargaşaya kışkırtmalara kalkışmıştı. Bu amaçla kız kardeşinin oğlu Kara Yahya adındaki hayasızı, Ankara savaşından sonra şanı yüce şehzade, Tokat ve Amasya yöresine çekildiği sırada bin kadar askerin başında onun üzerine gönderip, yolunu kesmek istemişti. Gelip geçici bir yenil-

giyi devletin kesinlikle yıkılışına başlangıç sanarak, "fırsatı kaçırmak üzüntü kaynağı olur" atasözüne göre davranmaya kalkışmıştı. Şehzadenin yaşının küçük oluşu, tecrübesizliği bir yana, ordunun da dağılmış bulunduğuna bakarak, kötü fırsatçılar gibi durumu değerlendirmek istedi. Sultan Mehmed ise, bu arlanması olmayan kişinin söğülecek askerleri ile savaşa tutuşmaktan başka çare olmadığını görünce, gayrete gelerek ve Allah vergisi bahtının açıklığına güvenerek, padişahlık demlerinde yüreklere güç veren, yılgınlık ve korkaklık duygularını silip süpüren, yiğitçe bir konuşma ile onların üzerine atıldı.

Ben hiç bir zaman düşmanlara baş eğmedim
İsterse kurmuş olsun otağını göklerde
Buyrultu götüren eşek yolda sevinçle seker
Arslan hiç uzatır mı boynunu uyuz çakala

Durağı yüce şehzadenin bu sözlerine, çevresindeki beyler, yiğitler gösterdikleri sonsuz gayret sonunda, sonu kötü olan düşmanın direncini kırınca, şöyle cevap verdiler.

Zamanın kahrı sana bir kez daha deymesin
Keder tozları artık gönlünü kirletmesin
Yüreğin öyle yansın ki, gerçek din uğruna
Niyeti kötüler dahi çirkin iş etmesin

Savaş kızışınca, Tanrının desteği kendini belli etti. Hayırsız düşman, sert baskı altında perişan oldu, sinek sürüleri gibi dağıldı, paramparça oldu. Kara Yahya, kara bahtı misali yüzünü döndürüp Tosya kalesine kaçtı. Kacgun askerler, bahadır yiğitlerin korkusundan eyerlerini atarak, çıplak atlarla yola öyle bir düşmüşlerdi ki, çoğu gazilerin kılıçları altında yokluk ve hiçlik yoluna dökülmüş oldular.

Böylece pek çok mal sultanın ve ona yardım edenlerin eline geçti. Onlar başarıyı, gelecek için hayırlı bir başlangıç olarak değerlendirdiler. Allaha şükürler ederken, padişahın da ömrü devletine duâlar ettiler.

Bundan sonra padişah dizginlerini Bolu yöresine yöneltti. Bir kaç gün burada kaldı. Durumu öğrenmek için çevreye, dört bir yana casuslar gönderdi. Ne yana gitmek uygundur, hangi yöre daha güvenlidir konuları üzerinde çevresindekilerle görüşüp tartıştı. Padişahın gönlü Bursa'ya yönelmek, keremli atalarının tahtkentini koruyup, savunmak isteğiyle dolu olduğundan, bu konuyu ortaya attı. Ama beylerden gün görmüş, olayları değerlendirmesini bilen bazıları, bu teklifi uygun bulmadılar. Elde kalan asker yorgun, davarlarımız durgun iken, bu kadar az bir kuvvetle sayısız askere sahip düşmanın arasına canı atmak, öyle bir iştir ki akıl almaz. Şimdi duruma en uygun tutum, geriye çekilmek, Amasya ile Tokat çevresinde bir zaman geçirip, dünya ne görüntüler alacak ise ona göre yol bulmaktır. Sözü edilen bölgede pek çok direnme noktaları ve kapalı barınaklar vardır. Gerektiğinde buralara sığınmak mümkün olur. Şartlar elvermeyince, gönlün isteklerinden bir süre uzak kalmak, doğru ve yerinde olur. Bir nice gün bu yörede böyle vakit geçirmeli, Timur'un tutumunu, davranışını kollamalı, bu elbette daha iyidir dediler. Tartışmalar devam ederken, gönderilmiş olan casuslar da dönmüşler, Timur'un yaptıklarını, bütün haberleri getirerek, onun Aydınili'nde kışlamaya karar verdiğini bildirmişlerdi. Ayrıca, Osmanlı ülkelerinde baş gösteren kargaşayı, kardeşlerinin durumlarını, Yıldırım Han'ın sıhhat ve selâmet haberini de, bu arada duyurmuşlardı. Bunun üzerine Bursa'ya yürümek fikri yerine, Amasya'da beklemenin daha doğru olacağı belli oldu ve o yöreye hareket kararı alındı.

Kara Devletşah'ın Öldürülmesi

Soylu ve mutlu Sultan, Amasya bölgesine gelerek çevreyi adaletli gölgesi altına alıp korumaya girişirken, sınır boylarında bulunan Türkmenlerden Kara Devletşah adındaki soyguncu, Timur'un katına çıkmıştı. Bu adam devletin kötülüğünü istediği için Timurdan ilgi gördü. İşin sonunda Timur'un imzasını taşıyan bir buyrultu ile bazı yaramazların başına geçirilerek, Osmanlı topraklarına saldırmak üzere gönderildi. Ele geçirdiği toprakların halkına Timur'un buyrultusunu göstererek bu ülkelere el koymaya kalkıştı. Böylece kafasını saran beylik hayali ile, mutluluklarla dolu Sultanın lûtufkâr gölgesi altında bulunan topraklara girdi. Onun alnında da devlet kuranlarda görülen ışık parladığına göre, bu yeni meş'aleyi bir an önce söndürmek gerekiyordu. Çünkü o, elde ettiği güce Timur'a dayanarak ulaşmış, bazı yaramazları bu yolla kışkırtmış, aslı olmayan bir emel uğrunda kendine yoldaş edinmişti. Durum şehzadenin otağında açıklanmış, üzüntüler getiren bu haber üzerine Sultan Mehmed, kendi beyliğinin ileri gelenlerini, sayılı kişilerini toplayarak şöyle demişti.

Gönül gördün mü felek yine bir dert açtı
Her dert te başıma binlerce belâ saçtı

Zamanın doğurduğu bunca sıkıntı varken, üzüntüler yüreğimizi paralar, memleketin durumu zihnimizi alt üst ederken, atalarımızdan yadigâr kalan şu İslâm ülkeleri saldırganların ayakları altında inim inim inlediği bir sırada, sabır ve tahammülümüzü aşan, kederlere gömülen gözlerimize uykuyu haram eden bir de Kara Devletşah adındaki bu kara yüzlü çıktı. Soyumun kötülüğünü isteyen, atadan

kalan düzenli topraklarımıza el atarak, köyleri yakıp yıkmaya, kargaşalık çıkarmaya kalkışan bu adam, kederlerimizi, üzüntülerimizi bir kat daha arttırıyor. Karşı savunma tedbirleri alınmaz, ele geçirilmesi için gereken yapılmazsa, korkarım ki, tutuşturduğu fesat ateşinin çevreyi sarması, saldırıcı kuvvetleriyle üzerimize yürümesi gün işidir.

Düşman kendini toplasın diye fırsat verilmez
Bu anda ise, gelecek nasıl olur bilinmez

Yüce otağın hizmetinde olanlar, görevde bulunanlar, sonu hayırlar olan şehzadenin sözlerini dinleyince hep birden ayttılar. Baş ve canımız, evimiz, yurdumuz sultanımız yoluna feda ve devletinin düşmanları keskin kılıçlarımıza gıda olsun. Şeref ve haysiyetimizi korumak, ceng ateşini tutuşturmak, düşmanın gözüne bu ferah cihanı dar eylemek işini de bağlılık ve kulluğumuzun bir gereği olarak bilmekteyiz. Buyruk padişahtan, yardım rahman olan Allahtandır dediler. Şehzade bu bağlılık gösterisinden memnun olup şöyle buyurdu. Tedbirli ve ihtiyatlı olmanın gereği budur ki, önce bu topluluğun durumunu, sayı ve nitelik bakımından hallerini anlamak için casus gönderme işi öne alınmalıdır. Ancak, ondan sonra savaşa girmek ya da, savunmaya geçmek konusu incelenmelidir dedi. Gönle uygun gelen tedbir gereğince, ol kara yüzlü edebsiz yanına casuslar gönderildi. Alınan haberlerden, onun kötülükte yoldaşlık eden askerinin talan ve yağmadan, bakımlı toprakları soymaktan başka bir şey düşünmedikleri, dört bir yana dağılmış oldukları anlaşıldı. Kendisinin de aşağı yukarı bin kişi ile Kağala [271] denilen yerde konaklamış olduğu, başına buyruk, hiç bir korku duymadan Türkmen törelerine göre keyif çattığı, padişahlar gibi işret eylediği, öğrenildi. Ko-

pardığı fesat o yöreyi tutuşturmuş bulunuyordu. Sultan, bunun üzerine adamlarını topladı, uçan kuşlara örnek hızla bu kan dökücü, fitne uydusunun üzerine at kopardı. İnsanlara zulmeden edebsizi, casusunun rehberliğiyle bulup savaşa tutuştu. Savaş başlarken bu edepsiz, sultanın karşısında haddini bilmez bir tavır almış, onun yaşının küçüklüğü ile alay etmiş, keremli babasının başına gelenlerle eylenmiş ve gözle görülen bir yenilgiye uğramaması için onu korkutmaya çalışmış, şu gereksiz lâfları söylemişti. Ana kuzularını, arslan yavrularını yiyen, gün görmüşlerin karşısına durmak, hayatı yele vermek, kendi ayağınla uçuruma atılmaktır. Eğer, geride kalan değerli ömrüne acıyorsan, şu belâdan, vartadan kurtulmaya bak, karşıma çıkmaktan el çek, kaçın.

Ardınca çıkıp hemen cenge başladı
Kendi kanını döküp işe renk kattı

Bu sözlere karşılık, olayların içinde büyümüş, tecrübe kazanmış gibi Şehzade, olgunlaşmamış ham halat ihtiyara kırgınlıkla azar yollu şöyle dedi. Ey gönlü kararmış, ömrünü boşa harcamış koca, ey işi kötü akılsız herif, Allahın takdirini, bir padişahın durumundaki değişikliği alaya almak çok çirkin bir harekettir. Bilmezmisin ki, felek bazan gönle göre, istenilen arzulara uygun dönmez.

Zaman iyiye de, kötüye de gebedir
Kimi yıldız dost olur, kimisiyse düşman

Üstünlüğün, faziletin dayanağı ne yaş, ne de yıldır. Değerli bir sedef parçası değer bilmezler yanında kıymetsiz sayılırsa da, görüş sahiplerinin ölçülerinde onun değeri

bellidir. Küçücük bir inci binlerle alınır. Kısa boylu ok, kargıyı geçer de sineleri delik deşik eder. Arslan yavrusu, yaşlı deveye bir oyunla tırnaklarını geçirir, yükseklerde uçan doğan kanatlarını kazları avlamak için açar.

Benim için devlet yeni, günler uzun
Seninse vücudun yaşlı, aklın tutkun
Ben genç bir arslanım, uğraş alanında
Tecrübeli bir deve, kurt pars avında
İhtiyar cahilsin, ak sakalınla sen
Umudunu kes şimdi, artık ömründen

Bu söyleşmelerin sonunda okların savrulmasına, kılıçların dillerini uzatmalarına sıra geldi. Daha savaşın başında başı yükseklerde bir delikanlı, temiz bir ok gererek Kara Devletşah'ın dünya ile doymaz gözünü kör edip, uyuyakalan bahtı gibi, karanlıklara boğdu. Bu sert vuruş koca vücudu attan yere yuvarladı. Düşmanları paralayan kılıçları çekenler de bu kana bulanmışın başına üşüştüler. Onun bir işe yaramayan kellesini, yere batasıca gövdesinden ayırıp, mırdar cesedini kurda köpeğe bıraktılar. Ona katılanların bir çoğu, Timur korkusuyla toplanmışlar ve bu şaşkının kapısına istemeye istemeye gelmişlerdi. Şimdi ölümünü fırsat bilerek, boyunlarına borç olan hizmeti, bahtı civan sultana yeniden sundular. Bundan sonra o kötü dilekli ile kafadar olan hayırsızları da cezalandırıp, alınan sayısız ganimetle mutlu otağlarına döndüler. Bu olay 805 (M. 1402) de geçmiştir.

Sultan ile Kubadoğlu Arasında Savaş

Düşmanlarını bir bir tepeleyen, yıldızı parlak Sultanın yiğitliği, çabaları, soylu kişiliği ve gücü yayılmaya baş-

layınca, Timur bu konuda devamlı olarak bilgi toplamaya girişmişti. Gerçi görünüşte, toplantılarda söz geldikçe onu beğenir ve över gözükürdü. Aslında ise, mutluluklar kaynağı olan Osmanlı soyuna beslediği garaz ve kin, bu zâlimin gönlünden bir türlü silinmemiş, hiç bir başarı da onun hıncını unutturamamıştı. Bunun için de aldatıcı bir yol tuttu. Kandırıcı haberler göndererek, iltifatlarla dolu mektuplar yazarak, bahtı civan şehzadenin miskler saçan gönlünü hoş etmeye, temiz kalbinden şüphe tozlarını silip atmaya çalıştı. Öte yandansa, Osmanlı soyunun eski düşmanlarını gizlice özendirmeye, kışkırtmaya bakıyor, bazı Türkmenleri devletin yolu üzerine çer çöp misali çıkarıyordu. Rumiye-i Sugra [272] ile Amasya'nın ele geçirilmesini de bu anlayışla o yörede bulunan bazı yaramazlara bırakmıştı. Aynı kafada bir aşağılığın aşağısı da Kubadoğlu denilen pis herifti. Canik'te bazı Türk atlılarının başında bulunuyordu. Bu adam, Timur'un fermanı üzerine daha bazı kimseleri de çevresine toplayıp, önce devlete bağlılıklarını unutmayan yöneticileri ara yerden kaldırmaya kalkıştı. Rüzgâra savrulmuş bir kalabalıkla Niksar kalesini kuşattı. Yardım dileğiyle feryadçı gelip Niksar'dakilerin yılgınlık içinde olduklarını bildirince, memleketi korumak duygularıyla dopdolu olan şehzade, hemen adamlarını gönderdi. Bunlar gökten düşen damlalar gibi, işe yaramaz topluluğun üzerine indiler, ölüm melekleriymişcesine mecal vermeyip derneklerini perişan ettiler. Kimini öldürdüler, kimini de zincire vurdular. Kubadoğlu bin bir zorlukla kaçarak Taşanoğlu ka'esine sığındı. Canik Türklerinin malları padişahın muzaffer ordusuna nasip olunca, durağı yüce sultan da durumu değerlendirerek, kahre uğrayan düşmanının yönetiminde olan Felnik kalesinin alınmasına karar verdi. Yaptığı toplantıdan sonra bu sağlam kalenin kuşatılmasına

başlandı. Sağlamlığı ve dayanıklığı nedeniyle bu kale o zamana kadar, Osmanlı yönetimine girmemişti. İşte şu anda sultanın himmet güvercini, dağ gibi yükselen kalenin kuleleri üzerinde uçmaya başlayınca, zaferleri derleyen askerler, her yönden bu sağlam kalenin çevresine dolmaya başladılar. Savaş kızıştıkça, nice şanlı yiğitler yara bere içinde kaldılar. Genç sultanın gönlü yeni açmakta olan bir gonca gibi büzüldü. Kalenin fethinden kalmak ve yeni bir dernekle uğraşmak onu düşündürüyordu. Bunun için kale dizdarına güven verici haberler göndererek kaleyi teslim ederse, ona bazı yüksek görevler ve rütbeler vâdetti. Ancak, işi kötü dizdar kısa keserek kaleyi bırakmayacağını bildirdi. Durağı yüce şehzade, dizdarın tutumunu öğrenince, gereği yapılacak bir buyruk verdi. Bunda Osmanlı yiğitlerinin kale duvar ve kulelerine saldırmaları bildiriliyordu. İşin sonunda, aydınlık bir günde, âleme ışıklar saçan güneş, cihan hisarını ele geçirmek için aydın bayraklarını açtığı sırada, güngörmüş insanların gözleri, gök rengindeki kalenin burçlarına çıkacak merdivenleri, kırılan ışınların parçalarından örüvermişlerdi. Sultanın askerleri de bellerine sardıkları gayretten merdivenlerle beden ve kalelere tırmanmışlar, can alan ok ve yaylarla kale korucularını yaralayıp, devirmişler, ele zor geçer bir kaleyi o anda alıvermişlerdi. Bu durum karşısında, kaledekiler aman feryadlariyle yeri göğü inleterek, bağlılıklarını belirttiler. Merhametli sultan, bu fethin bir şükranesi olmak üzere, şaşkınların suçlarından geçti. Kalenin korunması için gereken tedbirleri tamamladı, kendi has adamlarından birini kale koruculuğunda bıraktıktan sonra, sağ ve esen, tok toyumla beyliğinin merkezine döndü.

İnaloğlunun başkaldırması, Sultanın bir zafer daha kazanması

Keremlerle dolu padişah konakladığı Tokat şehrinde devlet ve ikballe oturmakta, adalet doğrultusunda yol almakta iken, İnaloğlu adındaki aman bilmez sırtlanın, imanları zayıf yirmi bin kadar Türkmene baş olup ininden çıkmış ve Tokat topraklarına girmiş olduğu, Kazabad'a inmiş bulunduğu haberi geldi. Ayrıca onun, sultana ait topraklardan hergün bir parçasını yağma ve talan ettiği, dehşetinden buralarda oturanlara korku saldığı, halkı yurtlarından eylediği, gerekli tedbirler alınmaz yavaş davranılırsa büyük zararlara yol açacağı bildirilmiş bulunuyordu. Mülk galebe edenindir, atasözü gereğince onun, Osmanlı topraklarını bütünüyle ele geçirmeyi tasarladığı mutlu tahtın eteğine duyrulunca, zavallı şehzadenin gönlü seher vakti açan gonca gibi büzülmüş, yüreciği iyice daralmıştı. Adını, sanını korumak için, cenge girmek gereği, doğuşlarla dolu gönlünde açıklık kazanınca, bu konuda doğru düşünen beyleriyle görüştükten sonra, en isabetli davranışta bulunmak üzere düşmanın durumunu anlamak için uygun düşen bir mektupla oraya bir elçi gönderilmesini akla yatkın bulmuştu. Bu mektupta; memleket halkı ve güçsüz kişiler Allah'ın bizlere emanetidir. Bunlara bakmak, onları korumak padişahlığın namus borcudur. Kulağımıza öyle geldi ki, kendinize bağlı olanlar, hizmetinizde bulunanlar, at ve davarlarının çokluğundan, atalarımızdan kalan illerimizde, bakımlı ülkelerimizde yaşayan halkı dara düşürmüşler. Size yakışan budur ki, illerimizin çiğnenmesine, ayaklar altında kalmasına izin vermeyesiz. Adamlarınız ve size bağlı olanlar halkın varlığına el uzatmaya yol bulmamalıdır. Bu toprakları sahipsiz sanarak elçabukluğuyla konmaya kalkıştıy-

sanız, buraları koruyanın, bakanın, şanı yüce koruyucusunun kim olduğunu anladıktan sonra, artık çekip gidersiniz. Göçmezseniz, kötü bitecek sonuçlara hazırlanınız. Bundan sonra sadece kılıçların, okların diliyle konuşulur ve görüşülür.

Yırtıcı olan yapıca yiğit olmaz
Kıyıcı kişide insaf görülmez
Kaderde bu zâlimle döğüşmek varsa
Onu kanlara bulamadan edilmez

Elçi, İnaloğlu'nun konduğu yere gelince, onun gücünü, kudretini, asker ve çevresindekilerin çokluğunu, anlatılanlardan da fazla bulup, şerrinden genç sultanı koruması, rahmetinden ve keremli bakışlarıyla esirgemesi için Allaha yalvarıp yakarmaya başladı. İnaloğlu, sultanın elçisine ikramda ağırdan davranmış, pek değer vermemiş, hafife almış, onunla görüşmeyip "şimdi Mehmed ne mahalde, ne iştedir" şeklinde uygunsuzca sorular sormuş. Elçi, şanı yüce sultan, devlet ve ikbal ile bütün güç ve kudretiyle mutlu otağlarına konmuştur. Alemlerin rabbinin fazlına, keremine ermiş bulunmaktadır, diye cevap vermişti. İnaloğlu, iyi adlı sultanın inci taneleri gibi dizili nâmesine baktığında, cahillik damarı kabarmış ve elçiyi öldürtmeye niyet etmişti. Ama, bu zâlimin kendi boyundan olan bazı gün görmüşler, elçi öldürtmek akla uygun düşecek iş değildir, diye onu önlemişlerdi. Bunun üzerine o da bir mektup yazdı ve sultanın elçisi ile şerefli tahta iletti. Mektubunda; muradımız seninle savaşmak değildir. Asıl amaç, senin elinde olan illeri bütünüyle almaktır. Dostça nasihatimiz budur ki, bütün ağırlığiyle gelen kan dökme haberi, eline değdiğinde durmayıp, esenlik yolunu tutasın ve

gözün gördüğü yere gidesin, diyordu. Bu uygunsuz haberler devletli sultanın tahtına sunulunca; aklın gereğince bu alçaklar için;

Kibirli, gururlu kişilerden daha üstün olmalı

sözlerini anarak bin kadar yiğit atlı ile işi kötü İnaloğlu üzerine at kopardı.

Yiğit şah, ceng alanında gayret özengisine bastı da
Öc kemerini, sıktı kara yüzlüye cihanı dar eyledi
Çelik kılıca da bak, nasıl gem almaz arslana döndü
Ülkeler açan anahtarları avucuna bir bir topladı

Sabah neş'elerin cünbüş eylediği anda yani, dört yöne hâkim olan sultan, öc almak için kılıcını doğu denilen kından çıkarıp, yıldızlar adı verilen benlik davasında olanları varlık âleminden yok ettiği demde, gelişinde uğur olan Padişah ta, tan yeri atmış gibi oraya doğmuştu. Bu doğuş sonunda, Kazabad'ta iki taraf karşılaştı ve amansız bir savaşa tutuştu.

İki ordu yüzyüze kılıçları çektiler
Yanlarda, merkezde, saflarını berkittiler

İnaloğlu denilen zâlim, zahire toplatmak için adamlarını çevredeki topraklara yaymış olduğundan, yanında onbin kadar kan yutucu atlı bulunmakla bunlarla savaşa girmiş, sabahtan akşama denk döğüşü sürdürüp götürmüştü. Göklerden gelen askerler, Tanrının yardımcı birlikleri, ol mutluluk kaynağı sultanın imdadına koştular. Allahın desteği, padişahlık tahtına lâyık olan şehzadeyle birlikte

olunca, düşmanın pek kalabalık oluşuna, üstünlüğüne rağmen, "siz gerçekte azlıkta iken çoğaldığınızı hatırlayın" [273] fermanı, Sultan Mehmed'i başarılı kıldı. Sayıca az, yardım edecek kimseleri de olmayan bu askerin yüzüne güldü. Zafer ve başarı rüzgârı gün doğusundan "muhakkak ki fazilet ve üstünlük Allah'ın elindedir" [274] buyruğuyla eserek, o keremli padişahın ve melekler ordusunun tuğlarını dalgalandırdı. Kötü dilekli düşman dağılıp, bozguna uğradı. Mevlâna İdris bu konuda şu görüşü açıklar. "Bu anlaşılmaz savaşta sultanın, Allah katından görevlendirilmiş bir kimse olduğu, sayısız düşman cesedi yerlerde yattığı halde, padişahın ordusundan bir tek kişinin bile düşmemiş olmasıyla ortaya çıkmıştır. Savaş sırasında padişahın emrinde kalan Cebelüoğlu ile Zağarcı Yakub'tan gayrısı, sağ salim geriye dönmüşlerdi. Bu iki yiğidi İnaloğlu kaçarken yakalamış, alıp götürmüştü. Zağarcı Yakub, hapsedildiği yerden hemen kaçmış ve bağlanmakla şeref kazandığı eşiğe yüz sürmeye koşmuştu. İnaloğlu, Cebelüoğlu'nu daha sonra serbest bırakmış, o da tekrar hizmete alınarak mutlu kılınmıştı. İşte böyle, ceng sırasında, padişahın askerlerinden bir teki bile yaralanmadı ama, beri tarafta Kazabat ovasında düşman kellelerinden tepeler kuruldu.

Bu demirden dağlar bir oynarsa
Allah etmesin ceng damarı çatlar

Gözleroğlu'nun baş kaldırması, Padişahın ona zafer bulması

Osmanlı devletini yeniden kuran, cihan hâkimliği binasının temellerini atan sultan, İnaloğlu'nun çıkardığı fitneyi söndürüp mutlu otağına döndüğü sırada, Gözleroğlu adın-

daki Türkmen eşkiyasının, İnaloğlu'nun baş kaldırmasını fırsat bilerek, Karahisar üzerine düştüğü, şehri alıp, kaleyi kuşattığı haberini aldı. Ayrıca hem kalenin, hem de kale korucularının zayıf bulunduğu, gecikildiği takdirde işin kötüleşmesi ihtimali bulunduğu da haberde belirtilmişti. Bunu izleyen ve dehşete düşüren yeni haberler, kerem ıssı padişahın nurlarla aydınlanmış yüreğini sıkıyor, kargaşalık ve parçalanma günlerinin uzayıp gitmesi, düşman saldırılarının durmadan sürmesi, neş'elenmeye sevinmeye engel oluyordu. Bu da misk kokulu gönlünün kırılmasına, safaların aynası olan kalbinin keder tozlarına bulanmasına sebeb teşkil ediyordu. Ancak, bu halde bile "seni sıkıntıya sokmak için aldıkları bütün tedbirler sana dokunmayacaktır" [275] buyruğu ile teselli buluyor, gönül bahçeleri zamanın üzüntü veren dikenlerinden günden güne arınıyordu. Böylece devrin ettiği cefalardan kırılmış saf gönlü, bir parça umutlanmış muştularla dolu şu türküyü tutturmuştu.

Dünya, iyi, kötü, nasıl olsa geçer
İşin gerçeği bu, gönül dert çekmesin
Yalvarırken sakın umudunu kesme
Bilirsin kara bulutlar ak sular taşır

Konuya bir çözüm bulmak için ileri gelen beylerini topladı. Kötü işler peşinde olan herifin başarıya ulaşmasını önlemek üzere yiğit askerlerin harekete geçmelerini istedi. Vakit geçirmeksizin sefer gereklerini hazırlattı. Devlet erkânı bu toplantıda saltanat ağacının taze sürgününe, üstünlük ve yücelik bağçesinin yeni yetişen ince dalına bir teselli de bulunmak, misk kokulu gönlünü, günün sıkıcı üzüntülerinden arıtmak için birbiri ardından söz alıp konuşmuşlardı. Burada, yükseklerde uçan doğan'ın yuvası üze-

rinde oynaşlar gösteren bir güvercin olmak, ecelin yaklaştığına işarettir. Bu soyu kötünün saldırıda bulunmaya cesaret etmesi de, baht yıldızının kayıp düşmesini gösterir. Gerçi, bu çeşit haberler insanın yüreğine taş gibi oturur ama, Allahın yardımiyle bir çok yararlar sağlayacak sonuçlar da verir, demişlerdi. Padişahın buyruğu gereğince her biri askerlerini toplayıp, onun adaletli özengileri yanında yola çıktılar, kötü işler eyleyen düşman üzerine yürüdüler. Bir aydınlık sabah ki, "korkutulanların sabahları ne de kötüdür" [276] gibiydi. Padişahın birlikleri, beklenen ölüm misâli, uykuda yatan zâlimlerin üzerine çullanınca, Gözleroğlu, kaleyi fethetmek sonucunu gözler iken, padişahın zafer hilâli ile işlenmiş sancağının parıltıları birden bire gözünü almış, fesatlık kaynağı gönlünü karartıp, boru ve davul sesleriyle, yiğitlerin naraları karşısında şaşırıp kalmış, yüzüne çarpan ateş yalazası da başından aşmıştı. Onun hesabı, iyi yaradılışlı sultanın imdat etmesine ihtimal kalmadan kaleyi ele geçirmek, işi daha önce bitirmekti. Ama düşündükleri elvermeyince, eşkıyalıkta kendisine yoldaş olanlara şu yolu tavsiye etti. Yel gibi esen bu atlıların önünde kaçmaya kalkışan kimsenin yakalanması iş değildir. Doğrusu budur ki hepimiz kılıç bağlar gibi gayret kemerini iki yerden kuşanavuz ve bir uğurdan düşman üzerine boşanavuz.

Mısra :
Yiğide ölüm, bezeği düzgün at üstünde tatlı gelir

Böylece, bu şaşkınlık ve yılgınlık içinde karşı çıkmaya karar verince, konuşma sırası artık, ok ve kılıçlara geldi. Bu kanlı cengin yaman erleri, Gözleroğlu'nun gözlerine, hayat ülkesinin geniş göğünü kapkara bir zindan eylediler. Bu zorunla yere düşen bahtı gibi, kaçış yolunu özler oldu-

İşin sonunda bu geniş alan, başına dar gelip, kaçtı. Bütün il ve ulusunu, değersiz mal ve eşyalarını âhiret yolcuları örneği, savaş konağında bırakıp, boşagiden ömrü gibi nice yıllık varlığını yok etti. Sadece bahtsız kafasını kurtarmaya çalıştı. Zaferleri gölge edinen padişahın askerleri emellerine ulaşıp, sayısız ganimetler aldılar. Savaşın sonunda şükürler ederek, devletle üstünlükler dolu konakları olan Tokad'a döndüler.

Beyt :

Onu yüceltmekle yeryüzünü Allah kutladı
Halkın esenliği, sadece sultanın hükmüne kaldı

Köpekoğlu'nun ahdinden dönmesi ve yenilgiye uğraması

Adı güzel sultan, Gözleroğlu'nun işini bitirip Tokad'ta dinlenmekte iken, 805 (M. 1402) yılı sonlarına doğru, işi gücü eşkiyalık olan Köpekoğlu adındaki bir Türkmenin, Timurluların kışkırtmasiyle bakımlı ülkeleri talan etmeye kalkıştığı, bildiğini işler, köpek gibi her gördüğünü dişler dağda bayırda dolaşan bu Türkmenin çomar misali Kazabat ovasına seğirtip, hırs dişlerini bileyerek, aç gözünü doyurmak için çevreye saldırdığı ve kendine göre bağımsızlık bayrağı açmaya kalkıştığı haberi geldi. Bu kuduz köpeğin uluması, ağır başlı sultanı tedirgin etmiş olduğundan, adamlarını topladı ve onu tepelemeye gitti. Bulutsuz açık bir günde, sabahın gelişini işaret eden ilk ışıklar, zafer haberlerini açıklamakta iken padişahın askerleri, varlıkları çirkin bu kalabalık üzerine döküldüler. Canını bilenler sabah uykusunu nasıl seviyorlarsa Köpekoğlu da o sabah, it gibi uyurken bastırıldı. Yardımcıları olan itler

de uykuya dalan bahtları gibi, uykuda yakalandılar. Dalgalanıp köpüren askerlerin gümbürtüsü kulaklarına gelince, şaşkına dönüp, her biri ne edeceğini bilemedi. Elleri ayakları titremeye, dilleri saçma sapan söylemeye başladı ve daha bir çare düşünemeden kimi tutsak alındı, kimi de kılıçlara lokma oldu. Dağda taşta dolaşan Türkmen ise, bazı fesadçı yoldaşları ile "köpeklere sokak gerek" sözünü gerçekleştirip dağlara düştü. Uzun süreden beri ele geçirdiği malları yollara döktü. Şanı yüce sultan, bu değerli ganimetleri toplayıp sağ ve esen, mutlu konağına döndü.

Kötü dilekçi nasıl er gibi durmaya cesaret eyler
Bu kudretli eller, işe sarılınca tutuverdi onu
Bahtı alçak kişi, senin devletin karşısında neyler
Nasıl yanyana gelir, dağ doruklariyle şu tepeler

Mezid'in başkaldırması ve yakalanması

Sultanın deryalar kadar geniş gönlünü, kargaşa günleri, cihanı dolduran üzüntülerin baskısı, parçalanma ve dağılma hali sıkmakta iken, inatçı şeytana uyanlardan ve hayırsız hırsızlardan biri olan Mezit de bir nice yezidlik yolunun yolcusu pis herifi etrafına almış, temellerine kadar yıkılmış olan Sivas şehrini konak edinerek, halkın varını yoğunu soyup, gelen geçeni yağmalayıp, yol kesenlerin başbuğu olmuş idi. Bu haberler, sultanın mutlu kapısına bildirilince, gayret duyguları kabarmış, "Hak yolunda eziyet edenleri yok ediniz" [277] buyruğundaki sevabı derlemek, cezası gerekeni yok etmek, çapulculara yataklık edenleri ele geçirip tepelemek üzere, beylerinin en büyüğü, kapısındaki iş erlerinin en eskisi olan Bayezit Paşayı seçkin yiğitler, gün görmüş atlılarla Sivas üzerine göndermişti.

Meğer virâneliklerde barınan haydut, yıkıntılarda tüneyen başkuş bu harap şehre konmuş, Sultan Cami'i denilen mescidi kendisine konak, adamlarına da barınak haline getirmiş bulunuyordu. Bayezit Paşa, yiğitlik örneği adamlariyle eşkiyayı yatağında bastırdı. Mescidi çepe çevre çevirdi. Mezit bu durumda istemiye istemiye kapıları kapatıp savaşa kalkıştı. Bayezit Paşa, keremi bol padişahın buyruğu ile önce, sultanın lûtuflarını anlattı. Aman verdi. Yüksek görevler önerdi. Padişaha bağlanmasını teklif etti. Çeşitli tatlı sözlerle kandırmaya çalıştı. Ama sözleri fayda vermedi. Ülkeler açan yüce sultanın tatlı sözlerini hatırlatarak "bizde çok vardır" [278] va'dini onu doğru yola getirmek için tekrar ettikçe o, inadında direnmeye kalkışmıştı. Bunun sonunda savaşa girişildi. Cami duvarlarının yıkılmasına gerek olduğu anlaşılınca, askerler mescidin temellerini deşmeye başladılar. Mezid bu durumda umudunu kesmiş, adamlarıyla minareye çıkıp, orada direnmeye savaşıyordu ki, Bayezit Paşa minarenin dibinde saman yakarak içerisini dumana boğdu. İş böyle olunca içerdeki soysuzlar inmek zorunda kaldılar. Minare aldığı ateşle cehennem külhanına döndü. Mezid'in kulağına da o arada "daha var mı" [279] diye sormaya başladı. O da Bayezit Paşanın uzattığı şefaat ipine yapışıp, boynuna kulluk halkasını geçirdi. Bayezit Paşa yakaladıklarını lâle ve zincirlere vurup devletli padişahın otağına gönderdi. Keremli padişah, alınan başarılı sonuçtan sevinçler duyarak Bayezit Paşaya pek çok iltifatlarda bulundu. Haydut Mezit, padişahın katına çıkarıldığı zaman, gösterişi, davranışı, yiğitliğini ortaya koyan tutumu ile sultanın pek hoşuna gitti. Hükümdarlığın gereklerinden biri de, dik başlıları cezalandırmaktır düşüncesiyle daha önce, onun öldürülmesini öngörmüşken, şimdi bu yiğitçe davranış karşısında kusurunu bağışlama, hoş görme yolunu

tuttu. Umutları kırılmış olan bu kaçgına "gerçi ileri gelen adamlarım, seni öldürmek böylelikle de anlayanlara etkili bir örnek göstermeyi düşünmüşlerdi. Ama, padişahlığımın keremli tutumu, ötedenberi senin gibi yiğitlere gölge olmamı gerektirmiştir. Eğer tövbe eder, doğru yolu tutarsan, bundan sonra da fesat yoluna ayak atmayacağına Allah adiyle and edersen, yol kesicilikte harcaya gördüğün yiğitliği, gözüpekliği cihad yoluna sarfetmeye söz verirsen, cürmünü hoşgörünün örtüsüyle sarar, kırılmış gönlüne muradını verir, seni memnun ederim."

Kötüler bir yaramazlık etse de
Hata ettiklerine göz yumarım

Mezit, padişahın bu kadar geniş ve cömertçe davranışından utanmış, o anda candan, kerem yuvası olan bu konağa bağlanmış, şöyle cevap vermişti. Benim gibi baş kaldıran kusurlarla dopdolu, suç deryasına batmış, yolkesici olmuş, her çeşit cezaya lâyık, ortadan kaldırılsa iyi olur denilen kuluna tövbe ve istiğfar fırsatı vererek onun suçlarından arınmasına, kötülüklerden temizlenmesine, ettikleri yazılı amel defterine af çizgisinin çekilmesine lûtfedilirse elbette, bu lûtfun, yeniden hayata kavuşmanın şükrünü, minnetini, gece gündüz kapında hizmet beklemekle, dürüstlükle davranan adamların arasına katılmakla ödemeye çalışayım. Osmanoğullarına kul olarak sonsuz mutluluk bulayım" demişti.

Yazardan :

Başımı yoluna feda edeyim de
Kulluğum hakkını öyle ödiyeyim
Eyledin lûtuf çünkü ben âciz kölene
Saçayım ömrüm pulunu senin yoluna

Bu görüşme sonunda keremli sultan, umudu kırık Mezid'e görkemli bir hil'at giydirdi. Gönlünü alarak onu Sivas'ı onarmak üzere görevlendirdi. Mezit Bey de üstün bağlılık ve doğrulukla bu görevin gereklerini yerine getirip, büyük bir titizlik içinde Sivas şehrini şenlendirdi. İnsanların tekrar oturabileceği bir yer haline koyup, güzel binalar, bakımlı kuruluşlarla süsledi ve kısa zamanda eski durumunu almasını sağladı.

Timur'un çeşitli oyunlarla Sultanı yanına çağırması

Dehşet verici o korkulu günlerde yani, Anadolu'nun düzenli topraklarının Timur'un hayvanlarına otlak haline geldiği, pek güzel bakılmış ülkeye düşmanın bütün gücüyle girmeye yol bulduğu tarihlerde yetişmekte olan genç şehzade, çevresindeki bir avuç adamla, gayret kemerini kılıcı gibi kendi eliyle beline dolamış bulunuyordu. Bu gayretle devletin düşmanlarını sindirip, ülkenin hiç olmazsa Amasya ve Tokat çevresini hak ve adalet anlayışı içinde yeniden şenlendirme işini başarı ile yürütmüş oluyordu. Yiğitlikte, bahadırlıkta üstünlüğü her yanda duyulduğu kadar, mutlu alnında padişahlık etmeye yeterli olduğunu açıklayan bir nur da parlamaya başlamıştı. Başarıları her yerde herkesin dilinde övgü ile anılıyordu. Bütün davranışlarında, tutumunda, kararlarında işin sonunu hesap eden Timur, bu güçlü şehzadenin tam da İran sınırı üzerinde kendini göstermesinden tedirgin olmaya, mutlu bahtının günden güne kuvvet bulmasından çekinmeye başlamıştı. Bunun için de adı ufukları tutan bu arslanı bir düzenle ele geçirmeyi düşündü. Sultan Bayezit hazretlerine gösterdiği

aşırı ilgi ve samimî davranışlarla güven vererek, saltanat bahçesinde açan tomurcuklardan biri yani, evlâdlarının en parlağı olan şehzadeyi yanına çağırmasını istemiş, ona güzel bir mektup yazdırarak postalamasını başarmıştı. Ayrıca, kendisi de sevgi ve ilgisini belirten yumuşak üslûpta bir nâme göndermişti. Bunda babaca sözlerle ata-oğul ilişkilerine yer veren bir davranış içinde, onu sevgili çocuklarından önde tutacağını, öz kızlarından biriyle evlendireceğini, mutluluğu için gerekeni yapacağını yeminlerle bildiriyor, çeşitli va'adlerle yanına çağırıyordu. Timur, bu mektupları padişahlara uygun hediyelerle birlikte Hace Muhammed adındaki elçiyle yollamıştı. Elçinin yanına Yıldırım Han'ın hizmetinde olanlardan birini de koşmuş, padişahın mektubunu böylece şehzadeye teslim ettirmişti. Bu mektuplarla gelen elçi, Şehzadenin yanına vardığı sırada o, sağlam temeller üzerine kurduğu beyliğin ileri gelenlerini karşıcı çıkarmış, gerekli karşılama törenini yaptırdıktan sonra elçiyi kabul etmişti. Görüşme sırasında bu iki kudretli, yüce padişahın mektuplarına baktığı zaman saygı ile eline alıp öpmüş, başı üzerine koyup, emirlerini aldım ve boyun eğdim demişti. Ama, öte taraftan görüşleri doğru olan beyler, padişahın fikrine yerleşen babasının yanına gitme isteğini kaldırmak için epeyce gayret sarf ettiler. Bu işte Timur'un kahrına uğrama tehlikesi olduğundan uzun uzun söz ettiler ama, faydası olmadı. Sabırlarla dolu şehzade tevekkül ipine sarılarak "kim ki Allah'a tevekkül eder, ona Allah yeter" [280] keremli âyetine dayanmaktan başka bir şey yapmadı. Cihanı kuşatan beylerin karşı çıkması onun görüşüne tesir etmeyince, yol gereklerini hazırlamak, saf bir mutluluk içinde olan şehzadenin koşumu önünde yürümek, yine onlara düştü. Böylece hazırladıkları armağan ve hediyelerle Tokat'tan Amasya'ya doğru ilerlediler.

Sultan ile Kara Yahya'nın yeniden çarpışması

Şanı yüce Sultan Amasya şehrine lûtuf ve ihsan gölgesini saldığı zaman, doğru görüş sahibi bazı beyler, Timur'un çağrısına uymaktan onu çevirmek için eski görüşlerini yeniden belirttiler. Nasihatleri şehzadeyi kesin kararından döndürmeye yeterli olmayınca hep birlikte şan ve şerefle Amasya'dan yola çıktılar. Osmancık'a vardığı sırada İsfendiyarlı Kara Yahya, mutluluklar taşıyan padişahın gelişinden haber almış bulunuyordu. Öteden beri âdeti, yol kesmek olduğundan, ülkeler başbuğluğuna baş koyanın yolu üzerinde adamlarıyla saklanıp, öc duygusuyla bulanmış kılıcı, kin ve garezle buruşmuş alnı ile pusuya girmiş, fırsat gözlemişti. Daha önce, düşmana dalan bu arslanın önünden, balta yemiş hınzır gibi kaçmasiyle son bulan olayın yarasına merhem sürmeyi özlemiş bulunuyordu. Durağı yüce sultan, devletle gelip bu fesat topluluğu önünde boy gösterince onlar da dal kılıç öc almaya kalkıştılar. Arslan yürekli sultan, zaferleri gözleyen padişah ta bu engeli aşmayı, onları ortadan kaldırmayı önemli gördü. Mutlu özengileri çevresinde toplanan gümüş teller bağlamış yiğitlerle öyle bir savaş verdi ki, feleğin açık gözleri toza bulandı. Başarıları yoldaş eyleyen Allah, sultanın yanında idi. Onun için, yaşamları kötü topluluk dağılıp bir anda parçalanıverdi. Kara Yahya canını kurtarmaya düştü ve tüymeye baktı. Direnecek hali kalmadığından, kararan yüzüyle aşağılıklar arasında kaybolup gitti.

Hamdler olsun, padişahın düşmanı işte güçsüz kaldı
Kara Yahya, karabahtı gibi yerlere karıldı

Bu başarı üzerine sultanın yanındakiler, Allah'a şükredip sevinçler göstererek, şöyle dediler.

Gönlünün ucuna saplanan o diken nihayet düştü
Allah'a şükürler olsun, işimiz güzel oldu

Savcıoğlu'nun başkaldırması

Keremli padişah, Allah'ın yardımiyle önüne çıkan eşkıyanın fitnesini daha işin başından savmış ve bu çarpışmadan sonra devletle Murtazabad'a konmuştu. Ama, yüce tahtının ayağına da bu kez Tatar elebaşılarından Savcıoğlu Ali Bey adındaki kan yutucu zâlimin yolu kestiği, topladığı bir takım adamlarla devlete bir iş etme çabasında olduğu haberi verilmişti. Korku ile dolu bu haber halkın dilinde dolaşmaya başladığı zaman, ol saygısız da cihanın temeli olan sultanın durumunu anlamak için Ahi Mustafa adındaki casusu elçi kılığında göndermişti. Bu arsız casus, yaradılışı güzel sultanın gücünün nicelik ve niteliğini anlayıp yine padişahın izniyle yola çıktığında, gönülleri bilen ol şah, tilki kılıklı bu şaşkının iç yüzünü anlamış ve "öyle kurulan tuzağa ancak, onu kuran düşer" [281] buyruğunu, rehber edinerek ardından yürümüştü. Padişahın askerleri, gökten yağan yağmur ve inen belâlar gibi, ol kötü yaşamlılar üzerine çöküp, bastırınca Savcıoğlu da kara belâyı başından savmak derdine düşmüş, bu korkunç vartadan ve ölümden kurtulmak için kaçmaya savaşmıştı. Zaferleri gölge edinen askerler bu fesatçı şaşkının kaçtığını anlayınca, ardına düştüler, belâ sinekleri gibi başına üşüştüler ama, onun binbir zorlukla Selasil kalesine girip ol arslan pençelerinin kahrinden yakayı kurtarmasına engel olamadılar. Bâr ve büngâhı bütün eşyası ise padişahın eline geçmiş

oldu. Tehlikeli bölgeye gelmeden, Timur'un ordugâhına ulaşmadan, bunca tuzakla karşılaşmak, gönülleri bilen padişahın uyanmasına elverdi. Almış olduğu karardan vazgeçti ve bıkkınlık içinde bu yolculuktan dönüp kendi yurdunun yolunu tuttu. Ortaya konan bu davranışların, sadece Allah'ın kendisini uyarması olduğuna aklı keserek, "Gerçek ki Allah en iyi koruyucudur" [282] hükmüne yüzünü döndürüp, Bolu yörelerine kadar gelmişken, dönüş yolunu tuttu. Bu arada Timur Han'ın elçisine bir yemek verdi ve orada şöyle dedi, "henüz yönetimimiz altındaki memlekette iken, yolları kesen düşmanlar yüzünden bunca sıkıntıyla karşılaştık. Çeşitli görünüşler gösteren fitne tohumlarının her yana ekilmiş olduğunu anladık. Beyliğimizi bırakıp gitmek, akıl alacak iş olmaktan uzaktır. Tehlikeli konaklarda düşmanla karşılaşmak, korkulu duraklardan geçmek doğru yolu tutmaktan ırak bulunmak demektir. Gerçekten de sevinçler sağlayacak bir sonuç getirecek olan Emir Timurla görüşmek isteğimiz pek fazla olduğu gibi, varlığımızın kaynağı, dünyaya gelişimize neden olan keremli babamızın ayrılığından ciğerimizin yanıklığı anlatılamayacak ölçüde ise de, gelişimizi engelleyenlerin ne idüğü bellidir. Yalvarırız ki Emir Timur'un katında bu özürlerimizi, gönüllere hoş gelecek biçimde açıklayasız, onun kalb aynasına sakın kızgınlık tozları konmaya, ince hatırlarına hoşa gitmeyen haberlerin yakıcı dikenleri dokunmaya" dedi. Özürlerini, üzüntülerini, isteklerini açıklamak üzere ayrıca sağlam kafalı bir kişi olan, zamanın ileri gelenlerinden, Tanrı lûtuflarına ulaşmış, Sofu Bayezit adındaki öğretmenini de elçinin yanına katıp yazdırdığı mektubla birlikte Timur Han'ın katına gönderdi, Sofu Bayezit'in dönüşüne kadar da Bolu yöresinde beklemeyi uygun buldu.

Gazi Padişah Yıldırım Han'ın Ölümü

Beyt:

Her yerde gönül zevkini sürmek ister
Ama, dünya budur işte, hep öyle devam etmez

Bu gayretli padişah, gurura kapılmış Timur'un elinde tutsak, padişahlık katından uzak, sevinç kaynağı olan keremli çocuklarından ayrı düşmüş, ayrılık zindanında günden güne harab olmuş idi. Güçlü olduğu, her şeyi eli altında tuttuğu günlerde, cihanı tutuşturan bir şimşek, dünyayı parlatan güneş, cihan onun keremli hükmünde aydınlığı bulmuş iken, yıldırımlar gibi, birdenbire göklerin yüceliğinden aşağılık yere düşmüş, güneş misali tutulup kararmıştı. Ülkesinin, bakımlı şehirlerinin, korunmuş geliştirilmiş beldelerinin nasıl harab olduğunu, ne yolla zulüm ve keder meydanları haline konduğunu duydukça, şerefli yaradılışında saklı olan hamiyet ateşi tutuşmuş, ona durmayı oturmayı yasaklamış, ruhunda biriken kederler, en sonunda vücudunu sarsacak hale gelmişti. Tutuşan hasret ateşi varlığına dokunarak, gayretle dolu düşünce okları yüreğini delip, şeref ve haysiyetle dolu gönül bucağını daraltmış, nefes darlığı ikbal durağına konmuş olan o yüce kişinin göğsünü sıkıştırmaya başlamıştı. Kerem ve lûtuflarla dolu padişah, düşüncelerin ezikliği altında üzgün olduğu kadar, çevreden aldığı keder zehirleri, üstüne çöken üzüntü bulutları ile vücudundaki etleri, yağları mum gibi erittiği gibi, zamanın ettiğiyle o güzel varlığını da çeşitli dertlere uğratıp, en sonunda yürek çarpıntısına tutulmuştu. Gerçi Timur onun misk kokulu gönül goncelerini iltifat meltemleriyle açmağa gayret etmekte, tatlı davranışlariyle onu hoş tutmaya çalışmakta, zaman zaman üzüntülerinden sıyrılma-

sı, kederlerini unutması için nedimlerini emrinde bulundurup, sıkıntılarını unutturacak gezilere, gönül alan toplantılara götürmekte, onunla sohbetler etmekte idi. Ama bütün bunlar, ciğerleri söken bir lâle gibi padişahın yüreğini kanlara boğmakta olduğundan, gözüne bakmalar, gösteriler, hoş sözler, lûtuflar, hele hele Timur'un ihsanlarla dolu va'adleri onun kederlerini alıp götüremezdi. Her geçen anda keder dikenleri yumuşak yüreğini biraz daha kanatmakta gül yanaklarına dökülen nedâmet yaşları her gün biraz daha artmaktaydı.

Gözlerinden yaşlar yanaklarına aktı
İki gözü de al çuhaya dönüverdi

Hele Timur'un tahtını geri vermesiyle, haysiyetinin korunamayacağı, saltanat makamına tekrar seçilmiş olamayacağı kafasına dank edince, artık dünya saltanatından iyice geçmiş, geçici hayat elbisesinden bir başka türlü sıkılır olmuştu.

Beyt :
Ölüm ancak, satıldığı fiyata alınır
İşte hayat böyledir, ondan hayır mı umulur

sözleri, bu durumunu açıklamaya yeter. Kederlerle üzüntülerle dolu bu felâketli günlerden bir an önce kurtulmak için artık ölümü özlemeye başlamıştı. Hayat çerağını söndürmeyi mumla arar hale gelmiş, bu mihnet yuvasından eşi olmayan himmet kuşları gibi kanat açmaya can atmıştı. Nihayet ruhlar âleminden esen meltemlere uyarak oda kuş gibi uçup gitmişti. 805 Recebinin ortasında (8 Şubat 1403) elemlerle, kederin boyunları büktüğü, gönülleri paralayan

bir hastalıkla yatağa düşmüş olduğu Timur'a bildirildi. Timur Han hekimler hekimi ve dostlarının en değerlisi olan iki bilgili, terbiyeli doktoru, mesleklerinde hazakat ve becerileriyle tanınmış olan Mevlâna Celâleddin-ı Arabî ile Mevlâna İzzeddin Mes'ud-i Şirazî'yi hemen durağı yüce padişahın tedavisi ile görevlendirmişti. Onlardan Padişahın sıhhatini kazanması için gereken ilâçlara önem vermelerini, onu kurtarmalarını beklediğini de söylemişti. Gerçi bu iki hâzık hekim, en uygun ilâçları kullanarak, tedavi yolunda en ince usulleri uygulayarak, bir dakika bile kaybetmemişlerse de, takdir karşısında aldıkları tedbirlerle ölümü kovamadılar. Ecel gereğince emaneti almakta acele etmekle, İsa Peygamberin ilâcı olsa bile artık faydası ve kurtuluş ihtimali olamazdı. İşin sonunda o mutlu padişah, kavuşma anını bayram günü bilip, ona ulaşmak isteği ile yurdunu terkedip gitti. "Her şeyin bir amacı, her amacın bir sonu vardır" sözlerine uyarak Hakkın çağrısına koştu. Tövbe ederek, boyun bükerek aynı yılın Şaban ayının 14 üncü (9 Mart) Perşembe günü Takdir'den görevliler onun saltanat yatağını, devlet döşeğini dürdüler. Dünya lezzetlerini yok ederek ol kerem ıssı padişahın varlığını temellerinden yıktılar. Sadece dünyada geçerli gücünü, varlığını yele verdiler. "Bütün hareket halinde olanların amacı durmak ve bütün varlıkların sonu olmamış gibi olmaktır" hikmetli sözünde olduğu gibi, anında kopan ecel fırtınasiyle Kayserlik sarayı yıkılınca, kişi elbette sonsuz mutluluğa erişmek ister. Keremlilere kerem eyleyen, böylece varlık dünyasından kayboldu. Bir ululuk deryası yokluk çölünde tükenip kurudu, bilinmez oldu.

Ölümden yok olmaktan beri olan Hay, ne kadar yüce[283]
Nimetinin denizinde balıklara bir lokmayız işte
Feleğin işi gücü cefadır, ne garip işler eyler
Beslediği kini garazı insana göstermeyi dener
Kişiye ters düşer eylediği işler, yüklediği yükler
Halka sallar durur hep eziyet üzüntü yüklü bayraklar
Yanında farkı yoktur iyi ile kötü her neyse
Belki kötüler yoluna iyileri gerek feda eylese
Göremez bir an dahi şapla inci arasında olan farkı
Hüner sahiplerine, yumarsa bahtın gözlerini
Öyle oyunlar eder sorma bu aşağılık felek
Sanırsın zaman ile güneş, olmuş delikdeşik bir elek
Bir baştan bir başa almışta cihanı öz tezgâhına
İyiyi kaldırmış aradan, kötüyü yükseltmiş tek başına
Kimini alır bir ulu taht üstünde başlara tâc eyler
En sonunda yine onu bir tahta parçasına kul eder
Gününde kimine bir dolu sunar ki, içmeye değer
Sonra da kalkar, bu dolu içine zehirler döker
Böylece nice Padişahı Hanı şanla yüceltti
Cihan halkını hep onların buyruğuna bağlattı
Ama sonra zulmüyle yine ezdi elleri altında
Hepsini iki eli böğründe saldı kara toprağa
Bir zamanlar yücelerde olan bunlar şah idiler
Ülkelere gölge olup, devlet saltanat sürdüler
Ezip çiğnemeden, çökertmeden bunları koymadı
Ağlatıp sızlatmadan etmediğini bırakmadı
Kani İran'ın şahları Keyumers, Feridun ve Cem
Nerde o zâlimler, İrec ve Huşeng ile Dahhâk hem
Sultanlar ki, Sullem ve Menuçehr ile Nevzer kani
Arşı tutan Behmen ile Dara ve İskender kani
Halkın fikrinden gör nasıl, teker teker silindiler
Cihan halkının gözlerinde birer ibret olup bittiler

Bilki cihan denilen bu bağda hiç ama hiç vefa yok
Ömür denen gül anda üç beş gün sürerse o da çok
Öyle bir bağ ki bu, açtığı gülü olursa ömürsüz
Öyle bir gül ki o, bittiği bağı olursa vefasız
Neş'eye eylenceye elverir mi dersin sen bu bağa
Böyle gülün kokusu verir mi insana zevk ve safa
Aklın varsa sakın verme gönül hiç, hayatın bağına
Karga misali düşmeyesin dikkatli ol sakın ağına
Kendini ona uydurup ta bu ağır yükü yüklenme
Dünya saltanatına kendini cehennemlik eyleme
Öğünme bir an devletine, gücüne, saltanatına
Aman ha aldanma, sana ettiği türlü dolaplara
Gör ne demiş o tatlı sözlü padişah, işte o an
Anla şimdi sen nicedir bu köhne suratlı cihan
Zaman bağında umud etme esenliğe gider bir yol
Çünkü dolmuş orası çalıyla dikenle kol kol
Ne biçim bağdır ki bu, onda hiç bahar yaz olmasın
Bir tek gülü bitmesin ki, onda dikeni bulunmasın
Şu dünya safası da ne? baştan başa gam keder dolu
Bu cihanda olmayan mutluluğu acep sorsan kim buldu

Kargaşa sürüp giderken Sultan Yıldırım Han hazretlerinin sağlam sıhhatleri ve güçlü mizacları sağlık sınırından uzaklaşmaya başlamıştı. O sırada Timur Han, Hamidili'ne yönelmiş olduğundan ağırlığını Akşehir'e göndermiş bulunuyordu. Bu arada Yıldırım Han'ı da istirahati için anılan hekimlerle birlikte oraya yollamıştı. Timur'un Hamidili'ne yürüyüşünün sebebi şudur. Bu vilâyette boyu yirmi, eni dört fersah olan büyük bir göl olup, çevresi bağ ve bostanlarla baştan başa onarılmıştı. Gölün bir kenarında taştan yapılma sağlam Eğridir şehri bulunmaktadır ki, Tarih kitaplarında Felekâbâd [284] adiyle anılmıştır. Şehir, yük-

sek bir dağ eteğinde, atlısı değil yayası bile çıkamaz, kulelerine yükseklerde uçan kuşlardan başkası erişemez denilse yeri olan bir yapı idi. Çevresi dağın iki yanında duvar gibi uzanarak göl kıyısına kadar inen kayalıklarla kesilmiş, giriş ve çıkış yerleri gayet dar bir kapı gibi bağlanmış, uzun bir surla çevrilmişti. Şehrin giriş ve çıkışında iki yer ise kapılarla tutulmuş aslında çok sağlam olarak bina edilmişti. Her biri kevserden bir örnek ya da, şekeri andıran bir pınar olan bir çok ırmak göle akmaktaysa da bunların hepsi tek bir kaynaktan doğmaktadır. Gölün içinde iki ada vardır. Küçüğüne Gülistan, büyüğüne yani, içinde kalesi olana Nisin derlerdi. Şimdi günümüzde birine Can, ötekine de Nisi denilir. Timur olayı baş gösterince halk, çoluğunu çocuğunu, para ve malını bu kaleye taşımışlar onu korunmak, savunmak için gereken her şeyi yapmışlardı. Bu bilgiler Timur'un kulağına ulaşınca, İzmir kalesini Frenklerin elinden aldıktan sonra, buraya yönelmeyi uygun gördü. 17 Şaban 805 (12 Mart 1403) Pazar günü Eğirdir gölü adiyle tanınan gölün kenarına geldi. Timur'un karınca sürüsünü andıran ordusundan bazı beyler, şehrin dağa dönük yönüne sarılıp geri kalan asker de kaleyi kuşattı. Az zaman içinde şehir düştü. Kale halkı gemilerle Nisin'e çekildiler. Timur bunun üzerine kereste getirterek deri ve postlarla bağlattığı sallar, gemiler hazırlattı. Bunlarla Nisin kalesini kuşattığı zaman çevrede tekkesi, halkın baş vurduğu umud kaynağı olan, gizli güçleri eli altında tuttuğuna inanılan ve bugün de mezarı halâ ziyaret edilen Baba Sorayî [285] yani, Şeyh Baba kalenin koruyucuları başında bulunuyordu. Baba Şeyh, Timur un Allah'tan indirilmiş, koğulması mümkünü olmayan bir belâ olduğuna inandığından, kaleden çıkarak ondan halka aman vermesini diledi. Kale dizdarı da boyun eğerek kaleyi teslim etti. Böylece Timur buradan Akşehir'e

yöneldi. Şehre varışına bir konak kalmıştı ki, iyiliklerle bezenmiş padişahın ölüm haberi kendisine duyuruldu. Açılan gökler ağızlardan dökülen bu ağıtla doldu.

Bakın tahtı devrildi, sarayları yıkıldı
Yurdundan ülke beyi sürülüp çıkarıldı
Ülkesinden atıldı başından tacı alınıp
Kuruyan ırmaklardan dudakları çatladı,
Her savaşta yiğitçe naraları duyulan Bey
Bu yurdun arslanı işte artık göçtü gitti
Anadolu'ya yeni bir gün mü doğdu dersin
Ama dehşetinden bütün yıldızları titretti

Sözleri her yanı tuttu. Onun adalet veren gölgesinde huzur içinde yaşayan halkın, reâyanın feryadları, çığrışları karşısında cihan başını eğmiş, gök kubbe dolup taşmıştı. Timur, öldüğünü duyunca üzüldü ve tarifsiz bir keder gösterdi. Gözlerinden akan yaşlar yanaklarına döküldü. Üzüntülerini, duyduğu acıyı belirterek, dinimizin direkleri olan Osmanlı padişahlarının, küffar arasında harcadıkları bunca çabaya karşı devletlerini yıkmak fikrinden vazgeçmiştim. Özellikle cennet mekân Sultan Yıldırım Bayezit'in aşağılık düşmanlara yılgınlık vermekte, küffârı tepelemekte, yok etmekte, yüce dinimizi yüceltme yolunda eylediği işleri, gösterdiği gayretleri, gördüğümden beri, ona yardım etmek, onu güçlendirmek, mutlu kılmak, gönlünü almak her müslümana düşen bir görev olduğu kadar, bu soyu korumanın da dindarlığın esası olduğunu anlamıştım. Düşüncem, Rum ülkesini bütünüyle ele geçirdikten sonra, durağı yüce padişahı tekrar tahtına oturtmak, gereken saygıyı eksiksiz yerine getirmekti. İslâm serhaddinin korunması, gaza ve cihad törelerinin yürütülmesi için, bu ulu Han'a yardım etmekle,

kendim için iyi bir ad bırakmak, hayırla anılmak istiyordum.

Yazardan :

Buna çare ne, çünkü Allah'ın emri böyle
Aziz konuğu teslim ettik öz elimizle
Yazık ki, çok yazık oldu o Hanlar Hanına
Düşürdü saltanat tahtından kara toprağa
Dileğinin kapısı henüz açılmamışken
Kederle dolu gönlü hıç mutlu olmamışken
Buyruğu işte Kadir ve Hay olan Allah'ın
Oldu dürülmesi onun ömür defterinin
Düşündüklerimden hiç biri gerçekleşmedi
Yazıklar olsun işin sonu da böyle geldi
Meğer ki takdirde yazılan dilek bu imiş
Tanrının buyruğunda olan gerçek bu imiş
Kaçamazsın aman yok, onu bil bu fermandan
Alırız hepimiz hissemizi bu harmandan
Bizler uyanlarız dayıma ulu sultana
Mezarımız olur bizim için bir kâşâne
Hepimize tek konak orası olacaktır
Şah ta derviş te elbet bu yolu tutacaktır
Nasıl da düşer insan heva ile hevese
Aklı olan artık hırsının elini kesse
Şimdi varalım da kendi öz diyarımıza
Bakalım sonuna varmış olan hâlimize
Ahiret fikrini ben özüme dost edeyim
Dini bilen kişilerle durup söyleşeyim
O padişahın hâli ibret olmada bize
Olacaktır gerçi durağı cennette yüce

Kucağı hep hurilerle koğularla dolsun
Cennet bağçelerinde saraylarda dolaşsın
Miskler eylesin Allah kabrindeki toprağı
Nurla bezesin Allah gömüldüğü durağı

Üzüntüsünü bu sözlerle belirttikten sonra, durağı cennet olan sultanın Akşehir'de Şeyh Mahmud-i Hayranî[280] türbesinde geçici olarak defnedilmesini buyurdu. Şehre girdiği zaman, Musa Çelebiyi hüzünlü gönlünü alacak güzel sözlerle, iltifatlarla teselli ederek, taziyette bulunmuştu. Bu arada parlak bir kılıç ile değerli bir hil'at vermiş, gönül alıcı bir kimse olduğunu göstermişti. Ayrıca altın ve gümüş donamlı bir kuşak ve yüz kadar bedevî at hediye etmişti. Bu atların her birinin alınlarında zaferleri belirten turreler parlamakta idi. Ona keremli babasının cenazesini padişahlık törelerine uygun olarak kaldırmasını ve vasiyeti gereğince Bursa'da yaptırmış olduğu cami ile medresenin yanı başına defnetmesini ısmarladı. Ayrıca Bursa'nın yönetimini bu bahtı açık şehzadeye bırakarak babaca ilgilerle yolcu etti.

Bu arada Sultan Mehmed katında gönderilen Sofu Bayezit ile Timur'un geriye dönen elçisi de Padişahın öldüğü sırada oraya gelmiş, Sultanın nâmesini sunmuştu. Timur, elçiye iyi davranmış, hediyeler hazırlatıp, mektup yazılıncaya kadar bekletmiş ve bu bekleme günlerinde gereği gibi ağırlatmıştı. İşler tamam olduktan sonra, değerli beylerinden birini elçi ile birlikte gönderirken, yanlarına padişahlara uygun armağanlar, şâhâne hediyeler de vererek ol mutlu sultanın katına yolcu etmişti.

Edirne tahtkentinde devlet ve izzetle oturmakta olan Emir Süleyman Çelebi'ye de hediye ve armağanlarla birlikte mektubunu götüren elçiler göndermiş, sevgisini, ilgisini açıklamıştı. Cennetmekân sultanın mecit Allah'ın rah-

metine ulaştığı Şaban ayında Bursa ile köylerini talan etmiş, adaletle onarılmış toprakları yakıp yıkmış, halka eziyetlerde bulunmuş, ileri gelenleri kırıp geçirmiş, düşmanlık ve zulüm sellerini ülkeye salmış olan Timur'un Mirza Muhammed adındaki torunu da şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Eriyip zayıflamış olan Şehzadenin, kabaran safra ve kan, dimağını sarmakla kendisine verilen ömür danesi elinden alınmıştı. Timur bu ölümden pek ziyade üzüntüye kapılarak şaşırmış, bu kederle de beli bükülüp kalmıştı. Gözyaşları yağmur taneleri gibi boşanmaktaydı. Esen keder rüzgârlariyle artık kendi tahtkentine dönmeye karar verdi ve Erzincan taraflarına geçti. Oradan Erzurum'a, ondan sonra da, Gürcistan fethi niyetiyle yola çıkıp, Anadolu'dan uzaklaştı.

Mevlâna Şerefeddin Ali bu konuda, Timur'un geriye dönüş kararını açıklarken demiştir ki, Hülâğu ordusundan arta kalan kalabalık bir topluluk yani, Kara Tatar denilen askerler, Selçuklu sultanları ile Hülâğu arasında olan savaşlarda Anadolu sınırlarına gelip yerleşmişlerdi. Moğol hükümdarları bu topluluğu Selçukluları yola getirmek için sınır boyunca yerleştirmiş bulunuyorlardı. Sultan Ebu Said Hudabende [287] öldükten sonra, İran'da kargaşanın baş göstermesi üzerine Kara Tatarlar baş çekmeye başlamışlardı. Sayıları elli iki tümen olup, her yüz hane bir yurt hesabiyle ayrı yaylak ve kışlaklarda barınmaktaydılar. Cennetmekân Sultan Yıldırım Bayezit, Kadı Bürhaneddin'den sonra Sivas'ı aldığı zaman, bu topluluğu kendi ülkesine kabul edip, onlara yerleşecekleri alanları göstermişti. Ancak, bu bakımlı ülkelerde devlet vergileri, bac ve harac, İran'da uygulanan vergiler gibi ağır olmadığından, bunlar az zamanda zenginleşmiş, at davar, oğlan uşak sahibi olmuşlardı. Çoğunlukla Kayseri, Sivas, Amasya, Malatya, Erzincan yö-

relerini yaylak ve kışlak edinmişlerdi. Emir Timur, bunları Maverâünnehir bölgesine göçürmek niyetinde olup, serdarlarına okşayıcı haberler göndermiş, her birini yanına çağırmıştı. Rum diyarının dört yönüne ise şehzade ve emirzadelerini yollayarak, askerleri ve beyleriyle ülkenin bütün yollarını, geçitlerini tutturmuştu. Verdiği buyrukta, onların sözü edilen Kara Tatarları öylece ortaya almalarını, tek bir kişiyi bile dışarıda bırakmamalarını, yağmacı askerlerin saldırılarından, bunların güven içinde kalmalarını istemişti. Emir Cihanşah, Timur'un fermanı gereğince barangar kolunun şanlı beyleri ve Mirza Muhammed Sultanın askeri ile Tokat ve Amasya tarafına yöneldi. Emir Süleyman Şah da yine barangar askerinden bir tümenle Kayseri ile Sivas ovalarına doğru yani, Kara Tatarların asıl yurtları üzerine at kopardı. Emirzade Şahruh Mirza ve Sultan Hüseyin de sayısız askerle çevreyi tutarak kaçış yollarını kapadı. Kudretli Timur, Kırşehir ırmağı (Kızılırmak?) köprüsünden geçtikten sonra bunların serdarlarını çağırmaya adam gönderdi. Ahi Teberrük ve Mürüvvet Bey adındaki serdarlar bu çağrıya hemen geldiler. Timur, onlara kıymetli hil'atler ve armağanlar vererek onları, asıl ana yurtlarına yani, Turan'a gelmeye özendirdi, güven duygularını berkitmek için de yeminler andlar eyledi. Onlardan bir kişinin kılına dokunulmayacağına, bir kimsenin zarar görmeyeceğine söz verdi. Böylece bu kalabalık topluluğu alıştıkları yurtlarından göçürdü. Mevlâna İdris'in bu konuyu açıkladıktan sonra Mirza Muhammed Sultanı Tokat ve Amasya yöresine göndermişti diyerek olayı doğruladığı görülür. Bu şehzadenin daha önce öldüğünü, Şerefeddin Ali'nin Tarih'inden alarak bildirmiştik. Galiba konunun yanlış anlaşılması, Şerefeddin Ali'nin "Emir Cihanşah'ın öteki Barangar beyleri ve Mirza

Muhammed Sultan askeriyle Tokat ve Amasya'ya doğru yönelmesi" şeklinde başlık atmasından ileri gelmektedir.

Sultanın babasının ölümünü öğrenmesi

Sofu Bayezit, Timur'un nâmesini getiren elçi ile birlikte Sultanın devletli katına yüz sürdüğü vakit Şehzade, temiz kalpli Sofunun gönül aynasında üzüntü ile ağır bir kederin izlerini görünce, bildiklerini anlatmasını istemişti. Timur'un mektubu saygı ile sunularak, durum ona açıklanınca, padişahlar gözdesinin gözlerine dünya kararmış, cihanı gözleyen gözleri yaşlarla dolmuş, yüreğinden kopan ahın dumanı mavi gökleri simsiyah eylemişti. Babasının ayrılık ateşi, Kayserlerin tahtına vâris olan bu yiğidin yüreğini öyle dağlamıştı ki,

Siyah kipriklerden gözyaşları aktı
Güneş üstüne yıldızlar saçıldı

Değeri pek yüce Padişah, gaddar feleğin eliyle geceler renginde böyle bir elbise giyince, çığrışları kulakları inletir, bülbülün feryadlarını bastırır ve tatlı dilli tutu[288] kuşunu susturur olmuştu. Birbirini kovalayan bu kederler dünya nimetlerinden zevk almanın, yaşamanın tadını unuttırmuş gibi oldu.

Nazm :

O gün olup bitenleri nasıl anlatayım
Gönül yakan ahları ben dile getireyim
Bir kırmızı gül oldu kanla dolan iki göz
Erguvan rengi bahara döndü o şanlı yüz

Ağlamaktan gözler nergise benzediler
Geceyi o acıyla uykusuz geçirdiler
Kanlı yaşlar ile göz bebekleri dolunca
Lâlezar kırağı sellerine uğrayınca
Sedefinde bir inci, açılmamış gül gonce
İken gönül, taş gibi dondu cihan derdiyle

Bu haber üzerine beyler, askerler hepsi karalar giydiler, padişahın yasına katılıp, yerlere oturdular. Nice güler bu kederle vakitlerini geçirip en sonunda bütün ilden gelenler, söz erleri toplandılar, devletli sultanı teselli ettikten sonra,

Yazardan :

Dediler ki, ey bahtı civan ulu padişah
Hayırlı olsun sana bu taht ve tâc oldun şah
Padişahlara ağlayıp sızlamak yaraşmaz
Bırak feryadı bülbüle, eylesin bostanda
Yıllar görmüş geçirmiş servi n'olur göçtüyse
Taze bir dal gibisin şimdi sen bu cihanda
Devletinin ağaçı salınca âleme kök
Düşmanların her biri kölen olmalı kapında
Sen şu üzüntünün ateşini hele söndür de
Zavallılar huzur bulurlar ancak senin gölgene
Eğer bir padişah dalarsa gama kedere
Halk ta askerlerin de birlikte düşerler üzüntüye
Sen devletinle otağında daima mutlu ol
Saltanat tahtına oturup muradını bul
Çünkü bu mutluluk bağının tek gülüsün
Yiğitliğinle, gençliğinle hep kutlu olmalısın

Nihayet yüce yaradılışlı sultan "Sabır gösterenleri hesapsız ölçüde mükâfatlandırırız" [289] âyetinde öngörülen ödülü elde etmek emeliyle sabır yolunu tutup, keremli babasının uçmaklardaki ruhunu sevindirmek için hatim duâları okutmuş, fakirlere, zavallılara nice sadaka ve hayırlar dağıtarak, yuğ yemekleri için ölçü, sayı dışında, sözle yazıyla anlatılamayacak kadar bol, çeşitli yiyecekler hazırlatmış, sofralar kurdurmuştu. Bu sırada Timur'un dönmekte olduğu haberi de geldi. Tedbir ve ihtiyatta bir kusur yapmamak için, ülkenin ana yollarından çekilmek, aşılması güç dağlara göçmek zorunu ortaya çıkınca mâtem günleri de bitmiş oldu.

Daha önce de açıklandığı gibi, Sultan Yıldırım Han'ın saltanat tahtına mutlulukla oturuşu 791 Ramazanının ortasında (26 Eylül 1390) idi. En geçerli söylentiye göre dünyaya gelişleri ise keremli babasının tahta çıktığı günün gecesi yani, 761 (M. 1360) yılında olmuştur. Buna göre ömrü kırk dört yılı bulur. Saltanat süresinin ondört yıla yaklaştığını yazan ve tarihleri gerçeklerle açıklamak yolundan azan bazı ozanlar vardır. Bunlar Tarih yazarlığa kalkışıp, çeşitli sözler etmişlerdir. Saltanat makamının şanına uygun akla yatkın deyimleri kullanmasını bilenler ise, ölüm ve doğum tarihlerini gerçeğiyle açıklamışlardır. Onların, her biri, bir başka zamanı göstermekle ortaya büyük farklar koymuşlardır. Kimi ömrünü altmış, saltanat süresini otuzbeş yıl göstermiş, kimi de on altı yıl olur demiştir. Ölüm sebebi olarak da uygunsuz lâflar etmişlerdir. Şeriat bakımından câiz olmayan işleri bu dindar padişaha bağlayarak zehir içmek suretiyle hayatına kendi eliyle son verdiği gibi, gereği yok, buhtan ve iftiralarda bulunmuşlardır. Daha önce bu konuda açıklanan durum, doğruyu anlatan tarihçilerden Şerefeddin Ali Yezdî ve ona benzer geçmiş

büyüklerin belirttikleri hususlardır. Olayları zaman ölçüsüyle dos doğru saptamak ise başlıca konu olmuş ve eleştirilere her zaman açık olan düzme haberlerden kaçınılmıştır.

Yazardan :

Hadidî adında olgunlaşmamış bir ozan [290]
Becerisi yoğ iken söz düzmeye kalkışan
Girişmiş dizilerle Tarih yazmaya
Bu tutumuyla lâyık olmuş azarlanmaya
Uydurma haberler, içinde pek çoktur
Bu yüzden hiç bir değeri, kıymeti yoktur
Geçen olayları apaçık anlatamaz
Ay ve yılları gerçeğiyle belirtemez
Bildirdiklerinin çoğu yanlıştır
Okuyan da sanır ki bunlar gerçektir
Demin söylediğim sözleri yazmış
Ama kalemi düz yoldan azmış
Bu şekilde öyküyü anlatıp geçmiş
Sözleriyle azarlanmayı da hak etmiş

Hadidî'den :

Meğer lâyık görüp Tatar-i şûmu (uğursuz)
Timur tatara verdi mülk-i Rumu
Ki Rum'a Tahirüddin ola sultan [291]
Kala Tatar elinde mülk-i Osman
Bu hale Yıldırım Han oldu agâh (bilgili)
Timur'a çağırub didi ki ey Şah
Gerekmez mülk-i Osman içre tatar
Bile al git kavm-i tatarı zinhar (aman, sakın)
Timur dedi kabul ettim sözünü
Semerkand'e kim eyledim özünü

Seni tatar ile bile salam ben
Gelesin tahtına sağ ve esen sen
Semerkand'i işidüb Yıldırım Han
Görüb kaydın Hakka teslim eder can
Meğer kim hateminde (yüzük) vardı kaatil (öldürücü)
Adüvden (düşman) pes (daha) yeğ oldu mâil (istek)
Vefasız dünyanın derdini bıraktı
Safalarla dolu geçecek günleri andı
Bilün kim Akşehir'de Yıldırım Han
Boş dünyadan uçmağa etti seyran
Tamam altmış yaşa kim ömrü yitti
Fena'dan ol beka mülküne gitti.

Mevlâna Lârî'nin kargaşalık ve kötülüklerle dolu Timur olayında, cennetmekân padişahın ölümünü, 805 yılı, Şaban ayının 14'ü olarak göstermişken, Osmanlı Tarih'inde (Tevârih-i Osmaniye) 804 olarak düzeltmiş olması ise, onun bu konudaki dikkatsizliğine iyi bir örnektir.

NOTLAR

1 — Allah ve peygamberine itaat edin, çekişmeyin. el - Enfâl 46. âyetine işaret etmektedir.

2 — Bakınız. 7. not.

3 — Haremeyn eş - şerifeyn. İki şerefli harem. Mekke'de Kâbe ve Medine'de Ravza-i Nebi. Müslümanlar katında iki kutsal makam.

4 — Timur'un faaliyetlerini tanıtmak üzere, torunlarından, Şahruh'un oğlu İbrahim Mirza'nın isteğiyle bir tarih yazan Şerefeddin Ali Yezdî. (ölm. H. 950 - M. 1444) kasdolunmaktadır. Eserinin adı Zafernâme olup, 1425 yılında Şiraz'da bitirilmiştir. 1888'de Kalkütta'da basılan Zafernâme'nin Çağatayca tercümesi, Mehemmed Ali, Türkçeye yapılan tercümesi ise, Hafız Mehmed Acemî'nindir. Tâc es - Selmanî bu esere bir ek yazmıştır. Tâcü't - tevârih sahibi'nin Şerefeddin Ali'ye duyduğu hınç, tabiatiyle Ankara bozgunu ile ilgilidir.

5 — Kitab-i Mukaddes ve Kur'an'da peygamber ve hükümdar olarak sunulan Davud'un oğlu. Tanrı tarafından üstün kuvvetlerle güçlendirilmiş, gizli bilgilere sahip, hayvanların ve kuşların dillerini bilen, cinlere hükmeden, fırtınayı eli altında tutan, hükümdarlıkta kudret simgesi olarak tanınan kişi.

6 — el - Kaf. 6.

7 — Levlâk lem-mâ halaktu'l-eflâk. Kudsî hadis. Cenabı hakkın peygambere sevgisini göstermek ve onu öğmek için ilham eylediği söz.

8 — el - Bekare. 119.

9 — Burak. Cenabı peygamberi Mirac'ta yüce makama götüren melek. Çoğunlukla kanatlı bir at veya aygır gibi hayal edilerek resimleri çizilmiştir.

10 — Mescid-i haram. Kâ'be'nin başka bir adı. Mescid-i aksa. Kudüs'te Süleyman tapınağının diğer bir adı. Peygamber Mirac'ta Kâ'be'den Süleyman tapınağına gelmiş ve göğe, yüce makama buradan yükselmiştir.

11 — el - İsrâ. I.

12 — el - Câsiye. 36.

13 — el - Bekare. 30.

14 — Arasat. Arsa'nın çoğulu. Kıyamet gününde insanların dirilip toplanacakları meydan. Mahşer yeri.

15 — el - Enbiya. 107

16 — el - Kalem. 4

17 — Fütüvvet. Yiğitlik. Gençlik. Yiğit bir delikanlıda bulunan güzel huyların tümü. Özellikle cömertlik. Peygamber soyunun bağlı olduğu yiğitlik. Daha sonra İslâm dünyasında halifelere, beylere, sultanlara verilen bir pâye. Râfizîlere, kâfirlere karşı savaşan bir dernek üyeleri. Anadolu'da kurulan Ahiyetü'l-fityân. Fütüvvet kardeşliği derneğinin inanç yolu.

18 — el - Mâide. 67.

19 — el - Müzzemmil. 5.

20 — el - Müddessir. 2.

21 — el - Gaşiye. 21.

22 — Âl-i İmrân. 144.

23 — el - En'am. 33.

24 — Âl-i İmrân. 26.

25 — Yusuf. 111.

26 — Hud. 120.

27 — Hadis. Buharî. X. 42.

28 — Kur'an. Eskilikte veya öncelikte en önde olan söz. İlk yaradılan söz.

29 — eş - Şuara. 84.

30 — en - Nahl. 90.

31 — Âl-i İmrân 126 ve el - Enfâl 10 (küçük bir farkla)

32 — Hulefâ-yi Râşidin. Peygamberden sonra müslüman devletini yöneten ilk dört halife. Hazreti Ebu Bekr, Ömer, Osman ve Ali. Olgun halifeler. Bazı İslâm tarihçileri Abdullah b. Zubeyr ile Emevîlerden Ömer b. Abdilaziz'i de bu halifeler arasına katmaktadırlar.

33 — Emevî halifelerinin ikincisi. Muâviye'nin oğlu. Nisan 680 - Kasım 683 arasında saltanat sürmüştür. Ehl'i beyte, özellikle Hazreti Hüseyin'e tutumu ile İslâm tarihinde sevilmeyen, benimsenmeyen bir kişi olarak kalmıştır.

34 — et - Tevbe. 73.

35 — İslâm dininde fıkıh ve inanç bakımından büyük kitleyi alan dört mezhep mensupları Hanefîler, Şafi'îler, Malikîler ve Hanbelîlerin tümü.

36 — İslâm dinini, Tanrının birliği inancını şanına lâyık şekilde yüceltip yayma.

37 — eş - Şuarâ. 89.

38 — Muslihûddin Muhammed b. Salahaddin el - Lâri (ölm. 1571). Diyarbakır müftüsü. Eserlerinin bir listesi için bak. Bağdatlı İsmail Paşa. Hediyetü'l - Ârifîn. İstanbul 1955. II. 251. Burada anılmak istenen eseri, Farsça kaleme aldığı ve Tarih-i Lârî adiyle tanınan Mir'atü'l - edvâr ve Mirkatü'l - ahbâr adlı dünya tarihidir ki, Hoca Sadeddin Efendi tarafından dilimize çevrilmiştir. Bak. İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Tarih Yazmaları Kataloğu. Fas. I. 91.

39 — Cemşasb. İran hükümdarı Cemşid'in oğlu. Doğu mitolojisinde şarabı icad eden hükümdar. Hazreti Süleyman ile Büyük İskendere verilen lâkaplardan biri.

40 — III. Murad. 1546 - 1595. Annesinin adı Nurbanu Sultandır. Osmanlı padişahlarının 12. si olup babası II. Selimin ölümü üzerine 22 Aralık 1574 yılında tahta çık-

mış, 17 Ocak 1595 tarihinde ölmüştür. Şairdir. Şi'irde Muradî sanını kullanmakta idi.

41 — en - Nahl. 90.

42 — Mekke'nin isimlerinden biri. el - Butha gibi.

43 — ez - Zariyât. 56.

44 — Hadis. Düzme.

45 — el - Bekare. 207 ve Âl-i İmrân. 30.

46 — el - Mâide. 54.

47 — El - Hac. 41.

48 — İlliyin. İlliyûn el - Mutaffifîn. 18 - 19. Yer veya sicil anlamına kullanılmıştır. Genellikle göğün birinci katı veya müminlerin iyiliklerinin tutulduğu sicil ve kütük demektir.

49 — Bugün Türkmenistan S. C. birliğinde Murgab ırmağı üzerinde bir şehrin adı. Merv-i rûd'tan ayırd etmek için Merv-i Şahicân denir. Mahan buraya bağlıdır.

50 — Ceyhun ırmağının ötesinde bulunan ülkeler. Transoxiana. Ceyhun'un kuzeyinde olup Araplar tarafından İslâm egemenliğine alınan topraklar demektir.

51 — et - Tevbe. 25.

52 — Mehmet Neşrî. Kitab-i Cihannûmâ. Yayanlar F. R. Unat - Dr. M. A. Köymen I. II. Ankara 1949 - 1957. T. T. K. Yayımları.

53 — Lat ve Uzzâ ile Menât. Putperest arapların taptıkları putlardan en tanınmışları, üzeri çeşitli süslerle süslü beyaz bir taş olup, Tâif civarında Vac vadisinde bir tapınağı vardı. Lat, Asurluların Militta, Yunanlıların Aphrodite Urania ilâhesinin karşılığıdır. Uzzâ ise siyah bir taş şeklinde belirlenmiştir. Doğum ilâhesi olup, Menât ve Lat'ın annesidir. Tapınağı Medine yolu üzerinde el - Hicr'de idi. Kur'an'da en - Necm. 53. âyette anılmaktadırlar.

54 — el - Ahkaf. 31.

55 — Durmuş/Kurmuş/Durtmuş. Atsız. Aşıkpaşaoğlu Tarihi. İst. 1970. 5.

56 — Baktemûr/Toktemûr. Ayni eser.

57 — Çur uga. Ayni eser.

58 — Bayt.us/Baysuğ/Baysus. Ayni eser.

59 — Kıntur/Kıntun. Ayni eser.

60 — Sugar/Sunkar. Ayni eser.

61 — Zib Tokay. Ahmet Rasim. Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihinden Seçmeler. Haz. İsmet Parmaksızoğlu. İstanbul 1968. 3.

62 — Ye'cuc ve Me'cuc, Eski dünyanın doğusunda yaşadıkları ve birgün cihanı ellerine geçirecekleri sanılan kısa boylu iki kavim. Bir söylentiye göre Demir kapı'dan (Babü'l - ebvâb) ve Sedd-i İskenderî'den doğuda yaşayan topluluklar Moğollar, Çinliler vb.

63 — Tekfur - Takvor. Bizans devletinin son devirlerinde sınır boylarındaki bağımsız askeri valilerin unvanı.

64 — III. Alâaddin Keykubat. 1297 - 1302. Anadolu Selçuklu Sultanlarının sonuncularından biridir. Gazan Han tarafından tahta çıkarılmış, sonra da işten alınarak İsfahan'a sürülmüş, orada ölmüştür.

65 — Gazan Mahmut Han. 1271 - (1295 - 1304). Argun Han'ın oğludur. İlhanlı hakanı.

66 — Keyu ve Bijen. İran'ın Pişdadiyan sülâlesinden ilki olan Keyumers'in kısaltılmış adı ve yine İran'ın mitolojik kahramanı Rüstem'in kız kardeşinin oğlu. Efrasyab'ın kızı Munije'nin yavukiusu.

67 — Hazreti Ali'nin bir sözü.

68 — el - Fâtır. 43.

70 — İdris-i Bidlisî. (ölm. 1520). Kelâm ve tasavvufla ilgili eserlerinden başka tarih alanında farsça yazdığı 80.000 beytlik Heştbehişt adlı Osmanlı tarihiyle tanınmış bir yazar olduğu kadar, Yavuz Sultan Selim devrinin ünlü devlet adamlarından biridir.

71 — Karacepiş. Neşrî. Ayni eser. I. 121.

72 — el - Kıyâme. 10.

73 — el - A'raf. 136.

74 — el - Hac. 31.

75 — Arap atasözü.

76 — er - Rum. 47.

77 — Âl-i İmrân. 149.

78 — Hadis. Buharî. VIII. 100.

79 — İznikmid. Bithynia Kralı I. Nicomedes (M. Ö. 270 - 250) tarafından M. Ö. 262 de kurulmuştur. Hoca Sadeddin Efendi bu konuda şehrin kurucusu ile burasını Roma'nın doğu illeri için bir merkez haline getiren Diocletianus'u karıştırmış bulunmaktadır. İskender zamanında şehir, henüz kurulmamış, daha doğusunda Astacos kolonisi bölgenin merkezi olma durumunda bulunmuştur. Esasen şehrin adı da Nicomedes veya Nicomedeia'dan alınmıştır.

80 — Makedonyalı İskender. Büyük İskender. Alexandros I. (M. Ö. 356 - 323). Makedonya kralı. Philippos ile Olympias'ın oğlu. Anadolu ve Asya fâtihi.

81 — Philippos I. Makedonya Kralı M. Ö. 382'de doğmuş, 359'da kral olmuştur. 338'de öldürülmüştür.

82 — Bahr-i Frenk ve Rum - Propontis. (Marmara), Eaigea (Adalardenizi) karşılığı kullanılmakta idi. Türklerin Marmara denizine Frenk denizi demelerine başlıca sebeb, Haçlı seferleri ve özellikle IV. Haçlı seferi sonunda İstanbul'da kurulan Latin imparatorluğu olmuştur.

83 — Rumlar Belakome adını Bilecik için kullanmaktaydılar. Gerçekte Belakome ve Angelokome adlarının yani, Bilecik ile Aynagöl'ün rumca isimlerinin Türkçeden rumcalaştırıldığı Ramsay tarafından da açıklanmış bulunmaktadır. Bak. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası. İstanbul 1961. 227. Ancak Hoca Sadeddin Efendinin bahset-

tiği Belako, her halde Pelekanon'dan alınmış olsa gerektir. Nitekim Cantacuzenos. I. 360. Burada yapılan bir savaştan sonra Bizanslıların Gebze (Dakybiza) hattına çekildiklerini anlatmaktadır ki, Türklerin bu savaş sonucu bölgeyi Belako adiyle tanımış oldukları söylenebilir.

84 — Orta çağlarda cüzam tedavisi mümkün olmayan hastalıklardan biri olduğu için anıldığı zaman, bu şekilde denilirdi.

85 — Hurufîliğin Anadolu'daki izleyicilerine verilen ad. Bunların sadece hurufî değil, daha geniş anlamda bâtınî dervişleri olduğunu F. Köprülü. bak. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 95, 96 not. bildirmektedir. Anadolu'daki ilk pirleri Aliyü'l - alâ'dır. Fakirî, Risale-i tarifât'ında onları, haklarındaki genel görüşü de belirtmek üzere şöyle tanıtmaktadır.

Işık oldur ki olamaz hep de haric
Kamu lutî ve bengî vü havâric
Ali aşkında yanub şöyle pişmiş
Cihanda onsekiz kez ton değişmiş
Yanında cur'adan yancuklarıdır
Sanasın Kerbelâ kancuklarıdır.

86 — el - Hac. 14 ve 23, el - Fürkan. 10.

87 — Feridun. İran'ın Pişdadiyan sülâlesinden altıncı hükümdardır. Lâkabı Ferruh'tur. Cemşid'in torunlarından Gâve'nin yardımiyle Dahhak'ı öldürmüştür. Ayrıca sekizinci kat göğün adıdır.

88 — Hadis. Buhari. II. 45.

89 — es - Şuârâ. 173.

90 — Arap atasözü.

91 — Metâli el - envâr. Kadi Siracüddin Mehmed b. Ebi Bekr el - Urmevî. ölm. 682 (M. 1283) eseri olup mantık konularını incelemektedir.

92 — İznik. Gerçekte Hellenistik çağda kurulan bir şehirdir. Antigonius tarafından kurulduğu için ilk ismi Antigonea idi. M. Ö. 310'da Lysimachus Antigonius'u yenerek şehri eline geçirince, adını karısının ismine yani, Nicea'ya çevirtmiştir. Bugünkü adı Nicea'nın bozulmuş şeklidir. İmparator Valens zamanında metropol ünvanını aldığından Hoca Sadeddin Efendinin bu noktada ifadesi doğrudur.

93 — et - Tevbe. 108.

94 — Hadis. Buhari. V. 250.

95 — el - Enbiya. 81.

96 — Hadis.

97 — eş - Şuarâ. 119.

98 — Martolos, Osmanlı devletinin kuruluşunda Trakya, Makedonya, Tesalya ve diğer bazı Rumeli bölgelerinde sarp geçitlerin korunması ile görevli çoğu yerli ve hıristiyan halktan alınan askerler.

99 — en - Nahl. 69.

100 — Ege Denizi.

101 — el - Bekare. 249.

102 — el - Mülk. 2.

103 — el - Fil. 1.

104 — el - Fil. 5.

105 — Ölümü ve tarihi konusunda bak. H. İnalcık. Edirne'nin fethi. Armağan kitabı. Ankara 1965.

106 — el - Bekare. 156 İnna li'llahi ve İnna ileyhi raci'ûn. biz Allahtanız elbette ona döneriz.

107 — En - Neml. 62.

108 — Her çağda olan fakat, kendilerini belli etmeyen Allah'ın buyruklarını, kararlarını yerine getiren kutlu kişiler.

109 — Âl-i İmrân. 151

110 — El - Bekare. 251.

111 — Âl-i İmrân. 125.

112 — el - Kamer. 45.

113 — İkizler burcu. Geminus. Güneşin Mayıs ayında girdiği burc.

114 — İbrahim. 27.

115 — el - Fecr. 28.

116 — el - Ahkaf. 31.

117 — Âl-i İmrân. 133.

118 — en - Nahl. 101.

119 — Bayezid-i Bistamî. ? - 874. IX. yüzyılın en büyük sufilerinden biri, eser bırakmamıştır. Sultan Olcaytu Hudabende türbesini yaptırmıştır.

120 — el - Hadid. 25.

121 — et - Tevbe. 73.

122 — Cizye. Baş vergisi. Papas, çocuk ve kadınlar hariç müslüman olmıyan teb'adan alınan yaşama vergisi. Tanzimatta bedel-i askeriye çevrilmiştir.

123 — Muhammed. 23.

124 — Hadis. Buharî. VIII. 324

125 — el - Feth. 19.

126 — el - Enfâl. 41.

127 — Hoca Sadeddin Efendi, Lutfi Paşa'nın (İstanbul 1341. 34), Aşık Paşa zadenin (İstanbul. 1332. 54, 1970. 59) tarihlerinde Kara Rüstem'e atfettikleri bu işlemden fazlasiyle alınmış ve bu yazarları din adamlarına saldırmakla suçlamışsa da haklı değildir. Çünkü kendi eserini yazarken de bu yazarlardan geniş ölçüde faydalanmıştır.

128 — Âl-i İmrân. 160.

129 — Yazar burada Abbasî hilâfetinin kullandığı siyah renkli bayrağı işaret etmektedir.

130 — Gecelerini zikr ve tesbihle geçiren ermiş kişiler.

131 — et - Tevbe. 18.

132 — el - İnsan. 9.

133 — Pustin-pûş Dede, İran'dan gelip Bursa'da yerleşmiş, keramet sahibi bir veli'dir.

134 — en - Nur. 55.

135 — İrem. Ad kavmi zamanında Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bağçe. Şam veya Yemen'de olduğu kabul edilir.

136 — Hirem. Cennette köşklerin bulunduğu mahal, yer.

137 — Darü's - saâde. Saray-i hümâyun. Mutluluk konağı.

138 — Firdevs. Cennet veya yedi kat cennetten bir katın adı. Uçmak.

139 — Dara. Darius. M. Ö. 521 - 485. Keyaniyan sülâlesinden 9. hükümdar. Fars imparatoru.

140 — Muallimhane. Mekteb-i sibyan. İlkokul.

141 — Darü's - selâm. Barış durağı. Barışın egemen olduğu ülke, şehir. Bağdat'ın lâkaplarından biri. Cennet.

142 — Las. Eski Osmanlılarda Sırp kralı Lazar ve Ladislas ile onun uyruğunda olan halka verilen adtır. Sırplılar.

143 — el - Feth. 20.

144 — er - Rahman. 19.

145 — el - Enbiyâ. 11.

146 — İsrail Peygamberlerinden Yakub'un oğlu olup, kardeşleri tarafından kuyuya atılmıştır. Sonra köle tacirleri eliyle bulunmuş, Mısır'a götürülerek orada satılmış, fakat, efendisinin karısı Zeliha'nın sevgisine karşılık göstermediği için zindana atılmıştır. Firavunun rüyasını yormakla zindandan çıkıp, Mısır'ın yönetimini ele alan meşhur bir peygamberdir. Güzelliğin, iffetin örneği, sembolü sayılır. Yusuf ile Zeliha hikâyesi, Kur'an'da olduğu gibi, doğulu yazarlar arasında önem verilen bir konu olmuştur.

147 — el - Vaki'a. 17.

148 — Kadi zade-i Rumî. Musa Paşa. 1337 - 1412. Osmanlı devrinde yetişen en büyük matematikçi ve astronom. Bursa'da doğmuş, tahsilini tamamladıktan sonra Horasan'a giderek Seyyid Şerif Cürcani'den okumuş, Uluğ Bey tarafından Gıyaseddin Cemşid'in ölümü üzerine

Semerkand rasathanesine tayin edilmiştir. Bak. A. A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde ilim. İstanbul 1943. 5 vd.

149 — Mir-i alem. Saltanat sancaklarından ve bu sancaklara bakan görevlilerden sorumlu olan kişi.

150 — Belde kadılarına verilen bir lâkap. İstanbul Efendisi yani, İstanbul kadısı gibi.

151 — Padişahların sofralarından, yiyecek ve içeceklerinden sorumlu kişilerin âmiri, Ser zewâkin-i hassa.

152 — el - A'raf. 157, et - tevbe 71 ve 112, el - Hac 41, Lokman 17, âyetlerinde belirtilen Tanrının emirlerine uygun olanı buyurmak işaret edilmektedir.

153 — İslâm hukukunda bir kural.

154 — Avcılıkta ustalaşma. Osmanlı sarayında Şikâr ağaları arasında padişaha en yakın kimse Doğancıbaşı idi. Doğancılar için ayrı bir koğuş ta vardı. Hane-i bâzyan.

155 — Gaziler ve din yolunda savaşanların Sultanı anlamında olan bu ünvanın verilmesiyle Osmanlı beyleri, kendilerini Anadolu Selçuklu devletinin vârisi ve Türklerin tek hükümdarı olarak kabul etmişlerdir.

156 — en - Nisâ. 73.

157 — Hadis. Buharî. VII. 97.

158 — en - Neml. 37.

159 — el - Kaf. 35.

160 — Tanrının kıskanması, Tanrıya ağır gelme.

161 — el - Feth. 10.

162 — Pazarlu. Neşrî. Ayni eser. 225.

163 — Hezargrad.

164 — el - Bekare. 193.

165 — el - Enfâl. 64.

166 — et - Tevbe. 40.

167 — Gafir. 25.

168 — et - Tevbe. 25.

169 — et - Tevbe. 73.

170 — el - Enfâl. 10.

171 — Âl-i İmrân. 126.

172 — Miloş Kabilovitz veya Obilitz.

173 — Arap atasözü.

174 — Sidre-i müntehada bulunan ve dalları bütün cenneti gölgeleyen ağaç.

175 — Ebu İshak Kâzerunî. İshakiye veya Kâzeruniye tarikatının kurucusu. 963 - 1034. Gayretli bir din yayıcısı olup 2400 kâfire müslümanlığı kabul ettirmiştir. Hint ve Çin denizlerindeki gemicileri koruyan bir evliyadır. Tarikatının en büyük özelliği savaşı ve cihadı öngörmesindedir.

176 — el - Bekare. 254 ve 267.

177 — Âl-i İmrân. 26.

178 — Sözlükte atasına başkaldıran kimseye denir. Kazıklı voyvodanın (Vlad III. 1456 - 1476) Fâtih'e baş kaldırmasından ötürü Eflaklılara bu lâkap verilmiştir.

179 — el - İsra. 81.

180 — Yazar, Büyük İlhanlı imparatorluğunu kasd etmektedir.

181 — Kadi Bürhaneddin. 1344 - 1398. Sırası ile kadı, vezir, atabey ve hükümdar olmuş bir şair ve bilgindir. Oğuzların Salur boyuna mensup olup, babası Kayseri kadısı idi Burada doğmuş ve 1381'de halkın isteği üzerine Eretna beyliğinin hükümdarı olmuştu.

182 — et - Talak. 1.

183 — el - Bekare. 111.

184 — Arap atasözü.

185 — İbn. Şıhna 1348 - 1412. Asıl adı Zeynüddin Ebu'l - Velid Muhammed olup, Haleplidir. Bu şehirde Hanefi kadısı olmuştu. 1403 yılına kadar gelen bir Tarih Kitabı, "Ravzatü'l - menâzır fi ilmi'l - evâil ve'l - evâhir" bırakmıştır.

186 — İbn. Hacer el - Askalanî. 1372-1449. Fıkıh, Hadis ve Tarih alanlarındaki eserleriyle tanınan bir bilgindir. En meşhur tarih ve biyografya eserleri İnba el - Gunur ile ed - Dûrer el - Kâmine'dir.

187 — Âl-i İmrân. 178.

188 — el - Araf. 129.

189 — el - Hud. 102.

190 — el - En'am. 164.

191 — el - İnşirah. 8.

192 — ez - Zümer. 53.

193 — Çin ülkesinin güney kesimine müslümanların verdikleri ad. Hannoi.

194 — Kafdağında yaşayan cismi olmayan bir kuş. Simurg.

195 — Kadiyani fi'n-nâr. Hadis. Kadılar üç bölüktür. Bunlardan bir bölüğü cennette, diğer ikisi cehennemdedir. Bak. İsmet Parmaksızoğlu göst. eser. 49.

196 — Osmanlı Türklerince doğu, güney doğu ve Akdeniz Avrupası dışında yaşayan bütün Avrupalılara verilen ad. Batı ve kuzey Avrupa kavimleri. Fransızlar aracılığı ile tanınmış olduklarından genellikle Frenk deyimi ile bu kavram anlatılmaktadır.

197 — Cenova şehir cumhuriyeti.

198 — Pulya. Apulia/Puglia/Pouille. Güney İtalya'da bir bölge. En önemli şehri Otranto'dur.

199 — Neşrî. Ayni eser. 325.

200 — el - Feth. 20.

201 — Sahabe. Sahib, dost ve yakin'in çoğulu. Özel anlamda Hazreti Peygambere ulaşan, hizmetinde bulunan, dostluk ve yakınlık gösteren kimseler demektir. Ashab ta aynı anlamdadır. Genellikle beş tabakaya ayrılır. Bunlar hakkında derli toplu yazılmış eser, Muhammed b. Hasan eş - Şafi'i'nin kitabı olup dilimize çevrilmiştir. Bak. İsmet Parmaksızoğlu. İslâm Uluları. Sahabeler. Ankara 1965.

202 — Âl-i İmrân. 151.

203 — Aşık Paşazade, Ayni eser. 66. ve sadeleştirilen yayım. 72.

204 — Edhem. Karayağız at.

205 — el - Bekare. 7.

206 — en - Nur. 31.

207 — el - Fürkan. 43.

208 — Emir Sultan Şemseddin Muhammed Buhari. 1368 - 1429. Yıldırız Bayezit devrinde Buhara'dan Bursa'ya göç eden bir Türk velisi. Kübrevîye tarikatine bağlı idi.

209 — Hadis. Buharî. X. 54.

210 — er - Rahman. 41.

211 — ez - Zümer. 54.

212 — Hacı Bayram-i Velî. 1352 - 1430. Ankaralı olup, babasının adı Ahmettir. Hamid-i Aksarayî tarafından yetiştirilmiştir. Halvetîlik ile Nakşıbendîliğin kaynaşmasiyle meydana gelen Bayramîlik tarikatinin kurucusudur. En meşhur halifeleri, Yazıcızade Mehmed, Ahmed Bican, Akşemseddin, Akbıyık Abdullah, İnce Bedreddin, Molla Zeyrek, Şeyhî, Bıçakçı Dede, Baba Yusuf'tur.

213 — Hamid-i Aksarayi : ? - 1412. Azerbaycan'da Hoy'dan Bursa'ya göç etmiş, Bursa Ulu Cami'inin açılışında ilk cuma namazını o kıldırmıştır. Hacı Bayram-i Veli'yi yetiştirmiştir. Hayatını ekmek yapıp satmakla kazandığı için Ekmekçi Koca ya da, Somuncu Baba diye tanınmıştır.

214 — Zamanı atlayarak dolaşma. Bulunduğu zamandan geçmişe veya geleceğe geçme.

215 — Bulunduğu anda, gönül hanesinde ülkeler içinde gezinme.

216 — Molla Abdurrahman Camî'nin (1414 - 1492) eseri Nefahatu'l - uns min Hazarati'l - kuds. 1478 de yazılmıştır. Tabakat-i Sufiye'nin genişletilmiş şeklidir.

217 — Doğulular ve Türkler arasında Büyük İskender'in Anadoluya ayak bastığı yer zannedilmektedir. Gerçekte Romalı fâtih Lucullus'un Pontus Kralı Mithredates'e karşı Anadolu'da faaliyete geçerken, ordusunu çıkardığı yerdir. Bu devirde Aretas adiyle anılmakta idi.

218 — Filorin. Floransa şehrinde basılan ve üzerinde bir zambak resmi bulunan altın para.

219 — el - Alâ. 16 - 17.

220 — Medinetü'l - hukema. Filozoflar şehri. Osmanlı aydınlarınca eski Yunan felsefesine duyulan hayranlıkla Atina'ya takılan lâkaptır.

221 — İrak-i Arap, İki Irak'tan Basra ile Tigrit arasında kalan bölge, düzlük İrak, Irak-i Acem, yani İran Irak'ı ise Cibal adını taşır.

222 — Selman-i Savecî. Cemaleddin Muhammed. 1309 - 1378. İran şairi. Celayırlı devletinin kurucusu Hasan Büzürg'ün eşi Dilşad Hatun'un ilgisini kazandı. Sultan Üveys tarafından himaye edildi. Divan, Cemşid-ü Hurşid ve Firaknâme adlı eserleri vardır.

223 — Timur. 1336 - 1405. Moğol Barlas boyundan olup, Keş (Yeşilkent) de doğmuş ünlü cihangir. Babasının adı Togay, annesi ise Tigin Hatun'dur.

224 — el - Araf. 183

225 — Hadis. Buharî. XI. 199.

226 — Mevlâna Hatifî. Abdullah. ? - 1521. Molla Camî'nin kız kardeşi oğludur. Timurnâme adlı önemli bir destan yazmıştır.

227 — İstimaletnâme. Suçun affedildiğini bildiren belge. Bir kişinin kazanılmasını sağlayacak, gönül okşayıcı bitik.

228 — Devatdar. Selçuklu ve Memlûk saraylarında yazıcılık görevinde olan kişi.

229 — es - Sebe'. 13.

230 — Yezidîler. İslâmın İbadiye kolunun bölünmesinden meydana gelen ve İslâm inançlarından kopan ilkel bir din. Bir yandan Hazreti Ali'yi Tanrı mertebesine çıkarırlar, öte yandan Melik-i Tavus dedikleri yarının güç sahibi şeytana taparlar. Dinin kurucusu belli değildir. Suriye, güney doğu Anadolu ve kuzey Irak ile Azerbaycanda yaşarlar.

231 — II. Selim. 1524 - (24 Eylül 1566 - 23 Aralık 1574). Sarı Selim. Osmanlı padişahlarının 11. si olup, Kanunî Sultan Süleyman'ın Hurrem Sultan'dan doğan ikinci oğludur.

232 — el-Ahzab. 62, el-Fâtır. 43, el-Feth. 23.

233 — Arap atasözü.

234 — Âl-i İmrân. 26.

235 — Âl-i İmrân. 26

236 — er-Ra'd. 26 ve çeşitli yerlerde.

237 — el-Ankebut. 62 ve çeşitli yerlerde.

238 — Hâtem Ta'î, Abdullah. Araplar arasında İslâm'dan önce cömertliğiyle tanınmış şair ve soydan kişi. VII. yüzyıl başlarında ölmüştür.

239 — Rüstem. Zaloğlu Rüstem. İran'ın ünlü kahramanı.

240 — Haberci. Selçuklu, Moğol ve Memlûk devletlerinde önemli rütbede beylere verilen ünvan. Önde gelen 24 beyden biri.

241 — Koç burcu. Süreyya yıldızı yakınlarında bir burc, Lacerta.

242 — Muhyiddin-i Arabî, Ebu Abdullah Muhammed, İbnü'l-Arabî. 1165-1240. Varlık birliği görüşünü son noktasına kadar götüren sufilerin en büyüğü, İspanya'da Mursiye şehrinde doğmuş, Şam'da ölmüştür. Sadreddin-i Konevî'yi yetiştirmiştir. Şöhreti ve eserleri sayılamayacak kadar yaygın ve geniştir. Yazar, burada eş-Şeceret en-Numaniye adlı geleceğe ait Osmanlı devletiyle ilişkili keşiflerini toplayan eserini kasdetmektedir.

243 — el-En'am. 96, Yasin. 38, Fussilet. 12.

244 — Âl-i İmrân. 159.

245 — Elbüruz. Kafkas dağlarının en yükseği. Kafdağı, İda ve Olimpos gibi efsaneleri anlatılan dağ. Boylu boslu, yakışıklı kişi.

246 — Arslan burcu. Beşinci burc. Leo.

247 — Yayan notu. "Las askerinden murad, Lasoğluna bağlı Sırplu demektir".

248 — Arap atasözü.

249 — Büyük Ayı yıldızı kümesinin ucunda bulunan en sönük yıldız. Eta Ursus Majoris.

250 — Şebdiz. Husrev Perviz'in meşhur atının adı. Karayağız at.

251 — et - Tevbe. 25.

252 — Âl-i İmrân. 140.

253 — Hâtem-i Süleyman. Hazreti Süleyman'ın egemenliğini belirten mitolojik mühür. Dört koruyucu melekten aldığı kıymetli taşların bir kısmını demirden, bir kısmını da tunçtan yaptırdığı yüzüklere çevirmişti. İyi cinlere verdiği emirleri tunç, kötü cinlere verdiği emirleri demir mühürle vuruyordu. Mühür şekli altı köşeli bir yıldız olup, doğu ve batıda çok kullanılan bir tılsımdır.

254 — Arap atasözü.

255 — el - Enbiya. 23.

256 — Uhud gazvesi. Medine'de Hazreti Peygamber çevresinde toplanan müslümanlara karşı Mekkelilerin başarı elde ettikleri çarpışma. Şevval 3 (Nisan 625).

257 — Hamza b. Ebi Talib. Hazreti Peygamberin küçük amcası. İslâmiyeti ilk kabul edenlerden biri. Bahadırlığı ile tanınmıştır Uhud gazasında Ebu Cehl'in kölesi tarafından öldürülmüş, ciğerleri dişlenmiştir.

258 — İbn. Mülcem. Abdurrahman. Hazreti Ali'yi öldüren hâricî.

259 — er - Ra'd. 17.

260 — Timur'un oğlu Ömer Şeyh'in torunu Ebü'l - Gazi Mirza'nın oğludur. Babasının ölümü üzerine kardeşi Muzaffer ile Horasan'da hükümdar oldu ise de Özbeklerin saldırısı üzerine İran'a, 1514'te de Yavuz Selim'e sığınarak İstanbul'a gelmiş, 1517'de burada veba salgını sırasında ölmüştür.

261 — Askerî ve Kâmuran. Her ikisi de Babür'ün oğlu ve Hint - Moğol imparatoru Hümâyun'un kardeşleridir. Kardeşleri tarafından Hindistan'dan koğularak, Kanunî Sultan Süleyman'a sığınmışlardır. Kâmuran 1549'da, Askerî 1553 te ölmüşlerdir.

262 — Âl-i İmrân. 140.

263 — el - En'am. 17.

264 — el - Araf. 188

265 — İstediğini yapmakta serbest olan. Genellikle Tanrının sıfatlarından biri.

266 — Molla Fenarî. Şemseddin Muhammed (ölm. 1431). Osmanlı imparatorluğunun ilk devirlerinde yetişen en büyük bilginlerden biridir. Özellikle Mantık ve Fıkıh üzerinde büyük şöhret yapmıştır. Pek çok eseri vardır.

267 — Mahmud Cezerî (ölm. 1412'den sonra). Osmanlı Türkleri arasında yetişen ilk astronomlardan biri ve tecvid bilgini Şerhu eşkalü't - tesis adlı bir risalesi vardır.

268 — en - Neml. 34.

269 — Müdd. Mut - Kara mut. Batman cinsinden bir ölçek.

270 — Hadis.

271 — Hakala. Neşri. Aynı eser. 375.

272 — Rumiye-i sugra. Yeşilırmak bölgesine verilen ad. Daha sonra merkezi Sivas olmak üzere teşkil edilen eyaletin adı.

273 — el - Araf. 86.

274 — el - Hadid. 29.

275 — en - Nahl. 127.

276 — es - Saffat. 177.

277 — Hadis.

278 — el - Kaf. 35.

279 — el - Kaf. 30.

280 — et - Talak. 3.

281 — el - Fâtır. 43.

282 — Yusuf. 64.

283 — Cenabı Hakkın adlarından biri. Diri olmak.

284 — Hamidoğullarından Feleküddin Dündar Bey'in Eğridir kasabasını şenlendirmesi üzerine bu şehir, bir süre onun verdiği isimle Felekabat olarak anılmıştır.

285 — Şeyh Baba Sorayi. Horasan erenlerinden olup, Yeseviye sofilerinden idi.

286 — Seyyid Mahmud-i Hayranî. Anadolu'da XIII. yüzyılda büyük şöhret yapan sofilerden biri (ölm. 1224). Akşehirde sekizgen bir türbesi olup, özellikle Bektaşî - Rafızi geleneklerine bağlı Türkmenlerce ziyaret olunur. 1255/56 tarihli bir vakfiyesi vardır.

287 — Hudabende Olcaytu Muhammed (1304 - 1316). İran - Moğol, İlhanlı hanlarından olup Gazan Mahmut Han'ın oğludur.

288 — Tutu - Dudu. Papağan cinsinden konuşan bir kuş.

289 — ez - Zümer. 10.

290 — Hadidî Çelebi, Ferecikli (ölm. 1533). Babası demirci olduğundan bu sanla tanınmıştır. Tarih-i Âl-i Osman adında bir destanı ile şi'irleri vardır.

291 — Taharten'in asıl adı.

DİZİN

KİŞİ ADLARI

— A —

Abdi Bey. 261
Abdullah. Lisan. 267
Abdurrahman. Gazi. 46, 48, 55, 56, 57, 58, 60
Abdurrahman. Kara. 58
Aclan Bey. 79, 81
Aclanoğlu. 79, 81, 83
Ahmet Celayir. 228, 229, 236, 238, 240, 241, 242, 243
Ahmedi Bey. 261
Akçakoca. 46, 47, 53, 55, 57, 59, 63, 76
Akçakocaoğlu. 89
Aksungur Ağa. Emir-i alem. 89, 150. 151
Aktimur Bey. 41
Alaaddin I. Keykubat. 234
Alaaddin III. Keykubat. 26, 30, 32, 33, 36
Alaaddin Paşa, Orhan Gazi'nin kardeşi. 37, 60, 65, 67
Alagöz Bey 261
Ali. (Hazreti) IV. Halife. 281
Ali Bey 63
Ali Bey. Timurtaş Paşa oğlu. 275
Ali Bey. Karamanoğlu. 152, 153, 159, 160, 162, 163, 165, 166, 167, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202
Ali Bey Savcıoğlu. 322
Ali Ekber. Hums muhafızı. 237
Ali-yi Hemedani. Seyyid. 224
Ali Kalemzen. Emir. 239
Ali. Kara. 60
Ali Paşa. Çandarlızade. 160, 162, 170, 171, 172, 173, 181, 184, 208, 211, 212, 213, 225, 261, 268
Argon. (Aragon ?) 184
Aristo. (Aristetalis) 298
Askeri. Babür Şahoğlu. 284
Aşıkpaşa oğlu. 217
Aydınoğlu. 195, 196, 206, 207
Aydoğdu. 40
Aygut Alp. 27, 37, 60
Aykutluğ. 27

— B —

Baba Sorayi. Şeyh. 329
Babür. Şah. Zahirûddin. 284
Bakhşı Bey. Bak. Yahşi Bey.
Balaban. Delü. 143
Balaban Bey. Tavica. 159, 163, 184, 185, 261
Balabancık. 41
Balabancıkoğlu. 89
Balçuğ. 27
Bali Bey. 261
Başbuğa. 27

Baybeğ. 27
Baykara Şah. Hüseyin. 284
Baysay. 27
Baytemür. 27
Baytimur. 27
Bayezit. Bistamî. 107
Bayezit. Kötürüm. 196, 199, 200, 206, 207, 298, 300
Bayezit Paşa. Lala. 316, 317
Bayezit Sofu. 323, 332, 335
Bayezit I. Sultan. Yıldırım. 67, 108, 130, 144, 147, 148, 151, 156, 163, 164, 165, 169, 170, 176, 180, 181, 184, 185, 188, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 225, 227, 228, 229, 230, 234, 235, 236, 241, 242, 245, 247, 248, 251, 255, 257, 258, 260, 261, 263, 266, 268, 269, 270, 273, 275, 276, 277, 281, 286, 290, 291, 297, 300, 302, 319, 320, 324, 325, 326, 328, 330, 332, 333, 336, 339
Bayezit II. Sultan. 16
Bedî'üzzaman. 284
Belakonya. Prenses. 60, 61
Berkuk. Mısır Memlûk Sultanı 229, 236
Beşir Bey. 261
Bodulgan. 27
Bolakay 2[illegible]
Bürhaneddin. Kadı. Sultan. 203, 204, 205, 206, 333

— C —

Can Ahmed. 239, 240
Cantimur. 27
Cebelüoğlu. 312
Celaleddin-i Arabî. Hekim. 326
Celaleddin-i Rumî. Mevlâna. 68, 92
Celayır. Bak. Ahmed Celayır.
Cengiz Han. 25, 232, 274, 276, 293
Cermendur. 27
Cihangir Mirza. 293
Cihan Şah. 267, 334
Çarbuğa. 27

— D —

Davut Bey. 201
Davut Kayserî. 73
Devlet Şah. Kara. 303, 306
Dip Tokay. 27
Doğan Bey. Niğbolu muhafızı. 218
Doğan Bey. Yarah. 173
Dündar. 26

— E —

Ebu Bekir Mirza. Miran Şahoğlu. 262, 291, 297
Ebu İshak Kâzerunî. Şeyh. 194
Ece Bey. 84, 88, 89, 91, 93
Edebali. Şeyh. 29, 37
Emir Sultan. Şemseddin Muhammed Buharî. 221, 222, 224, 295

Emir Şah Meleki. 296
Eretna Bey. 266
Ertuğrul Gazi. 26, 27, 28, 106
Ertuğrul, Yıldırım'ın şehzadesi. 192, 195
Evrenos Bey. 84, 88, 89, 113, 115, 117, 140, 143, 149, 150, 159, 179, 184, 185, 193, 217, 261,

— F —

Ferec. Mısır Memlûk Sultanı. 236, 237, 238
Ferec. Bağdat muhafızı. 239, 240
Ferruh Şah. 240
Filikos. Philippos I. Makedonya Kralı. 58
Firuz Bey. 163, 193, 197, 261, 275

— G —

Gazan Han. Mahmut. 33, 36
Gazi Fazıl. 84, 88, 89, 91, 93
Gazi Hüdavendigâr. Bak. Murad I.
Germiyanoğlu. 147, 151
Göçbeğ. 27
Gök Alp. 27
Gözleroğlu. 312, 314
Gündüz Alp. 34, 37
Gündüz Bey. 27, 28
Gündoğdu. 26
Gürgân-i Cengizî Bak. Timur.

— H —

Hacı Bayram Sultan. Veli. 223
Hacı İlbeği. 79, 81, 84, 89, 94, 113, 114, 115, 123, 126, 127
Hadidî. Ferecikli. 338
Halil Hayreddin Paşa. Candarlı. Kara. 68, 74, 111, 119, 142, 143, 159
Halil Sultan. 262
Hamid-i Aksarayî. 223
Hamza b. Ebi Talib. 281
Hasan Ağa. Yeniçeriağası. 268
Hasan Alp. 37
Hasan Paşa. 261
Hasan Bey. Uzun. Tavil. 205
Hâtifî. Abdullah. 231, 253, 291
Hisar Bey. 196
Hoca Bey. 163
Hüdâbende Ebu Said. 333
Hülâgu. 293, 333
Hüseyin Bey. 170
Hüseyin Bey. Hamidili beyi. 152, 153, 167
Hüseyin Sultan. 262, 267, 295, 334

— İ —

İbn. Hâcer el-Askalanî. 206
İbn. Mulcem. Abdurrahman. 281
İbn. Şıhna. 206
İbrahim Şeyh. 262
İdris-i Bidlisî. Molla, Mevlâna. 38, 106, 206, 214, 217, 223, 243, 312, 334
İlyas Bey. 163

İnaloğlu. 309, 310, 311, 312, 313
İne Bey. Subaşı. 184, 185, 268
İsa Bey. 185, 261
İsa Çelebi. 192, 261, 290
İsfendiyar Bey. 176, 207, 298, 300
İshak Bey. 193
İshak Fakih. 148
İskender. Büyük. 58, 298
İskender Mirza. 262
İzzeddin Mes'ud Şirazî. 326

— K —

Kadızade-i Rumî. 150
Kalakonya - Tekür. 91, 93
Kalanos. 31
Kalayun. 60, 61
Kamarı. 27
Kâmuran. 284
Kara Alp. 27
Kara Han. 27
Kara Han II. 27
Kara Hasanoğlu. 89
Karamanoğlu. Bak. Ali Bey / Mehmed Bey.
Kara Mürsel. 63
Karaoğlan. 27
Karaoğlanoğlu. 89
Kara Yatu. 27
Kara Yülük. Bak. Osman Bey.
Kaya Alp. 28
Kayı Han. 27, 28
Kermastorye. 80
Keyhusrev III. 30
Keykubât. bak. Alaaddin.
Kızılboğa. 27
Koca Efendi. 150, 151
Konur Alp. 46, 47, 55, 59
Kor Han. 27
Korkhulu. 27
Khormir. 27
Kostantin. Köstendil tekürü. 139, 178
Köpekoğlu. 315, 316
Köse Mihal. bak. Mihal Bey.
Köse Mihaloğlu. 136
Kubadoğlu. 306, 307
Kumaş. 27
Kunluğ. 27
Kurtarı. 27

— L —

Lala Şahin. Bak. Şahin
Lârî. Bak. Muslihüddin
Las. Sırp Kralı. Bak. Lazar
Lasoğlu. Bak. Stefan
Lazar. 137, 167, 168, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 184, 193, 194, 208
Londoğlu. Yundoğlu. Bak. Tvertko

— M —

Mahmud-i Cezerî. 295
Mahmut Han. 274, 277
Mahmut Hayranî. Şeyh. 332
Malkoç Bey. 261
Mehemmed. Bak. Mehmet
Mehemmedî Bey. 261
Mehmet II. Fâtih. 67, 205
Mehmet Bey. Karamanoğlu. 202, 297

Mehmet I. Çelebi. 192, 261, 267, 268, 299, 301, 302, 303, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 322, 323, 332, 335, 336
Menteşeoğlu. 196, 206, 207
Mes'ud II. Sultan. 33
Mezit Bey. 316, 317, 318, 319
Mihal Bey. Köse. 33, 34, 42, 43, 46, 49, 50
Mihalice. 80
Mihaloğlu. 136
Mikâil Bey. 240
Miloş Kobilitz. 186
Minnet Bey. 269, 275
Miran Şah. 262, 293
Muhammed Hâce. Elçi. 320
Muhammed Mirza. 257, 267, 293, 294, 297, 333, 334, 335
Muhyiddin-i Magribî (Arabî). 257
Mukbil Bey. Kara. 185, 261
Murat I. Gazi. Hünkâr. Hüdavendigâr. 36, 53, 60, 68, 103, 104, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 229, 336
Murat III. Sultan 5, 19, 20, 21
Murat Paşa. 261, 268
Musa Çelebi. 192, 261, 290, 332
Muslihüddin Larî. Mevlâna. 18, 32, 106, 339
Mustafa. Sivas dizdarı. 235
Mustafa. Ahi. 322
Mustafa Bey. 235, 275
Mustafa Çelebi. 192, 230, 261, 290
Mürüvvet Bey. 334
Müstecab Bey. 163, 185

— N —

Nasirüddin. Dülkadiroğlu. 205
Neşrî. Mehmed. 18, 214, 223
Nilûfer Hatun. 36
Nureddin. Şeyh. 294, 295

— O —

Oğuz Han. 27
Orhan Gazi. 30, 36, 37, 38, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 55, 58, 60, 61, 63, 64, 66, 71, 72, 74, 76, 77, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 98, 101, 104, 105, 106, 111, 114
Osman Gazi. 15, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 53, 66, 76, 106, 111
Osman Bey. Karayülük. 204, 205, 235, 262, 267
Otlamış Koçın. 236, 237

— Ö —

Ömer Şeyh. 262

— P —

Paşacık Ağa. Çaşnigir'başı. 151
Paşacık Bey. 261
Paşa Yiğit. 179, 193, 194
Pir Ahmed Bey. 261, 262
Pustinpûş Dede. 130

— R —

Ramazan. Şeyh. 223
Rüstem. Kara. 119, 120

— S —

Sadeddin. Hoca. 7, 8, 17, 18, 21, 120
Sadreddin Konevî. 73
Sakur. 27
Saltuk Alp. 43
Samsa Çavuş. 43, 47
Saruca Bey. 185
Saruca Paşa. 163, 184
Saruhanoğlu. 195, 196
Saruyatı. Bak. Savcı Bey
Savcı Bey. Ertuğrul Gazi'nin oğlu. 26, 28, 31
Savcı Bey. I. Murad'ın oğlu. 130, 156, 157, 190
Selim I. Sultan. 6, 16, 19
Selim II. Sultan. 18, 244
Selman-i Saveci. 228
Sevünç. 27
Sosmanos. 146, 147, 167, 169, 171, 172, 173
Stefan. 144, 145, 146, 184
Sungur Tekin. 26
Sunkur. 27
Süleyman Çelebi Emir. 192, 195, 261, 268, 293, 332
Süleyman I. Sultan. Kanunî. 16, 19
Süleyman Paşa. Gazi. Şehzade. 36, 59, 68, 71, 74, 75, 83, 86, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 98, 101, 105, 110, 114, 142
Süleyman Şah. 25, 27, 28
Süleyman Şah. Timur'un oğlu. 262, 334

— Ş —

Şahin Bey. 261
Şahin. Lala. 111, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 126, 133, 134, 137, 138, 140, 141, 144, 158, 168, 169, 175, 185
Şahruh. 262, 297, 334
Şemseddin Fenari. Molla. 295
Şemseddin Almalıgi. 255
Şerefeddin Ali Yezdi. 7, 206, 229, 239, 243, 268, 291, 333, 334, 337
Şir Merd Bey. 136, 140, 185
Şişman. Bak. Sosmanos
Şûdun. Şam muhafızı. 236, 237

— T —

Taharten (Mutahharten). 230, 241, 242, 250, 262, 266, 338

Tahir Bey. 261
Tahir Sultan. 242
Tahirüddin. Bak. Taharten
Targan. 38
Teberrük. Ahî. 334
Timur. Han. Emir. 207, 228, 229, 230, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 248, 249, 250, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 266, 267, 276, 277, 284, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 306, 307, 319, 320, 323, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 332, 333, 334, 335, 336, 338
Timurhan Çavuş. 150
Timurtaş. Halep muhafızı. 236, 237
Timurtaş Bey. Kara. 76, 77, 89
Timurtaş Bey. Paşa. 63, 67, 133, 134, 147, 154, 155, 161, 163, 165, 181, 184, 193, 194, 198, 200, 201, 202, 203, 208, 216, 228, 261, 275, 296
Toğmuş. 27
Toğra. I. 27
Toğra. II. 27
Toktimur. 27
Tumış. 27
Turak. 27
Turaktı. 27
Turgut Alp. 36, 37
Tursun Bey. Aclan Bey oğlu. 79, 80, 81, 82
Tvertko. 184

— U —

Umur Bey. Timurtaş Paşa oğlu. 217
Urmevî 73
Uzun Hasan. Bak. Hasan Bey
Uztag. 27
Uveys. Sultan. 228, 229

— V —

Vahşî. Köle. 281
Vlakoğlu. 180, 184, 208, 260

— Y —

Yahya. Kara. 300, 301, 321
Yahşi Bey. Bakhşı. Timurtaş Paşa oğlu. 170, 177, 185, 225, 275
Yakub Bey. Ankara muhafızı. 260, 261
Yakub Çelebi. I. Murad'ın oğlu. 130, 156, 163, 176, 184, 190
Yakub Bey. Germiyanoğlu. 148, 176, 196, 297, 298
Yakub, Zağarcı. 312
Yalavaç. 27
Yasağ. 27
Yassu. 27
Yimak. 27
Yorgi. 183
Yusuf. Kara. Karakoyunlu Kara Mehmet Bey oğlu. 228, 229, 230, 236, 241, 250, 251
Zeynelâbidin. Kadı Bürhaneddin oğlu. 205

YER ADLARI

— A —

Adrenos. 38, 39, 48
Ahlat. 25
Akçağlayan - Bursa. 194
Akçaliman. 90
Akçay - Germiyanili. 201
Akdeniz. 85
Akhisar - Geyve. 41, 44
Akmeşe - Ermenipazarı. 53
Akova. 47
Aksaray. 198, 203
Akşehir. 198, 203, 328, 329, 332, 339
Akyazı. 46, 47, 53
Alacahisar. 217
Alaşehir. 195
Alıncak. 239
Alpsuyu. 46
Amasya. 261, 268, 300, 302, 303, 307, 319, 320, 321, 333, 334, 335
Anadolu. 25, 86, 89, 90, 108, 110, 114, 137, 140, 154, 156, 176, 199, 204, 212, 229, 233, 241, 250, 251, 252, 254, 266, 293, 319, 330, 333
Anadoluhisarı. 225
Anahor. 84
Ankara. 26, 108, 110, 200, 259, 260, 300
Anleyos. 80
Arabistan. 110, 239
Armutlu. İmrudili. 84
Arnavudluk - Arnavidili. 154, 155, 175, 184
Atina. 228
Avnik. 236
Avrathisarı - Marolya. 143
Ayan gölü - Sapanca. 53
Ayan suyu. 47
Ayasilonya. 90
Ayasuluğ - Selçuk. 297
Ayazmend. 80
Aydın - Aydınili. 149, 176, 193, 195, 196, 199, 261, 266, 296, 297, 302
Aydıncık. Bak. Edincik
Aydos - Kocaeli. 54, 55, 61
Aydos - Rumeli. 135
Azerbaycan. 228, 252, 293

— B —

Baalbek. 237
Bağdat. 228, 229, 239, 240, 241, 242, 252
Bahr-i Frenk. 59
Bahr-i Rum. 59
Bakır küresi. 207
Bakuba. 239
Balıkesir. 80, 81

Bedahşan. 260
Belako. 62
Belkıs kasrı. 87
Bergama. 80, 81, 83
Besni - Behisni. 228
Beşköprü. 47
Beyrut. 237
Beyşehir. 153
Biga. 123, 127, 156, 157
Bilecik. 33, 34, 35, 37, 68, 130
Bizans. Bak. İstanbul
Boğaziçi. 225
Bolayır. 68, 90, 91, 98, 101, 112
Bolonya. Bak. Tanrıyıkdığı
Bolu. 53, 302, 323
Bontoz - Bentuz. 112
Borlu - Rumeli. 143
Bosna. 123, 154, 155, 168, 169, 174, 175, 184, 194
Buğdan. 175
Bulgar. 95, 139, 146, 184
Bursa. 36, 38, 40, 41, 48, 49, 52, 64, 77, 83, 84, 98, 105, 109, 110, 111, 112, 121, 128, 129, 130, 131, 137, 139, 142, 144, 146, 148, 151, 153, 156, 157, 167, 169, 190, 193, 194, 195, 196, 199, 200, 202, 203, 206, 215, 221, 223, 224, 241, 293, 294, 295, 297, 302, 332, 333

— C —

Caber. 25
Can adası. 329
Canik. 207, 307
Cineviz - Cenova. 213

— Ç —

Çadırlı. 41, 43
Çakırpınar. 34
Çamurluova. 137
Çankırı - Kangiri. 228
Çarşanba suyu. 199
Çatalburgaz. 140
Çavuşköyü. 44
Çayhisar. 159
Çek. Çeh. 175, 184
Çetrehezar - Hezargrad. 173
Çimbi - Çimni. 88, 89
Çirmen. 132
Çitiroz. 159, 193
Çorlu. 94, 112, 113, 115

— D —

Darende. 228
Darphane - Bursa. 36
Dericine. 172
Devletlü Kavak. 141
Dicle. 239, 240
Dil. 59
Dimboz. 39
Dimetoka. 113, 114, 115, 116, 117, 132, 135
Divrigi. 228
Diyarbakır - Diyarıbekr. 204, 260, 262
Domalıc. 31
Drama. 144

— E —

Eceovası. 91
Edincik - Aydıncık. 80, 87, 128

Edirne. 113, 115, 116, 117, 121, 123, 132, 133, 135, 136. 147, 148, 155, 156, 170, 171, 192, 199, 215, 228, 332
Edremit. 80
Edrenos. Bak. Adrenos
Eflak. 95, 123, 175, 184, 194, 199, 200, 206
Eğridir. 328, 329
Eğrigöz 148
Enez. 116
Engürüs. 95, 123, 175, 184, 193, 215 216, 225, 228
Ermenipazarı. Bak. Akmeşe
Ermenistan. Küçük. 109
Erzincan 25, 230, 234, 241, 257, 258. 262, 333
Erzurum. 333
Eskişehir. 32, 37, 45

— F —

Felekabad. Bak. Eğridir
Felnik. 307
Ferecik. 140
Fırat. 25, 229, 241
Filibe. 117, 121, 122. 137, 138, 159. 175. 177
Fodora. 67
Frenk. Efrenc. Efrence. 9, 56, 67, 93, 95, 110, 175, 213, 214

— G —

Gelibolu. 90, 91, 93, 94, 99, 100, 101, 109, 123, 140, 144, 146, 170, 171, 214, 215
Gemlik. 50, 76
Germiyan - Germiyanili. 45, 151, 156, 176, 196, 197, 201, 266, 296, 298
Geylan. 260
Gevye. 41, 44
Gökdere - Bursa. 130
Göynük. 43, 74, 75, 227
Gülistan. 329
Gümülcine. 117, 143
Gürcistan. 239, 333
Güvercinlik. 209
Güzelcehisar. Bak. Anadolu hisarı

— H —

Hafızî - Bursa. 41
Halep. 25, 229, 235, 236, 239, 252
Hama. 237, 239
Hamitili. 149, 152, 160, 167, 176, 193, 197, 261, 295, 328
Haremeyn. 5, 16
Harezm. 296
Harman Kaya. 33
Harput. 204
Hayrabolu. 94, 135
Helvacı Helvayi - Bursa. 98
Herat. 284
Hereke. 63, 64
Hersek. 154. 155
Hille. 239, 242
Hırvatiye. 173
Hint. 284
Hit 241
Horasan. 262, 297
Hums. 237

— İ —

İhtiman. 133, 134, 137, 178
İmaret-i Emir Ahmed. 240
İmrudili. Bak. Armutlu
İnegöl. 31, 33, 36, 37, 43
İnönü. 32, 37
İncügüz. 140, 141
İpsala. 94, 113, 140
İrak. Arap ve Acem. 228, 241
İran. 25, 110, 253, 254, 298, 319, 327, 333
İsfahan. 262
İskender boğazı. 225
İskete. 143
İspanya. 213
İsparta. 153
İstanbul - Bizans Kostantaniye. 48, 54, 55, 58, 59, 63, 71, 72, 83, 93, 95, 110, 136, 140, 169, 205, 212, 214, 215, 216, 225, 227
İşkodra. 168, 174
İştip. 154
İteşini. 31
İzmir. 195, 329
İzmid. 55, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 74
İznik. 38, 47, 48, 71, 72, 73, 74, 76, 109, 294

— K —

Kağala. 304
Kal'atü'r - Rum. 241
Kandıra. 53, 59
Kandillü Çam. 32
Kaplıca - Bursa. 41, 129, 190, 191
Kapuluderbent. 137
Karaağaç - Şarkî. 153
Karabağ. 255
Karacadağ. 26
Karacahisar. 31. 32, 37, 43, 45
Karacaşehir. 31
Karaciş. 44, 46, 47
Karadeniz. 85, 141, 225
Karaferye. 144, 228
Karahisar, Şebin. 313
Karamanili. 109, 110, 119, 148, 152, 159, 160, 161, 165, 166, 196, 197, 198, 199, 203, 295
Karamürsel. 63
Karatekin. 47, 71
Karatova. 194
Karesi. 79, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 90, 113, 156, 201, 294
Karinabat. Karin ovası. 135
Karlıili. 154
Kastamonu. 149, 176, 196, 206, 207
Kayseri. 203, 206, 241, 260, 333, 334
Kavala. 144
Kazabat. 309, 315
Kefe. 93
Kemah. 228, 251, 257, 258
Kerek. 237
Kestel 38, 40
Keşan. 115
Kırım. 93
Kırkkilise - Kırklareli. 135, 136
Kırşehir. 334
Kızılağaç yenicesi. 133
Kızılca tuzla. 80

Kızılırmak. 334
Kirmastı. 80
Kite. 38, 40, 67, 157
Kocaeli. 46, 47, 54, 225
Kolaca. 31
Konrepa - Konurpa. 53, 59
Konurhisar. 90, 91
Konya. 163, 166, 197, 198, 203
Koruderesi. 44
Kosova. 176, 179
Kostantaniye. Bak. İstanbul
Koyunhisar. 39, 40
Köprühisar. 37
Kösova. 172, 173
Köstendil. 138, 139, 178
Kutleyos. 80
Kütahya. 148, 151, 153, 156, 161, 291, 295, 296

— L —

Las. Bak. Sırbistan
Larende. 159, 203
Lefke - Bilecik. 43, 44
Leh. 175, 184
Lüblüce. 41, 43
Lüleburgaz. 113, 114

— M —

Mahan. 25
Makedon. Bak. İzmit
Malatya. 278, 230, 235, 236 338
Malkara. 93, 94, 113, 140
Manastır - Burs.a. 52, 78, 105
Manastır - Rumeli. 153, 154
Manisa. 297
Mankuse - Haleb. 236
Manyas. 80
Mardin. 239
Marmara - Marmaracık. 37
Marolya. Bak. Avrathisarı
Maveraünnehir. 25, 257, 334
Medayin. Bak. Selman Pâk.
Mendeli. 239
Menteşeili. 148, 176, 193, 195, 196, 199, 206, 296, 298
Meric. 114, 116, 122, 123, 177, 178
Merv-i Şahican. 25
Mısır. 112, 148, 150, 160, 204, 228, 229, 236, 237, 238
Mihalic. 80, 294
Misilli. 113, 115
Mora. 228
Morova suyu. 180
Mudurnu. 43, 53, 74, 75
Murtazabat. 322
Müseyyib. 240

— N —

Niğbolu. Nikeboli. 146, 168, 171, 173, 217, 218
Niğde. 198
Nilüfer suyu. 36
Niksar. 3077
Nil. 117
Nisin - Eğridir. 329
Niş. 145

— O —

Odgünlük. 94
Osmancık. 207, 321
Oynaşhisar. 45

— P —

Pasin ovası. 26
Pınarbaşı - Bursa. 49
Pınarhisar - Karesi. 80
Pınarhisar - Rumeli. 136
Pirlepe. 153, 154
Pravadi. 170, 171
Pulya. 213

— R —

Rum diyarı ülkesi denizi. 9, 23, 25, 26, 30, 36, 37, 38, 51, 67, 93, 94, 95, 151, 174, 205, 229, 230, 234, 236, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 264, 267, 272, 288, 293, 330, 334, 338
Rumili. Rumeli. 85, 86, 89, 103, 108, 110, 113, 114, 121, 122, 123, 131, 132, 135, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 147, 148, 154, 155, 156, 161, 163, 165, 170, 194, 199, 200, 212, 228, 250, 261, 268, 275, 293
Rumelihisarı - Boğazkesen. 225
Rumiye-i suğra. 307
Rusya. 93, 95

— S —

Sakarya. 46
Sakarya köprüsü. 60
Samandra. 54, 55, 57, 60
Samakov. 133, 134, 137
Samsun. 207
Sarsar. 240
Saruhan. 148, 176, 193, 195, 196, 199, 200, 266
Saruyar. 138
Sayda. 237
Sazlıdere. 115
Selanik. 154, 208, 213, 214
Selasil. 322
Selçuk. Bak. Ayasuluğ
Selman Pâk. 239
Semendre. 145, 209
Semerkand. 338, 339
Serez. 143, 144, 193
Serf. Bak. Sırp
Seydikavağı. 98
Seydişehir. 153
Sırbistan. Sırp. Serf. 95, 121, 122, 124, 127, 137, 144, 145, 161, 163, 166, 167, 168, 174, 193, 194, 208, 209, 260, 267
Sırpsındığı. 126
Silistre. 146, 172
Simav. 148
Sinop. 207
Sistan. 260
Sivas. 203, 205, 229, 230, 234, 235, 241, 259, 316, 317, 319, 333, 334
Sofya. 138, 158, 159, 216
Söğüt - Söğütcük. 27, 32, 43
Sultan Cami'i - Sivas. 316
Sultaniye. 231
Sultanönü - üyüğü. 37, 60
Suriye. 149, 229, 297
Süleyman kasrı. 87
Sürmeliçukur. 26
Süzebolu. 135

— Ş —

Şam. 235, 236, 237, 238, 239, 241, 252
Şehirköyü. 177
Şile - Şiyli 225
Şiraz. 262
Şirvan. 260, 262
Şumnu. 171

— T —

Tanrıyıkdığı - Bolonya. 141, 142
Tarakçı yenicesi. 43, 74, 75, 227, 294
Targan hisarı. 38, 71
Taşakyazusu. 32
Taşanoğlu kalesi. 307
Taşili. 197, 199
Tavşanlı. 148
Tavuslu. 171, 173
Tebriz. 228, 231, 233, 239, 241
Tekecikoğlu - Bursa. 193
Tekeili. 196, 197, 261, 295
Tekürdağ - Tekfurdağı. 94, 227
Tekür pınarı. 44
Temaşalık. 87
Tırhala. 228
Tırnova. 171
Tire. 297
Tokat. 203, 205, 260, 300, 302, 309, 315, 319, 320, 334, 335
Tosya. 301
Trabzon deryası. 207
Tuna. 85, 173, 194, 199, 216, 220
Turan. 203, 252
Tuzla. 98, 101
Tuzpazarı. 47
Türkistan. 260, 266
Türk mezarı. 25

— U —

Ulubat. 40, 80, 81, 84
Ulubat köprüsü. 40
Ulucami - Bursa. 221, 224, 294
Uludağ. 194
Uzuncabel. 47

— Ü —

Ümeyye Cami'i - Şam. 238, 239
Üsküp. 193

— V —

Vardar. 117
Venedik. 213
Vidin. 193, 194
Vize. 136, 140
Vodine. 193

— Y —

Yalova - Yalakova. 48, 71, 129
Yalvac. 159
Yanbolu. 133, 134, 168
Yarhisar. 33, 37
Yenice - Anadolu. 41
Yenice - Rumeli. 159, 160
Yenişehir - Bursa. 37, 38, 44, 130, 159, 169
Yenişehir - Teselya. 159, 208

— Z —

Zağra. 117, 118, 121
Zihne. 144

DEYİM VE KAVİM ADLARI

— A —

Acem. 19, 78, 252
Ahi. 110
Ak. 199
Akkoyunlu. 205
Akkülah. 67, 142
Al-i Selçuk. Selçuklu soyu. 25, 26, 30, 31, 32, 56, 79, 234, 333
Andrine. 115
Arap 19, 78, 239, 252
Arslan (Esed) burcu. 263, 270, 296
Azap. 163, 261

— B —

Barangar. 262, 334
Bargâh. 200, 290, 322
Bayburtlu. 163
Bedevî at. 332
Beraya. 28
Beştebir. 119
Beylerbeyi. 111, 147, 154, 161, 275
Binbaşı. 69
Bozdoğan. 39, 185
Bölükbaşı. 68, 70
Börk. 67
Bulgar. 95, 147, 194
Burgas. 44, 113
Bursa efendisi. 151
Büngâh. 322

— C —

Cami. 32, 72, 77, 128, 133, 190, 191, 194, 195, 221, 224, 227, 228, 238, 239, 294, 317
Cariye. 209
Cin. 6, 8, 22, 210
Cizye. 139 155
Conggar. 262

— Ç —

Çaşnigirbaşı. 151
Çavdar tatarı. Çavdarlu. 45
Çavuş. 43, 44, 47, 150, 290
Çeh. 175, 184
Çevgan. 28

— D —

Darağacı. 92, 137
Darüsselâm. 133
Darüşşifa 194
Derbent. 85, 179, 180
Devatdâr 237
Dizdâr. 110, 308, 329
Divan. 214
Doğancı. 158
Dolama. 68

— E —

Ehl-ı Sünnet ve Cemaat. 15
Esed. Bak Arslan
Enderun. 67

— F —

Frenk - Efrenc yazısı. 9, 56, 93, 95, 110, 214, 255, 329
Fetva. 110, 213
Fidye. 54
Filiboli. 122
Filori. 225
Fütüvvet. 10

— G —

Gallopoli. 90
Gazve. 279

— H —

Hatip. 37, 227
Hamam. 37, 130, 194, 195
Hamel burcu. 255, 257
Hanefî mezhebi. 23
Hanikah. 133
Harac. 138, 139, 146, 172, 208, 333
Harem. 151
Hatem-i Süleyman. 278
Hazine (Âmire. Beytülmâl) 150, 156, 293, 296.
Hindu. 232
Huccet. 213
Hulefâ-yi râşidin. 14
Hums. 119
Huneyn günü. 276

— I —

Işık. 63

— İ —

İlâ-yi kelimetullah. 15, 24, 96
İmam. 31, 227
İmaret. 73, 78, 116, 128, 130, 194, 228
İns. 22
İstimaletnâme. 235

— K —

Kadı. 32, 37, 68, 73, 74, 111, 150, 203, 204, 205, 206, 211, 212, 227
Kapıkulu. 67, 163, 261
Karaçadır. 236
Kayser. 9, 45, 52, 61, 156, 203, 205, 206, 229, 233, 250, 251, 253, 254, 273, 300, 335
Karargâh. 286
Kazasker. 111, 119, 142
Kral. 123, 174, 180, 183, 184, 215, 225
Kelime-i şehâdet. 43
Kemankeş. 261
Kuloğulları. 147

— L —

Lat. 26.
Las. Bak. Sırbistan
Leh. 175, 184
Leşker-i Abbasî. 125, 264

— M —

Maçin müftisi. 210
Magribî incisi. 280
Malikâne. 76
Martolos. 91
Mescit. (Haram ve Aksa) 9, 37, 227, 294, 317
Mevlevî külâhı. 92
Meyhane. Şaraphane. 221, 223
Mil. 158
Moğol. 25, 26, 30, 31, 32, 203, 333
Muallimhane. 133
Müd. 296
Müsellem. 70

— N —

Nâib. 53
Name-i hümâyun. 27
Nedim. 6

— O —

Oğuz töresi. 37
Onbaşı. 69
Ordugâh. 219, 323

— P —

Palanka. 155
Pençik. 119
Pervane. 255
Peşkeş. 148, 201

— R —

Reâya. 28, 41, 74, 81, 256, 281, 330
Rıdvan. 19
Ribat. 73, 77
Ricâl-i gayb. 92, 125, 219
Roma imparatorluğu. 74
Rus. 95

— S —

Sadrıazâm. Bak. Vezir
Sahabe. 215
Samagarlu. 163
Sancakbeyi. 70, 195
Saray-i âmire. 21
Sekban. 248
Serhad. 143, 145, 215
Sicil. 213
Sipahi. 45, 47, 67, 84, 93, 142, 147, 169, 237
Sipahioğulları. 147
Slav. 133
Sünnet düğünü. 128, 130, 169

— T —

Tabhane. 77
Tacik. 232
Taviça. 159, 163, 184, 185, 261
Taya. 151
Tatar - Kara. 45, 163, 164, 292, 322, 333, 334, 338, 339
Tekür. 31, 33, 34, 38, 39, 40, 44, 48, 49, 50, 54, 55, 58, 71, 72, 74, 75, 81, 84, 90, 91, 93, 95, 112, 113, 114, 115, 116, 121, 122, 129, 132, 136, 139, 140, 172, 173, 195, 216, 225, 227
Timar. 41, 45, 47, 84, 137, 147
Turgudlu. 163
Tülbent. Emame. 67, 142
Türk. 56, 57, 68, 70, 72, 120, 307,
Türkmenili. 163, 303, 304, 307, 309, 313, 315, 316

— U —

Uc. 26, 94, 95
Ulufe. 27
Uzzâ. 26

— Ü —

Ümmül - Kura. 20
Üsküf. 67, 68, 142

— V —

Varsak. 163, 164
Vezir - Vezir-i azâm. 142, 143, 160, 162, 196, 210, 213, 226
Voynuk. 147

— Y —

Yaya. 69
Yecuc. 28
Yemen akiki. 186
Yeniçeri. 68, 69, 70, 163, 184, 261
Yezidî. 237
Yüzbaşı. 69

— Z —

Zaviye. 194
Zemherir. 238
Zimmî. 69, 77, 106, 110, 133, 135, 139

NOT : Dizin'de Allah, Rab, Bey, Gazi, Cihad, Cihad-i ekber, Peygamber, Nebi, Din-i Muhammedî, İslâm Padişahı, dini, ordusu, kılıcı, toprakları, ülkeleri, sancakları, kâfir, küffar, Sultan, Şah, Padişah, Cihan padişahı Serdar, Buğ, Başbuğ, Şeriat, Şer'i Şerîf gibi deyimler, Muhammed, Davut, Süleyman, Nuh, Yusuf, İsa, Musa gibi peygamber ve Feridun, Dara, Memücehr, Cem, Cemşid gibi efsanevî adlar ve Âl-i Osman, Osmanoğlu ibareleri metni tamamen doldurduğundan işaret olunmamıştır.

TÂCÜ'T - TEVÂRİH'TE GEÇEN BAZI ESKİ SÖZLERİN AÇIKLANMASI

Âbâd. Bakımlı, şen, bayındır yer.

Âbırûy. Yüz suyu, Bir kimseye yalvarmak, dileğinin olması için boyun bükmek.

Âbıd. Kulluk eden, çokça yakaran, ibadet üzere olan kişi.

Ablak. Bir cins at. Değirmi, yayvan yüz.

Akik. Çok kere kırmızı renkte olan kıymetli bir taş.

Asâ. Değnek. Derviş ve hükümdarların taşıdıkları baston. Asâ-yi Musa. Hazreti Musa'ya Tanrı tarafından verilen ve Firavun önünde yılan olan değnek.

Âteşgede. Ateşe tapanların kutsal ateşi yaktıkları yer. Tapınak.

Bâc. Vergi. Harac. Bağlı bir devletin yıllık olarak ödediği vergi.

Bârgâh. Ulu ve yüce otağ, makam. Padişahlara özgü çadır.

Bâtın. İçyüz, gizli, görünmeyen. Ehl-i Bâtın. İlâhî sırra ermiş kişiler. Sofiler.

Becene - Becen. İstihkâm, hendek, pusuya yatılan yer.

Bednâm. Adı kötüye çıkan. Ana ve babasının rızasını alamayan. Fena tanınan.

Beka. İlk olduğu gibi sürüp gitme. Son bulmama.

Berayâ. Halk. İnsanlar. Yaratıklar. Harac ve cizye ödemeyen müslüman teb'a ile ordu mensupları.

Bengî. Afyon ve esrar tiryakisi. Esrarkeş. Afyonkeş. Atlas üzerine çiçekler işlenmiş ağır kumaş.

Berîn - Birîn. Cennette bir durak. En yüksek. En iyi. En temiz.

Beytülmâl. Devlet hazinesi.

Bid'at. Peygamberden sonra ortaya çıkan âdetler, töreler, eşyanın tümü. Yenilikler. Hasene, güzel olan yenilikler. Seyyie, çirkin, kötü olan yenilikler olmak üzere ikiye ayrılır.

Burgas. Şato. Ufak kale veya hisar.

Cebbâr. Allah'ın adlarından biri. Zorlu olmak. Dileğini zorla yaptıran zorba.

Ceberût. Allah'ın büyüklüğü, zorluluğu. Allah'a ulaşmada üçüncü basamak.

Celâl. Allah'ın adlarından biri. Ulu olmak. Şiddetli olmak.

Cihad. Din yolunda kâfir ile savaşma. Cihad-i ekber. Tanrının emirlerini yerine getirmek için kişinin özü ile savaşması.

Cil. Deri işçiliği.

Civan. Yeni yetişme, taze, delikanlı. Civanbaht. Bahtı açık, talihi yar olan.

Cülûs. Oturuş, oturma. Tahta çıkış.

Çerag. Mum, Çıra.

Çubin. Ağaçtan yapma eşya. İran mitolojisinde Behram'ın lâkabı.

Dalâlet. Doğru ve hak yoldan ayrılma, sapma.

Daye - Taya. Sütnine. Çocuğu büyüten kadın.

Despot. Ortodoks kilise'de metropolit. Orta çağda Balkan yarımadasında kilise ve devletin başı. Rahip - Kral. Müstebit.

Dil. Gönül, yürek, kalb. Ağız içinde konuşmayı, tad almayı, yemek yemeyi sağlayan organ, düşmandan haber almak için tutulan asker.

Dizdâr. Kale komutanı, korucusu.

Edhem. Kara yağız at.

Ehl. Becerikli, usta kişi, insan. Ehl-i zimmet. Cizye ve harac ödemeyi kabul ederek İslâm egemenliğine boyun eğmiş olan başka dinden insanlar. Zımmî.

Emâme. Sarık, dolama. Tesbih tanelerini bağlayan püsküllü taş.

Eyvân. Divanhane, Salon, kemerli büyük sofa.

Eyyâm. Günün çoğulu. Günler, zaman ve devir.

Fakr. Yokluk. Kıtlık. Yozluk. Fakir Yoksul, parasız, zavallı, biçare.

Fazl. Üstünlük, Erdem. Fazilet insanın yaradılışından gelen üstünlüğü, güzel davranışı.

Fenâ. Yok olma, geçip gitme, kötü, çirkin, maddî varlıktan sıyrılıp hakka ulaşma.

Fersah. Üç mil tutarında bir uzunluk ölçüsü. Mil, aslında bir Roma uzunluk ölçüsüdür. Kara mili veya İngiliz mili. 1609 m., Deniz mili 1852 m. dir.

Fisk. Hak yoldan çıkma, Tanrıya karşı gelme, ahlâksızlık, dinsizlik.

Gavs. Medet umulan. Allah'ın yardımına aracı olan. Kutb derecesinden yüksektir.

Gayb. Gizli olan, görünmeyen evren. Cenabı Hak. Varlığına inanılan fakat çıplak gözle görülmeyen belirsizlik.

Gaayet. Nihayet. Son. Sonderece. Fazla.

Gıll ve gış. Garaz, gizli düşmanlık. Kin ve hile.

Habib-i ekrem. Keremli dost. Sevgili. Hazreti Peygambere ilişkin deyimlerden biri.

Hacalet. Utanma. Utanma ile şaşırma.

Hâmervâh. Olgunlaşmamış, pişmemiş, ruh bakımından zayıf, tatsız, tuzsuz.

Hânikah. Hankah. Tekke, Zaviye, Dergâh.

Harâbât. Viraneler, yıkıntılar, harabeler, meyhâneler, gönül içinden çöküntüler.

Haracgüzâr. Bağlı bulunduğu müslüman devlete vergi ödeyen devlet, krallık.

Harici, Havâric. Hazreti Ali'ye baş kaldıran grup. Dinden dışarı çıkanlar.

Hasenât. İyi ve hayırlı işler, iyi haller.

Hâzik, Hazâkat. İşinin ehli, becerikli, uz.

Hevâ. Heves, istek, sevgi, hoşlanma.

Hidayet. Hak yolu, doğru yolu tutma.

Huccet. Senet, belge. Eskiden mahkemelerden alınan hüküm, ilâm.

Hurûş. Coşma, çağıltı, şamata.

İtnâb. Sözü uzatma, gereksiz açıklama, konuyu boş yere yayma.

İfrit. Korkunç, zararlı yaratık, Dev cinsinden tehlikeli bir varlık.

İhlâs. Temiz ve açık sevgi, gönülden gelen bağlılık, samimiyet.

İhrâm. Kâbe'yi tavaf etmeden önce, ziyaretçilerin mikat'ta büründükleri örtü, yaygı.

İkbâl. Baht, tali, saadetli, mutlu olma, yüz tutma, devlet bulma.

İnâyet. Lûtuf, ihsan, iyilik.

İnşâ. Yapma, kurma, düz yazı çeşidi, süslü, tumturaklı nesir yazı.

İntihâl. Çalma, başkasının yazısını, şi'irini kendisininmiş gibi gösterme.

İrşâd. Doğru yolu gösterme. Tanrı yolunda bir kimseye kılavuzluk etme.

Iyş ve İşret. Sefahat, yiyip içme, şehvetli yaşama.

Kaçgun. Kaçmayı kafasına koyan, kaçış.

Kayser. Eski Roma ve Bizans imparatorlarının lâkabı. Cesar, Tchar, Roma imparatorluğu vârislerine verilen ünvan.

Koğu. Cennette varlığı kabul edilen göz ve el değmemiş güzeller.

Kutb. Tarikatin en yüce kişisi. Üstad

Lâle. Çiçek. Esirlerin, suçluların boyunlarına takılan demir halka.

Leşker. Asker. Ordu.

Lûtî. Lût peygamberin kavmi gibi hareket edenler. Homoseksüel.

Makule. Takım, çeşit, kategori.

Mâlikâne. Osmanlı devletinde bir çeşit toprak mülkiyeti. Kanun-i Âl-i Osman üzere verilen beylik, arazi veya köy ve köyler grubu.

Maşraba. İçilecek şeylerin konduğu kap, fincan.

Mazhar. Erişme, şereflenme, yücelme.

Mecid. Büyüklük, ululuk, şan ve şeref.

Mushaf-i Mecit. Kur'an-ı Kerim.

Melekût. Ruhların ve meleklerin âlemi. Bâtın, Gayb.

Menşûr. Halife ve padişahların yetkilendirdiklerini bildiren belge. Berât, Ferman.

Metâ. Satılacak mal, eşya, elde tutulan varlık.

Mevlâna. Efendimiz, Sahibimiz.

Muhaddis. Hadis söyleyen, Hadis bilgini.

Mutaf. Saya. Deri işçiliği.

Müberrât. Temiz işler. Pak ve güzel tutumlar. Cenneti kazanma yolunda çabalar.

Mümkinât. Hey şey olabilir. Bütün düşüncelerin gerçekleşeceği âlem. Dünya.

Nâdân. Bilgisiz, nobran, kaba, terbiyesi kıt.

Nâib. Vekil. Eskiden kadıların vekillerine verilen bir ünvan idi. Bugün daha çok milletvekili anlamını taşır. Her çeşit vekillik görevine atanan kimseye söylenebilir.

Nass. Kesin hüküm, Tanrının emri.

Nefha. Güzel koku, bir esimlik yel, üfürme.

Penâh. Sığınak, dayanak, koruyucu.

Rahş. Gösterişli yürük at.

Reâyâ. Teb'a, uyruk, zımmî. Vergiye bağlanmış müslüman olmayan halk. Raiyet. Uyrukluk, Teb'alık.

Ricâl. Belli mevki sahibi kişiler. ileri gelenler. Ricâl-i gayb. İnsanları Allah'ın dileklerine göre yöneten görülmeyen kimseler, himmet-i ricâl. Gayb ehlinin çabaları, eserleri.

Ribât. Sağlam yapı. Konak. Han. Tekke. Fütüvvet kuruluşunda dinî - askerî kışla.

Sâlih. Yarar, elverişli, iyi, uygun, hayır ve hasenat yapan, temiz işler işleyen.

Sâmân. Servet, zenginlik, dirlik, düzen.

Samed. Kimseye, hiç bir şeye muhtaç olmayan, Allah'ın adlarından biri ve sadece ona verilen bir sıfat.

Sâye. Gölge, koruma, sahip çıkma.

Sâyebân. Gölgelik, çevresi açık çadır.

Senâ. Övme, yüceltme.

Serdâr. Komutan, başbuğ.

Sil. Bir çeşit göz hastalığı.

Şebdiz. Gece koşan at. Karayağız at.

Şemâ. Mum, çıra, kandil.

Şemşîr. Yalmanı ince ve kıvrık kılıç.

Şeriât. Allah'ın emri, yolu. Âyet, Hadis ve kıyas ile icma sonunda meydana gelen din kuralları. Şer'i şerîf. İslâm dininin temel ilkeleri.

Şükrâne. İyilik bilme alâmeti, şükür yolunda olma işareti.

Taât. Allahın emirlerini yerine getirme.

Tabhâne. Yemek pişirilen yer. Eskiden fakirlere yemek dağıtılan hayır kurumu. İmaret.

Tahtırevân. Dört kişi veya iki katır üstünde giden binek.

Takaza. Hafif yollu azarlama.

Takvâ. Allah'ın, emirlerinden sakınma. Dinin yasaklarını yapmama.

Tehlil. Kelime-i tevhidi yüksek sesle ve usulle okuma.

Tokış. Dövüşme, mübareze, düello.

Toktoyum. Ganimet, yağma sonu paylaşılan mallar.

Tubra. Deri kemer, bağ, kayış işçiliği.

Turre. Atların alnında olan damga.

Uc. Serhad. Küffar toprakları kenarında kurulan üs.

Ufunet. Pis koku, iltihap, yangı.

Uğraş. Mücadele, müsademe.

Varta. Tehlike, kuyu gibi oyuk yer, uçurum.

Vehhâb. Fazla fazla bağışlayan. Allah'ın adlarından biri.

Velâyet. Ermişlik, Tanrı dostluğu.

Yağı. Düşman, adüv.

Yasağcı. Emniyet memuru, karakollukçu, korucu.

Yazu. Düzlük, yaylak.

Yuğ. Matem, ölüm hali töreni.

Zâhid. Çok dindar, aşırı sofu, kaba sofu, Alevî olmayan.

Zımmî. Ehli zimmet. Harac ödeyen müslüman olmayan halk.

Zırnık. Sıçan otu. Arsenik ile kükürt karışığı.

Zinhar. Sakın, asla, olmaya, aman.

Zühal. Satürn. Yıldız bilimde gam keder verici sayılır.

Zünnâr. Papazların bellerine bağladıkları, uçları sarkık ipten örülme kuşak.

Hoca Sadeddin Efendi'nin, Sultan III. Mehmed'e eserini sunarken gösteren minyatür

Topkapı Sarayı H. 824
Zübdetü'l-eş'âr 2/B - 3/A

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI

BİLİM DİZİSİ:

Tacü't Tevarih (C. 3)
Hoca Sadeddin Efendi (Haz. İsmet Parmaksızoğlu)

Tarih-i Bosna
Ömer Bosnavi (Haz. Kâmil Su)

Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi
Dr. Sevinç Sokullu

Toplumbilimsel Düşün
C. Wright Mills (Çev. Ünsal Oskay)

Göstergebilim İlkeleri
Roland Barthes (Çev. Berke Vardar - Mehmet Rifat)

Çocuklara Öğütler
Ethem İbrahim Paşa (Çev. H. R. Öymen)

YAZIN DİZİSİ:

Gülüp Ağladıklarım
Ahmet Rasim (Haz. Ahmet Sevinç)

Kırk Yalan Köse - Yalan Tükendi
Feraizcizade Mehmet Şâkir (Haz. Dr. Nevin Önberk)

Beşinci Frank
F. Dürrenmatt (Çev. Tahsin Saraç)

Köroğlu Kol Destanları
Ümit Kaftancıoğlu

Tengsir
Sadık Çubek (Çev. Dr. A. Naci Tokmak)

Duino Ağıtları
R. M. Rilke (Çev. Turan Oflazoğlu)

Hayaletler Sonatı
A. Strindberg (Çev. Güngör Dilmen)

Şiirler
G. Valerius Catullus (Çev. Dr. Güngör Varınlıoğlu)

Kış Masalı
W. Shakespeare (Çev. Turan Oflazoğlu)

Sürgünler
James Joyce (Çev. Selçuk Yönel)

SANAT DİZİSİ:

Rönesans Sanatı
Elie Faure (Çev. Bertan Onaran)

FELSEFE DİZİSİ:

Din Üstüne
D. Hume (Çev. Mete Tunçay)

Croce'nin Estetiği
Bedrettin Cömert

ÇOCUK DİZİSİ:

Kırlangıcın Kanat Vuruşu (Çocuklar için şiir seçkisi)
Ali Püsküllüoğlu

Yaramaz Sözcükler
Fazıl Hüsnü Dağlarca

Bir Gök Dolusu Güvercin
Yalvaç Ural

Düşleme Oyunu
Mehmet Seyda

Altın Bilezik
Mehmet Türkkan

Ekmek Parası
Muzaffer İzgü

Leylek Karda Kaldı - Güzel Hanım
Gülten Dayıoğlu

Küçükçekmece Okyanusu - Cankurtaran Yılmaz
Rıfat Ilgaz

Gede Oğlan'ın Masalı - Arıların Savaşı
Dursun Utku

ALİ (Çocuk Oyunu)
Orhan Asena

Gulliver'in Gezileri
Jonathan Swift

Düşüncenin Toprağı
Emin Özdemir